

ISSN 1641-6686

Правінцыя

1-2

1-2

1-2

Беласток 2000

За гады свайго сталення... 2

словы пра **словы**

Мікола Ваўранюк, Чартапалох на мяжы... 4

Сяргей Астраўцоў, Мы, беларусы... 10

Алесь Аркуш

Дзесяць гадоў без Галоўліту... 13

Полацкія запісы

(старонкі зь дзёньніка) ... 17

Юры Гумянюк, Інэрцыя правінцыі

як гарадзенскі фэномэн ... 20

Ян Максімяк, Словы ў голым полі.

Аб новых каардынатах беларускай

літаратуры... 32

словы

Вінцэсь Мудроў, Калодзеж... 36

Алесь Аркуш ... 51

Гала Гара ... 55

Сяргей Шыдлоўскі, Раса патрыярхаў ... 58

Анатоль Брусэвіч ... 61

Ігар Сідарук, Не дажыць... 63

Міра Лукша ... 73

Міхась Андрасюк, Найлепшы кандыдат ... 75

Юры Гумянюк ... 77

Сяргей Астравец

Бізун і пернік... 80

Стары Новы год ... 81

Эдзік Мазько ... 84

Аляксандар Максімяк, Тэарэтык ... 89

Мікола Канановіч ... 91

Лявон Вашко, 7-45 ... 92

словы за **словы**

Багуміл Грабал, Танцавальныя гадзіны

для старэйшых і спрактыкаваных ... 99

Галіна Пасьвятоўская ... 125

Дылан Томас ... 132

Патрык Мадыяно, Віла Журба ... 139

ЗА ГАДЫ СВАЙГО СТАЛЕНЬНЯ — 1989-1999 — маё пакаленьне выказалася ў практычна кожнай справе, якая датычыла нашай беластоцкай супольнасьці. Наша слова наагул было перанасычанае адраджэнскім флюідам — мы растваралі свой высілак у палітычна-культурна-асветніцкай працы, эфэкты якой выпраменьваюць станючыя ўзоры й па сёньня. Галоўным арыентаграм у нашым адраджэньні быў прынцып, што рабіць трэба самім і, перш за ўсё, дзеля сябе. Гатовых прыкладаў у гарадзкім сьвеце, які мы спрабавалі асвоіць, было вельмі-вельмі няшмат. Выхаваньне й досвед, набытыя ў месцы, якое выносіцца ў назву нашага выдавецкага праекту, былі і застаюцца нашай найважнейшай каштоўнасьцю, спадзевам і зброяй. У названы пэрыяд у беластоцкім мікракосмасе прайшла апошняя хваля перамяшчэньня беларусаў у горад, а ў астатняй частцы сьвету — пачалася тэхналягічная эра. Перамяшчэньне да канала вёску як галоўнае апірышча беларушчыны, а эра *hi-tech* спарадзіла шмат сацыялягічных прадказаньняў пра растварэньне малых народаў у глянбальным тыглі ды зьнікненьне іхных

моваў з плянэты. Прадказаньні гэтыя, хоць і добра гучаць ды глядзяцца ў тэкстах злому стагодзьдзяў, ня ставяць галоўнага нам пытаньня ды не набліжаюць адказу на яго: А калі заставацца беларусамі ў гэтым сьвеце, дык якім жа чынам?

Усе нашы пачыны неяк падсьвядома кружаць вакол гэтага пытаньня. Паміж намі й нашымі аднадумцамі ў Беларусі заўжды быў працягнуты дрот — раз быў ён калючы, іншым разам больш гладкі, як электрапастух. Аднак ніякі рэжым і ніякі лібэралізм гэтых агароджаў ня зьніс. Нават не памкнуўся зьнесці. Пераадолеў іх толькі дух і тэхнічныя прылады новай эпохі. Невыпадкава на старонках часопісу называюцца месцы фізычнага жыхарства аўтараў і рэдактараў. Яны расьцярушаныя па адасобленых беларускіх выспах, але ў той жа час — усе падключаныя ў адзін сэрвэр беларускай літаратуры ці, шырэй, культуры. У выніку, перад намі новая магчымасьць і новы кантэкст, каб свой лёс насыціць таксама — а можа й перш за ўсё — эстэтычным флюідам, безь якога немагчыма наблізіцца да адказу на наша экзистэнцыяльнае пытаньне.

А. Максімяк

- На вокладцы: Алег Кабзар, *Вуліцы старога Бельска*.
- На тытульных лістах разьдзелаў: Ялянта Кабзар, *Краявід насля...*
- Апроч таго фатаграфіі й рэпрадукцыі ў нумары: А. Адамчык, М. Анемпадыстава, А. Барташэвіча, І. Будзіча, Я. Ванюкевіча, з сямейнага архіву А. і М. Ваўранюкоў, з кнігі *V rajske zahradě trpkých plodů* (аўт. М. Zgustová; выд. Mladá Fronta, Praha, 1997), А. Канавалава, А. Козіка, М. Лукшы, з сямейнага архіву Г. і Я. Максімякоў, з газэты „Ніва”, І. Сідаровіча, з газэты „Frankfurter Allgemeine Zeitung”, Э. Цецярэўскага, Р. Цімохавай, Н. Шыдоўскай, з рэсурсаў <http://www.fluctuat.net/livres/paris99/chroniq/modiano.htm>, з рэсурсаў <http://www.users.bigpond.com/dylanthomas/DylanThomas/pictures1.htm>

Правінцыя. Літаратурна-Мастацкі Часопіс. № 1-2. Беласток 2000.

Нумар падрыхтавалі: Алесь Аркуш (Полацак), Аляксандар Максімяк (Беласток, галоўны рэдактар), Ян Максімяк (Прага), Сяргей Шуна (Вільня, стыль-рэдактар).

Выдаецца Беларускам Саюзам у Рэчы Паспалітай пад кіраўніцтвам Яўгена Ваньы.

Zrealizowano przy pomocy finansowej Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

Адрас: „Pravincyja”, c/o CEO Polska-Białoruś, ul. Lipowa 25/3, 15-424 Białystok, Poland.

Internet: <http://pravincyja.republika.pl/> альбо <http://republika.pl/pravincyja/>

E-mail: pravincyja@poczta.onet.pl альбо pravincyja@hotmail.com

Друкарня: Offset-Print, ul. Broniewskiego 14, Białystok, tel. (+48 85) 651 28 86.

слова пра **СЛОВА**

Мікола Ваўранюк

Чартапалох на мяжы

БЯЗЬМЕЖЖА

*Палову жыцця падаюся ў свят, палову — варочаюся са свету,
Палову жыцця пішу на дарозе свае імёны,
палову — закрэсліваю напісанае,
Палову жыцця расту ад зямлі, палову — расту з зямлёю:
і ўсё менш ува мне мяне, і ўсё больш бязьмежжа.*

Алесь Разанаў

„Бязьмежжа” нарадзілася з захаплення паэзіяй Алесь Разанава.

* * *

Восеньскі вечар 1990 году. Сядзім на добра вядомым беларусам Беласточчыны летніку Латышонкаў у Супрасьлі: Алесь Латышонак, Яўген Вапа і я. Нашы душы заходзяцца ад кніжкі „Вастрыё стралы”. Бачым, што ў Беларусі пачынае выходзіць важная і цікавая нам літаратура. Балюча адчуваем недахоп кантактаў.

Алесь паказвае свае пераклады вэрсэтаў. Пра-сочваецца задума літаратурна-мастацка-філязофскага часопісу, які прыблізіў бы Менск да Беластоку. З кожным новым вершам, новым сказам, чарговай чаркай ідэя набывае моц. Пад рэчцу кожны адчувае, што *ўсё менш ува мне мяне, і ўсё больш бязьмежжа*. І ўжо амаль бачым выдадзенае „Бязьмежжа”, а пах друкарскай фарбы мяшаецца з тытунёвым дымам і водарам супраскай імглы.

Часопіс так і не зьявіўся. Бо пазнейшыя гады апісвалі мы ня вершамі, не апавяданьнямі, а членскімі дэкларацыямі ў арганізацыях, партыях. Запайнялі ня чыстыя карткі друкарскай паперы ці краткаваныя сшыткі, а заявы на працу або выбарчыя бюлетэні. У найлепшым выпадку — старонкі „Нівы”, „Часопіс”, „Białoruskich Zeszytów Historycznych”.

Але ідэя „Бязьмежжа” — пераадольваньне межаў, палітычных і культурных, бязьмежжа літаратурных пошукаў, бязьмежжа чалавечых сустрэчаў — дзесьці лунала. То прыбліжалася і рабілася адчувальнай (на ўзроўні дыскусіі), то адыходзіла на другі плян, а то і зусім зьнікала з вачэй. А ажыццяўлялася ў форме даволі далёкай ад сваёй першапачатковай задумы.

* * *

У траўні 1996 году ў Беларускам Музеі ў Гайнаўцы прайшоў першы Польшка-Беларускі Сэмінар „Бязьмежжа”. Сустрэчу сарганізаваў Бе-

ларускі Саюз у Польшчы; яго старшынёю быў Яўген Вапа.

* * *

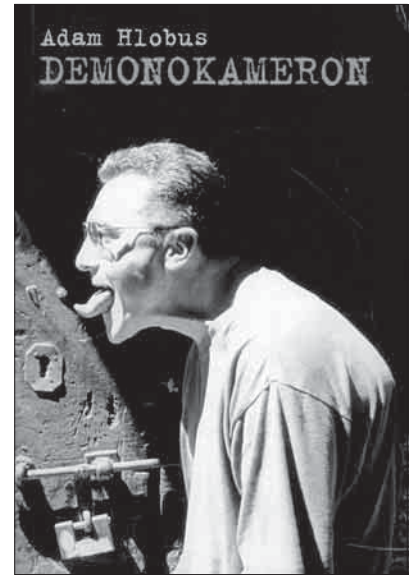
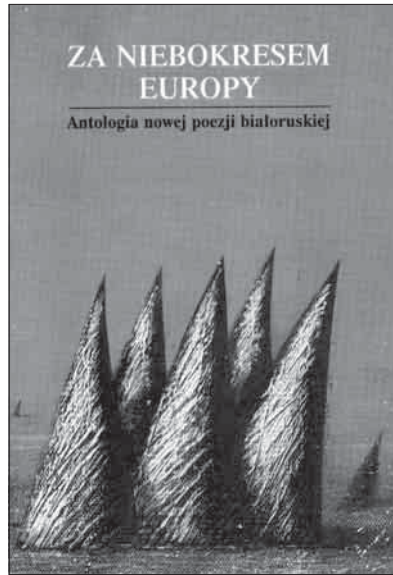
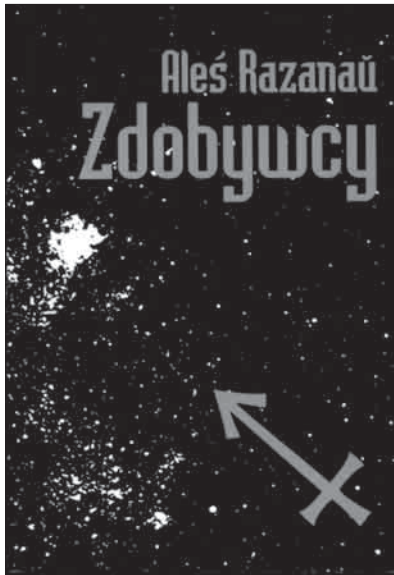
Размова ў час таго першага спатканьня па-над межамі йшла пра мадэрн у беларускай літаратуры. З дакладамі выступілі: Алесь Бяляцкі — тады дырэктар Музею Багдановіча ў Менску, Ігар Бабкоў — старшыня „Эўрофоруму”, галоўны рэдактар часопісу „Фрагмэнты”, Адам Глёбус — паэт, празаік, мастак і выдавец, Ян Максімяк — перакладчык і журналіст. Апошні пераканаўча даказваў, што ў беларускай літаратуры шанцы на посьпех мае толькі той, хто трымаецца з боку галоўнага яе рэчышча. Хто ня ўпісваецца ў прынятыя каноны, вызначаныя накірункі, ані — крый Божа — у грамадзкія заданьні літаратуры. Свае тэзісы назваў тэорыяй маргінальнасьці.

Сьпісак вялікіх маргіналаў беларускай літаратуры адчыняў Максім Багдановіч, які не лямантаваў разам з усёй „Нашай Нівай” (па віленскіх кавярнях) над цяжкай доляй беларускага мужыка, а ствараў паэзію. Канчалі: Алесь Разанаў, які воляй-няволяй доўгія гады здалёк абыходзіў менскія выдавецка-начальніцкія кабінэты і Надзея Артымовіч — „паэтка амаль наглуха зачыненая перад рэальнасьцю навонкі ейнай душы” (Ян Максімяк).

Правінцыя — гэта таксама маргінальнасьць.

* * *

Паўнапраўнымі сябрамі „Бязьмежжа” ад самага пачатку сталі два вялікія правінцыялы. У якасьці не літаратараў, а герояў. Першы — Кастусь Майсенья, незаменны рухавік найбольшага пачыну нашай правінцыі — Беларускага Музею ў Гайнаўцы — які ажыццяўляецца ўжо гадоў дваццаць і канца якому не відаць. Удзельнікі першага сэмінару напэўна яшчэ сёньня пад уражаньнем падвалаў зь безвылазнымі ямамі, змрочных калідораў, закончаных недабуда-

ванымі сходамі і пустымі пакуль што нішамі ў сьценах на трохмэтровыя статуі, якія там некалі стануць. „Я бачыў многа музэяў, — сказаў Адам Глёбус, — ва ўсіх іх, аднак, паказвалі тое, што было, а тут я ўпершыню глядзеў тое, што будзе”.

Другі — Міхал Пратасевіч, пэнсыянер з Тапіла. Вайна прымусіла яго аб'ехаць паўсьвету — Сібір, Ірак, Італію — дык цяпер няма ў яго жадання нікуды вырушаць са сваёй паляны над возерам у Белавежскай Пушчы. Цяпер сьвет прыязджае да яго: вучні й настаўнікі, рабочыя ды інжынеры, хворыя й дактары, міністры й прэзыдэнты. А ён ім усім распальвае вогнішча. І расказвае, калі хто мае ахвоту слухаць. Дзядзька Пратасевіч сядзіць важна на пяньку, высунуўшы дапераду самавіты жывот, і ацэньвае кампанію, чаго яна вартая. Калі слухачы надзейныя і побач няма жанчын, можна пачуць расказы пра перамогі жаўнераў Андэрсана над багдадзкімі прастытуткамі, у якіх найбольш рарытэтным таварам былі *cirki na gorqco*.

Кастусь Майсёня ў беларускай літаратуры займеў імя Музейнік, а Міхал Пратасевіч — Вазёрнік.

* * *

На першым „Бязмежжы” завязалася супрацоўніцтва зь беластоцкім літаратурна-мастацкім часопісам „Карткі”. Галоўным, бо наглядным, яго вынікам быў выпуск нумару з падборкай маладой постбэсэсэраўскай беларускай літаратуры. Часопіс гучна — з удзелам аўтараў і беларускіх сыпевакоў — прэзэнтаваўся ў Беластоку, Бельску, Гайнаўцы. Атрымаў добрыя рэцэнзіі ў мясцовай прэсе і ў польскіх літаратурных выданнях. Падмацаваныя посьпехам рэдактары пачалі новую выдавецкую сэрыю „Біб-

ліятэчка Картак” менавіта тымі перакладамі Разанава, якія Алег Латышонак паказаў нам упершыню на сваім летніку. Кніжка атрымала заглавак „Zdobywcy”.

Падчас другой сустрэчы, у чэрвені 1997 году, Ігар Бабкоў запрапанаваў: „Пераўтварыць „Бязмежжа” зь літаратурнага сэмінару, які адбываецца раз у год, у дзеючы асяродак, які працаваў бы дзеля спатканьняў літаратураў, знаёмстваў, перакладаў”. Гэты праект ахапляе ўсе іншыя, зьвязаныя з кантактамі польскай і беларускай літаратураў, ды застаецца актуальны па сёньня. Але, хоць няма пакуль такога асяродка, усё ж такі „Бязмежжа” прыносіць плён. Пасьля другой сустрэчы, „Бязмежжа-1997”, выйшлі дзьве кніжкі перакладаў пад рэдакцыяй Яна Максіюка: „Demonokameron” Адама Глёбуса і „Za niebokresem Europy” (анталёгія новай беларускай паэзіі) ды чарговы нумар „Картак” прысьвечаны беларускай літаратуры пакаленьня, умоўна кажучы, „Тутэйшых”.

Безумоўна, мы зь нецярплівасьцю чакалі водгукаў польскага літаратурна-інтэлектуальнага асяродзьдзя, асабліва з глыбіні краіны, на нашы выдавецкія праекты. Водгукі зьявіліся, і новая беларуская літаратура пачала паволі ўваходзіць — „украплівацца” — у польскі культурны крывазварот. Зразумела, кожны пахвальны польскі голас у адрас адкрытага намі беларускага пісьменьніка наша правінцыйная перакладчыцкая сябра пачала прыймала і на свой конт. Як, дарэчы, кожны папрок.

Рэцэнзэнт познаньскага часопісу „Czas Kultury” так пісаў пра нашу анталёгію: *Знакаміта дае сабе рады з гумарам Юры Гумянюк, паэзія якога поўніцца кнігамі і трымае выразную дыстанцыю да сьвету. Гэта вельмі моцныя*

Ігар Бабкоў і Надзея Артымовіч.

і жыцццясыцьвярджальныя вершы. Магчыма, яны яшчэ крыху няспелыя, але прадказваюць цікавую творчую фантазію. Гумянюк цікава спалучае банальнасьць і іронію. У кожным ягоным вершы выключна важную ролю адыгрываюць суаднясенні да прэзыдэнта і дзяржавы, супастаўленьня з найбольш вульгарнымі атрыбутамі. У першым парыве чытач адкідвае такія параўнаньні, каб аднак з часам дайсьці да перакананьня, што вульгарызмы ў вершах скарыстаньня з сэнсам і выпадваюць арыгінальную ролю. Няма у гэтым ніякага мастацтва дзеля мастацтва. Гумянюкова паэзія прагне адшукаць глыбейшыя сэнсы. Зрэшты, гэта датычыць ня толькі Гумянюка. Хоць наракаў я на Адамовіча і яшчэ панаракаю на ішых аўтараў анталёгіі, то заўсёды буду сьцьвярджаць, што ў гэтай паэзіі важным ёсьць незвычайнае памкненьне адшукаць абсалют і свабоду. Сягоньня гэта рэдкае памкненьне, яно амаль што не сустракаецца. Беларусы высока паднялі сабе плянку. У гэтай паэзіі ёсьць крык і нецярплівасьць, і сьмех праз сьлёзы, ёсьць і далікатная пакорлівасьць, асабліва відавочная ў вершах Ігара Бабкова. (...)

Сьвет уяўленьня Бабкова, найбольш цікавы сярод сьветаў „За небакраем Эўропы”, явіцца надта замкнутым і сьцішаным. У вершах з томіку „Solus Rex”, выдадзеным шэсьць гадоў таму ў Менску, няма патасу, а калі і паяўляецца гуканьне праўды, дык у выпадку гэтага пісьменьніка яно мае ўнівэрсальнае вымярэнне. Яно трапіла прачытаецца паўсюды. Бабкоў адказаўся ад тыповага сьпеўнага „беларускага радка”. Ягоная паэзія, пазбаўле-

Галіна і Ян Максімякі, Адам Глёбус.

ная рыму і рытму, сапраўды даймае. А калі, як у вершы „Выспа, людзкі паратунак”, зьяўляецца рым, ён надзвычай рафінаваны. Прыгожыя мэтафары, нечаканыя і лягічна абаснаваныя пераносы з радка ў радок ствараюць нечуваную атмасфэру гэтых вершаў, у якіх пульсуе вялізная горыч, страх перад сьмерцю, туга па Эўропе. Бабкоў у найлепшых сваіх вершах нагадвае Мандэльштама, які адказаўся ад рыму, пакінуўшы толькі пранізлівыя мэтафары.

Акрамя Бабкова варта вылучыць вершы Людкі Сільновай, Адама Глёбуса, Алеся Аркуша. На жаль, рэкламаваныя Максімяком у пасьляслоўі вершы Анатоля Сыса выталі даволі бледна. Не пераконваюць таксама Тацяна Санац і Лявон Вольскі. Але й так, нягледзячы на ўсе недахопы, я надзвычай усьцешаны гэтай анталёгіяй. Я шматкроць чытаю вершы Ігара Бабкова, выдатнага пісьменьніка і паэта, ахвотна вяртаюся да тэкстаў Алеся Аркуша, асабліва да „З майго сэрца вырасьце аер”. (...)

Шмат з аўтараў паказаных у гэтай кніжцы мае шанец трывала запісацца ў гісторыі літаратуры. Аднак зарана рабіць прадказаньні. Цяпер прыйшоў час на асобныя кніжныя выданьні. Я ахвотна пачытаў бы па-польску томік Алеся Аркуша або Юры Гумянюка. Упэўнены, што кніжка Ігара Бабкова можа стацца літаратурнай падзеяй ня толькі ў Польшчы.

Але каб нам не здалося, што мы ўжо сталі кангеніяльнымі перакладчыкамі, у рэцэнзіі стала і такое: Шкада толькі, што „За небакраем Эўропы” ня ёсьць выданьнем дзвюхмоўным. У беларускай паэзіі рытм таксама важны, як

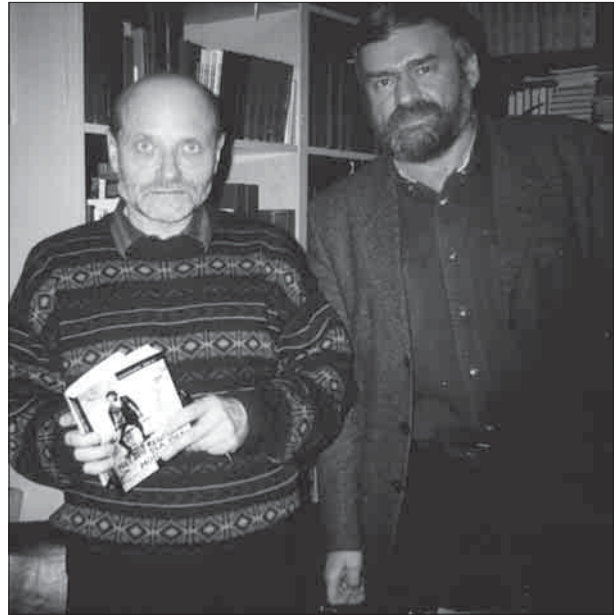
Яўген Вапа — вычитванне дамавікоў.

і рым. Час-часам у польскіх перакладах дае збоі плаўнасьць і празрыстасьць думкі. Здараюцца моўныя калкі. Не хапае гармоніі. Аднак зьявіліся ў гэтай кніжцы творы вельмі важныя, і гэ-та яны будуюць ейны клімат.

На трэцім „Бязмежжы”, напрыканцы чэрвеня 1998 году, Адам Глёбус прадставіў бліскую мэтафару сёньняшняй сытуацыі беларускага пісьменьніка. Ён — як самотны бягун на стадыёне, канкурэнты якога сышлі з дыстанцыі (наймацнейшыя, якія не здаваліся, памерлі на бегавой дарожцы), а судзьдзі перасталі судзіць. „Чытачы не чытаюць, крытыкі не крытыкуюць... пісьменьнікі сыходзяць з дыстанцыі. Той, хто застаецца бегчы, на нішто не разьлічвае, а бяжыць, бо бегчы трэба да канца”.

Канкрэтна пра сябе Адам Глёбус сказаў: „Я бег, бег і раптам атрымаў водгук — выйшла мая кніжка на польскай мове”.

Пра выхад кніжкі Глёбуса найбольш запамінальна і дасьціпна напісаў часопіс „FA-Art”, нэдзе ажно са Шлёнска. Вось так: „*Дамавікамэрон*” — *порцыя знакамітай парнаграфіі made in White Russia. (...) Апавяданьнейкі знакамітыя, у пераважнасьці — сьвінскаватыя. Навэлеккі добрыя для ўсіх „карыстальнікаў”. Гэта значыць, для ананістаў, для нашых палітыканаў, якія апошнім часам соваюць нос ва ўнутраныя справы Беларусі (а Глёбус тут не абый-які аргумант), і для зацвярдзелых антыкамуністаў. Гэтыя апошнія знойдуць у прозе Глёбуса нешта накішталт партрэту зьняпраўленага чалавека, званана *hoto sovieticus*’ам. Гэта такі мярзотны геданіст, зап’янелы, гідкі... ну жаж! А ка-*

Ежы Плятовіч і Уладзімер Арлоў.

жучы сур’ёзна, гэткі мэнтальны тып зусім не дамінуе; героямі тут зьяўляюцца зьлёжку разгубленыя, пакарабачаныя інтэлігенты, постаці настолькі сьмежныя, наколькі і сымпатычныя.

Атабараная на віленска-менскіх узвышшах „Наша Ніва” прывітала нашы выдавецкія пачыны дзяжурнымі занатоўкамі, вытрыманымі ў пабжажліва-зьдзеклівым тоне. Маўляў, што яны там разьбіраюцца ў літаратуры. Адно выпіваюць на тых „Бязмежжах” і прыкідваюцца дамавікамі.

Перад трэцім „Бязмежжам” усё больш выразна рысавалася мэта гэтых спатканьняў, якія ў самім пачатку былі нечым уяўным, што выходзіла з прагі давесьці да збліжэньня і ўзаемапазнаньня польскую і беларускую літаратуры. Трэці сэмінар ужо канкрэтна быў прысьвечаны перакладам беларускай літаратуры на польскую мову. Ўдзельнічалі ў ім, між іншым, сакратар варшаўскага часопісу „Literatura na Świecie” Яанна Рахань і вядомы перакладчык Часлаў Сэнюх. У выніку супрацоўніцтва гэтых двюх асобаў зь Янам Максіюком выйшла на польскай мове „Сьцяна” Васіля Быкава.

Вядучая польская газета „Rzeczpospolita” ў разгорнутай рэцэнзіі на польскамоўную „Сьцяну” напісала: „Сьцяна” ў знакамітым перакладзе Яна Максіюка і Часлава Сэнюха — гэта зборнік апавяданьняў. Выдатных апавяданьняў. ... Увогуле, здаецца, што Быкаў піша кінэмаграфічна. Ён надзвычайна ўражлівы да колеру, у яго амаль абсалютны слых, а ягоная здольнасьць будаваць мэтафары зьбянтэжыла б не аднаго ляўрэата Нобэлеўскай прэміі.

У кожным быкаўскім сказе тоіцца драма, у шматлікіх апавяданнях людзкі боль паралізуе герояў настолькі, што яны ня маюць сілы на ніякі, нят найменшы, бунт. Аднак амаль заўсёды захоўваюць годнасць.

Гэты аўтар ніколі не стамляе, заўсёды мае для нас нечаканасці, умее стварыць уразлівыя дыялогі. Часам апавяданні прыймаюць форму малых маральных або патрыятычных трактатаў. Іншым разам яны стаюцца паэмамі аб няспоўненым каханні. „Сыцяна” — гэта таксама своеасаблівая панарама лёсаў жыхароў Савецкага Саюзу. Героі апавяданняў — вайсковыя палітрукі, звычайныя шарагоўцы, мужыкі, прафэсары, крыміналісты або партработнікі ніжэйшага рангу. І вось з такіх партрэтаў пісьменьнік будзе свае запамінальныя літаратурныя краявіды. (...)

Уся гэтая кніжка — адна вялізная мэтафара чалавечых лёсаў. Калі адзін з герояў „Жоўтага пясочку” перад смерцю просіць савецкага афіцэра, каб той дазволіў яму выкапаць сваю ўласную магілу, афіцэр ахвотна пагаджаецца. Пасля стрэлу ў патыліцу, ён кажа салдатам перанесці труп „індывідуаліста” ў агульную магілу. Хто паказаў гэтую сыстэму больш трапна? Хто лепш, у дзвюх-трох дыялогах, абрысаваў характар камуністычных забойстваў? Быкаў гэта зрабіў — як Артур Кэстлер у „Цемры апоўдні” або як апошнім часам Януш Крэсінскі ў „Немачы”.

„Сыцяна” павінна стацца абавязковым чытаннем у Польшчы. Пасля дзесяці гадоў мы хутка сталі забываць мінулае. Быкаў нам яго прыпамінае. Несціральна.

Трэба моцна падкрэсліць, што дзеля несумненнага перакладчыцкага поспеху Максіюка і Сэнюха вельмі салідна папрацавала рэдактарка Яанна Рахань, якая геройска зануралася ў кірылічны тэкст, хоць беларуская мова для яе — не бліжэй за, скажам, сэрбскую. Увогуле, гэта міт, што не-беластоцкія палякі няблага разумеюць беларускую мову, якая нібыта такая родная з польскай.

Рэдактар „Нівы” Віталь Луба, які рупна чытаў польскую „Сыцяну”, звяртаючы яе з арыгіналам, знайшоў у ёй дзве нязначныя памылкі перакладчыкаў і адзін прыклад разнабою ў напісанні назвы мясцовасці.

* * *

„Беларусь сама па сабе зьяўляецца вялікай правінцыяй, — сказаў рэдактар часопіса „Arche” Вальерка Булгакаў на чацвёртым „Бязьмежжы”, прысьвечаным літаратуры, якая ствараецца вон-

кі Менску. — Цэнтар заўсёды быў па-за Беларуссю, а калі нават нейкі ўзьнікаў у яе геаграфічных межах, дык быў ён не беларускі. У сённяшнім Менску беларускія толькі высты”.

* * *

Сустрэча ўпершыню праходзіла зімою. Таму не хапіла ранейшага фону — Белавескай Пушчы — і, чаго я асабіста больш шкадую, нашых герояў: Музейніка ды Вазёрніка. Першага зьнемагла хвароба, а другі чаго быў бы варты без свайго возера, вогнішча й лесу. Усё разам — і фон, і старых герояў — паспяхова замяніў новы зьяўнік — Зіновій Галёнка, арандатар часткі музейных падвалаў, у якіх ён трымаў унікальнейшую беларуска-кітайскую рэстарэцыю „Белая ружа” (*Hoà Hồng Bàng*).

Спадар Галёнка не толькі бізнэсмэн і рэстараньнік, але і аматар мастацтва. Пэрформэнс „Увоз печанага парасяці” — папярэджаны танцам ды прычымёным сьвятлом — быў, мабыць, яго самым вялікім мастацкім дасягненьнем. Гаспадар доўга насалоджваўся ўражаньнем, якое выклікаў, уласнаручна рэжучы чырванабокае парасятка на смакавітыя кускі. Мы яму дасюль не аддзячылі за гасыціннасьць. Зіновій Галёнка ўсё яшчэ чакае свайго імя ў беларускай літаратуры.

* * *

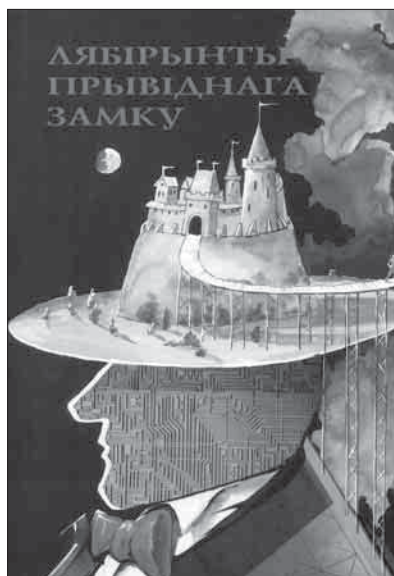
На тым жа сэмінары Алесь Аркуш распавядаў пра ўзьнікае ў 1993 годзе ў Полацку Таварыства Вольных Літаратараў — першую ініцыятыву, якая змагла абысціся без рэгістрацыі, датацыі, выдавецкіх плянаў, складзеных у далёкіх ды вялізных кабінэтах. Гэта было тое, пра што і мы ў Беластоку час ад часу разважалі, адарваўшыся ад журналісцка-грамадзка-культурна-палітычнай падзёншчыны. А над кухлем піва ў кавярні „Алё-Алё” (якраз пасярэдзіне дарогі майго сябра Аліка Максіюка з рэдакцыі „Нівы” дадому) памаленьку выкрышталізаваўся часопіс „Правінцыя”.

Алік напіша пазьней у „Ніве”: „Я быў вельмі моцна здзіўлены — у станоўчым сэнсе, — калі мае аднагодкі зь Беларусі мала што ўспрынялі мае думкі найнармальней ў сьвеце, але і папоўнілі іх новымі значэньнямі. (...) Высновы ад дыскусіі над часопісам можна падвесці ў такіх прыблізна словах: Ну што ж, разьбедземся па хатах і паглядзім, што ў нас у шуфлядах, а што на пісьмовых сталах”.

Чытачу ўжо відно, што ў каго было і на сталае, і пад сталом, дык я вярнуся да „Бязьмежжа”.

* * *

Акрасай гайнаўскіх літаратурных сэмінараў зьяўляюцца аўтарскія чытаньні.

Яшчэ сёння помню тую цішыню і дрыжкі пад лапаткай, калі Часлаў Сэнюх, — які калісьці працаваў дыктарам Польскага Радыё, — чытаў свой пераклад апавядання „На Чорных Лядах”. Тонкае разуменне твору, маэстрыя перакладу і акторская інтэрпрэтацыя дазвалялі поўнасьцю адчуць увесь трагізм герояў Васіля Быкава — слупкіх паўстанцаў, якія „даваяваліся” да таго, што выкапалі сабе магілу ў лесе і сыхадзілі ў яе па адным з воклічам „Жыве Беларусь”.

Іначай чытае свае вершы Юры Гумянюк. Яму замала самой мадуляць голасу, а конча трэба ўстаць і словы падкрэсьліць жэстам. Ён у левую руку бярэ тэкст, а правай выводзіць траекторыі, за якімі сачыць так сама цікава, як за неспадзяванымі вобразамі ў яго вершах. Гумянюк дэклamuе ня ў цішы, а пад ускрыкі і воплескі задаволенай публікі. Таму ён лепш успрымаецца ў неафіцыйных абставінах, у расслабленым застольлі, а калі ўжо за поўнач — дык няма яму роўных.

На пятым „Бязмежжы” — палова сьнежня 2000 году — найбольш уразілі мяне Ежы Пятовіч і Міхась Андрасюк. Першы зачароўваў інтанацыяй і ўжо рэдкай у польскай паэзіі мэлядынасьцю, а другі стыхійным, імправізаваным чытаньнем апавяданняў. Матэрыя прозы Андрасюка аказалася настолькі лёгка запамінальнай, што асобныя фразы луналі над сэмінарам як эпіграфы і цытаты раз-пораз ўсплывалі ў прыватных размовах.

Першая кніга прозы Міхася Андрасюка „Фірма” — выдадзеная Беларускай Літаратурнай Абрадаваньнем „Белавежа” — была адной з чатырох, пра якія ішла гаворка на пятым „Бязмежжы”. Апрача яе ўдзельнікі сэмінару абмяркоў-

валі „Цэнзарскія нажніцы” Сяргея Астраўца, анталёгію Гродзенскага клюбу паэтаў „Лябірынты прывіднага замку” ды „Рэквіем для бэнзапілы” Уладзімера Арлова ў перакладзе на польскую мову. І Сяргей Астравец, і Уладзімер Арлоў удзельнічалі ў сэмінары.

„Requiem dla piły motorowej” — пятая кніга беларускай літаратуры па-польску, якая зьявілася друкам дзякуючы „Бязмежжы”. Шостаі можна лічыць выдадзены Артыстычным Таварыствам „Карткі” дзьвюхмоўны „Народны Альбом” (пераклад Аліны і Міколы Ваўранюкоў), прэзэнтаваны на зломе лістапада мінулага году ў Варшаве і Беластоку. Можна так лічыць, бо каб ня гайнаўскія сустрэчы, дык, па-першае, наўрад ці маладое (умоўна кажучы) беластоцкае літаратарнае асяродзьдзе ўбачыла б патрэбу выдаваць беларускую літаратуру, а па-другое, наўрад ці беларускае асяродзьдзе мела б ахвоту яе перакладаць.

Літаратура, асабліва паэзія, любіць кветкі. Для прыкладу, цяжка пераацаніць ролю, якую ў сусьветным прыгожым пісьменстве адыгралі чорныя сымбалічныя „Кветкі зла” Шарля Бадлера. Або бліжэй, „Польскія кветкі” Юліяна Тувіма ў польскай літаратуры. У беларускай досыць угадаць „Апокрыф” Максіма Багдановіча, дзе аўтар пакланіўся васільку як увасабленьню чыстай красы. Таму і ў мяне зьявілася жаданьне пашукаць эфэктыўнае параўнаньне для „Бязмежжа” — заўважальнай зьявы ў нашай правінцыі. Хай гэта будзе калючы чартапалох з пурпуровымі кветкамі. Ён ня толькі калючы, але і пахучы, і відзён здалёк. І расьце на межах.

(Тэкст М. Ваўранюка дапоўніў газэтна-часопіснымі цытатамі Я. Максімяк)

Сяргей Астраўцоў

Мы, беларусы...

1.

Мы пачаліся з Францыска Скарыны, зь першай друкаванай кнігі, і кніга гэтая была біблейская. „БІВЛІЯ РУСКА”. Здарылася падзея 6 жніўня 1517 году ва ўтульным і вельмі эўрапейскім горадзе — Празе Чэскай. Пазьней адзін з паэтаў назваў нас „унукамі Скарыны”. Хоць дзеці самога першадрукара беларусаў па сабе не пакінулі. Адзін сын загінуў у пажары на Градчанах, сьляды другога згубіліся недзе ў чэскай правінцыі.

Хто ж мы такія, „унукі першадрукара”? Сам ён, у лекарскіх навуках доктар Францыск, называў нас „рускім народам” або „Русьсю”. Што да мовы нашай, дык асабіста ён ня быў упэўнены, як яна называецца ў сапраўднасьці. Павагаўшыся, вырашыў нарэшце, што мова гэтая таксама „руская”. Кнігі свае ён друкаваў „рускімі словамі, а славенскім языком”.

Чытаць іх сёньняшняму чалавеку амаль немагчыма. Надрукаваны яны на „трэсянцы”: як у экзатычную страву, да царкоўнаславянскай асновы дададзена беларускіх слоў, польскіх, чэскіх. Як ні дзіўна, рэальна дзяржаўнай мовай сёньня якраз і зьяўляецца трэсянка. Ёю размаўляе й самае высокае начальства, і простыя грамадзяне. Дзякуй доктару Скарыну са слаўнага места Полацкага!

2.

Скарына называў нас „паспалітым людям”, Кастусь Каліноўскі, клічучы змагацца за незалежнасьць, па-баявому называў „дзецюкамі”. С. Шушкевіч, калі мы ўжо сталі незалежнымі, — „памяркоўнымі й рахманымі”. Астатнія называлі і называюць проста таварышамі, у лепшым разе „саацэчэственікамі”. Спроба ў нядаўнія часы прышчапіць зварот „спадар” аказалася марнай. У лепшым разе гучыць „гаспадзін”, калі ня хочучь шакаваць „таварышам”.

Нічога дзіўнага, свайго часу наша эміграцыя перасварылася, бо адны любілі слова „спадар”, іншыя прызнавалі толькі „гаспадар”. „Гаспадар наш, Жыкгімонт Аўгуст, кароль, вялікі князь” і г.д. — пісалася ў старых хроніках. Хоць у іх можна знайсць словы „спадарыня” і „спадар”. Таварышы, аднак, зноў перамаглі.

Калі-нікалі, яшчэ з савецкіх часоў, ужываецца й слова „пан”, але выключна ў дачыненні

да замежнай асобы. Толькі аднойчы мы былі названыя панами. Пісьменьнікам Уладзімерам Караткевічам. „Лі на абрусы, паны-беларусы!” — напісаў ён у вершы, у якім расказваецца пра здымкі фільму „Хрыстос прыязмліўся ў Гародні”. А як зьнялі зь сябе сярэднявечныя шаты й футраныя шапкі зь пер’ем ды пакінулі здымачную пляцоўку, сталі таварышамі, як і раней.

3.

Першай савецкай сталіцай Беларусі, як вядома, стаў Смаленск, хоць і ненадоўга. Потым быў Мінск, тады Менск, далей бальшавіцкі ўрад Літоўска-Беларускай Рэспублікі пераехаў у Вільню. Урад Беларускай Народнай Рэспублікі адразу асталяваўся менавіта ў Менску. Гэта быў 1918 год. Затым, часова, знаходзіўся ў Вільні й Горадні. У 30-х гадох падумвалі перанесці савецкую сталіцу далей ад польскай мяжы — у Магілёў. Нават такі самы дом ураду там пабудавалі, крыху зьменшаны. Аднак перадумалі — занадта блізка да Смаленска.

Эмігранцкі ўрад БНР бальшавікам удалося прымусіць скласьці паўнамоцтвы ажно ў Бэрліне. Але надалей усё новыя й новыя старшыні ўраду перадавалі адзін аднаму сымбалічны партфэль прэм’ер-міністра і жылі ў Празе, дзе шукалі, але так і не знайшлі магілу Скарыны, у Парыжы, у ЗША й Канадзе. Аднак, ні Прага, ні Парыж ня сталі нават рэзідэнцыяй беларускага ўраду: з будынкам, канцылярыяй, аўтамабілем. Ідэя несавецкага тыпу дзяржаўнасьці аказалася закансэрвавана на доўгія гады. Акцыя збору подпісаў за прыняцьце сымбалічнага грамадзянства БНР, праведзеная ў „мэтраполіі”, абняла толькі „спадарства”.

Краіна Кляновага Лісьця, аднак, падрыхтавала нам яшчэ пару дарункаў. У выглядзе тамтэйшага доктара Стэнлі Скарыны, які размаўляе на цудоўнай польска-расейскай трэсянцы і лічыць сябе нашчадкам першадрукара. Другі канадзец — граф Прушынскі — адважна кінуўся ўдзельнічаць у першых прэзыдэнцкіх выбарах, хоць ня меў беларускага грамадзянства. О дзіва! Мясцовую публіку ён таксама здзівіў трэсянкай накіштат тае ў сп. Стэнлі.

4.

„Адвеку мы спалі, ды нас разбудзілі, казалі, што трэба рабіць”, — сьпявалася ў колішнім

беларускім гімне. Потым быў прыдуман „Мы выйдзем шчыльнымі радамі”. Рады, аднак, так і не зрабіліся сапраўды шчыльнымі. І тады быў напісаны „Магутны Божа”. Была яшчэ вельмі мэлядычная „Не загаснуць зоркі ў небе” на словы Янкі Купалы, якая музыкай нагадвае крыху дзяржаўны гімн „Ешчэ Польшка не згінэла”. Усе гэтыя песні сыпавала эміграцыя.

У мэтраполіі ніводная з іх ня стала афіцыйным гімнам. Рэўнасьць да эміграцыі. Праўда, быў абвешчаны конкурс. Разглядаліся і старыя мэлёдыі, і новыя. Нехта ўжо дзяліў у махах ганарары. Прапаноўвалася нават зрабіць дзяржаўным гімнам вядомы палянез Агінскага з сучасным, адпаведным моманту, тэкстам. Можна было б адначасова някепска патанчыць, паколькі палянез гэта ўсё ж танец. Хоць у суседзяў палякаў гімнам увогуле зьяўляецца мазурка, але гучыць вельмі па-баявому, калі крочыць ганаровая варта.

Праблема была ў тым, што савецкія беларусы ніколі, апроч застольных, песняў на роднай мове не сыпавалі. Адно „Касіў Ясь канюшыну!” Савецкі гімн таксама толькі аднойчы быў выкананы дзяржаўным хорам, і фанэграмай потым усю рэспубліку будзіла радыёкропка пасля шасыці раніцы. Таму простае для ўсіх суседзяў пытаньне з гімнам аказалася для беларусаў невырашальным. Увогуле непатрэбным.

Пакуль спрачалася ў газэтах інтэлігенцыя, на ўрачыстасьцях працягваў гучаць савецкі „Мы, беларусы, з братняю Руссю” (гэта значыцца, самі з сабой, калі верыць Ф. Скарыну?). І сёньня гучыць, толькі бяз слоў. Нямы гімн. Беларусы сваім часам „разбудзілі, казалі, што трэба рабіць”, але не казалі — як.

5.

Над праблемай як назваць беларускую мову і нас саміх пакутавала не адно пакаленьне нашых продкаў. А пытаньне самаідэнтыфікацыі, як вядома, вельмі важнае для любога народу. Сярэднявечны пісьменьнік Саламон Рысінскі, які пісаў на лаціне, сьмела называў сябе *Leucorussus*, г.зн. беларусам, паколькі „леўкас” — пагрэцку „белы”. Гэтаксама ў лацінскіх тэкстах ён называў і нашу краіну Лейкарусіяй. Сёньня гэты забыты наватвор можа нагадаць нам хіба пра „лейкэмію”.

Але, як і большасьць беларусаў, ён быў непаслядоўным, пісаў, што яго „нараділа на мяжы Масквы” Русь. Мову ён увогуле называў „народнай” або „простай”. Давялося чакаць Адама Міцкевіча, які хоць і пагрэбаваў сам беларускай мовай, але пахваліў яе, заехаўшы дзеля гэтага

ажно ў Парыж. Маўляў, яна з усіх славянскіх нібыта „самая гарманічная” й „чыстая”. Дарэчы, ён даў адначасова тры варыянты яе назвы, напісаўшы: „на беларускай мове, якую называюць русінскай або літоўска-русінскай...”. Носьбітаў мовы ён назваў „русінамі”, але — неверагодная рэч! — падаў пры гэтым сёньняшняю лічбу беларусаў — дзесяць мільёнаў чалавек. Дзіўна, з другога боку, што нас так і ня стала больш за столькі часу.

Усе гэтыя ваганьні мелі вынік: цяпер частка беларусаў лічыць сваю мову „сапсаванай рускай”, другая частка — „сапсутай польскай”. І ніхто з іх нармальна яе ня ведае. Усе яны нашчадкі Скарыны, які паспрабаваў агульную для шмат якіх славянскіх народаў кніжную — царкоўнаславянскую — мову ўпершыню разбавіць беларускай. Назва краіны, праўда, замацавалася. Носьбіты „трасянкі” тут не спрачаюцца. Аб спробах эміграцыі называць яе Беларугэніяй, Крывіяй або Вялікай Літвой ніхто не ўспамінае.

6.

Нашыя сярэднявечныя паэты карысталіся лацінскай мовай, як і ва ўсёй адукаванай Эўропе. Потым была польская. К. Каліноўскі надрукаваў сваю „Мужыцкую Праўду” па-беларуску, але лацінскім шрыфтам. Першая рэгулярная газэта „Наша Ніва” мела напачатку два тыражы — кірылічны й лацінскі, каб аб’яднаць тых, хто чытаў або „рускімі” або „польскімі” літарамі. Але ў рэшце рэшт нам пакінулі толькі „рускія”, каб ня блыталіся і „каб не развучыліся пісаць”.

Хоць па-беларуску пісаць па-ранейшаму амаль ніхто ня ўмее. Закон, паводле якога ўсё чынавенства павінна было пайсьці ў „першую клясу”, каб нарэшце вывучыць дзяржаўную мову, схавалі ў глыбокую шуфляду. Лацінскі шрыфт — як пропуск у Эўропу — атрымалі малдаване, нават азербайджанцы з узбэкамі. Нашыя газэты замест двух шрыфтоў маюць дзьве мовы, зь якіх беларускай часта нададзена амаль музэйная роля. Музэйная мова, музэйная канстытуцыя, музэйная дзяржаўнасьць. А дзяржаўныя дзеячы — нібы васковыя фігуры з музэю неіснуючай краіны. Самае цікавае, што наведнікі, якія прыйшлі паглядзець на нежывых лялек, таксама быццам экспанаты.

У гэтым музэі, аднак, няма кніжак Скарыны, які спрабаваў навучыць чытаць па-беларуску сваіх землякоў. Раней фаліянтныя вабілі злодзеяў, як цяпер грошы або ювэлірныя вырабы. На экзэмпляры Скарынавай Бібліі, які захоўваецца ў маскоўскім Цэнтральным дзяржаўным

архіве старажытных актаў, ёсць надпіс: „Книга сия Алексея Петровича Гладкова, а взята книга сия на Литовской земле в граде Гродно 26 августа 7163 (1655) г.”.

7.

Беларуская ідэя на пачатку нашага стагоддзя была акрэсленая назвай газеты „Свабода”. Але да свабоды было далёка. Рэгулярна газета пачала выходзіць толькі тады, калі свабода стала рэаліяй, хоць і нядоўга. Выданьне праіснавала з 1990 да 1997 году. Адбылася падмена паняццяў, спрашчэнне, вульгарызацыя. Сёння на сталічных вуліцах рэкламныя стэнды прапагандуюць цыгарэты словамі „Поўная свабода!”

Раней за сьвяткаваньне народнага сьвята Купальля хапала міліцыя. Цяпер — сьвяткуй колькі хочаш. Але беларусы болей не шукаюць у купальскую ноч кветку шчасьця, яны шукаюць учораўшні дзень, змагаюцца за паказчыкі 90-га году, абвешчанага ў дзяржаве ўзорным. Хочуць пабудаваць хоць бы маленькі СССР, двойчы ўвайсьці ў адну раку...

Беларусы — народ бедны. Вядомы стэрэатып і даволі праўдзівы. У вас нічога няма, апроч бульбы й пяску. Праўда, нафта свая была, але хто яе бачыў, калі яе залівалі ў нафтаправод „Дружба”? Цяпер казалі, што, наадварот, быццам бы, усё сваё ёсць — і алмазы, і золата, і ўранавае руда. Але зноў-ткі ніхто гэтаму ня верыць. Лепей быць беднымі! Таму мы любім тавары па картках, любім стаяць у чэргах. Усёй сьмеласьці хапае толькі на тэлефонны тэрарызм, які набыў нечакана вялікія маштабы.

8.

Выпадкава выкінутыя з гербу серп з молатам па-ранейшаму вісяць у нас над галовамі. Вялізныя, цяжкія. Чалавек пад такім цяжарам адчувае сябе як мінімум няўтульна, няпэўна. Больш за тое, краіна, якая ня мае ні гор, ні выйсця да мора, заціснутая з усіх бакоў паміж суседзямі, стварае адчуваньне загнанасьці ў кут, пасткі. Тым больш краіна, сшытая зь дзвюх частак калючым дротам, шнар ад якога не загаіўся дагэтуль.

У другой часткі — заходняй — дагэтуль застаўся гаркавы прысмак таннага тытуню ад пацалунка, атрыманага 17 верасьня. Сёлета плякат 60-гадовай даўнасьці быў зноў расклеены на платох: удзячны селянін-парабак узасмок цалуе чырвонаармейца-вызваліцеля. Ці, хутчэй, наадварот. Новая мода засталася на доўга. І сёння ў тэлевізары мужчыны, асабліва дзяржаўнага рангу, цалуюцца паміж сабой значна часцей, чымсьці мужчына з жанчынай.

Штосьці ў гэтай дзяржаўнасьці ўвогуле ня так. На першае вока, затрымаліся мы, „народзіны” былі запозьненыя, таму й вынік ня радуе. З другога боку, ідэя ўласнай дзяржаўнасьці сярод беларусаў як бы яшчэ й ня выспела канчаткова, а значыцца й „народзіны” ў 1991 годзе атрымаліся заўчасныя. Здаецца, і людзі больш-менш як людзі. Мы ж не сланы або чарапахі, у якіх гэты працэс зацягнены. Але застаецца ўражаньне, што „яйка” зь дзяржаўнасьцю так і ня здолеў як мае быць сагрэць і выседзець.

Здаецца, што гэта разумее і самы галоўны беларус. Так часта можна пачуць пра клопат „аб чалавечаскіх яйцах”, аб курах-нясушках, аб тым, каб усім хапіла па дзясятку. Адзін пісьменьнік, натхнёны яго публічнымі выказваньнямі на конт яек, пачаў пісаць раман „Яйца”. Праўда, ня здолеў закончыць, паколькі яму ў эміграцыі не хапае ўражаньняў ад сапраўдных штодзённых рэалій краіны пад назвай Беларусь.

Яйкі, яйкападобныя істоты й прадметы часта трапляюцца на фантазмагарычных карцінах сярэднявечнага мастака Гіеронімуса Босха. Крытыкі ў адзін голас гавораць, што яйкі — сымбаль сэксуальнага жыцця, якое вельмі хвалявала нідэрляндзкага мастака. Мужчынскіх пацалункаў на яго карцінах, праўда, няма.

9.

Каму б не хацелася жыць у сапраўднай беларускай дзяржаве — зь беларускай мовай, з дэмакратыяй, з эўрапейскім узроўнем? Нашы папярэднікі таксама хацелі, таксама марылі. Адзін заходнебеларускі мастак маляваў жыццё на Сатурне й Юпітэры, выдумляў казкі, у якіх на далёкіх плянэтах жылі беларусы ў нармальнай беларускай краіне.

Гэтая недасяжная мара вымусіла аднаго эмігранта купіць невялікі востраў, каб зрабіць яго для сябе міні-Беларусьсю, дзе заўжды лунае белчырвона-белы сыяг. У Амэрыцы беларусы пабудавалі культурныя цэнтры, назваўшы іх — „Слуцак” і „Полацак”.

Неадчуваньне сябе па-сапраўднаму дома выклікае стрэс, у якім мы жывем штодня. Нам хочацца нармальнасьці. Але раптоўна табе прыходзіць ліст з-за мяжы, на якім штэмпэль: „СССР. г. Гродна”, дата й зорка зь сярпчак-малаточкам. Ліст ва ўчораўшні дзень, дзе мы жывем. І мы зноў робімся ўнутранымі эмігрантамі, якімі былі да абвяшчэньня незалежнасьці.

Скарына, пакаштаваўшы хлеба радзімы, зноў уцёк у эміграцыю, ужо назаўжды. Але пакінуў нам у якасьці натацыі хрэстаматычную сэнтэн-

цую: „Звери, ходящие в пустыни, знают ямы своя: птицы, летающие по воздуху, ведают гнезды своя: рыбы, плывущие по морю и в реках, чувствуют виры своя: пчелы и тым подобная боронят ульев своих. Тако ж и люди, игде зродилися и ускармлены суть по Бозе, к тому месту великую ласку имають”.

10.

Кніга „Хрыстос прызямліўся ў Гародні” заканчваецца вельмі па-беларуску. Пасля боек

і крыві ўсё абціхае й спакойнее. Юду пасылаюць у краму па гарэлку, астатнія, каб не марнаваць часу, бяруць сявёны, каб засеяць ніву. Разам з усімі Хрыстос узнімаецца на пагорак, „як на вяршыню зямнога шару”. Насустрач яму сьвеціць „нізкае сонца”. Нібыта сьпісана з гербу... Сёньня можна было б дадаць: гарэлкі ў краме не аказалася, і Юда пайшоў шукаць самагон, каб не вяртацца з пустымі рукамі.

5 кастрычніка 1999 г.

Алесь Аркуш

Дзесяць гадоў без Галоўліту

Напрыканцы XX стагоддзя беларускія палітыкі, падрахоўваючы вынікі мінулага дзесяцігоддзя, шырока выказваліся пра страчаныя магчымасці 90-х гадоў. Высьвятляецца, можна было: і па іншаму сплянаваць перадвыбарчыя кампаніі, і іншых кандыдатаў вылучыць, і Шушкевіча, калі той быў старшынёю Вярхоўнага Савету, падтрымаць, і... Цяпер застаецца толькі разводзіць рукамі.

Дзесяць гадоў назад раўнабежна палітычнаму развою, гэтак жа зь вялікімі надзеямі, пачало разгортвацца культурніцкае жыццё ў рэгіёнах. На жаль, і на гэтым фронце нацыянальнага будаўніцтва Беларусь не атрымала вялікіх перамогаў. У прапанаваным тэксьце я паспрабую разгледзець падзеі літаратурнага жыцця, якія адбываліся на поўначы краіны, дакладней, на Полаччыне.

Рэгіянальныя выдавецкія праекты ў Беларусі пачалі паўставаць дзесяць гадоў таму. Зьвязана гэта зь ліквідаваньнем у 1990 годзе Галоўліту — Галоўнага ўпраўленьня па справах літаратуры й выдавецтваў (у Беларусі Галоўліт паўстаў у 1922 годзе). Дэмакратычныя працэсы, якія набіралі моц у СССР, рашуча перапынілі працу „гэбэшнай” цэнзурнай установы, якая за саветамі пільна адсочвала кожную друкаваную літару. Да гэтага мастацкія кнігі ў рэспубліцы выдаваліся выключна ў сталічных выдавецтвах.

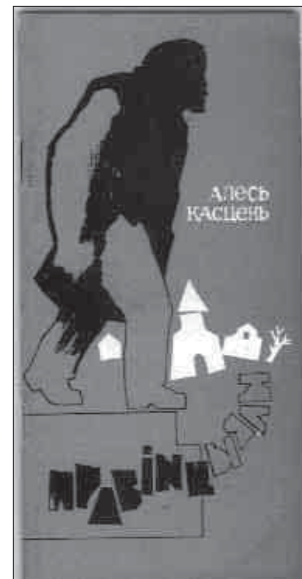
Першым на Полаччыне абудзіўся Наваполацк. У маладым горадзе, які практычна зьяўляецца „спадарожнікам” старажытнага Полацку, існавала самае моцнае ў рэспубліцы літаратурнае аб’яднаньне. Працавала яно пры гарадзкой газэце „Хімік”, называлася „Крыніцы”. У склад літаб’яднаньня ўваходзілі: Уладзімер Арлоў, Він-

цэсь Мудроў, Сяргук Сокалаў-Воюш, Лявон Баршчэўскі, Навум Гальпяровіч, Ірына Жарнасек, Алесь Аркуш, Лявон Неўдах, Якуб Лапатка ды шмат іншых сёньня добра вядомых літаратараў. Нават у сталіцы не існавала такога

„зорнага” літаратурнага згуртаваньня. Доўгі час „Крыніцы” ўзначальваў Уладзімер Арлоў. Патэнцыйна навапалачане былі гатовыя да заснаваньня ўласнага літаратурнага часопісу. У іх быў нават адпаведны вопыт, бо ў 70-х гадох у Наваполацку Вінцэсь Мудроў са сваімі сябрамі-студэнтамі выдаваў рукапісны літаратурны альманах „Блакiтны ліхтар”. Выйшла аж 15 нумароў маладзёвага выданьня, але справа скончылася „гэбэшнай” разборкай і канфіскацыяй усяго творчага наробку.

У 1990 годзе, як доўгачаканая веснавая ластаўка, зьяўляецца першы нумар літаратурнага альманаху „Ксэракс Беларускі” („КБ”). Альманах нараджаўся ў нелегальных варунках пры на-яўнасьці Галоўліту, таму „КБ” друкаваўся ў Вільні. Сярод аўтараў першага нумару былі выключна „крынічане”. Менавіта ў гэтым выданьні ўпершыню зьявілася ў друку эсэ Уладзімера Арлова „Совершено секретно” або адзін у трох іпа-

стасях". Заснаваў альманах і ўклаў першы нумар Алесь Аркуш, рэдактарам выступіў Вінцэсь Мудроў. „КБ” выйшаў тысячным накладам і праз маладзёвыя нацыянальныя суполкі, побач зь іншымі выданьнямі падобнага кшталту — альманахам „Літаратура”, бюлетэнем літаратурнага згуртаваньня „Тутэйшыя” „Кантроль” ды іншымі — распаўсюджваўся па ўсёй Беларусі. Другі нумар „Ксэракса Беларускага”, які пабачыў сьвет напрыканцы 1991 году, выйшаў цалкам легальна, памнажаўся ў наваполацкай друкарні, брашураваўся — у полацкай. Выдаўцы альманаху (усяго выйшла 6 нумароў, апошні быў надрукаваны ў 1996 годзе) мелі спадзеў, што на базе „КБ” з часам паўстане сур’ёзны, паўнаважны рэгіянальны літаратурны часопіс. Аднак неўзабаве большасьць уплывовых наваполацкіх пісьменьнікаў, у тым ліку Ўладзімер Арлоў і Сяргук Сокалаў-Воюш, зьехала з Полаччыны, пасля чаго казаць пра полацкі вялікі часопіс ужо не выпадала.

Аднак спадзевы выдаўцоў „КБ” спраўдзіліся. Праўда, пры ўдзеле зусім іншых людзей. У 1993 годзе ў Наваполацку паўстае новае літаратурнае аб’яднаньне, Таварыства Вольных Літаратараў (ТВА), якое згуртавала ў свае шэрагі больш за дваццаць пісьменьнікаў з розных рэгіёнаў Беларусі (пераважна з Полаччыны й Горадзеншчыны). На Ўстаноўчым сходзе ТВА быў заснаваны і друкаваны орган літаратурнага аб’яднаньня — часопіс „Калосье”.

Часопіс з падобнай назвай у другой палове 30-х выходзіў у Вільні і зьяўляўся галоўнай трыбунай беларускага інтэлектуальнага асяродку ў Заходняй Беларусі. Усяго за пяць гадоў выйшла 20 кніжак віленскага „Калосья”. На бачынах часопісу выступалі такія вядомыя культур-

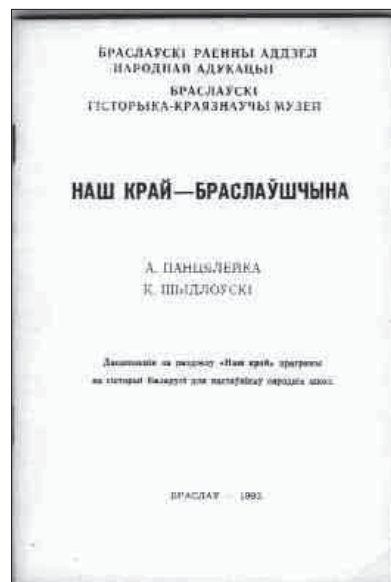
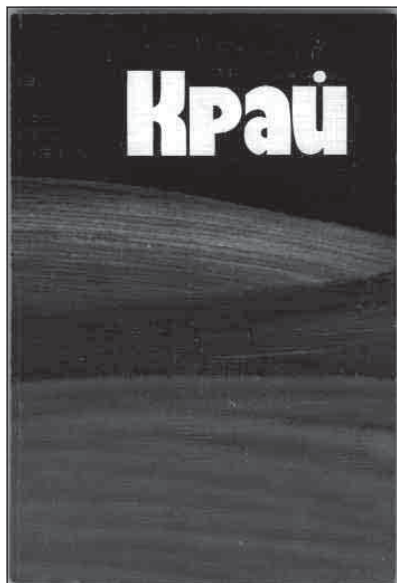
ніцкія постаці таго часу, як Уладзімер Самойла, Адам Станкевіч, Максім Танк, Наталья Арсеньнева, Антон Луцкевіч ды іншыя. Часопіс знаёміў сваіх чытачоў і зь лепшымі дасягненьнямі савецкай беларускай літаратуры. Вось, напрыклад, як рэдакцыя суправадзіла публікацыю апавяданьня Сымона Баранавых „Прысады” ў часопісе (кніжка 3, 1935): „Хоць ідэалёгія калгаснага ладу, выражаная ў „Прысадах”, ёсьць нам чужая, друкуем тут гэты твор дзеля яго мастацкае вартасьці і пазнаемленьня чытача з даволі выдатным беларускім пісьменьнікам.”

Тэвэалаўскае „Калосье” не зьбіралася аднаўляць эстэтычныя традыцыі віленскага, аднак пэўную пераемнасьць падкрэсьлівала, бо ў першым сваім нумары, які пабачыў сьвет у 1993 годзе ў Пастаўскай друкарні, зьмясціла ўспаміны Андрэя Чэмера й Анатоля Іверса пра рэдактара віленскага „Калосья” Янку Шуговіча.

Такім чынам на Полаччыне паўстала зусім іншае, што дасюль ня мела аналягаў, беларускае выданьне. Напачатку яно ўзяло курс выключна на радыкальную, найноўшую айчынную літаратуру.

У гэтым самым годзе пачынаюць выходзіць кнігі ў Наваполацкай і Полацкай друкарнях. Першай беларускамоўнай кнігай, якая пабачыла сьвет у Полацку пасля працяглага маўчаньня пад саветамі, стаў паэтычны зборнік „Тайніца” (1991). Пад адной вокладкай зборнік аб’яднаў вершы двух аўтараў — Алесь Аркуша й Паўла Бурдыкі.

Неўзабаве адна за адной пачалі выходзіць кніжкі з тэвэалаўскай сэрыі „Паэзія новай генэрацыі”. Адмыслова дзеля гэтага праекту была ўтвораная выдавецкая суполка „Полацкае ляда”. Усяго выйшла 12 паэтычных зборнікаў.

Некаторыя зь іх зрабіліся вядомымі на ўсю Беларусь: Юры Гумянюк „Водар цела”, Славамір Адамовіч „Зямля Ханаан”, Алесь Аркуш „Разьвітаныне з Танталам”, Юры Гумянюк „Твар Тутанхамона” ды іншыя. Вершы тэвэлаўцаў пачалі актыўна перакладаць на ўкраінскую й польскую мовы.

З-за недахопу фінансавання „Калосьсе” стала гадавіком. У новага выдання хутка паўсталі свае традыцыі й прынцыпы. Па-першае, часопіс зрабіўся друкаванай пляцоўкай пераважна для рэгіянальных аўтараў. Больш за палову аб’ёму кожнага нумару аддавалася пісьменьнікам з правінцыі. Па-другое, пад вокладкай „Калосьсе” пачалі знаходзіць прытулак мастацкія творы, якія да гэтага атрымалі катэгарычны адмовы (зь ідэалагічных або эстэтычных меркаванняў) у дзяржаўных літаратурных часопісах. Такі лёс, напрыклад, напаткаў апавесць „Эрагенная зона” й раман „Поўны кэркешоз” Вітаўта Чаропкі, або фантасмагорыку Ігара Сідарука „Як цётка Прузына нацыю шукала”. Патрэбнае, часопіс падтрымліваў літаратараў-нефармалаў, якія вызначаліся сваёй нонканфармісцкай пазыцыяй і не ўваходзілі ў аморфны, безыніцыятыўны Саюз пісьменьнікаў (СП). СП за мінулыя дзесяць гадоў не заснаваў ніводнага новага беларускамоўнага літаратурнага выдання — ні ў сталіцы, ні ў рэгіёнах. Выключэннем можна назваць часопіс творчай моладзі „Першацвет”, аднак гэтае выданне нарадзілася дзякуючы асабістаму клопату пісьменьніка Алеся Масарэнкі.

Толькі наваполацкаму паэту Навуму Гальпяровічу на непрыяглы час удалося зактывізаваць выдавецкую дзейнасць мясцовых рэгіянальных сяброў афіцыйнага літаратурнага Саюзу. Ягонымі

намаганьнямі была створаная Полацка-Глыбоцкая філія СП. Ён заснаваў і друкаваны орган філіі — часопіс „Край”. Першы нумар новага выдання пабачыў свят у Наваполацкай друкарні ў 1996 годзе. Кола аўтараў літаратурна-мастацкага альманаху было вельмі шырокае: ад клясыкаў беларускай літаратуры Рыгора Барадуліна й Генадзя Бураўкіна да мясцовых пачаткоўцаў. У першым нумары „Краю” рэдактар змясціў нават апавяданне Франца Кафкі „Перавартванне”, якое запрапанаваў „Краю” самы вядомы перакладчык Кафкі на беларускую мову Лявон Баршчэўскі. Рэдактар у прадмове да першага нумару пісаў: „Я думаю, што з матэрыялаў гэтага альманаху і, дасць Бог, наступных, вы даведаецеся нямала цікавага пра наш край, пра яго гісторыю й сучаснасць, пра тое, чым жывуць сёння літаратура і выяўленчае мастацтва, што робіцца ў музэях і канцэртных залах, на раскопках ці ў цішы бібліятэк.

Але мы ня хочам абмежавацца толькі гэтым. Наш славуты зямляк Скарына злучаў свой родны горад з Падужай і Кракавам, Вільняй і Прагай. Як вядома, думка й Слова, глыбокае чалавечае пачуццё ня ведаюць межаў і не замыкаюцца геаграфічнай прапіскай”.

Наступны нумар „Краю” выйшаў у 1997 годзе. На жаль, ён аказаўся й апошнім. Неўзабаве Гальпяровіч пераехаў у Менск. Ніхто з мясцовых сяброў СП ня здолеў перахапіць гэтую ініцыятыву. „Край” так і не дачакаўся падтрымкі ні ад мясцовых муніцыпальных уладаў (як гэта робіцца, дапрыкладу, у Польшчы), ні ад Саюзу пісьменьнікаў (бо выданне паўставала як орган адной з тэрытарыяльных філіяў СП), ні ад якой-кольвечы іншай улады або ўстановы. Праект перапыніўся на першых кроках.

І толькі „Калосьсе” ўпарта выходзіла штогод. Яшчэ зь сярэдзіны 90-х рэдакцыйная калегія альманаху плянавала заснаваць новую кніжную сэрыю (аб гэтым неаднойчы пісалася й прамаўлялася), аднак толькі ў 1999 годзе паўстала „Бібліятэка часопісу „Калосьсе”. За год выйшла ўсяго тры зборнікі: Вінцэсь Мудроў „Зімовыя сны” (апаведы), Алесь Аркуш „Выбранае. Вершы і паэма 1988-1998”, Юры Гумянюк „Рытуал” (трэцяя кніга паэзіі). Да друку „Полацкае ляда” падрыхтавала яшчэ каля 10 кніг. Сярод іх зборнік прозы Ігара Сідарука „Квадратная варона”, літаратурная эсэістыка Алесь Аркуша „Выпрабаваньне разьвоем”, зборнік апошніх вершаў Леаніда Галубовіча, выбранае заўчасна памерлага Андрэя Пяткевіча „Шчасьлівым сканаць” і г.д. З-за недахопу сродкаў выданьне кніг затрымалася. Выдаўцы паспрабавалі ўтварыць уласную міні-друкарню, але ўсе памкненьні ў гэтым кірунку аказаліся марнымі, — ідэю каапэратыўнай друкарні ніхто не падтрымаў (ні дабрачынныя фонды, ні прыватныя асобы, ні творчыя саюзы). „Полацкае ляда” ня здолела нават набыць якасны ксэракс, які разьвязаў бы праблему дробнанакладнага друку.

Раўнабежна Полацку на пачатку 90-х актыўна распачаў выдавецкія праекты невялічкі горад на самай поўначы Беларусі — Паставы. Ініцыятарам тутэйшых выдавецкіх праектаў выступіў мясцовы паэт і кіраўнік літаратурнага аб’яднаньня „Сьвітанак” пры газэце „Пастаўскі край” Алесь Касьцень. Гэтая ўнікальная зьява практычна невядомая на Беларусі. Ня ў кожным абласным беларускім горадзе на працягу ад 1991 да 1993 году выйшла столькі беларускамоўных кніг, колькі ў гэтым дваццацітысячным мястэчку. Прычым кнігі выходзілі пераважна тысячным накладам. Паставы й блізка ня мелі такога багатага творчага патэнцыялу як, напрыклад, Наваполацак ці Глыбокае. У цэнтральным друку на той час друкаваліся толькі два пастаўскія паэты — Алесь Касьцень, які выдаў у 1983 годзе ў „Мастацкай літаратуры” свой дэбютны зборнік „Зруб”, і Ігар Пракаповіч — ягонае імя на той час толькі пачало зьяўляцца ў беларускай пэрыёдыцы, першая кніга Пракаповіча „Рэха малітваў” пабачыла сьвет у сэрыі „Бібліятэка часопісу „Маладосьць” толькі ў 1993 годзе.

Пастаўчане ў 1991 годзе засноўваюць і выдаюць у мясцовай друкарні палутаратысячным накладам першы нумар паэтычнага альманаху „Рунь”. У прадмове да выданьня рэдактар альманаху Алесь Касьцень піша: „Тыя, хто шукае

паэзію ў дасканаласьці або наватарстве формы, у глыбіні філасофскага пранікненьня ў сутнасьць зьяў, могуць скептычна ўсьміхнуцца: правінцыйны гарадок, шэрасьць існаваньня — і адразу столькі паэтаў [сямнаццаць—А.А.]... Але ж убачыць прыгажосць сьвету і разам з тым яго недасканаласьць, захапіцца прыгажосцю і на веку страціць спакой ад недасканаласьці — няўжо гэта не паэтычны стан душы? І таму ў паэзіі правінцыі не бывае”.

Усяго выйшла тры нумары „Руні”. Што прымусіла выдаўцоў спыніць выданьне? Відавочна, сваю ролю адыгралі адразу некалькі прычынаў. Пастаўская „Рунь” нарадзілася на хвалі абнаўленьня й дэмакратызацыі беларускага грамадства. У сярэдзіне 90-х, калі стала відавочна, што хуткай перамогі нацыянальных сілы ў краіне не атрымаюць, у правінцыі сярод творчай інтэлігенцыі зноў запанаваў сум і расчараваньне. Да таго ж правінцыйныя выдаўцы стаміліся выдаваць кнігі ў пустку. Яны не адчувалі зваротнай сувязі, ня бачылі плёну сваёй працы. Сталічны друк амаль не пісаў пра правінцыйныя выданьні, літаратуразнаўцы заняты не заўважаалі працу рэгіянальных літаратараў. Акрамя таго пастаўчане выбралі не зусім слушную канцэпцыю свайго пэрыядычнага выданьня. Па-першае, яны арыентаваліся выключна на сваіх аўтараў. Нават палачане былі вымушаныя далучаць да ўласных выдавецкіх праектаў прадстаўнікоў іншых рэгіёнаў. Па-другое, паэтычны альманах заўсёды ўспрымаўся ў Беларусі нэгатыўна, такія калектыўныя зборнікі нават у друку называлі „брацкімі магіламі”. У „Руні” павінна была друкавацца і проза, і краязнаўчыя артыкулы, і літаратурная крытыка, інакш кажучы, на бачынах выданьня мусіла прысутнічаць жыццё мястэчка. Балазе, журналістаў і настаўнікаў літаратуры ў Паставах хапае. Па-трэцяе, пастаўчане саромеліся свайго правінцыялізму, яны імкнуліся зь яго некуды выскачыць, гэтага не атрымлівалася, і расчараваньне гасіла ініцыятыву. Алесь Касьцень у прадмове да „Руні-92” піша: „Правінцыялізм — справа рэальная, пераадолюваць яго неверагодна цяжка”.

Затое пастаўчане набылі ўнікальны досвед адшукваньня ў родным мястэчку грошай на выдавецкія праекты. Усе свае кнігі яны выдавалі за ўласны кошт. А іх, паўтаруся, выйшла нямала. У 1992 годзе пабачылі сьвет зборнік сатырычных паэмаў Алесь Касьцень „Правінцыялы” і кніга з вострасюжэтной апавесьцю гэтага самага аўтара „Золата дзядулі”, праз год брашурай выйшаў гістарычны нарыс „Лынтупы і на-

ваколье” мясцовага краязнаўцы Іосіфа Быхаўца, ды іншыя выданні. Аднак усе гэтыя кнігі ў Беларусі засталіся незаўважанымі. Ад 1993 году мясцовыя выдавецкія праекты ў мястэчку былі спыненыя. Пастаўскія пісьменьнікі зноў пачалі вазіць свае рукапісы ў сталіцу.

Нешта падобнае здарылася і з выдавецкімі ініцыятывамі ў Лепелі. Лепельчане таксама заснавалі свой альманах. Ініцыятарам рэгіянальнага выдання сталася мясцовая паэтка Вера Бародзіч, старшыня літаратурнага аб’яднання „Выток”. Праўда, у сваім альманаху правінцыйныя выдаўцы зьмяшчалі ня толькі вершы, але й гумарэскі, праязнічныя мініятуры, кароткія аповяданні. Аднак як і ў „Руні”, у лепельскім альманаху друкаваліся выключна свае аўтары. Кожны альманах атрымліваў асобную назву. Най-

больш удалым атрымаўся „Наступіць дзень...” (1992). Мэту выдання выказала ў прадмове Вера Бародзіч: „Нам вельмі хацелася б, каб кніга змагла выклікаць нейкія думкі, спрэчкі на конт вартасці мастацкага слова, народжанага на Лепельшчыне”. Надзеі лепельскіх правінцыйных пісьменьнікаў таксама ня спраўдзіліся.

Вартыя ўвагі і выдавецкія праекты Браслава. Іх здзяйснялі супрацоўнікі Браслаўскага гісторыка-краязнаўчага музэю Кастусь Шыдлоўскі й Алесь Панцялейка. У 1993 годзе ў мясцовай друкарні яны выдалі дапаможнік па гісторыі Беларусі для настаўнікаў сярэдніх школ „Наш край — Браслаўшчына”. У 1996 годзе браслаўскія гісторыкі заснавалі гістарычны зборнік „Браслаўскія сшыткі”, які спарадычна выходзіць да сённяшняга дня.

Алесь Аркуш

Полацкія запісы

(старонкі зь дзёння)

Гэтыя запісы я натаваў сьпехам — у вагоне цягніка ці салёна аўтобуса; на лавачцы ў парку ці на беразе Дзвіны падчас шпацыраў; у хвіліны паміж напісаннем журналісцкага матэрыялу, калі раптоўныя думкі наведвалі занятую іншай справай галаву; перад сном, калі падзеі мінулага дня праносацца ва ўяўленьні з павялічанай хуткасцю; падчас адпачынку, калі зь нехватаю на некалькі хвілінаў адрываецца ад лайдацтва. Раней я мала звяртаў увагі на гэтыя спадарожныя, стыхійныя думкі-развагі. Цяпер стаў больш ашчадным, нават завёў адмысловы сшытак, які трымаю напачатку. Звычайку своечасова натаваў цікавыя думкі ня так проста набыць. Калі-нікалі праходзіў тыдзень, два, тры, а ў сшытку не з’яўлялася нічога новага. Вядома, нешта цікавае наведвала маю галаву, але я ленаваўся або забываўся гэтыя залацінкі зафіксаваць. Затым спрабаваў нешта ўзнавіць, высільваўся, інспіраваў вяртаньне думкі — ды ўсё марна. Я мог толькі ўгадаць парэштакі думак — адарваныя ад кантэксту і без дэталю яны гублялі ўсялякую цікавасць. Я не археолаг і не антраполяг, каб па парэштках аднаўляць мінулае. Таму ў гэтых запісах ёсць вялікія прагалы, да таго ж яны сумбурныя і ня маюць супольных лягічных сувязяў. І ўсё ж, спадзяюся, прачытаць іх праз пэўны час будзе цікава ня толькі

мне асабіста. У нейкім сэнсе — гэта старонкі найноўшай гісторыі Полаччыны. Узгадайма сумны лёс Полацкага летапісу, які знік у хіжай пашчы чужой гісторыі. Дык гэтакі ж канец можа напаткаць і нашыя дзённякі, калі мы не парупімся пра собскую гісторыю. Таму пачынаю набываць звычайку натаваць вартае і ўласнае.

8.04.1999. Учора ў музэі-бібліятэцы Сімяона Полацкага ўручалі Уладзю Арлову „Глінянага Вялеса”. Нягледзячы на будны дзень, сабралася шмат людзей. Прыехаў нават на ўласнай машыне Ігар Сідарук з Кобрыня. Самога Вялеса Тацяна прывезла зь Менску напярэдадні імпрэзы, шостага. Усё не выпадала па яго зьездзіць. Гэтым разам стода зрабіў Шомаў. Паводле памераў сёлетні атрымаўся самы вялікі. Вядома ж — для Арлова. Тацяна вырашыла падараваць ляўрэату — да таго ж вялікаму патрыёту Полаччыны — адмысловы тутэйшы сувэнір. Доўга разважала: што гэта мусіць быць? Зразумела, рэч павінна мець непасрэднае дачыненне не да Полацку, — да старога Полацку. Выбар спыніла на вялікай круглай кулі, якую я летась знайшоў у Дзвіне. Відавочна гэта рэч старая, бо стрэльбы, якія стралялі з гэтакіх куляў, напэўна апошні раз выкарыстоўвалі пры аблозе Полацку войскамі Івана Жыхлівага. Наўрад ці маскалі валодалі такой сьмертаноснай зброяй.

Хаця, хто ведае... Дый не істотна, каму належала тая куля і для каго адлівалася, галоўнае — яна часцінка нашай гісторыі. Тацяна замовіла ў сталара зрабіць для кулі дубовую падстаўку. Атрымаўся файны сувэнір. Сёлета Дзьвіна разлілася як ніколі. Трэба, як спадзе вада, абавязкова пашукаць гістарычны матэрыял для сувэніраў наступным лярэатам. Да Вялесавай імпрэзы прымеркавалі яшчэ адну падзею — выхад першай кнігі ў тэвэлаўскай сэрыі „Проза пераходнага пэрыяду”. Кнігу, нягледзячы на плойму складанасцяў, я паспеў выдаць — „Зімовыя сны” Вінцэся Мудрова. Зборнік прозы сябры юнацтва стаў для Арлова таксама добрым падарункам.

Вялесаваньне прайшло традыцыйна. Напачатку я распавёў пра саму прэмію — яе гісторыю, былых лярэатаў. Уручыў Вялеса Арлову. Затым лярэат прымаў віншаваньні й падарункі, у тым ліку і сувэнірную кулю, адказаў на пытаньні, прачытаў нізку сваіх вершаў. Атрымалася ўрачыста й шчыра. Асаблівай урачыстасці падзеі надалі званы, якія загучалі з суседняга Багаяўленскага сабору адразу пасля сканчэньня імпрэзы. У гэты дзень адзначалася праваслаўнае свята — Дабравешчаньне. Прыгожае, сымбалічнае супадзеньне. Ці гэткае зьява называецца нейкім іншым словам? На вуліцы церусіў невялічкі дожджык. Паўнаводная Дзьвіна стаяла ў вэлюме таямнічай, цёплай смугі. Кажуць, што дождж — таксама добрая прыкмета, наклікае поспех пачатай справе. Гэтым разам нічога новага не пачыналі, але поспех усё адно патрэбны. Нават таму самаму Арлову.

Па сканчэньні ўрачыстай часткі сабраліся ў нас на кватэры. Уладзя не ўжываў сьпірытусовых напояў — праходзіў курс лекаваньня, прымаў моцныя пігулкі, зноў нагадаў ныркі. Калі ўлічыць, што зусім ня п’е Сідарук, а мы з Мудровым п’ем з напарстку, дык адзначэньне лярэацтва адбылося ціхім і шляхетным — гэта калі ўвесь час разумна размаўляюць і не дазваляюць моцных выразаў, памятаючы пра дамаў і этыкет. Адно што, Тацяна кепска сябе пачувала і час ад часу сыходзіла ў спальню. Шляхетнасць сёння — вельмі рэдкая чалавечая рыса, асабліва ў Беларусі і асабліва ў творчых асяродках. Кансэрватызм тэвэлаўцаў назіраецца ня толькі ў творчасці, але і ў паводзінах. Прынамсі, яны адкрыта не ўхваляюць п’янства, нават грэбуюць кантактамі з зацятымі аматарамі зялёнага зьмію. Падданым Бахуса амаль немагчыма патрапіць у іх асяродзьдзе. І гэта пры тым, што частка сяброў ТВЛ у юнацтве неразважна захаплялася моц-

нымі напоямі. „Так проста стаць беларускім электаратам, — кажуць яны. — А калі патрапіш у ягоныя шэрагі, тваё сумленьне будзе каштаваць усяго некалькі пляшак гарэлкі. Нонканфармизм і гарэлка — несумяшчальныя”.

Сёлетняе вялесаваньне адбылося больш удала за папярэдняе. Рост якасці — праява станоўчага разьвіцця. Будзем спадзявацца, што ў наступным годзе гэтая імпрэза пройдзе яшчэ цікавей, урачысьцей і знамянальнай.

12.04.1999. Учора паведамлілі кепскую навіну — увечары спэцназ затрымаў на даху райвыканкаму трох хлопцаў, якія нібыта зьнялі з флягштоку „зялёна-чырвоны” сьцяг. Два студэнты з ПДУ і вайсковец-кантрактнік. Затэлефанаваў дзяжурнаму, той параіў звярнуцца да следчага — Уладзіміра Вараб’ёва. Патэлефанаваў яму. Дамовіліся сустрэцца ў ягоным кабінэце. Следчы аказаўся малады, відавочна маладзейшы за мяне. У ягоным голасе адсутнічалі выкрывальна-асуджальныя ноты, наадварот — ніякаватасьць, спачуваньне. Нехта заўважыў (ці то вартунык, ці то з суседняга дому? — не зразумеў), як хлопцы залазілі на дах, і затэлефанаваў у міліцыю, прыехаў спэцназ, затрымаў. Усё гэта адбывалася на Вялікідзень. Распачалі крымінальную справу паводле арт. 201 за хуліганства. Але на раніцу перакваліфікавалі на арт. 186 ч. 2 — зьнявага дзяржаўных сымбалаў — і аддалі справу ў пракуратуру. Спытаў: які артыкул прадугледжвае цяжэйшае пакараньне. Следчы пагартваў кодэкс і паведаміў, што лепш ісьці па 186-м, бо ён прадугледжвае толькі да двух гадоў зьняволеньня або штрафу. А па 201-м можна „зарабіць” шэсьць гадоў. Следчы, аднак, шчыра прызнаўся, што ўсё будзе залежаць ад таго, што загадаюць зверху. Вось і маеш прававую краіну.

З раніцы хлопцаў-студэнтаў адпусьцілі пад падпіску аб нявыезьдзе, а вайскоўца забралі ў вайсковую камэндатуру. Нібыта там добра зьбілі. Усіх будзе судзіць вайсковы трыбунал. Паганяны справы. Мусібыць злавілі неверагодна якіх злачынцаў. Сапраўдны крымінал, аднак, буяе на хабным кветам. Няма словаў...

20.04.1999. Паўдня разьбіраў свой архіў. Найперш карэспандэнцыю, якую атрымаў за апошнія 15 гадоў. Гара лістоў. Некаторыя перачытаў. Шмат узгадалася, аднавілася ў памяці. Асабліва часы „Тутэйшых”. У літаратурнаўчых колах не спыняецца дыскусія — дык што па сабе пакінулі „Тутэйшыя”? Сапраўды, асобнага корпусу тэкстаў няма, эстэтычных набыткаў — таксама. Пратэст. Жаданьне новага, шчырага, праўдзівага. Жаданьне свабоды. Барацьба за месца пад

сонцам. А што для айчыннай літаратуры? Мне здаецца, вельмі цікавай атрымалася-б кніга ліставання між сябрамі суполкі. У гэтых эпістлярных тэкстах ёсць усе тое, што засталася за „кадрам”, за кулісамі. Я зь цікавасцю перачытаў лісты таго пэрыяду. Увогуле атрымалася б вельмі карысная кніга. Хтосьці, прачытаўшы яе, згадаў бы свае юначыя памкненні й перакананні (што ад іх засталася!), хтосьці, на прыкладзе папярэднікаў, здолеў бы пазьбегнуць памылак былых „тутэйшаўцаў”. Прагледзеў лісты ад Андрэя Федарэнкі. Вось, напрыклад, такі ўрывак: „Учора быў на „Тутэйшых”. Прыходзілі прадстаўнікі ЦК камсамолу і камісіі па рабоце з маладымі. Сыс трохі даў ім у косыці. Нешта абяцалі альманах і першыя кніжачкі ад „Малодосці”. Але верыць, вядома, ім трэба асыярожна. „Глябустнік” выставіўся такой арганізацыяй, што мне стала і брыдка і сорамна за „Тутэйшых”. Сіўчыкаў крычаў: „Мы ж дамаўляліся, што мы не „Тутэйшыя”, а Таварыства маладых літаратараў!” І гд. Яны так хітра сябе паставілі, што ўгадзілі і нашым і нянашым”. (25.10.87). А вось што пісаў Анатоль Сыс: „Вы ўсе вельмі пагана мяне ведаеце, ды ладна, як кажуць, Сысу Сысава. Я цябе вельмі прашу — ніколі і нідзе не гавары пра мяне недапечанага і пра мае бязглуздыя вершы, бо я, павер, ня той, за каго ты мяне прымаеш. Ні адзін беларускі паэта з пракаветных часоў не апускаўся так нізка. (...) Я ўсё жыццё дазваляў сабе рабіць усё, што хацеў і, як вынік, зьнішчыў сябе як чалавека й як паэта, а парасткі, здаецца, былі”. Гэтак Анатоль пісаў у жніўні 1987 году, добра разумеючы сваю асабістую трагедыю.

23.04.1999. У сённяшнім нумары газеты „Віцебскі кур’ер”, у якой я працую, надрукаваны матэрыял Пукшанскага „Пантэон або сьметніца”. Віцебскія прадстаўнікі творчай інтэлігенцыі звярнуліся ў гарвыканкам з просьбай-прапановай: перагледзець пляніроўку могілак „Мазурына”, вызваліць ад звалкі сьмецця пляцоўку на цэнтральнай алеі, каб на гэтым месцы пачаць хаваць вядомых у горадзе дзячоў культуры й мастацтва. Гарадзкія камунальнікі на прапанову не згаджаюцца, маўляў, ліквідаваць адзіную на могілках пляцоўку для скідвання сьмецця „не прадстаўляецца магчымым”, бо паблізу іншага падобнага месца няма й гэта выкліча стыхійнае скіданьне сьмецця па ўсёй тэрыторыі могілак. Вар’яцтва! лепш на могілках стварыць звалку сьмецця, але не дазволіць ушаноўваць сваіх, часам вядомых ва ўсім сьвеце, людзей. Вядома, беларусам нельга мець сваіх Ваганькаўскіх могілак,

бо гэта спрыяла б пабудове нацыянальнага пантэону, стварэньню сваёй гісторыі, пазбаўленьню комплексу непаўнаважнасьці.

24.04.1999. На кватэры ў Леры Сом пазнаёміўся з чалавекам, пра якога даўно чуў і хацеў пабачыць, — полацкім аматарам гісторыі Андрэем Глушковым. Штогод, пасля таго, як спадзе паводка на Дзвіне, ён старанна дасьледуе берагі ракі і заўсёды мае цікавыя й шматлікія знаходкі. Ён паведаміў, што гістарычная рэч, якую падаравала Тацяна Арлову, — ня куля, а гарматная карцеч, якую выкарыстоўвалі ў вайне з французамі ў 1812 годзе. Гэтаму не супярэчыць полацкая гісторыя, бо ў 1812 годзе вакол гораду сапраўды адбываліся вялікія баі францускіх і расейскіх войскаў. Дамовіліся, што ў траўні ён мне пакажа сваю калекцыю і больш падрабязна распавядзе пра свае знаходкі.

6.05.1999. На адкрыцьці Цэнтру вывучэньня нямецкай мовы, які пры падтрымцы Інстытуту Гётэ будзе працаваць у Полацкім унівэрсытэце, я пазнаёміўся з прафэсарам Аляксандрам Аляксандравічам Гугніным. Гэта адзін з галоўных маскоўскіх аўтарытэтаў сярод германістаў. Доктар філялягічных навук. У свой час працаваў у часопісе „Иностранная литература”, выдавецтвах „Прогресс”, „Радуга”. Выключна ведае нямецкую літаратуру, асабіста знаёмы амаль з усімі больш-менш вядомымі ў сьвеце пісьменьнікамі-сучаснікамі, якія працавалі ва Ўсходняй Нямеччыне. Гугнін вярнуўся ў родны Полацак, у якім жыве з дванаццаці гадоў і ў якім дагэтуль жыве ягоная маці (за некалькіх крокаў ад Спаса-Эўфрасіньнеўскага манастыра). Прафэсар будзе выкладаць у ПДУ. Гэта вялікі набывтак для Полаччыны. Пасьля знаёмства паехалі да мяне на гарбату. Госьць распавёў пра свой лёс, узгадаў Полацак 50-х гадоў, сваю працу на будоўлях Наваполацку. Расея, напэўна, зусім дэградавала, калі ёй непатрэбныя такія людзі і яны пачалі актыўна разьзяжджацца па ўсім сьвеце. Імпэрыя імпэтна губляе свой інтэлектуальны рэсурс. Вядома, губляе яго і Беларусь. Але ня так імкліва, бо побач вялікі расейскі інтэлектуальны рынак — Захад чэрпае найперш адтуль. Да таго ж на вачах пастарае новая „свядомая” нацыянальная эліта. Гэтыя, калі і зьедуць, дык і ў замежжы будуць працаваць дзеля Бацькаўшчыны.

10.05.1999. Сёння дамовіўся адносна „Калосья” № 6. Нарэшце мы атрымалі абяцаныя грошы на выданьне. Нумар быў падрыхтаваны да друку больш чым год таму. Але, як ні дзіўна, не састарэў. Перарабілі толькі апошні разьдзел, дзе рэцэнзіі. Нават год на вокладцы не зьмянілі —

застаўся 1998. Паабяцалі, што ўжо ў гэтую пятніцу часопіс будзе гатовы. Мудроў кажа, што шосты нумар, бадай, найлепшы і наймацнейшы. Шкада толькі, Мудроўская аповесць „Іду на таран!” (беларускі гіт канца XX стагоддзя) на пачатку выйшла ў зборніку („Зімовыя сны”), а потым з’явілася ў часопісе. Думаю, што гэтая акалічнасць твору не зашкодзіць. „Іду на таран!”, увогуле, варта перадрукаваць усім беларускім літаратурным выданням. Праўда, здолеюць гэта зрабіць, калі пажадаюць, толькі незалежныя. А такіх — кот наплакаў.

12.05.1999. Сёння выйшаў невялічкім накладам мой новы паэтычны зборнік — „Выбранае.

Вершы і паэма 1988-1998”. Выйшаў у „Бібліятэцы часопісу „Калосьсё”” у сэрыі „Анталёгія”. Кніжка падраховала мае паэтычныя здабыткі. Апошнія некалькі гадоў я амаль не пісаў вершы. Быў неспрыяльны час? Ці можа я сам, з узростам, пазбавіўся паэтычнага летуценства? Неяк мне нават здавалася, што натхненне ніколі ўжо да мяне ня вернецца. Дарэмна так думаў! Нядаўна пачаў пісаць паэму „Птушыны рай” і збіраюся яе агучыць сёлета восенню падчас мастацкай акцыі з гэткай самай назвай, якую ладзіць грамадзкае аб’яднанне „Полацкая ініцыятыва”. А гэта значыць, што будуць наперадзе і новыя вершы, і новыя зборнікі паэзіі.

Юры Гумянюк

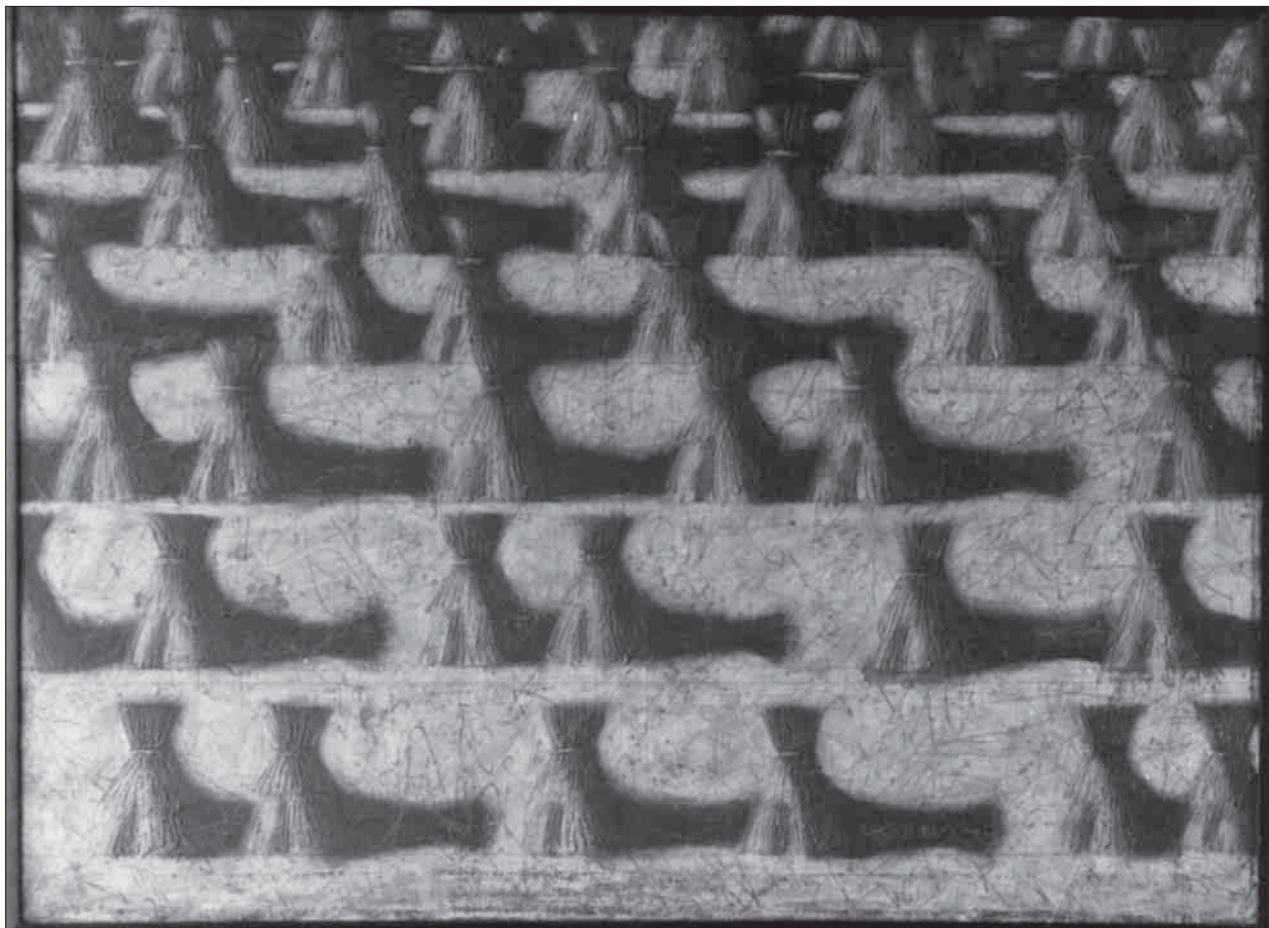
Інэрцыя правінцыі як гарадзенскі фэномэн

Назіраючы за культурным жыццём Горадні 1990-х, я пераканаўся, што жыву ў горадзе мастакоў. Адразу мушу абмовіцца, што ў дадзеным выпадку адмыслова звужаю дэфініцыю слова „мастак”. Гэта значыць, буду распаўядаць пра тых, хто прафэсійна займаецца выяўленчым мастацтвам. Дык вось, пасля развалу Савецкага Саюзу, у Горадні, як напэўна і ў іншых месцах Беларусі, адбыўся выбух выяўленчага мастацтва. Праходзіла выстава за выставай, акцыя за акцыяй, якія адкрылі сьвету новыя імёны. Дакладней, далі з’явіцца сьвятло тым, хто ўжо быў маральна й прафэсійна падрыхтаваны рабіць кар’еру мастака.

Актыўнасьць выставачнай дзейнасьці ў горадзе над Нёманам паспрыяла таксама ўзьнікненьне прыватных галерэяў „У МАЙСТРА” (1993) і „ТЫЗЕНГАЎЗ” (1996), дзе вельмі часта акрамя выставаў ладзяцца „музычна-паэтычна-вакальныя” вечарыны, адбываюцца сустрэчы творчай інтэлігенцыі. Дарэчы, галерэя „У МАЙСТРА” ўжо не ўспрымаецца нечым рэгіянальным, пра што сьведчаць кантакты з замежнымі галерэйнікамі й мастакамі. Для яе ня менш важным зьяўляецца сталае супрацоўніцтва зь беларускімі галерэямі. Напрыклад, у чэрвені 1996 году ў менскім мастацкім цэнтры „ЖЫЛЬБЕЛ” з посьпехам прайшла супольная выстава „Інспірацыя” гарадзенцаў Сяр-

гея Грыневіча, Вікторыі Загнетавай і Юрыя Якавенкі, колішніх выпускнікоў Беларускай акадэміі мастацтваў. Адметна тое, што ўсе яны скончылі акадэмію ў розныя гады, абралі адпаведныя зацікаўленьню і таленту накірункі ды тэхнікі выяўленчага мастацтва, але не стварылі разам творчую суполку, каб трымацца акрэсьленых ідэйна-эстэтычных прынцыпаў. Зрэшты, у гэтым не было і няма неабходнасьці, бо кожны зь іх крочыць па лябірынтах сучаснага мастацтва ўласным шляхам. У дадзеным выпадку асабісты індывідуалізм творцаў ня ёсьць нешта заганае, хутчэй наадварот — гэта гартаваньне й мацаваньне кожнай індывідуальнасьці паасобку. Такім чынам, выстава гарадзенцаў у „ЖЫЛЬБЕЛ” выйграла сваёй рэпрэзэнтацыйнасьцю. Звычайны глядач меў магчымасьць пазнаёміцца з найбольш цікавымі майстрамі Горадні, а сталічныя эстэты-снобы разбурылі асабістыя стэрэатыпы аб правінцыйнасьці „няменскіх” мастакоў.

Для кожнага творцы, які жыве па-за межамі мэтраполіі, найбольш важным уяўляецца пераадоленьне інэрцыі правінцыі, вузкага рэгіяналізму. Калі мастак ня здолее пераскочыць задзвеную плянку і ня выйдзе на рэспубліканскі ўзровень, дык застанецца адарваны ад агульнабеларускага мастацкага працэсу. Вядома, у час выбуху камунікацый, кампутараў і Інтэрнэ-

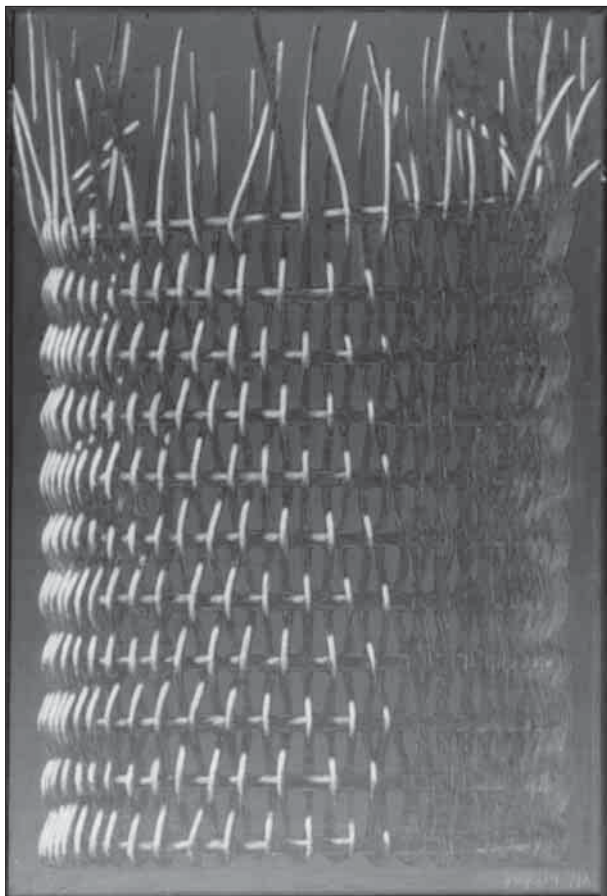
Сяргей Грыневіч, *Жнівеньскі краявід*.

ту магчымых выключэнні. Але яны якраз пацьвердзяць правіла. Для творчай эвалюцыі мастака патрэбны сталы ўдзел у рэспубліканскіх і міжнародных выставах. Бальшыня гарадзенскіх мастакоў гэта выдатна разумее і, мяркую, пералік краін блізкага й далёкага замежжа, дзе экспанаваліся працы наднёманскіх майстроў, не кампэнсуе ўкладзеных у творчасць духоўных і фізічных высілкаў.

Своеасаблівым падсумаваннем дасягнутага была супольная рэтраспектыўная выстава „Мастакі Прынямонья”, што прэзентавалася ў верасні 1996 году ў менскім Палацы Мастацтваў. Творчая акцыя землякоў у адной з самых прэстыжных заляў Беларусі — гэта спроба найбольш шырока паказаць ідэйна-эстэтычныя й фармальныя пошукі мастакоў Гарадзеншчыны, якая здаўна была багатая на гучныя імёны. Экспазыцыя яшчэ раз пацьвердзіла, што гарадзенцы „трымаюць марку” і ні ў чым не саступаюць сталічным мэтрам, у тым ліку і сваім настаўнікам зь Беларускай Акадэміі Мастацтваў. Пра гэта казалі на адкрыцці вэрнісажу старшыня Саюзу Беларускіх Мастакоў Генадзь Буралкін і вэтэран айчыннага выяўленчага мастацтва Гаўрыла Вашчанка. Звычай-

на калектыўныя выставы прайграюць з-за сваёй тэматычнай і жанравай стракатасці, бо кожны творца мае індывідуальнае сьветабачаньне і карыстаецца ўласнай тэхнікай выкананьня. У дадзеным выпадку выстава выйграла за кошт вялікай залі, якая стварыла ілюзію, быццам адначасова прэзентуецца некалькі міні-выставаў. Варта адзначыць і канцэптуальную прадуманасьць вэрнісажу.

Увогуле, гарадзенцы схільныя да супольных канцэптуальных выставаў з максымальнай колькасьцю ўдзельнікаў у тры асобы. „Бог Тройцу любіць” ці, як у геамэтрыі, тры кропкі ўтвараюць плоскасьць. Ну, вядома, трохкутнік — самая ўстойлівая фігура! Пацьвердзіла гэта і выстава жывапісу Сяргея Грыневіча, Вікторыі Загнетавай і Аляксандра Сільвановіча, якая праходзіла ў сьнежні 1996 году ў выставачнай зале гарадзенскага абласнога аддзяленьня Саюзу Беларускіх Мастакоў. Няма нічога дзіўнага ў тым, што гэтыя жывапісцы-постмадэрністы заснавалі экспазыцыйны трыумвірат. „Геамэтрычны” жывапіс С. Грыневіча — працяг ягонай „пірамідальнай эпапеі” — гарманічна суседнічаў з падкрэсьлена дэкаратыўнымі палотнамі В. Загнетавай, якія сваёй лагоднай стракатась-

Сяргей Грыневіч, *Кошык*.

цю не заміналі прэзэнтавацца мілым „анёлкам” і „мурынам” на працах А. Сільвановіча. Такім чынам на вэрнісажы адбывалася забаўная гульня колераў, знакаў, канцэптаў, якія апэлююць хутчэй да паганскіх часоў, чым да сёньняшняй рэчаіснасьці. Магчыма, гэта агульная тэндэнцыя, мода, але для многіх гарадзенцаў вяртаньне да старажытных сымбалаў — вяртаньне да першавытокаў. І гэта шматразова пацьвердзіў вышэйзгаданы „вытворца пірамідаў” Сяргей Грыневіч. Нездарма ў мясцовых багемных колах нарадзілася выслоўе „Квадрат Малевіча, піраміда — Грыневіча!” Сам С. Грыневіч на адкрыцьці пэрсанальнай выставы ў галерэі „У МАЙСТРА” ў лістападзе 1995 году акрэсьліў сваю творчасць наступным чынам:

— У мяне заўсёды дамінуе форма. Я — фармаліст, і таму лічу, што выяўленьне мастацтва — гэта якраз тая рэч, дзе форма займае першае месца. Калі карціна непрыгожая, яна ня мае сэнсу, яе ніхто ня купіць. Таму мая творчасць — гэта найперш фармальныя пошукі. Мы ўсе знаходзімся ў палоне постмадэрнізму, калі галоўнае — гульня цытатамі мінулых эпох. Сёньня хто лепей згуляе, той і мастак.

З падобнай заявай можна было б і паспрачацца, бо прыгажосць і мастакамі, і гледача-

мі, і крытыкамі разумеецца індывідуальна. Гэта сфера, дзе не існуе строга акрэсьленых межаў. Зрэшты, сам С. Грыневіч пацьвердзіў гэтую тэзу роўна праз два гады сваёй чарговай экспазыцыяй у той самай галерэі. Аднак на суд гледачоў былі выстаўленыя ўжо не маргінальныя піраміды і ня чыста геамэтрычныя спосабы вырашэньня складаных мастацкіх задач. Мастак скарыстаў у якасьці знакавых аб’ектаў рэчы з паўсядзённага жыцьця або трансфармаваў у мастацкія вобразы някідкія рэаліі навакольнай прасторы. І на палотнах завіравала калейдаскапічная гульня колераў і формаў, у якой пільнае вока аматара здолела распазнаць і флятылію папярковых караблікаў, і мэндлікі на вясковай сенажаці, і яблыневы сад у начной цішы, і спрытных малявак у рачуліцы... Калега С. Грыневіча, старшыня гарадзенскага аддзяленьня Саюзу Беларускіх Мастакоў Сяргей Асапрылка ахарактарызаваў гэтую выставу як „Сучасны авангард у кантэксьце выяўленьня прыродных багацьцяў і папулярызацыі магчымасьцяў радзімы”.

А вось у верасьні 1995 году ў галерэі „У МАЙСТРА” адбылася супольная выстава Яўгена Адзіночанкі, Ірыны Радкевіч і Аляксандра Сільвановіча пад умоўным дэвізам „Мы знаходзімся ў цэнтры сусьвету”. Што аб’яднала гэтых абсалютна розных паводле тэхнікі выкананьня і эстэтычнай арыентацыі мастакоў? На першы погляд, жывапіс і кераміка — рэчы несумяшчальныя. А гэты вэрнісаж засьведчыў адваротнае, бо самыя смелыя і нечаканыя крокі ўзбуджаюць уяўленьне гледача, будуюць ланцужок размаітых асацыяцый. У спантаннасьці й выпадковасьці ёсьць пэўная лёгіка і свая гармонія. Пра гэта маладыя творцы абвясцілі ў загадзя складзеным маніфэсьце:

Мы знаходзімся ў цэнтры Сусьвету, але зразумець яго, даведацца аб усім, што нас цікавіць, мы ня можам. Аднак, чалавек у большасьці давярае сваёй інтуіцыі, свайму ўнутранаму сьвету. Такім чынам, мы ўяўляем больш багатым вобраз Сусьвету, чым той, пра які мы ведалі.

Разам з навукай сучаснае мастацтва зьяўляецца носьбітам ведаў аб рэчаіснасьці. Асноўная мэта мастака — узьдзеянне на пачуцьці. Мастак выкарыстоўвае ўсё больш сучасныя формы, якія змаглі апырацца на тэхналягічны працэс, знайсці структуру ўзьдзеяньня прасторы, выклікаць аптычны дынамізм. Паверхня карцін набывае структурную значнасьць, вытрымлівае тонкі баянс паміж упарадкава-

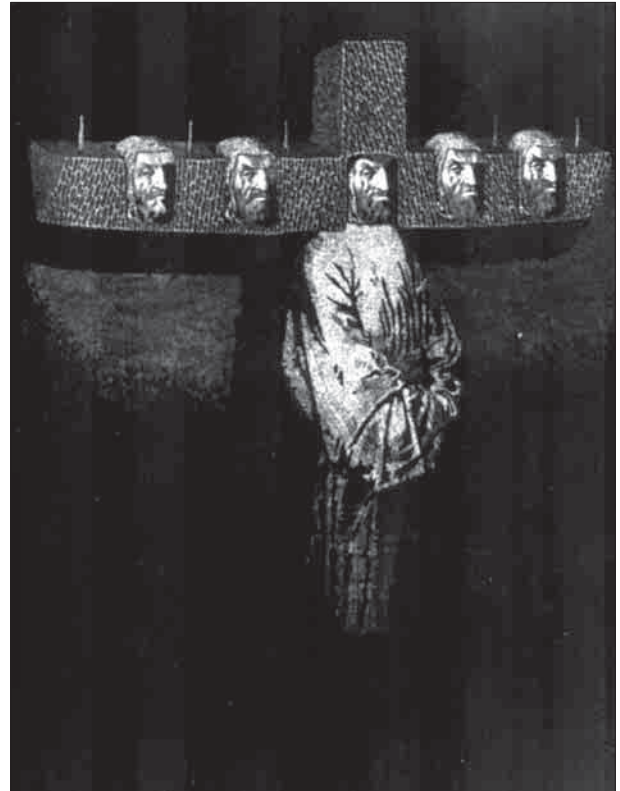
Юры Гумянюк і Юры Якавенка.

насыцю і мастацкім хаосам. Праз колер, штрых, знак мастак дакранаецца да сьвету і ў той жа час зьніжае да мінімуму апавядальны характар жывапісу.

Мы набліжаемся да аб'екту нашай увагі, прымаючы ў разлік мову жывапісу, і нечакана заўважаем жывое імкненьне зьвярнуцца да ўласных культурных каранёў, спробу прааналізаваць сродкі і мэты творчасьці ды ўзаемаадносіны паміж мастацтвам і рэчаіснасьцю.

„Трыумвірат” Яўгена, Ірыны й Аляксандра быў у нейкай ступені штучны й эфэмерны. Ён паўстаў толькі на пэрыяд выставы, пасля кожны творца працаваў індывідуальна або ўдзельнічаў у іншых суполках.

Безумоўна, усе вышэйназваныя аўтары вартыя асобнай гутаркі, ды і кожны зь іх меў пасля пэрсанальныя выставы. Таму зьвернемся непасрэдна да творчасьці асобных мастакоў, чые вэрнісажы найбольш запамніліся публіцы і патрапілі ў поле зроку крытыкі. Так, цяперашні старшыня абласнога аддзяленьня Саюзу Беларускіх Мастакоў Сяргей Асапрылка ў траўні-чэрвені 1995 году ў галерэі „У МАЙСТРА” прэзентаваў сваю выставу пад назвай „Minimalism”. З аднаго боку такі крок мог падацца дзіўным, бо звычайна тэрмінамі, якія азначаюць пэўную ідэяна-эстэтычную плынь у мастацтве, называюць калектыўныя акцыі, пэрформансы ды іншыя імпрэзы падобнага кшталту. З другога боку, калі фактычна адбылася дэсакралізацыя й прафанацыя традыцыйных паняткаў, калі мы сталі сьведкамі разбурэньня колішняй каштоўнасьці гіерархіі і пераможнага шэсьця постмадэрну, вяртаньне да мінімалізму — гэта ін-

Юры Якавенка, *Архінэляг*. N XXII.

дывідуальны пратэст творцы супраць новых формаў татальнасьці і засільля някаснай маскультуры. Гэтая выстава была якраз візуальным пацьверджаньнем папярэдняе тэзы і лягічным падсумаваньнем творчых пошукаў мастака. С. Асапрылка, які некалі скончыў Беларускаю Акадэмію Мастацтваў і не бяз посьпеху прэзентаваў свае працы ў Польшчы, Гішпаніі, Францыі, арганічна не ўспрымае камэрцыялізацыю ў сфэры культуры, калі здольныя людзі руйнуюць свой талент, апускаючыся да густаў люмпэнізаванага натоўпу. Мастак акрэсьлівае сваю творчасць як адлюстраваньне глыбінных перажываньняў, трансфармацыю ўражаньняў і эмоцыяў, як падсьвядомае вяртаньне да вытокаў.

— Я нарадзіўся ў мястэчку Навагельна Дзяглаўскага раёну, — прызнаўся мастак у інтэрвію, — таму і мінімалізм для мяне — гэта ня толькі карыстаньне мінімальнымі сродкамі мастацкага выяўленьня ці нейкая даніна модзе, а зусім натуральнае імкненьне да першавытокаў, спрадвечных формаў і каштоўнасьцяў. Мажліва, на мяне паўплываў наш вірлівы Нёман... А ўвогуле, мае карціны трэба ўспрымаць чыста асацыятыўна...

Фактычна яно так і адбывалася на самой справе. Удумлівыя й чужылівыя глядачы самі прыдумвалі назвы карцінам і дзяліліся сваімі адкрыцьцямі з аўтарам. Сапраўды, аскетычная й ненавязьлівая колерная гама, безьліч вузкіх

і шырокіх ліній, нечаканыя зыгзагі й скрыжаванні на палотнах С. Асапрылкі супакойвалі, выпраменьвалі сальлівую прахалоду. Хацелася б толькі канчаткова не застыгнуць, застаўшыся сам-насам з карцінамі, дакладна ведаючы, што падсвядомасць чалавека даўным-даўно перамагла геаметрыю Эўкліда.

* * *

Дасведчаныя прыхільнікі выяўленчага мастацтва ўжо звикліся з заявамі найбольш амбітных творцаў, якія дзеля самарэкламы адмаўляюць эстэтыку мінулага і лічаць толькі сябе самымі сучаснымі й перадавымі. Ня буду сцвярджаць, што авангардовыя навацыі сёння зусім страцілі сэнс, але пасля ўсіх гэтых „дэструкцыяў і дэканструкцыяў” хочацца пабачыць нешта сапраўды эстэтычна вартаснае. Найперш тое, што адразу ня кідаецца ў вочы, ня кліча займацца сумнеўнай футуралёгіяй, а дапамагае збудаваць масток паміж мінулым і сучаснасцю. Некаторых мастакоў гэтая сучаснасць прынятае й пужае, таму яны імкнуцца пераадолець бар’ер часу, выйсці па-за межы акрэсленага ідэйна-эстэтычнага пэрыяду. Да такіх творцаў належыць гарадзенскі графік Юрый Якавенка, чые персанальныя выставы з поспехам прайшлі ў Новым замку (1993), галерэі „У МАЙ-СТРА” (сьнежань 1995), выставачнай зале абласнога аддзяленьня Саюзу Беларускіх Мастакоў (ліпень 1998), а таксама за мяжой.

Здаецца, ён абраў вельмі няпросты, нават рызыкаўны шлях — плысці супраць пануючай плыні, адкінуўшы прэч кан’юктурныя цытаты і ардынарнае малпаваньне, якое стала атручвае і звужае мастацкую прастору. Ён выбраў уцёкі ў мінулае, каб пераасэнсавалі і адлюстравалі сучаснасць. Для Юрыя Якавенкі гэтыя ўцёкі — не адмаўленьне ад найноўшых формаў ці звыклае перайманьне. Ягонныя працы зьяўляюцца асноўным спосабам разуменьня сьвету, сьведомы перапрацаваныя ў мастацкія вобразы, якія залежаць ад акрэсленай канкрэтыкі. Знаходзячыся ў гэтым „мінулым”, мастак адчувае сябе ў эпосе першатаварэньня і нібыта мае права апавядаць пра паходжаньне і ўладкаваньне сьвету, пра тыя ці іншыя ягоныя элементы. Таму ён сьведома запазычвае асобныя сюжэты, але толькі ў тым выпадку, калі яны атрымліваюць асэнсаванае месца ў сьветаглядзе мастака. Нездарма Юрый Якавенка абраў клясычную тэхніку гравіраваньня (афорт) і зьнешнюю форму, вельмі падобную да клясычных узораў мінулага. Такім чынам, ён запазычыў досвед, які быў сканцэнтраваны ў традыцыі старых майстроў.

Юры Якавенка, *Архінэляг*. N XXI.

Рэчаіснасьць часам здаецца куды больш небяспечнай, чым выдумкі нашых мазгоў. Гэта яшчэ адно тлумачэньне, магчыма, самае важнае, уцёкаў у мінулае, дзе ўсё здаецца чыстым і напоўненым неўсвядомленымі прадчуваньнямі, дзе рамяство майстра высокакаштоўнае і можа зьяўляцца самамэтай. Няхай гэта — наіўная мара стварыць своеасаблівую сыстэму фантастычных уяўленьняў пра сьвет, але адначасова — амбітная спроба пабудовы свайго космасу, у якім ёсьць аповед пра мінулае і сродак тлумачэньня цяперашняга. І для мастака ўцёкі ў мінулае — дзіўны сон, дзе прысутнічае ўзамапранікненьне і ўзаемазалежнасьць нерэальнага ды існага.

У афортах Юрыя Якавенкі адчуваюцца розныя традыцыі, разам з тым ягоныя працы вабяць строгай мастацкай дысцыплінай і, нягледзячы на зьнешняе падабенства і варыяцыйнасьць, маюць самастойную вобразную каштоўнасьць. Бачна, што мастак у сваіх працах імкнецца спалучыць два аспекты, якія канкуруюць у гравіраваньні, — тэхнічнае майстэрства і чыстую творчасць. Ён сьведома абраў традыцыйныя тэхнікі афарту, памятаючы, што клясычную форму заўсёды можна напоўніць сучасным зместам.

Дарэчы, графік Юрый Якавенка, нягледзячы на ўдзел у розных калектыўных выставах, зьяўляецца сталым сябрам суполкі „ВЕЖА”, у якую яшчэ ўваходзяць жывапісец Уладзімер Голуб, скульптар Уладзімер Панцялееў і мастачка Ва-

лянціна Шоба. Працы сяброў суполкі экспанаваліся ў Вялікай Брытаніі, Галандыі, Літве, Канадзе, Нямеччыне, ЗША, Расеі, Швэцыі, Японіі ды іншых краінах сьвету. Адметна тое, што „ВЕЖА” не выпрацоўвала нейкай агульнай творчай мэтоды і адмыслова не выступала з маніфэстамі. Гэтых майстроў аб’яднала хутчэй колішняя воданепорная вежа XIX стагодзьдзя, дзе знаходзіцца іхняя майстэрня. У 1996 годзе студыя „Белвідэафільм” зьняла стужку пад назвай „Трое ў вежы, ня лічачы ката”, ілюструючы творчую атмасфэру ў старадаўняй вежы. Уладзімер Голуб, які стала „завісае” паміж Вільняй і Гораднёй, на жаль ня стаў героем згаданай стужкі. Затое на выдадзеных у 1997 у Беластоку каляровых паштоўках і ў надрукаваным у 1998 годзе ў Горадні каталёгу можна пабачыць некаторыя працы ўсёй суполкі.

Згадваючы асобныя акцыі наднёманскіх жывапісцаў, заўважу, што яны заўсёды вылучаліся сваім эстэтычным кансэрватызмам, прэтэнзіямі на даўно страчаны арыстакратызм, вонкавай строгасьцю, а часам неабгрунтаванай сыціпласцю. У гэтым была пэўная рацыя, бо працы мастакоў — першасная вартасьць, яны самі павінны ўраджаць гледача, а не дадатковыя пэрформансы, якія толькі адцягваюць увагу ад сутнаснага. Зазвычай на экспазыцыі ў якасьці музычнага аздабленьня запрашаліся струнныя квартэты з выкананьнем клясычнай музыкі, а напарфумаваныя дамульткі ў стылізаваных сукенках з дэкальтэ і капелюшах разносілі на блішчастых тацах фужэры зь вінцом. Гэта, на думку арганізатараў, павінна нэўтралізоўваць гарачыя эмоцыі. Таму я нават не прыгадаю выставы, якая б адразу пасля прэзэнтацыі выклікала скандал. Скандалы й шквалы эмоцыў былі пасля зьяўленьня ў прэсе рэцэнзіяў на падобныя акцыі. Рэч у тым, што некаторыя гарадзенскія мастакі, палічыўшы сябе недатыкальнымі геніямі, абураліся, што газэты пра іх ня тое пішуць. Мабыць, гэта і ёсьць тая самая вышэйшая азначаная інэрцыя правінцыі.

Тым ня менш мастакі з новым імпэтам браліся за пэндзлі ды рыхтаваліся чарговы раз паказаць свае незвычайныя здольнасьці, і — недарэмна. Так, напрыклад, колішні выпускнік Беларускай Акадэміі Мастацтваў Дзьмітры Кузьняцоў выставіў на суд гледача ў красавіку 1996 году ў галерэі „У МАЙСТРА” некалькі сваіх алейных прац пад агульнаю назвай „Мэтамарфозы”. Гэтыя на першы погляд някідкія сыціплыя карціны не разьлічаныя на хуткі эфэкт, яны нібыта з сакрэтам. Дый пры недастатковым ась-

Дзьмітры Кузьняцоў.

вятленьні іх цяжка рассакрэціць. (Тут ужо варты было паклапаціцца арганізатарам-галерэйнікам, бо праблемы асьвятленьня актуальныя для многіх выставаў). Тым ня менш выстава Дзьмітрыя Кузьняцова была дастаткова прадуманая ў канцэптуальным пляне. Аўтар, абраўшы шлях форматворчасьці, дэканструяваў акадэмічную фігуратыўнасьць, адмовіўся ад аб’ёмнага выяўленьня, але не адкінуў традыцыю клясычнага мастацтва. У гэтым — ягоная смеласьць, і ў гэтым — ягоная слабасьць. Працы Дзьмітрыя Кузьняцова падкрэсьлены дэкарацыйныя, жыццярэдасныя і непасрэдныя. Іх можна параўнаць з размалёўкамі разумнага дзіцяці ці са студыямі з колеразнаўства. Такім чынам мастак стварае дзіўны казачны сьвет і абуджае фантазію неспрактываваных гледачоў. Хочацца спадзявацца, што пакручасты шлях спалучэньня грэка-рымскага арнамэнта з айчыннай міталёгіяй будзе для Дзьмітрыя Кузьняцова і надалей плённым. Прынамсі, як выстава „Мэтамарфозы”, так і пэрсанальная ў залі абласнога аддзяленьня Саюзу Беларускіх Мастакоў 1998 годзе ў гэтым абнадзеіла.

Варта адзначыць, што шмат каму з гарадзенскіх жывапісцаў не ўдалося схваць экстрэганцыю за зьнешне някідкім вобразам сыціплага творцы. Тут можна палемізаваць наконт неадпаведнасьці поглядаў і дэкларацыяў тых ці іншых майстроў зь іхняю мастацкаю практыкай. Зразумела, што кожны імкнецца паказаць сябе зь як мага „лепшага ракурсу” і патлумачыць свае дасягненьні ў сьвятле асабістага ра-

Уладзімер Качан (злева).

зumenня і сьветабачанья. Карацей, мастак схіляе гледача да думкі: „Я хачу, каб ты ўспрымаў мяне і мае творы так, як я хачу!” Але так не бывае. Хоць бы з тае прычыны, што сучаснае выяўленчае мастацтва — рэч асацыяцыйная, і кожны глядач ці крытык мае права на ўласную інтэрпрэтацыю, часам куды больш трапную за дэклярацыі аўтара і ягоных хаўрусьнікаў. Так, напрыклад, у красавіку-траўні 1996 году ў гарадзенскім Новым замку мастак Уладзімер Качан прапанаваў гледачам калекцыю карцін — плён амаль дзесяцігадовай творчай працы. З гэтай экспазыцыі можна было атрымаць найбольш поўнае ўражаньне аб ягоным мастацтве. А гэта ня толькі станкавы жывапіс, але і мазаіка, вітражы, манумэнтальны росьпіс, што сьведчыць аб разнастайнасьці асыпірацыяў Уладзімера Качана. Іншая рэч, калі мастак пачынае філязафаваць па-за межамі сваіх карцін, ці калі ў гэтым яму дапамагаюць сябры зь нейкага Інстытуту Духовных Ісцін (IDI). Маю на ўвазе выдадзены да рэтрэспэкцыйнай выставы рэкламны праспэкт мастака, дзе тэкст нагадвае моцна перасоленую ежу. Навошта апраўляць карціны мудрагелістым словаблудствам, калі яны самі гавораць за сябе? Прэтэнцыёзнасьць заўсёды псуе ўражаньне. У таленце Уладзімера Качана, які віртуозна валодае тэхнікай „паветранага пэндзля”, ніхто ж не сумняваецца. Ён — аўтар шматлікіх партрэтаў гістарычных постацяў: Давыда Гарадзенскага, Стэфана Баторыя, Антонія Тызэнгаўза ды іншых (выстава ў Новым замку, травень 1998), палотнаў зь міталёгічнымі і нават эратычнымі сюжэтамі. Дагэтуль згадваецца выстаўленая ў тым самым 1996 годзе ў галерэі „У МАЙСТРА” карціна з выявай агіднай пачвары, якая гвалціць аголеную жан-

чыну. У пэўным сэнсе У. Качан бярэ на сябе адказны цяжар творцы-філэзафа, не баіцца эксплюатаваць здаўна вядомыя сюжэты, бачыць патаемную сувязь паміж мінулым і сучаснасьцю. Некаторыя ягоныя карціны падаюцца надта змрочнымі і нават дэманічнымі. А хіба ня змрочныя часы мы перажываем? Таму катастрофізм У. Качана — гэта і алюзія на „сучаснае вар’яцтва”, і адмаўленьне адмоўнага, каб у выніку пабачыць жыццядайнае сьвятло станоўчага. Застаецца спадзявацца, што сьвятло, якое зыходзіць з аголеных цел на палотнах мастака, будзе заўсёды выкікаць у гледачоў станоўчыя эмоцыі.

Дарэчы, сёньня многія выставы з прэтэнзіяй на эстэтызаваны эратызм успрымаюцца гледачамі з адпаведнай доляй скепсысу або іроніі. Маўляў, мы і ня тое бачылі. Аднак эротыка ў выяўленчым мастацтве заўсёды мела афарбоўку як правакацыйнасьці, так і спэкуляцыйнасьці. З гэтай нагоды варта згадаць супольную выставу мастака Антона Ляшчынскага і фотамайстра Міхала Анішчанкі пад назвай „Мадэль і вобраз”, што праходзіла ў студзені-лютым 1996 году ў той самай галерэі „У МАЙСТРА”. Тады на вэрнісаж сабралася столькі народу, што немагчыма было ўплішчыцца ў памяшканьне. Не абыйшлося і без тэатралізацыі. Наўмысна адключылі сьвятло, каб стварыць атмасфэру загадкавасьці і салодкага прадчуваньня. Маўляў, вось-вось... і вы ўбачыце самое хараство. З магнітафона прагучалі першыя акорды, пачуўся голас мастака Аляксандра Ларыёнава, які прачытаў вершаваную імпрэсію — нешта нетутэйшае, маскоўска-піццэрскае пачатку XX стагодзьдзя а-ля Восіп Мандэльштам. А пасля на імправізаванай сцэне ажыла МАДЭЛЬ і выканала самотны танец, быццам эўрытымістка часоў Рудольфа Штэйнера і Вячаслава Іванава. Калі запалілі сьвятло і ўдалося добра разгледзець працы, стала зразумела, што „мастацтва дзеля мастацтва” яшчэ не памерла, і Апалён працягвае прымаць сьвятарныя ахвяры. Карціны А. Ляшчынскага і фота М. Анішчанкі сапраўды высокапрафэсійныя і „добра зробленыя”. Аднак ВОБРАЗЫ — млявыя прыгажуні, апавітыя ці то рыбацкімі сеткамі, ці то цюльлю, — надта халодныя, быццам выцягнутыя з вады тапельцы, каб абудзіць трапяткое пачуцьцё. Замала ў іх было аўтэнтычнай жаночай жарсьці ды цеплыні. І гэта агульная хвароба цяперашняга постсавецкага мастацтва. А ўжо надыйшоў час, калі трэба пераадолець штучную кулюарнасьць і халодны мэханіцызм. Зрэшты, гэта яшчэ адна тыповая рыса „гарадзенскага фэномэну” — напорыстая эк-

Пётр Янушкевіч, *Спакуса*.

стравагантнасьць, зацугляная самім аўтарам, які баіцца, што ягоныя творы зразумеюць ня так, як ён жадае.

А вось жывапісец Пётра Янушкевіч вырашыў абыйсьціся без пэрформансаў і куртуазнасьці, экспануючы ў лістападзе 1996 году „У МАЙ-СТРА” ня менш экстравагантныя карціны. Выстава пакінула дваістае ўражаньне, бо адвечная тэма барацьбы добра і зла, якую актуалізаваў на сваіх палотнах мастак, адначасова ўзбуджае і супакойвае. Гэткае балянсаваньне на вастрыі ляза даволі небяспечнае й рызыкаўнае, як Бальмонтава фраза „Я люблю цябе, д’ябал, я люблю цябе, Бог...”. Тым ня менш, яно правакуе гледача ды не пакідае абыякавым. Карціны, ад стылізаваных пад старажытны іконапіс да нацюрмортаў, уключаючы „ўдарны трыптых” у цэнтры экспазыцыі, былі спалучаныя ў адзіны ланцужок ня толькі тэматычна, але і паводле калярыту, што надало выставе кампазыцыйную цэльнасьць. Найбольш спрэчак выклікала найвялікшае палатно — „Апошняя тайна”, ацэненае галерэйнікамі ў 28 450 даляраў (!). Агаломшыў ня толькі кошт (ён для мясцовага аматара вы-

Пётр Янушкевіч, *Начны горад*.

яўленчага мастацтва проста нерэальны), але і сымбалісцкая фатальнасьць карціны: раскрыжаваны Хрыстос, Сьмерць з акрываўленай касой, зеўраньне чорнай адтуліны нябыту... Мастак патамачыў, што „кусучыя” кошты на некаторыя карціны пастаўленыя ня дзеля „прыколу” ці самарэклімы, проста яны не прадаюцца, бо яму шкада зь імі разьвітвацца. Ён, як і кожны сучасны творца, знаходзіцца на раздарожжы, павінен сутнасна вызначыцца і вырашыць для сябе галоўнае пытаньне: як быць далей?

* * *

Вобразна-стылёвыя пошукі гарадзенскіх мастакоў у 1990-х, вядома, не абмяжоўваліся адно фармальнымі экспэрымэнтамі ці адлюстраваньнем асабістых перажываньняў, ня звязаных з навакольнай рэчаіснасьцю. Эстэтычны кансэрватызм, індывэрэнтнасьць адносна сацыяльнай праблематыкі, імкненьне займацца „мастацтвам дзеля мастацтва” не перашкодзілі вышэйназваным творцам стаць адной з праяваў „гарадзенскага фэномэну”. Шматлікая група май-

Алесь Сураў.

строў на працягу апошняга дзесяцігоддзя плённа распрацоўвала нацыянальна-адраджэнскую тэматыку, імкнулася стварыць непаўторны вобраз Горадні як былой рэзідэнцыі каралёў Рэчы Паспалітай і як найбольш эўрапейскага гораду Беларусі, што неафіцыйна займеў тытул „Маленькага Парыжу”. Гэта жывапісныя краявіды Уладзімера Кіслага й Алесь Сурава, Сяргея Цыбізава й Валерыя Малочкі, Вацлава Рамашкі й Валерыя Стратовіча, скульптура Уладзімера Панцялеева й мастацкае кавальства Юрася Мацко, працы іншых аўтараў. Пра некаторых зь іх і пойдзе гаворка ніжэй.

Не сакрэт, што атмасфэру загадкавайсці Горадні стварае больш-менш аўтэнтычная архітэктура, гістарычныя помнікі далёкай і блізкай мінуўшчыны. Менавіта яны дамінуюць на палотнах Сяргея Цыбізава, чыя першая персанальная выстава адбылася ў траўні 1995 г. у галерэі „У МАЙСТРА”. С. Цыбізаў не карэнны гарадзенец, але гэты чужоўны горад стаў для яго настолькі бліскім і родным, што сваю бясконцую любоў мастак пераліў на палотны. Гарадзенскія краявіды С. Цыбізава — гэта не кан’юктурнае мастацтва, а павеў цёплыні, шчырасці й непасрэднасці, што ўвасобіліся ў мастацкія вобразы дзякуючы карпатлівай працы і назіральнасці майстра. Прыемнае ўражанне з тамтэйшай прэзентацыі пакінула і жано-

чае трыё, якое грала музыку XVIII-XIX стагоддзяў. Клясычныя мэлёдыі ўзмацнялі эфэкт уздзеяння карцін на гледачоў. Здавалася, што ўнутраная музыка архітэктуры пераадоўвае каменную абалонку і матэрыялізуецца ў экспрэсіўных пасажах скрыпак і віялянчэлі.

Неад’емнаю часткай мастацкага жыцця Горадні з’яўляецца і творчасць скандальна вядомага „рыцара адраджэнскай тэматыкі” Алесь Сурава, супраць якога ў 1999 годзе ўлады ўзбудзілі крымінальную справу за выданне брашуры „Карыкатуры ў ПАГОНЮ”. Крымінальная справа з трэскам правалілася, але ўлады адпомсцілі бяспрашнаму мастаку ануляцыяй права на льготную аплату майстэрні ды судом, які ўрэшце пастанавіў пазбавіць А. Сурава гэтай майстэрні ды наклаў на яго вялізны штраф. Аднак мастак не скарыўся і дагэтуль працуе ў розных напрамках, шукаючы новыя сродкі і формы экспрэсіі. Кожная выстава зь ягоным удзелам здзіўляе сваёй нязвыкласцю і тэматычнай разнастайнасцю, пачынаючы ад супольных з Уладзімерам Кіслым і заканчваючы акцыямі з Вацлавам Рамашкам, Валерыем Стратовічам і Антонам Ляшчынскім. Хацелася б спыніцца на ягонай персанальнай выставе „Сны пра Лацінскую Амэрыку”, што адбылася ў лютым 1996 году „У МАЙСТРА”. Тады калегі жартавалі, маўляў, Алесь забыўся на родныя краявіды і пайшоў заваёўваць Лацінскую Амэрыку. Гэта зусім не азначала, што „першы сэнхер галерэйнае фіесты” адмовіўся ад усяго нацыянальнага і ў пошуках золата паплыў нанава адкрываць землі інкаў і ацтэкаў. Хутчэй наадварот, тонка адчуваючы разбуральныя тэндэнцыі ў нашым грамадстве, вырашыў далікатна й прыгожа нагадаць пра незайздроснае існаванне жыхароў рэзэрвацыі, каб гледачам падумалася: „Няўжо нас, беларусаў, чакае падобны лёс на ўласнай зямлі?”

Аднак Алесь Сурава і ягоных сяброў не залічыш у пэсымісты. На прэзентацыі ў галерэі дужыя хлопцы ў самбрэра выдатна павесялілі публіку, частуючы „тэкілай” мясцовай выганкі, „мэксыканскімі кактусамі” — агуркамі гарадзенскага пасолу — і традыцыйнымі бутэрбродамі — хлебам з салам. Мала хто здолеў адмовіцца ад пачастункаў „індзейцаў-беларусаў”. У прыватнай гутарцы Алесь Сураў прызнаўся:

— Мае працы нараджаліся пасля доўгіх пошукаў, і я задаволены, што яны былі плённымі і прынеслі радасць гледачам. Зь першай выставы „У МАЙСТРА” ў 1994 было прададзена сем маіх карцін. Здаецца, гэта рэкорд галерэі, бо я яшчэ ня чуў, каб хто з мастакоў, што вы-

стаўляліся тут, прадалі столькі працаў. Гэта цешыць і акрыляе, прымушае йсці далей.

Цікава тое, што ўся калекцыя карцін з сэр'і „Сны пра Лацінскую Амэрыку” была даволі хутка раскупленая, аўтару нават даводзілася рабіць шмат копій, каб задаволіць запатрабаванні аматараў гэткага жывапісу.

* * *

У кастрычніку 1996 году, пасля доўгіх тэхнічных замінак пад скляпеннямі „крывой афіцыны” (будынак XVIII ст.) адкрылася галерэя „ТЫЗЕНГАЎЗ”. На прэзентацыі прамоўцы на чале з старшынёю гарвыканкаму шмат казалі пра развіццё і пэрспектывы выяўленчага мастацтва ў Горадні. Але тое самае можна было пачуць некалі на адкрыцці галерэі „Мадэрн-арт” і „Гранд-залы”, якія ціхенька адышлі ў нябыт з прычыны фінансавай немэтазгоднасці... А адкрылася новая галерэя выставай „Сон травы” Аляксандра Ларыёнава, вядомага сваёй прыхільнасцю да пэйзажыстыкі і флярыстыкі. Аўтар (ён таксама і артыстычны дырэктар галерэі) прадставіў на экспазыцыі дыхтоўныя працы з акуратна выпісанымі сцвяблінкамі, кветачкамі й дрэўцамі, якія упрыгожылі б любы інтэр'ер. Іншая рэч, што гэтакія працы бянтэжаць амбітных мастакоў, якія спрабуюць у сваёй творчасці развязаць больш значныя эстэтычныя праблемы. Але і сама па сабе „прыгажосць дзеля прыгажосці” таксама мае права на існаванне, бо яе першасная функцыя чыста дэкарацыйная. Гэтакія карціны пакліканыя ствараць сэнтымэнтальна-мэлянхалічны настрой, супакойваць, быць знешне ненавязлівай аздабай правінцыйнага дабрабыту. Нездарма ж выстава і называлася — „Сон травы”.

Зь цягам часу адкрыццё вэрнісажаў у галерэі „ТЫЗЕНГАЎЗ” стала добрай традыцыяй і нагодай для збору гарадзенскага бамонду. Вось і чарговая пэрсанальная выстава Алеся Сурава пад назвай „Фрагмэнты”, што прэзентавалася ў сакавіку 1997 году, сабрала, як заўсёды, шмат прыхільнікаў ягонага таленту. Рэч у тым, што А. Сураў чарговы раз здзівіў прысутных, выставіўшы працы, якія разбурылі традыцыйнае ўяўленне пра яго як мастака-рэаліста. Аўтар спалучыў геаметрычны жывапіс у стылі маладога Пікаса з каляжамі і кампазыцыямі з прыродных матэрыялаў: дрэва, каменчыкаў, мэталу, паточаных жучком дошак і г.д. На карцінах дамінавалі чыстыя яркія колеры (як у фавістаў пачатку XX стагоддзя), а вобразы нагадвалі наскальныя малюнкi першабытных людзей. Праз год, у ліпені 1998 году, у гэтай самай галерэі Алеся Сураў разам

з калегам і сябрам Вацлавам Рамашкам запрэзентаваў новыя працы. Супольную выставу мастакі назвалі проста й рамантычна — „Вандроўка”. Нездарма на экспазыцыі панавалі краявіды родных мясцінаў — плён шматлікіх вандровак Вацлава й Алеся па Беларусі. Аднак айчынныя краявіды кожны з іх увасобіў на палотнах пасвойму. У пэўным сэнсе сябры па жыцці — у мастацкай творчасці антаганісты, нягледзячы на супольную эксплюатацыю адолювак жанраў і сюжэтаў. Мабыць, мастакоў лучыць не адрозная знешняя манера выканання, ці хутчэй ідэйна-эстэтычная пастава, а менавіта беларускасць. Вельмі ўдала ахарактарызавала карціны з гэтае выставы ў артыкуле „Вандроўка поруч з мастакамі” журналістка Алена Сіневіч. Дазволю сабе працягваць значны кавалак рэцэнзіі, бо ў ім найбольш трапна апісваюцца працы жывапісцаў-стваральнікаў „Вандроўкі”.

Вацлаў Рамашка паказаў сэр'ю лірычных пэйзажаў. Асноўнымі героямі ягоных палотнаў сталі „падсленаватыя” хаткі, якія амаль што зрасліся з зямлёй і травой на ўлоньні буйнай зеляніны. Здаецца, яшчэ трошкі — і яны зусім знікнуць, саступяць месца вечнай натуры. З вокнаў прарастуць кветкі, а плот знікне за маладымі дрэвамі.

Прамяністы поўдзень і вечар набывае ў Вацлава Рамашкі своеасаблівы калярыт. Пяшчотныя пастэльныя фарбы бачыць мастак і ў яркіх сонечных бліках, і ў сьвежых квяцістых букетах. Тонкі мастацкі густ зрабіў усю сэр'ю элегантна-стрыманай.

А Алеся Сураў паціху набывае славу эпатажнага мастака. Ягоны ўжо вядомы шырокі мазок стварае ўражанне хаатычнага нагрубавання фарбавых плямаў у рамы. Аднак пры наяўнасці хоць невялічкай долі фантазіі гледачу адкрываюцца дзіўныя карціны. Дый сам аўтар раіць глядзець на свае творы з „прыхмурэннем вока”. Усе беларускія краявіды Алеся Сурава, бачаныя ім падчас вандровак ад Гарадзенскай пушчы да Бранскіх лясоў і ад азёраў Віцебшчыны да палескіх балацін, маюць пэўны налёт экзотыкі. Буйнае ўяўленне творцы згушчвае фарбы — і з'яўляецца фантастычна-лілёвая ноч, зялёнае неба і бурытынавы пясок. Пустэча з тутэйшай добраўвядомай сасной больш падобна на субтрапічную савану. А зімовая бязьмежная імгла амаль не адрозніваецца ад пустыннага ляндышафту дзе-небудзь у экватарыяльнай Афрыцы.

Мастак не абмяжоўваецца месцачковымі „бязрозкамі-сасонкамі”, а запрашае ў сваю май-

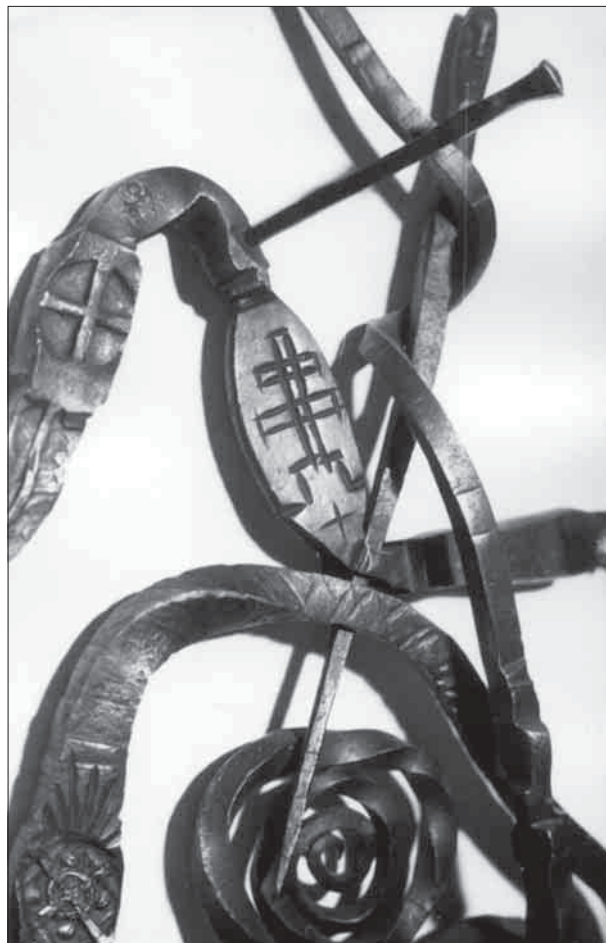

Юрась Мацко.

стэрню ўсе кліматычныя паясы, а, магчыма, і іншапланэтныя краявіды. Аднак у барвовай, амаль марсіянскай глебе лёгка пазнаецца беларуская паша.

Наогул, зямля на карцінах Сурава выглядае нейкай пусткай, а на ўзараным полі ня ўбачыш руні. Адзіная жывая істота пасярод пустых палёў — маленькі чалавечак, абрысы якога ўгадваюцца ў прыцемках ці каляровай кропельцы. Ён падобны хутчэй на селяніна, бо трывала стаіць на зямлі, ён, здаецца, прарос зь яе, нібы адзіны, але вельмі важны парастак. Магчыма, менавіта ён хутка ажывіць мёртвую пашу.

Як бы там ні было, але папулярныя ва ўсе часы пейзаж і нацюрморт знайшлі сталую прайску ў галерэі „ТЫЗЕНГАЎЗ”, пра што сведчылі выставы акварэляў Валерыя Шылы (верасень 1997), цыклу жывапісных палотнаў „Толькі ў сэрцы трывожным пачую...” Валерыя Малочкі (травень-чэрвень 1998), фотавыстава Міхала Анішчанкі „Маё зачараваньне” (чэрвень-ліпень 1997). Крыніцай творчай інспірацыі для двух апошніх аўтараў зноў-ткі стаў родны горад ва ўсёй сваёй аголенай прыгажосці. Але праходзілі таксама вэрнісажы, якія ня ўпісваліся ў магістральны накірунак згаданай галерэі. Гэта кры-

Юрась Мацко, Фрагмэнт кампазыцыі 400 гадоў Уніі.

ху іранічная, крыху казачна-мультыплікацыйная выстава жывапісу Сяргея Кірко „Карцінкі для Марынкi” (касавік-травень 1997) і экспазыцыя мастацкага кавальства Юрася Мацко „Крыж Беларусі” (студзень 1998). Выбітны майстар-каваль — ледзь не адзіны ў сваім жанры прафэсійны мастак у Горадні. Плён ягонай працы можна сузіраць на шматлікіх аб’ектах, у тым ліку помніках архітэктуры. Гэта і флюгер на пажарнай вежы, і крыжы на колішнім базыльянскім кляштары, шыльда і краты на Доме Рамёстваў, краты, парэнчы і шыльда галерэі „ТЫЗЕНГАЎЗ”, дзьверы галоўнага ўваходу ў фарны касцёл і ліхтары абапал іх, шэраг агароджаў, бальконаў, дэкарацыйна-ўжытковых рэчаў для інтэр’ераў і прыватных збудаваньняў і г.д. Праўда, творчая біяграфія каваля Юрася Мацко гэтаксама не бясхмарная, як і ў вышэй згаданага жывапісца Алеся Сурава, бо і яму даводзілася неаднаразова ўступаць у канфлікт з уладамі. Вось што сказаў у інтэрв’ю карэспандэнту газэты „Пагоня” сам мастак:

— Бывае, у мастацтва ўмешваецца палітыка, накіраваная супраць адраджэньня нашай нацыі. Да 500-годзьдзя атрымання горадам Магдэбургскага права я меў заказ на флюгер з выявай

гербу Горадні для шпіля Новага замку. Толькі мы збіраліся зняць адтуль зорку, прайшоў рэфэрэндум. Тыя самыя людзі, якія раней дазволілі замену, адразу ж і забаранілі. Яны рэзка мяняюць свае перакананні, круцяцца, як той флюгер, куды вецер падзьме.

Такім чынам, на шпілі Новага замку ў горадзе над Нёманам замест спрадвечнага гербу з выявай Алёны Сьвятога Губэрта дагэтуль красуе нягэлая пэнтаграма.

* * *

Кожная неардынарная зьява ў культурным жыцці Гарадзеншчыны (дый, зрэшты, і ўсёй Беларусі) набывае неадназначны розгалас як у сродках масавай інфармацыі, так і ў літаратурна-мастацкіх колах. Вось ужо больш за дзесяцігодзьдзе выклікае шмат спрэчак творчасць вядомага гарадзенскага скульптара, акадэміка Беларускай Акадэміі Выяўленчага Мастацтва Уладзімера Панцялеева, які таксама спрычыніўся да ўпрыгожання наднёманскага краю. У. Панцялееў — аўтар значных мастацкіх аб'ектаў, добра вядомых кожнаму аматару-краязнаўцу: надмагілля Марыі Апанасавы Багдановіч (маці паэта) на Старых могілках у Горадні (1991), мэмарыяльнай шыльды прафэсару Міхасю Ткачову (1993), мэмарыяльнай шыльды ў гонар 200-годдзя паўстання пад кіраўніцтвам Тадэвуша Касцюшкі (1994), мэмарыяльнай шыльды паўстанцам 1863 году (1996), надмагілля Алаізы Пашкевіч (Цёткі) у вёсцы Стары Двор Шчучынскага раёну (1996). Дыплёмная праца Уладзімера — помнік Міколу Гусоўскаму — зараз упрыгожвае універсітэцкі гарадок Белдзяржуніверсітэту ў Менску. Аўтар неаднаразова сьцьвярджаў, што беларуская тэматыка ў ягонай творчасці зьяўляецца асноўнай, нягледзячы на даволі шырокі спектр ягоных мастацкіх зацікаўленняў. У адным з інтэрвію скульптар прызнаўся:

— Я ніколі не працаваў, як казалі раней, „для народу“, ня маю такога жадання — дагадзіць усёй масе. Калі нешта з маіх работ па-сапраўднаму спадабаецца аднаму-двум чалавекам — ужо добра. А самы для мяне верны паказчык творчага росту — гэта калі работу пахваліць паважаны табой калега, вась гэта посьпех. Тады і вырастаюць крылы. (...) Былі часы, калі мастакі расьпісвалі на розныя лады БАМ, камсамольцаў, вьетнамскіх байцоў і барацьбу за мір. Усе гэтыя леныніяны — шкурніцтва і больш нічога. Савіцкі вырас на гэтай ідэйнасьці — і цяпер паласуе тэму Чарнобылю. А што зроблена ім ад душы — так ніхто і ня ўбачыў. Мне пашанцавала — я фармаваўся ў той час, калі людзі ўжо бачылі,

Уладзімер Панцялееў.

хто ёсць хто. Гэта была другая палова 80-х — самы пік нацыянальнага адраджэньня.

Аднак і ў бок самога У. Панцялеева падалі крытычныя заўвагі. Так, напрыклад, крытыкавалі помнік па магіле маці Максіма Багдановіча, нават абвінавачвалі ў зьдзеку з хрысьціянскае сымбалікі. Але мала хто ведае, што гэты помнік, між іншым, вытрымаў, калі падчас моцнай буры на яго звалілася вялізнае дрэва. А суседнія помнікі паразьбіваліся...

Увогуле, творчасць У. Панцялеева даволі рознабакая, як паводле выкарыстаньня матэрыялу (бронза, граніт, мрамур, дрэва), так і ў тэматычным пляне. Гэта яшчэ раз пацвердзіла выстава ў галерэі гарадзенскага абласнога аддзяленьня Саюзу Беларускіх Мастакоў „ВЕЖА-2000“, дзе скульптар разам зь сябрамі па творчай суполцы прадставіў працы, створаныя за апошнія два гады. Мастака найперш натхняюць родныя краявіды („Ля возера“, „Паляваньне на вялікай вадзе“) і далікатнае жаночае цела („Сядзячая“, „Мадэль“), але часам ён схільны і да філязафічнай рэфлексіі („Млечны шлях“, „Плоды сівых стагодзьдзяў“).

* * *

Своеасаблівым падсумаваньнем дасягнутага сталася супольная выстава гарадзенскіх мастакоў „ФЭСТ-2000“. Яна засьведчыла, што тэндэнцыі разьвіцьця выяўленчага мастацтва ў Горадні, якія выявіліся напoўніцу на працягу апошняга дэкады XX стагодзьдзя знойдуць упэўнена свой працяг у новым XXI стагодзьдзі. Хочацца верыць, што бальшыня творцаў удала пераадолее інэрцыю правінцыі ды бар'ер часу, каб зноўку дарыць чалавецтву прыгажосць.

Горадня, 1999-2000

Ян Максімяк

Словы ў голым полі

Аб новых каардынатах беларускай літаратуры

Time the destroyer is time the preserver.

Thomas Stearns Eliot, *The Dry Salvages* (1941)

Пасля лукашэнкаўскіх рэфэрэндумаў 1995 і 1996 гг. стала ясна, што ў беларускай літаратуры, калі яна мае выжыць і запэўніць сабе хоць якую-небудзь будучыню, мусяць наступіць кардынальныя змены. Старая (гэта зачыць, савецкая) літаратура, якая самой сілай інэрцыі магла яшчэ працягнуць два-тры дзесяткі гадоў у сувэрэннай Беларусі (тым больш, што на схіле 80-х і ў пачатку 90-х яна атрымала моцны „адраджэнскі штуршок”), усяго за два гады страціла грунт пад нагамі ды эстэтычныя арыентыры.

Па-першае, дзяржава адмовілася ад фінансавай падтрымкі літаратуры, гэтым самым паставіўшы беларускае прыгожае пісьменства перад аголенымі анталягічнымі пытаннямі: быць ці ня быць і якім жа чынам? У шырэйшым кантэксце, дзяржава цалкам адмовілася ад падтрымкі нацыянальнага мастацтва й культуры як праяваў нацыянальнай самаідэнтыфікацыі і як своеасаблівай эстэтычнай вязі для змацавання палітычнага рэжыму. Гаворка тут ідзе не пра псэўданародныя спектаклі на інтэлектуальным узроўні калгаснага дому культуры (кштатам „Славянскага базару”) альбо настальгічныя рэцыдывы брэжневізму (прыкладам, адзначэнне афіцыйным Менскам юбілею савецкага сьпевака Кабзона й г.п.), а пра тое, што было найгалоўным аргументам беларускай культурнай апыронасці ў савецкую эпоху — беларускую літаратуру, тэатар, кінэматограф. Спробы пераарыентацыі постсавецкай культурнай інфраструктуры на абслугоўванне новай дзяржаўнай псэўдаідэалёгіі — панславізму — наступілі яўна запозна, калі асноўная маса нацыянальнай творчай інтэлігенцыі адчула сябе глыбока зняважанай паставай рэжыму і духоўна прыгнечанай вынікамі рэфэрэндуму, які нанава змаргіналізаваў беларускую мову і адкінуў сымбалі сьвежа набытага сувэрэнітэту. Гэтыя факты моцна спрычыніліся да таго, што сёння зьява духоўнага канфармізму й калябарацыянізму з рэжымам сярод творчай інтэлігенцыі ў Беларусі высту-

пае ў даволі абмежаваным абсягу. Можна сказаць, што рэжым сам сабе адрэзаў шлях да сфармавання істотнай праслойкі прыслужнікаў у сфэры культуры, гэтым чынам даўшы беларускай інтэлігенцыі гістарычны шанец рэабілітацыі свайго жыццяпісу з савецкага часу. У агульнай выснове, гэта аптымістычная прыкмета лукашэнкаўскага пэрыяду.

Па-другое, лукашэнкаўская эпоха стала, калі можна так выказацца, трансцэндэнтным завяршэннем развіцця беларускай савецкай літаратуры. У постаці першага прэзыдэнта ў літаральным сэнсе матэрыялізаваўся ідэал гора саўрэалістычнай эстэтыкі, выяўленьнем якога шматпакутна займаўся інтэлектуальны авангард нацыі. Жыццё, як заўсёды, праявіла большую фантазію за літаратуру, агольваючы ўсю ейную (літаратуры) малапрывабнасць і мізэрнасць. У Беларусі наступіў ня крызіс літаратурнай эстэтыкі ці нейкага жанру, а проста крызіс рэчаіснасці, якая ня здолела супрацьстаяць перанасычанасці беларускай экасфэры ідэалічным флюідам і сасьлізнула ў нейкую паралельную (ці віртуальную) мэтарэчаіснасць. Беларуская савецкая літаратура страціла свой асноўны рухавік — упэўненасць у недасяжнасці і нездзяйсняльнасці сваіх эстэтычных ідэалаў. Прынамсі адзін ідэал быў дасягнуты і нават перадасягнуты, і белсаўлітаратура сканала ад сутыкнення з жахам самаздзяйснення. *За што боролісь, на то напоролись.* Гэта, у гістарычнай пэрспектыве, таксама аптымістычная адзнака — усё ж існуе нейкая раўнавага ў прыродзе.

Па-трэцяе, ня менш аптымістычнае за па-першае й па-другое, беларуская літаратура ўрэшце перастала быць заложніцай аднаго маральнага імператыву, які нават самую жудасную графаманію ахінаў грамадзім і палітычным арэалам ахвяры на алтар народу. Таго народу, якому, з увагі на яго памяркоўны й нешматслоўны характар, не пашэнціла займець сваіх Дантэ й Мілтана, Бальзака й Дастаеўскага, але якому конча трэба было даць „хоць Янку Купалу”

ды, напрыклад, Ніла Гілевіча. Пасля другога гістарычнага рэфэрэндуму стала ясьней яснага, што ахвяраваць няма дзеля каго, а сам ахвярнік можна больш эфектыўна выкарыстаць для пячэння бульбы й сала. Час-часам з гэтага прыгаслага ахвярніка яшчэ пыхне клуб дыму й хутка распусціцца ў сіверных павевах над шэрай неабсяжнай пустэчай восеньскага калгаснага бульбянішча. Але з паднябеснай высі яму не адкажа курлыканыне жураўлінага ключа, які кіруецца на Палесьсе.

У гэтым голым полі беларускі пісьменьнік нарэшце знаходзіць доўгачаканую свабоду і тужлівы прытулак самотнага скрыптар. Прастора пісьма сталася небяспечна тоеснай прасторы жыцця.

Праблемай нумар адзін новай, маладой хвалі ў беларускай літаратуры канца 80-х і пачатку 90-х стаў пошук новага геаграфічна-гістарычнага ды інтэлектуальнага кантэксту для сваіх тэкстаў. Кантэкст нашаніўскага (правінцыйнага) адраджэння, які няблага пасаваў да першых крокаў кааператыву „Тутэйшыя”, быў сарамліва пакінуты, калі яго пачаў шпарка асвойваць значна лепш арганізаваны кааператыв пад шыльдай „Саюз Пісьменьнікаў Беларусі”. Тады з’явілася новая каардыната — эўрапейская, а крыху пазней больш удакладненая — цэнтральнаэўрапейская. Поўны спадзеву пагляд маладабеларусаў не напаткаў, аднак, арыентыра з надпісам „Цэнтар Эўропы”, хутчэй за ўсё таму, што сёння ён памешчаны не ў Эўропе, а недзе ў Амэрыцы, альбо, можа, у Інтэрнэце, гэта значыць, нідзе ў прыватнасці.

На маю думку, праблемай нумар адзін беларускай літаратуры цяпер, у палове 1997, ёсць ня столькі недахоп новых кантэкстаў, колькі новых тэкстаў. Калі мець на ўвазе былую сябрыну „Тутэйшыя” й цяперашняе Таварыства Вольных Літаратараў, дык усе іхнія *gesammelte Werke* можна прачытаць за два вечары: за першы вечар Глёбуса, а за другі ўсіх астатніх. Сёння беларускае можа застацца незаўважаным і маргінальным не таму, што яно далей знаходзіцца на ўскраіне ад якогасці цэнтру, а таму, што яно наогул знаходзіцца нягуста. Пэўным суцяшэннем у гэтых неўрадлівых абставінах з’яўляецца даволі гучны й напорысты „Бумбамліт”, нешта накшталт *маладнякоўскага* фронту супроць глёбусаўска-бабкоўска-аркушаўскага *ўзвышэнства*. Спартыўства за віднае месца на родным бульбянішчы, трэба мець надзею, дасць пры нагодзе й новыя тэксты, а ня толькі бляшаны бразгат.

Калі пастарацца адшукаць супольную пазнаку для колькасна мізэрнай, але стылістычна й сьветапоглядна *разнастайнай* беларускай постсавецкай літаратуры, адной зь іх напэўна будзе адсутнасць нейкага ўцэнтраванага эстэтычнага ці маральнага арыентыра. У беларускую літаратуру прыйшоў час эстэтычна-маральнага рэлятывізму і амбівалентнасці. Можна сказаць, што толькі цяпер беларускае прыгожае пісьменства пачало на практыцы засвойваць досвед эўрапейскай літаратуры першай чвэрці XX стагоддзя, калі тая шукала (і знаходзіла) адэкватныя формы рэакцыі на крызіс рацыяналістычнага сьветагляду XIX стагоддзя. Эўрапейская зняверанасць і расчараванасць развіццём цывілізацыі, што вылілася, між іншым, у мэтафізычны жах Франца Кафкі і экзистэнцыяльны пэсымізм Джэймса Джойса, абмінула новаўзніклую і *ex definitione* аптымістычна скіраваную ў будучыню літаратуру нашаніўскай пары. А паслярэвалюцыйная беларуская літаратура 20-х была пад ціскам эпахальных абставін настолькі бурапеннай і непераброджанай, што не паспела пакінуць па сабе прыкметнага асятку сумневу, зняверанасці ці роспачы. Потым, пастаўленая пад чэкісцкім пісталетам, альбо памірал маладой і нявысьпеленай, альбо завучвала граматычныя й ідэялагічныя правілы саўрэалізму ды ставала на прадукцыйны канвэер. І толькі сёння, пасля сямідзесяці гадоў, яна ўрэшце атрымала магчымасць засумнявацца ў існаваньне нейкай цвёрдай асновы наогул і адчуць сябе сыцішавата перад неасвоенымі беларускім словам прасьцягамі мэтафізычнай пусткі. У гістарычнай пэрспектыве, для літаратуры пачаўся пэрыяд сталення.

У вышэй згаданым сэнсе, наша беластоцкае адгалінаваньне беларускага пісьменства ўсё яшчэ знаходзіцца ў сваіх юначых гадах. У 60-я гады — на маю думку, найлепшым часе для літаратуры ведамай пад шыльдачкай „Белавежа” — адбылася своеасаблівая рэгіянальная перапастанова зьявы названай у беларускім літаратуразнаўстве „нашаніўствам”. Тыпалагічнае падабенства гэтых двух літаратурна-культурных народзінаў (віленскага „нашаніўства” й беластоцкага „ніўства”) настолькі вялікае, што пра адрозьненні (непазбежныя з увагі на часавы зрух і іншыя абставіны) няварта тут і згадаць. Варта затое прыгледзецца бліжэй самаму істотнаму падабенству.

60-я былі для беларускай вёскі на Беластоцчыне апошняй дэкадай стабільнасці, калі бела-

рускі этнас існаваў усё яшчэ як асобнае грамадзка-культурнае і рэлігійнае цэлае (хоць незваротны працэс дыфузіі ў горад ужо быў пачаўся). Пасля няпэўных 40-х (супроцьбеларускія акцыі польскага антыкамуністычнага падполья, рэпатрыяцыя ў СССР) і 50-х (пагроза калектывізацыі сельскай гаспадаркі, сталінскія перагібы), у 60-я прыйшоў час спакою й адноснага дабрабыту ды, што вельмі істотна, паўсюдна адчуванага грамадзкага павышэння беларуса ў сацыялістычнай рэчаіснасці. Агульны настрой быў аптымістычны. Беларускае літаратурнае слова ў вясковым асяроддзі ўспрымалася даволі прыхільна; можна сказаць, што існавала пэўная зваротная сувязь паміж пісьменьнікам і чытачом (ці, больш верагодна, слухачом на аўтарскіх сустрэчах). Інакш кажучы, існавала грамадзкая патрэба ў літаратуры на беларускай мове. Беларускае літаратура ў Польшчы пачыналася ў абставінах жыццёвай гармоніі беларускага лёсу. Беларусы ў агульнай масе заставаліся вернымі сваёй натуры. Скрыўленьні беларускага лёсу й характару прыйшлі пазней, разам з дэмаграфічна разбуральнымі працэсамі ў 70-я, у эпоху „другой індустрыялізацыі”. Потым ужо ўсё было ня так, як раней. З перспэктывы сённяшняга дня, і віленскае „нашніўства” бачыцца як пэрыяд (дзесцігоддзье якраз!) гарманічнай адэкватнасці беларускага лёсу і той літаратуры, якая яму спадарожнічала. Потым усё пайшло зусім інакш.

Беларуская літаратура ў Польшчы займала сваю маральную аснову й адначасова сэнтымэнтальную Аркадыю (ці, можа, Ітаку) ва ўсходняй паласе вясковай Беластоцчыны, у беларускай *малой айчыне*, якую палякі назвалі *ściana wschodnia*. З перспэктывы гэтай ідэальнай ваколіцы, якая за 30 наступных гадоў змянілася ў нешта непазнавальна іншае, аўтары „Белавежы” глядзелі на ўвесь астатні сьвет і наступны час ды мералі свой жыццёвы досвед меркай адэкватнай да рэчаіснасці, якая назаўжды прапала. Ёсць нешта глыбока сымбалічнае ў факце, што прадчуваньне сённяшняй жахлівай катастрофы і ганьбы нашага этнасу мы знойдзем адно ў творчасці Надзеі Артымовіч, паэткі амаль наглуха зачыненай ад рэальнасці навоькі ейнай душы, а ня ў творах нашых іншых масьцітых „белавежцаў”, больш ці менш адкрытых на грамадзка-палітычны кантэкст свайго часу. Дарма што не пад сацэрэалістычным пістэлетам, беластоцкая беларуская літаратура ў агульным сваім рэчышчы, таксама як і савецкая, разыйшлася з плыняй часу, адпрэчыў-

шы магчымасьць сумневу і затрымаўшы дарагія сэрцу юнацкія ілюзіі.

90-я гады, якія прынеслі істотныя зьмены ў агульным грамадзка-палітычным і культурным раскладзе беларускай энэргіі на Беластоцчыне, не далі нічога такога ў літаратуры, што можна было б назваць падзеяй. Парадаксальна, 90-я сталі часам даволі добрага фінансавага забеспячэння беларускамоўнай літаратуры. Дзяржаўная датацыя дазволіла выдаць амаль усё, што надавалася для выдаваньня. Але выдавецкая дзейнасць „Белавежы” была скіраваная перш за ўсё на тое, каб нагнаць мінулыя нішчымныя дэкады й замацаваць той вобраз літаратуры, які выразна абрысаваўся ўжо ў 60-х. Не адбылося нейкага яскравага й цікавага літаратурнага дэбюту. Зваротная сувязь у трыядзе аўтар-чытач-крытык не ўстанавілася. У грамадскім вымярэнні, беларускае прыгожае пісьменства засталася зьявай маргінальнай і элітарнай.

Той згустак нацыянальнай энэргіі, што назьбіраўся ў беларускім студэнцкім асяроддзі 80-х, разрадзіўся ў палітычнай дзейнасці пачатку 90-х і ў пазьнейшых грамадзка-культурных мерапрыемствах, якія, дарэчы, салідна падкарэктавалі вобраз беларускай мяншыні ў вачох палякаў. Але замест новай паэзіі ці прозы, у 90-я мы сталі сьведкамі звышпрадукцыі беларускай гістарыяграфіі.

Можна было б на заканчэньне наважыцца выказаць здогад, чаму ж гэта на нашых беластоцкіх гонях ня высьпеліся хоць каліўца нечага літаратурна падобнага ці паралельнага да мурожных разлогаў „Тутэйшых” і прыдарожных быльнягоў „Бумбамліту”. Адною з прычынаў гэткага стану можа быць наша колькасная нешматлікасьць. Для ўзгадаваньня нечага якасна новага трэба, відаць, каб грамадзтва было большае за пэўную „крытычную масу”, ніжэй якой яно перастае функцыянаваць як нармальны нацыянальны арганізм і працягвае існаваньне адно як рарытэт у батанічным садзе або як цікавінка ў этнаграфічным запаведніку. Магчыма, сённяшняя наша маса ўжо ўпала ніжэй такой крытычнай адзнакі. Другая прычына, якую лічу больш верагоднай, можа ляжаць у нашым унутраным неўспрыманьні гораду як асноўнага *habitat* у беларускага этнасу адсюль назаўжды. Мы не асвоілі гораду ў такой ступені, як гэта зрабілі нашы менскія суродзічы. А горад жа стварае ня толькі „ўраджайную глебу для прадбачваньняў” (Н. Артымовіч), але й высьпелывае цудоўныя кветкі сумневу й самоты.

Беласток, чэрвень 1997

СЛОВЫ

Вінцэсь Мудроў

Калодзеж

1

У шыбу пастукалі і на падворку натужна кашлянуў Канавальчык.

— Гэй, Матруна, памёрла, ці што?

Спрасонку вочы не адразу ўгледзелі — колькі часу, а калі ўгледзелі, дык нават сэрца ёкнула і самлелыя вусны бязгучна прашапталі: „Божухна, што ж гэта я...”

Такога яшчэ не было, каб Матруна праспала і не падаіла сваёй карміліцы. А пятай гадзіне — і ўзімку, і ўлетку — яна прыхоплівалася з ложка, апраналася й бегла да Зьвяздохі — рудой, зь белай плямай на пакатым лобе каровы. І пакуль іншыя гаспадыні яшчэ сядзелі ў ложках і невідуща вадзілі рукамі, шукаючы вопратку, з Матрунчынага хлява ўжо вырываўся на прасьцяг зычныя цыркi ды воклічы: „Стоi ты, халера!” А цяпер во... на ходзіках палова шостаі, Канавальчык стукае ў шыбу, Зьвяздоха рыкае ў хляве, кот Базыль дзярэ палена, счакаўшыся сырадою, а яна сьпіць, як сьветам загавеўшы.

Раніца дыхнула ў твар волкай прахалодай і пахам парфумы, што непрыемна казытнуў у носе.

— Хто пасьвіць? — крыкнула Матруна, падхапіўшы з паркану даёнку.

— Карпачыха зь зяцем, — азваўся сусед і Матруна на хаду ўздыхнула: Карпачысінага зяця — вядомага ў навакольні п'янчугу — зранку было не абудзіць, а таму статак, відаць, яшчэ не пагналі.

„Уходае мяне гэты малец”, — нарадзілася ў галаве падступная думка і першыя, самыя гучныя цыркi, скаланулі даёнку.

Вось ужо тыдзень, як Матруне няма жыцця з-за пляменьніка. Лёшка, васьмнаццацігадовы бэйбус, прыехаў на пагасыціны зь Ленінграду і ў першы ж вечар пабіўся ў клюбе зь Пецькам Халімонавым. Пецька, казалі, ударыў пляменьніка пад дых, зваліў з ног, а пляменьнік, дзіўным чынам крутнуўшыся, заехаў крыўдзіцелю пяткай у лабешнік. Увесь наступны дзень гарадзкі бэйбус ляжаў на гарышчы, гучна адзімаўся, за ўвесь дзень выпіў толькі конаўку сырадою, а ўвечары пад вокнамі хаты заляскатаў Пецькавы матацыкал. Матруна тады зьнямела, думала зноў біцца будучы, а калі выбегла з хаты, дык убачыла, што малыцы прыязна адзін аднаму пасьміхаюцца і пляменьнік частуе вяско-

вага бандзюка прывезенымі зь Ленінграду цыгарэтамі. „Хто будзе бочкі каціць — адразу паведамляй, — даляцеў да вушэй сіплы Пецькавы голас, — я хутка разьбяруся”. Матруна пасья таго перавяла дых, а пляменьнік, прыхапіўшы грошы, скочыў на матацыкал і вярнуўся дахаты толькі на наступны дзень. Халімоніха апавядала — у Азярышча ездзілі, гулялі ў рэстаране, а потым у разьвяздзёнкі начаваі.

— Пецю дваццаць гадоўкаў усяго, а зблытаўся з трыццацігадовай, — сьлёзна пажалілася прыканцы размовы Халімоніха. — Далібог, паеду ў Азярышча і аблію тую шалахвостку варам.

З таго дня пляменьнік дзень да ночы гойсаў зь Пецькам на матацыкле і Матруна, пачуўшы на золку шалёнае матацыклетнае ляскатаньне, доўга потым не магла заснуць.

Учора, праўда, матацыкал сярод ночы не ляскатаў. Дзесьці а першай гадзіне рыпнулі весніцы і па стоеным шорганьні падэшваў Матруна зразумела, што пляменьнік заявіўся не адзін. Звычайна Лёшка спаў на хаце, дзе ляжала лешніе сена, цяпер жа крокі суціхлі ля адрыны і кот Базыль, які ўзьнік на тле цёмна-шэрага вакна, стаў біць нягнуткім хвостом па падваконьні.

Гадзіну, а можа й дзьве, Матруна ляжала з шырока расплюшчанымі вачыма, слухала начныя зыкі і зьмежыла вочы толькі тады, як у прастакутніку прасьвятлелага вакна праплылі дзьве кудлатыя галавы і кот, бязгучна вякнуўшы, скочыў на падлогу. І адразу ж цяжкая, ліпучая замарач лягла на павекі і прысьніўся малады Каравайчык са стрэльбаю ў руках і яшчэ нехта — мяккі, хмельны, цёплы, чыё аблічча забылася да часу, і калі раніцою, падаіўшы карову, Матруна згадала сон, вочы ейныя паланіла пенная бель сырадою і адтуль, з глыбіні даёнкi, усплыла разьвітальная ўсьмешка таго самага немца.

... Зьвяздоха, цяжка адзімаючыся, пайшла да весніц, а паколькі яна мела звычай класыці ляпехі пасярод двара, гаспадыня рушыла сьледам, прыпідскаючы да верху каровінага хваста палку-рагулю.

— Пагналі ўжо, — дакорліва выдыхнуў Канавальчык, — недзе ў Зарэччы рыкаюць, цяпер і не дагоніш, — і ў падтрымку такіх словаў за сьпінай суседавай па-блазенску голасна азваўся авечка: — М-м-еее...

Хаты іхныя стаялі наводшыбе і кожнай ра-
ніцы даводзілася гнаць Зьвяздоху і канавальчы-
каву Машку — глумлівую, на дзіва галасістую
авечку — да ключа, дзе збіраўся статак. На
гэтым тыдні радоўку адбываў Канавальчык —
таму стары псюк і крывіў гімору — маўляў,
праспала, а мне гані, і Матруна, не ўздываючы
вачэй, ляснула палкай па халяве гумовага бота
і голасна крыкнула:

— Пайшлі ў поле!

Зьвяздоху паважна ішла пасярод вуліцы, по-
руч бегла авечка, трэсла закручаным хвостом;
хвост, здавалася, зьвінеў званочкам і галава поў-
нілася мілагучным звонам — як гэта заўсёды
бывае зь недасыпу. Паганяючы скацінку, Мат-
руна чухала пальцам то ў адным, то ў другім
вуху, пару разоў страсянула галавою, а дайшоў-
шы да павароткі азірнулася і з палёгкай пера-
вляла дых. Стары псюк, які звычайна любіў ста-
яць на дарозе і паглядаць ёй услед, на гэты раз
падаўся да хаты.

Сорак гадоў, лічы, жывуць яны поруч, а ня
горнецца душа да суседа... ня горнецца. Пасьля
жончынай сьмерці Канавальчык увесь сьсівеў,
схуднеў і галава ўехала ў плечы, але Матруна,
як чуе ягоны голас, і дагэтуль уяўляе суседа вы-
сокім кудлатым вахлаком, і штотару пакутліва
ўздыхае.

Шмат што ў жыцці забылася, адляцела ў не-
вараць, а тая, іх першая сустрэча, нібыта ўчора
надарылася. Матруна нават запамінала колер ніт-
кі, якой была зацыравана Канавальчыкава пі-
лётка. Падчас адступленьня — а калі ж яшчэ
— зь пілёткі выдралі зорку і рваную дзірку няў-
мела зацыравалі зялёнаю ніткай.

... Яны зь сястрой абіралі бульбу, калі на два-
ры штосьці зашмацела і ў вакне цёмным це-
нем праплыла нечая вялізная, пазначаная ру-
ляй карабін, постаць. Празь імгненьне ў пры-
сенку цяжка затупалі, закерхалі і Соня, выпусь-
ціўшы бульбін, зьбялелымі вуснамі прашапта-
ла: „Немцы!”

На парозе, аднак, паўстаў цыганаваты муж-
чына ў куртатым нямецкім шынялі і ў выць-
вілай рускай пілётцы. Мужчына моўчкі кіўнуў,
зняў з плечу карабін, пачэрпнуў вады зь вяд-
ра і доўга піў, казелячы вокам на аголенае Сонь-
чына калена.

— Дзе Таўпіла? — запытаўся, нарэшце, няпро-
шаны госьць, паставіўшы ў кут сваю пукалку.

Таўпіла жывіў у хаце насупраць. Надоечы яго
прызначылі старастам і Соня, зыркнуўшы ў кут,
дрогкім голасам прамовіла:

— Сын ягоны ў Чырвонай Арміі.

— Ведаем, — буркнуў госьць, таргануў гала-
вою, патрабуючы адказу на сваё пытаньне, а па-
чуўшы, што немцы пагналі Таўпілу пілаваць дро-
вы, неяк адразу змарнеў, папрасіў пяток буль-
бін і пайшоў з хаты.

Праз тыдзень мужчына завітаў ізноў. І не
адзін, а зь Міцькам Дзенісенкам — акружэн-
цам, які два гады жыў прымаком у суседняй
вёсцы, а ўлетку 43-га, прыхапіўшы з сабой цэ-
лы воз майна, падаўся ў Гатаўскі лес. Гэтым ра-
зам госьця як падмянілі. Падлабуньваючыся да
Міцькі Дзенісенкі — свайго камандзіра — ён
загадаў сабраць вячэру, падраў на бінты дзьве
прасьціны, прырэзаў штыхом ярку — апошняе,
што было ў гаспадарцы, і пры гэтым штотару
пытаўся: „Дзе сястра?” Потым госьці пілі сама-
гонку, якую выгнаў Таўпіла, а Соня той парой
сядзела бяз духу ў адрыве: хавалася ад парты-
занскага камандзіра, які чапляўся да яе, яшчэ
як жывіў у прымах.

— Захварэла, ці што?! — працяў паветра на-
тужны голас і Матруна ачулася.

Насустрач ёй, махаючы кароткай пугай, тру-
хала Карпачыха.

— А мы пагналі ўжо, ды бачу — Зьвяздохі ня-
ма. Пайшла вось напярэймы. Думала, захварэла...

— Праспала, — з ўздыхам прамовіла Матру-
на і Карпачыха, вобмігам зразумеўшы, што да
чаго, даверліва-суцішным голасам засакатала: —
Твой жа ўчора зь Лябёдкавай падчаркай сышоўся.
Пасьля кіна да Траяна ў сад лазілі, а потым, у аб-
дымачку, у ваш бок пайшлі... Глядзі, зьвяздзе твайго
мальца... Заўчора іду, гляджу, сядзіць на бяргень-
ні, лыткамі сьвеціць і зь піпіроскай у зубох...
Агут-ту, п-паскуда... — выдала Карпачыха і тут
жа кінулася, тупаючы вялізнымі кірзачамі, спа-
ганяць гнеў на Канавальчыкавай авечцы.

— Ці з Казікам пасьвіш? — крыкнула Мат-
руна наўздагон і сяброўка, ужо з ладнай адлег-
ласьці, пракрычала: — Анягож... зь ім, западэн-
цам праклятым... Учора Мар’і ячмень малацілі,
дык толькі раніцой і прытоўкся... з мокрывымі
штанамі. Ці то ўжо ў лужыне спаў, ці то абас-
цаўся... халера яго знае.

Звон у вушах не даваў спакою і пакуль яна
ўзышла на пагорак, дзе стаяла хата, увушыла па-
чалі біць званы — маркотна, глуха, цьмяна —
і страшэнная стома авалодала цэлам. Трымаю-
чыся за парканьне, Матруна дапяла да вёснці,
пастаяла крыху, збіраючы сілы, а адчуўшы, што
сілаў не прыбывае, бязвольна апусьцілася на мяк-

кую, перакапаную курамі зямлю. „Ад недасыпу”, — падумала Матруна, падпаўзла да лаўкі і, паглядзеўшы — ці ня бачыць яе Канавальчык, прытуліла да лаўкі сьсівелую скронь.

Звон паволі аціх, душа й цела зрабіліся лёгкімі, салодкая дрымота падняла Матруну ў паветра, панесла праз мроіва гадоў і апусьціла на зямлю дакладна на тое ж самае месца, ля збуй-велага паркану. „Гэта ад нэрваў... зараз пройдзе”, — прагучаў над вухам Таўпілаў голас і штосьці халоднае кранулася вуснаў. „Выпі, адразу палягчэ”. Зубы стукнулі аб край конаўкі і разам з халоднай вадой грудзі напоўніліся гнятлівай тугою: ёй да млосьці, да сардэчнага болю закарце-ла кінучца ў калодзеж. Яна паспрабавала ўстаць, але Таўпіла схпіў за руку, правёў шурпатай даланёй па валасах, здушана прамовіў: „Ну чаго ты?... ну супакойся... цяпер нам немцы ня страшныя... зараз пяску наверх насыпем... я яшчэ самасаду нацярушу... у іхных аўчарак ад самасадуюх зусім губляецца...” Голас Таўпілавы гучаў глуха, усё адно як з-пад зямлі, потым зусім ачах і Матруна размежыла павекі. Малады цыбаты певень нетаропка хадзіў каля лаўкі, поруч, у цяньку, дзьве рабыя курыцы купаліся ў пяску, кудлаты суседавы цюцька ганяўся за вераб’ямі, а кот Базыль, які й дагэтуль не пакаштаваў сырадою, адчайна дзёр кіпцюрамі камель старой ліпы. „Авохі мне... я ж малако не працадзіла!” — падхапілася Матруна і хаця ляжаць давялося кароткую хвілю, званы больш ня білі ўвушшу і гарачыя голкі не калолі грудзіну. Жанчына вынесла з прысенку даёнку, плюснула кату сырадою — абліла пры гэтым кашэчую галаву — і, спыніўшы пагляд на высокім быльніку, які кусьціўся ля дарогі, пакутліва ўздыхнула.

— Толькі што скасіла — ізноў падняўся, — прашапталі вусны і слых ізноўку напоўніўся ценькім аднастайным гудам.

Была раная раніца, калі знадворку зарыпелі калёсы і пракурана закашляў стары Таўпіла. На ўскрайку вёскі, за могілкамі, немцы зрабілі лесасеку і сусед шторанку вазіў у Азярышча бярозавыя пацурбалкі. Праяжджаючы міма, ён кожнага разу кідаў некалькі цурбакоў у прыдарожную крапіву і ехаў далей. Цяпер жа Таўпіла спыніў каня і цяжка затупаў пад вокнамі.

— Вось, дзеўкі, немцы выдалі за працу, — прамовіў стары, убіўшыся ў хату і паклаўшы на стол акраец бохана. — Калі паварушыцца, будзеце есьці хлеба ўдосыць.

Сусед сыярожка лягнуў па кішэні, пасья чаго, гэтак жа сыярожка, выпягнуў адтуль мя-

шэчак самасадую і зьлёгка патрушчаны грыб. Грыбоў такіх расло процьма ў навакольні і вяскоўцы лічылі іх паганкамі.

— Кухар нямецкі на чыгуначнай станцыі за кош маладых паганаў поўбохана дае. Так што хапайце кашы і бяжыце ў поле, зьбіраць гэтыя самыя шампіньзе, ці як іх там немцы называюць... Можна атруціцца, паскуды!

... Яны ішлі па полі і сястра, якая ішла першай, нечакана войкнула й заскакала, схпіўшыся за пятку: пад яе нагамі, у чэзлай траве, спруцянелай вужакай выпінаўся калючы дрот. Соня выпіснула зь пяткі кроплю чорнай крыві, перакрывілася ад болю й тут жа падабрала з-пад ног дзьве крамяныя паганкі. Зьбіралі грыбы да самага вечара — Соня скакала па полі, прыпадаючы на правую ногу, — а як прысыпела пара ісьці дадому, села на купіну і са стогнам прамовіла:

— Не магу ступіць... пятка апухла.

Спачатку Соня скакала поруч, абапіраючыся на плячук, потым давялося цягнуць небараку на сабе; сястра сыціскала рукамі ейную шыю, здушана плакала і гарачыя Соньчыны сьлязіны казытліва падалі за каршэнь.

— Зараз, Соня, пацярпі... прыдзем — напаю цябе чаем зь зёлкамі, — супакойвала яна сястру і вечаровая палымніца, што дагарала на захадзе, барвовай плямай расплывалася ўвачу.

Ноччу Соні стала дрэнна. Прабітая пятка пасінула, нага пачала пухнуць і да Соньчынага лобу немагчыма было дакрануцца, такі ён быў гарачы. Яна прыклала да ранкі лісьцік трыпутніку, потым альяс, напала сястру адварам зьверабою, але нічога не дапамагала: сястра марнела на вачах і дзед Таўпіла, якога яна паклікала ранішнім дасьвецьцем, ледзь чутна прашаптаў:

— Lekі патрэбныя... можа быць заражэньне крыві.

„Якія лекі? Пра што ён кажа? Яшчэ летась усё да апошняга парашку адалі партызанам”, — падумала яна ў тую хвіліну, а сусед, падхапіўшы з падлогі кошык з грыбамі, раструшчыў абвялымі пальцамі крохкую паганку і дадаў:

— На лесасеку немец прыяжджае... пагаманю зь ім.

Таўпіла падаўся з хаты, яна вышла сьледам, села, сьцэпанаючыся ад ранішняга халадку, на ганак і заплакала. Сонца з урачыстай павольнасьцю ўзьнялося над небакраем, доўгі цень ад калодзежнага асьверу прапоўз ад адрыны да паркану, а яна, ужо бязь сьлёз, усё сядзела на ганку, невідуча глядзела ў бок Дабранскай гары і страшныя думкі кроілі сьвядомасьць: яна з падступнай злараднасьцю думала пра тое, што Міцька Дзе-

нісенка так і не дамогся Соні. А з Дабранскай гары тым часам увішным мурашом спаўзала цёмная фігурка — нехта ехаў на веласіпедзе.

Пазбылася одуму толькі тады, як пачула бразгат веласіпеднага званка: ля весьніц стаяў малады немец і махаў рукою.

— Зоніа? — запытаўся нечаканы госць і яна кінула ў адказ.

Немец неяк дзіўна павёў вачыма, перапытаў:

— Ты ест Зоніа? — Толькі тады яна канчаткова ачулася, тыцнула пальцам у бок хаты, дрогкім голасам паведаміла:

— Соня там... хвора.

Яна даўно ўжо запрыкмеціла гэтага немца — ён часцяком праяжджаў на веласіпедзе міма іхнай хаты, кіруючыся з Азярышча на лесасеку — і заўсёды дзівілася — як гэта фрыц не баіцца ехаць цёмным лесам. Іншы раз яна сустракала веласіпедзіста, стоячы пасярод двара, той вітаў яе бразгатлівым званком, махаў рукою, аднак ніколі не спыняўся. І вось сёння спыніўся і змучаная бяссоннем галава не адразу ўцяміла — адкуль малады фрыц ведае сястрына імя.

Калі яна ўскочыла на ганак і расчыніла дзверы, немец, які дагэтуль ішоў следам, нечакана спыніўся і пагрозліва запытаў:

— Тыфус?

— Найн, найн... Сястра нагу прабіла, трэція содні ляжыць, — і, каб было больш зразумела, яна паказала пальцам на голую пятку.

У цёмным прысенку яе апанавала дзіўнае насланьне — на кароткую хвілю здалося, што немец крануўся ейных клубаў і ад таго насланьня зашумела ўвуху і сыцягнула скуру на цемі.

Соня ляжала незварушна, з заплюшчанымі вачыма. Немец крануўся краем пальцаў Соньчынага лобу, уражана зацокаў языком, потым зірнуў на пасінедую ногу, зацокаў зь яшчэ большай апантанасцю, а яна стаяла, утрапёная, пасярод хаты, баючыся зварухнуцца й пазбыцца таго салодкага здраньцвевення, што авалодала цэлам. І нават калі за гэтым зачыніліся дзверы і Соня кволым голасам запытала: „Хто гэта быў?“ — не скранулася зь месца й нічога не адказала.

Больш у той дзень сястра не прамовіла ні слова. А калі ўвечары яна ўкленчыла перад ложкам і малітоўна прашаптала: „Соня, не маўчы, скажы хоць што-небудзь“, — сястра расплюшчыла вочы й зварухнула сасьмяглымі вуснамі: „Павукі, два страшныя павукі... паўзучы да нашай хаты...“ Соня трызьніла і халодны жах зірнуў з усіх цёмных кутаў і яна, ратуючыся ад страшных павукоў, падбілася пад коўдру й абхапіла рукамі гарачае Соньчына цела.

На золку ў шыбу пастукаў Таўпіла.

— Быў? — запытаўся сусед.

— Быў, — гукнула яна пераселым ад плачу голасам.

— Добры немец, Бэрттрамам завучы. Казаў, сын у яго нарадзіўся. Можна, на радасцях, знойдзе якіх лекаў, — Таўпіла закашляўся і неўпрыхмет, нібыта чухаючы пераносьсе, змахнуў са шчакаў слязіну.

... Толькі на паўгадзінкі і выбегла яна з хаты — бегала на вёску за жарынкай, каб запаліць у печы, а калі вярнулася, дык убачыла медніцу ля ложка, а на сталае бохан хлеба ды купку зьлёных таблетаў.

— Дзьве ўжо выпіла... — са стогнам прамовіла Соня і ўпершыню за апошнія дні пасьміхнулася.

Адвячоркам Соні стала зусім кепска, гаротніца нават спаўзла ў бяспамяцці з ложка, але неўзабаве суціхла і нараніцу ляжала, працятая халодным потам, і штохвілі прасіла піць.

— Нічога ня памятаю, а вось немца запомніла, — казала Соня, сёрбаючы адвар зьверабою, — выпягнуў з-пад лаўкі медніцу і піхае ў яе нагу — паказвае, як трэба парыць. Была б здаровая — зарагатала б...

Сястра яшчэ нешта казала, але яна ня слухала: дрыготкая рука сыпала ў медніцу прынесены немцам парашок, бліскучыя драбочкі фарбавалі ваду ў бурачковы колер і ў глыбіні сьветлай барвы прывідна калыхаўся ўсьмешлівы твар маладога немца.

А дзесьці праз тыдзень — ад самага ранку — да іх завітаў Таўпіла і ўпалым голасам паведаміў:

— Усё, дзеўкі, апошні раз вязу дровы. Немчура партызан баіцца, будуць лес пілаваць у іншым месцы, бліжэй да Азярышча.

Словы такія ўсхвалявалі: яна й сама не магла зразумець — чаму абмёрла сэрца, — і толькі калі за Таўпілам зачыніліся дзверы і пад вокнамі зашаргацелі й аціхлі дзедавы крокі, згадала пра немца. Бэрттрам па-ранейшаму штодня ездзіў на лесасеку і яна кожнага разу з хмельным сумам у вачох паглядала на хлопца, мружылася ад сонечных бліскаў, што йгралі на веласіпедных колах, і гулкае сэрца кожны раз абмірала, сыціснутае, як здавалася, нечымі цёплымі далонямі. Сэрца абмірала й цяпер, і сасьмяглыя вусны ледзь чутна прашапталі:

— Немцу падзячыць трэба... — і сястра Соня, ступіўшы левай нагой на падлогу, згаджальна кінула галавой.

Перад тым, як панурыцца ў лес, бальшак добры кіямэтар пнуўся пад гару, густа парослай

алешнікам і там, у кустах, яна й вырашыла дачакацца Бэртрама. Чакаць давялося нядоўга, бо не паспела яна ўбіцца ў алешнік, як на дарозе суха зашмацацелі веласіпедныя скаты і пачулася таропкае шамаценне — гэта білася аб лістоту руля Бэртрамавай стрэльбы. У першае імгненне яна не магла зварухнуцца ад хвалявання, а калі, нарэшце, зварухнулася й выкулілася з кустоў, дык ледзь ня збіла немца з ног і той, крутнуўшы руль, заехаў пярэднім колам у прыдарожную канаву. Пакуль небарака выцягваў веласіпед на дарогу і папраўляў збітую набакір пілётку, яна блытана распавяла, што сястра, дзякуючы лекам, амаль ачуняла, ступае на хворую ногу і просіць шанюўнага пана сёння ж зайсьці ў адведкі. Тлумачэнне давялося паўтарыць, яна нават прайшлася, прыпадаючы на левую ногу, дэманструючы, як ачунялая Соня ўпраўляецца па гаспадарцы і немец, гойкнуўшы: — Зоніа! — махнуў рукой спачатку ў бок лесасекі, а потым, дробна перабіраючы пальцамі, у бок вёскі.

Дахаты яна бегла нацянькі, спатыкаючыся на кожным кроку й маракуючы — чым яшчэ можна пачаставаць госьця. Стол быў падрыхтаваны ад ранку — на сталe, у адзінай ацалелай талерцы, грукваціліся кісаватыя папяроўкі, на сурвэціне ляжаў парэзаны тонкімі лустамі хлеб — Таўпіла прынес поўбохана за сабраныя паганкі, — а ў печы смажылася цэлая патэльня сьвінога сала, якое яна выменяла падчас Соньчынай хваробы на бацькавы шынель. Але чагосці ўсё ж такі не хапала і вось, чарговым разам спатыкнуўшыся, яна ўгледзела цэлую плойму летніх апенек, якія кусціліся на пні і сьпехам стала збіраць іх у хвартух.

... Грыбы сквірчэлі й стралялі тлушчам, калі ля весніц бзынкнуў веласіпедны званок. Яны з Соняй разам падхапіліся, пачалі выхопліваць адна ў адной ашкалёпак люстэрка, абцягнулі гаматныя, прапахлыя цывільлю сукенкі, нарэшце паправілі валасы на скронях і застылі ў нерухомаьці.

Немец увайшоў не адразу: доўга тупаў у прысенку, зь лёгкай шоргатам пашнарыў рукою па сыценцы, шукаючы дзьверы, нарэшце адчыніў іх і таксама зьнерухомеў.

Першай ачулася Соня.

— Праходзьце, праходзьце, — гукнула яна госьцю, госьць пераступіў парог, паставіў у кут карабін і, ня ведаючы — чым заняць рукі, стаў расшпільваць, а потым зноў зашпільваць верхні гузік мундура.

Ім бы адразу пайсьці да стала, тым больш, што немец павёў носам і прыклаў далонь да

вуха, жартаўліва прыслухоўваючыся да сквірчэння тлушчу на патэльні, але замест таго ўсе трое паселі ў кухні і Соня пачала звонкім голасам апавядаць як яна ляжала, ледзь жывая, а Бэртрам, задзершы калашыну, паказваў — як трэба парыць нагу.

— Іа, іа, — задаволена ківаў немец, штохвілі паціраючы рукі і калі сястра заскакала на левай назе, ляпнуў у далоні і гучна прамовіў: — Брава, Зоніа!

Госьць гаманіў зь сястрою, абодва весела сьмяяліся і сьмех гэты казытліва адбіваўся пад пахамі. Яна сядзела ў здраныцтвенні, ня ведаючы як уплішчыцца ў размову, а калі сабралася з духам і хацела запытацца, ці сапраўды прычыняюць лесасеку, азалелы язык пралепятаў нешта зусім іншае:

— Сына як назвалі?

Немец спачатку не зразумеў, але Соня хуценька растлумачыла, паказаўшы рукамі — як маці гушкае дзіця.

— Ага-а... Как назфалі... Лётар, — прамовіў госьць, прасьвятлеўшы з твару, палез у нутраны кішэнь, збіраючыся нешта паказаць, ды так і застыў з прыціснутай да грудзіны рукою.

Знадворку грукнула, хтосьці ўваліўся ў прысенак і на парозе, наваліўшыся плячом на вушак, паўстаў Міцька Дзенісенка. Імгненне Міцька стаяў, утаропіўшыся на пакатую Бэртрамаву сьпіну, а што было потым — яна ня бачыла: захінула твар далонямі. І адразу ж цяжка здрыганулася падлога, пранізліва крыкнула Соня, страшна вылаяўся Міцька.

— О-от с-сука, на нашых дзевак галісься? Зараз, бля, зьвяжам ды ў сральні ўтопім... Канавальчык... вяроўку!

На кароткі міг яна адарвала ад вачэй сапрэлыя далоні: Бэртрам ляжаў тварам долу, а Міцька Дзенісенка тыцкаў яму ў патыліцу рулей карабіну.

— Што ён вам зрабіў? Адчапіцеся ад яго! — крыкнула скрозь сьлёзы Соня і тут жа віскнула, атрымаўшы кухталю.

— Сала смажыце, п-посьцілкі нямецкія... Нас дык салам ніколі не частавалі!

Каб ня чуць мацуюгоў, яна заціснула вялікімі пальцамі вушы і затрэслася ад бязгучнага плачу. У той міг яна прагла аднаго: згінучь, зьнікнуць, праваліцца ў апраметную.

Хоць і заціскала вушы, але пачула, як хтосьці грукнуў у шыбу і здушана крыкнуў:

— Немцы ў вёсцы!

Толькі краем вока глянула на сьвет, уражаная гэтым крыкам, і потым усё жыццё дакарала сябе, што не схавала ў той момант вачэй.

Бэртрам разьвітаўся зь ёю дакорлівай усмешкай. Проста пасьміхнуўся аднымі вуснамі і зьнік у прысенку, атрымаўшы прыкладам у сьпіну. У прысенку пасьпаліся долу гліняныя глянкі, параня сыпанула з гарышча, і валацуга Міцька, стукнуўшыся плячом аб вушак, азірнуўся і здушана прагугнеў:

— А з вамі яшчэ разьбярэмся.

Сьціснуўшы далонямі прыадкрыты рот, яна з жахам глядзела ў вакно. Па Таўпілавым гародзе, у бок лесу, беглі трое: Канавальчык з трафэйным веласіпедам на карку, Міцька Дзенісенка з двума стрэльбамі ў руках і Бэртрам з узьнятымі дагары рукамі.

— Падумаў, што гэта мы яго... зацягнулі ў пастку, — заплакана прастагнала сястра і ўсё гукі зямныя адаліліся, ператварыліся ў аднастайны шум і малады немец ізноў пасьміхнуўся ёй аднымі вуснамі, але ня зьнік у прысенку, а так і застыў, нерухомы, і штосьці халоднае кранулася твару й дзесьці над самым вухам прагучэў асіплы Таўпілаў голас: „Матруна, чуюш, уставай...” Яна разьмежыла павекі і ў твар ёй пырснулі халоднай вады.

— Падымайся, хутчэй... схаваць трэба, пакуль ніхто ня бачыў...

Яна паспрабавала ўстаць, але здолела толькі падпаўзыць да парога.

— Забілі... забілі, сволачы... на маім агародзе. Пабеглі, дачушка, пакуль ніхто ня бачыў. А то ж спяляць вёску.

Дзед Таўпіла схопіў яе за плечы, падняў на ногі, і яна, не ўтрымаўшыся на ватных нагах, ізноў асунулася на падлогу.

— Уставай, йо... адзін не сыцягну! — нягучна, але страшна выдыхнуў сусед і гэта вярнула сілы.

... Немец ляжаў тварам да неба, раскінуўшы рукі, і здавалася, што ён прылёг адпачыць на ўзьмежку Таўпілавага гароду.

— Ну, дачушка, дапамагай, пацягнем да калодзежа, — сусед падхапіў немца пад пахі, працягнуў пару мэтраў, упаў на калені.

— Можна жывы? — пралепятала яна не сваім голасам.

— Як жа, жывы... мазгі толькі цякуць, — буркнуў сусед і кіўком галавы загадаў цягнуць немца да калодзежа. — Давай, пакуль немцы не наляцелі!

Бэртрамава рука была цёплай і мяявай. Не азіраючыся, яна пацягнула немца па ўтравелых разорах і зусім ня чула, што ёй казаў дзед Таўпіла.

— Усё з-за мяне, — задыхана бубнеў Таўпіла, цягнучы немца за другую руку. — Крыкнуў... думаў — зьбягуць... а яно во як атрымалася...

Ля самага калодзежа яна ўпала на траву і зайшлася ад млосных курчаў. Ванітаваць не было чым; шлункі, здавалася, лезлі з жывата і пры гэтым страшэнна балела пад дыхніцай. Штосьці невымерна цяжкое абрынула ў нетры зямныя; зямля здрыганулася, нібыта ад далёкага грому, самотная кропля гучна ціўкнула ў калодзежным прадоньні і слых напоўніўся замарачным званам.

— Бяжы, дачушка, шукай які мех... Будзем пясок насіць.

Яна зь цяжкасьцю паднялася на ногі, пайшла, не разьбіраючы дарогі, дахаты; з кожным крокам шум у вушах мацнеў, хата плыла ўваччу і, перад тым, як абрынуцца ў чорную зьёру калодзежа, Матруна ўхапілася рукой за паркан...

Пляменьнік зьлез з гарышча блізу абеду. Азызлы, пакамечаны, з жмутком саломы ў валасах, ён доўга піў ваду — з таго вядра, дзе піла Зьвяздоха, потым сеў на ганак і змучана ўздыхнуў. Бычкоўскія п'янтосы й дзеўкі ўходалі лёнінградца і на зьдэклівае пытаньне — ці пойдзе ён сёньня ў клюб? — небарака страсянуў ускудлачанай галавой. Ад абеду пляменьнік напачатку адмовіўся, а паблукнуўшы па двары, убіўся ў кухню і сільным голасам паведаміў:

— Чаго-небудзь гарачага, можа, і зьём.

Матруна наліла пляменьніку міску гарачай капусты, накроіла хлеба і, зірнуўшы на выгнутую Лёшкаву сьпіну, падумала: „Кастрамская парода”.

Соньчын мужык быў якраз з той самай Кастрамы. Толькі раз і прыяжджаў на пагасьціны — гадоў дзесяць таму. Хадзіў па двары, зазіраў у кожную пчыліну, штосьці мармытаў сабе пад нос, а калі раскрываў рот, дык прамаўляў нейкай дзіўнай мовай: „А яблочки у вас быва-ат?” І за абедзеным сталом сядзеў як бяз рук, чакаючы — калі яму нальюць капусты ды накрояць хлеба. Вось і Лёшка такі: паўдня будзе сядзець, а чыгунка зь печы не дастане.

Пляменьнік між тым агораў адну міску, потым другую, умалоў яечню з патэльні, запіў усё конаўкай сырадою і падаўся на падворак.

— Вось каму жыцьцё, — аднымі вуснамі прашаптала Матруна, таксама вышла з хаты і слых ейны крануў непрыемны шоргат: Лёшка, седзячы на кукішках, шараваў пяском старую нямецкую каску. Каска здавёнчасу валялася на двары і кожнай вясны Матруна карміла зь яе маладых гусей.

— І навошта яна табе? Насіць будзеш, ці што? — запыталася Матруна, узяўшы рукі ў бокі.

— Ну так, насуну й пайду па Лігаўцы, — з усмешкаю прамовіў пляменьнік, і ўжо сур’-

ёзна дадаў: — На Ленфільме прымаюць. Па два чырвонцы за штуку.

Матруна таму не дала веры. „Відаць, жартуе, — падумала, змахнуўшы пот з упрэлай лабаціны, — ці ж можа гэта быць, каб за жалезіну давалі два чырвонцы?“

Пляменьнік ізноўку ўзяўся шараваць каску і шоргат нэрвовым сьвербам прайшоўся па целе.

— А што, немцы ў вас былі? — выдыхнуў Лёха, падхапіўшы ў далонь жменю вільготнай жарствы.

— Былі, каб на іх немач.

— І што, лютавалі?

— Ды ўсякае было, — Матруна цяжка ўздыхнула, — і немцы лютавалі, і партызаны. Ужо ж нацярпеліся мы з тваёй мамай страху — ня дай Бог... Але й немцы розныя былі, — голас Матрунін міжволі здрыгануўся, — адзін нават лекі прынёс, калі твая мама нагу прабіла.

— Што ж вы, з акупантамі зналіся? — запытаўся пляменьнік, не перапыняючы шараваньня.

— Ды хто зь імі знаўся... — выдыхнула Матруна, — прыйшоў чалавек ды прынёс лекі... Яго потым партызаны застрэлілі. Вунь там, на суседзкім агародзе.

Лёшка пакінуў шараваць і задаў пытаньне, ад якога ў Матруны на момант спынілася сэрца.

— А дзе яго пахавалі?

Напачатку яна прамармытала штосьці няўцямнае, а потым стоена выдыхнула:

— У калодзеж укінулі.

Словы зьяліцелі з вуснаў, і душа, пазбыўшыся путаў, страпанулася ў грудзіне. Пляменьнік кіннуў шараваць каску, падхапіўся на ногі, пачаў задаваць бязглуздыя пытаньні: дзе месціўся той калодзеж, якое ў немца было званьне, ці віселі на мундуры мэдалі? Матруна сядзела, ачмурэлая, штосьці бубнела ў адказ і толькі калі Лёшка пабег са двара і крыкнуў, убіўшыся ў быльнік: — Ці тут? — ачулася і моўчкі махнула рукой.

Увесь дзень Матруна хадзіла прыгаломшаная; у грудзях пасяліўся лёгкі халадок, сэрца парывіста білася, усё валілася з рук і адно пытаньне не давала пакою: „Ці варта было казаць Лёшку пра магілу?“ Увечары, падаіўшы Зьвяздоху, яна выправілася да Карпачыхі — хацелася пагаманіць зь якой жывой душой, — ды мусіла вярнуцца: сьвятла ў Карпачысінай хаце не было і на шыбах трымцела вечаровая барва. Барва трымцела на рэдкіх лужынах, на кроне старой ліпы, на высокім быльніку, трывожыла сэрца й займала дух. Матруне карцела некуды бегчы, карцела нешта рабіць і, падуладная такому п'янкуму пачуцьцю, яна зьняла з-пад страхі касу

і шпарка, амаль падбегам, рушыла ў бок Канавальчыкавай хаты.

Кусьцісты быльнік лёг пад ногі, паветра напоўнілася гаркавым пахам, галава зьлёгка закружылася, крылатая душа сунялася ў грудзях, і барвовая палымніца рухавымі бліскамі адбілася ўваччу. Абапёршыся на касільна, Матруна ўтрапёна зірнула пад ногі і ёй здалося, што там, глыбока пад зямлёй, хтосьці цяжка й змучана ўздыхнуў. Яна міжволі азірнулася і ўбачыла суседа Канавальчыка. Сусед стаяў за сьпінаю, з крывой усмешкай на твары разьдзьмухваў прыгаслую цыгарку.

— Што гэта ты проці ночы касіць узялася?

Тытунёвы дым казытнуў у носе, пальцы сыціснুলі касільна і Матруне раптам да сьвербу ў пахвіне закарцела махнуць касой ды зьнесці з плеч пляшывую Канавальчыкаву галаву. Яна ступіла крок назад, каб замахнуцца, але тут жа сунялася і сыціжма халодных іголак кальнула патыліцу.

— Давай пастаім, пагамонім, — гукнуў Канавальчык, але Матруна, улякнута перавёўшы дых, ускінула касу на плячук і ціха прамовіла:

— Позна ўжо.

Можа таму, што была глухаватая, Матруна ніколі не магла дачуцца суседавых крокаў. І кожны раз, калі сусед нячутна падыходзіў і дыхаў у сьпіну, яе апаноўвала злосьць. Гэтым разам злосьць шуганула праз край, увушшу зноў зазьвінела і, зайшоўшы ў хату, яна перш-наперш сёрбнула квасу, вымыла твар халоднай вадой, а потым доўга сядзела, не запальваючы сьвятла, і слухала, як гулка тахкала ў грудзіне надарванае сэрца. Ачулася ўжо сярод ночы, калі пад вокнамі заляскатаў матацыкал і Пецька Халімонаў штосьці крыкнуў пляменьніку на адвітаньне.

Ноччу Матруна кепска спала — сон толькі на золку змарыў вочы і быў ён замарачным, мўлкім, неадчэпным. Прысынілася, як яны зь сястрой цягалі мяхі зь пяском, сыпалі той пясок у калодзеж і дзесьці зусім непадалёку — так ёй здалося ў сьне — бязладна брахалі нямецкія аўчаркі. Можа таму, што мяхі былі цяжкімі, на раніцу балелі рукі, ламіла паясыніцу і яна доўга не магла ўсесьціся на эдліку, каб падаіць Зьвяздоху.

Як ні дзіўна, Лёшка таго дня падняўся а сёмай гадзіне. Раней спаў да абеду, а тут зьлез з гарышча, змачыў твар у каровіным вядры і падаўся ў вёску.

— Ты ж хоць малака папі, — гукнула ўсьлед Матруна, але пляменьнік нават не азірнуўся.

... У хаце мерна тахкалі ходзікі, ля ног, скруціўшыся абаранкам, спаў кот Базыль, сонная дрымота цьвеліла павекі і Матруна ўжо куль-

нулася на бок, каб паспаць якую гадзінку, ды тут на вулцы залапатаў трактар і сон зьяцеў з павекаў. „Каго там чэрці прыгналі?” — падумала Матруна, зірнуўшы ў вакно. Па вуліцы, уздымаючы пыл і матляючы прымацаваным да задку каўшом, ехаў пецькавы „беларус”.

— Лётае як шалёны, паратунку няма, — выдыхнула Матруна, ізноў кульнулася на бок, але вачэй не заплюшчыла, стала цікаваць левым — чуйным вухам — куды паехаў трактар.

„Беларус” між тым лапатнуў наастачу і загуў лагодна й суцішна, спыніўшыся дзесьці ля Канавальчыкавай хаты. Пачуліся няўцямныя галасы, ляснула жалезьзе і трактар ізноў завуркатаў натужна й перарывіста. Матруна скацілася з ложка, абарвала ў сьпешцы фіранку, што вісела на дзвярах сьвятліцы і так, з фіранкай на плячы, і выбегла з хаты. Пецькавы трактар падхапіў каўшом груд зямлі, падняў угару і з каўша ценькім струмком пасыпаўся *той самы нясочак*. Яна хацела крыкнуць, але для крыку не хапіла паветра.

— А што ж... а што ж гэта робіцца? — выдыхнула Матруна, шыбуючы да трактара, і сусед Канавальчык, які стаяў на дарозе і дыміў цыгаркай, патлумачыў:

— А то ня бачыш? Мальцы калодзеж рыюць.

— Яшчэ тры каўшы — і хопіць... Далей рыдлёўкай, — крыкнуў пляменьнік Пецьку Халімонаву і гэта былі апошнія словы, пачутыя Матрунай.

Увушшу зазьвінела, потым зашумела, нарэшце, загуло, зямля кульнулася пад нагамі і душу Матруніну спавіла знямоглая ціша.

2

Сакратарка Ія — эlegantная саракагадовая кабета з выскубенымі брывамі і з моднай „хіміяй” на галаве — набрала нумар дарожнага ўчастку, прыціснула да вуха слухаўку.

Участак доўга не адзываўся, нарэшце азваўся залівістым дзявочым голасам: — Алё-о...

— Прыміце тэлефанаграму, — прамовіла сакратарка і, не чакаючы, пакуль дзяўчына схопіць асадку, прадывтавала: — Таварышу Даўбешку Эл Пэ зьявіцца на закрытае паседжаньне Бюро райкаму. Пачатак а шаснаццатай гадзіне.

— На закрытае? — перапыталіся на ўчастку, і змучаная такімі пытаньнямі сакратарка па складах паўтарыла: — За-кры-та-е.

Ія выпцягнула з шуфляды стала люстэрка, мелькам папавіла кудзеркі на лобе і ў гэты момант у прыёмную вужакай прасьлізнуў старшыня спорткамітэту Мурленья.

Мурленья прайшоўся, як гэта ён заўсёды рабіў, уздоўж сьцяны, спыніўся пад партрэтам правадыра, запытальна кінуў у бок абабітых дэрмацінавым матрацам дзвярэй.

— Рыхтуецца да паседжаньня Бюро. Прасіў нікога не пускаць, — паведаміла Ія, не адрываючы вачэй ад люстэрка.

— А што... закрытае? — стоена запытаўся Мурленья.

У адказ сакратарка роблена ўздыхнула, замутніўшы люстэрка, і старшыня спорткамітэту, гэтак жа чынам — уздоўж сьцяны — падаўся ўпрочкі. Дзверы прыёмнай ціхенька рыпнулі й абудзілі тэлефон нутраной сувязі. Тэлефанавала Шура Неўмывакіна з прамысловага аддзелу.

— Іечка... Бюро закрытае?

— Закрытае, — прастагнала сакратарка.

— А па якім пытаньні?

— Не дакладваў! — слухаўка высьлізнула з рукі, ляснула на вагар, ды так хвацка, што з сакратарчынага носу пасыпалася пудра.

Ія й сапраўды ня ведала — пра што будуць гаманіць на паседжаньні, таму й нэрвалалася. Інтрыгу надавала й тое, што з вобласці мусіў прыехаць супрацоўнік абласной управы КДБ. Раніцай, калі шэф узяў яе руку і, па старой звычцы, правёў языком між пальцаў, яна запыталася — на якую халеру едзе чэкіст і шэф, паправіўшы гальштук, паўжартам адказаў: „Ія, сакрэты ёсьць ня толькі ў жанчын, але і ў партыйных работнікаў”.

„Божухна, у яго яшчэ ёсьць нейкія сакрэты, — падумала Ія, згадаўшы ранішняю размову, — гэты ёлупень думае, што й практыкаваньні на зялёным стане — вялікі сакрэт. А пра іх ужо ведае апошні сабака ў Азярышчы”. Сакратарка згадала, што акурат учора ёй давялося заціраць анучкай тое месца на стане, дзе звычайна сядзеў старшыня райвыканкаму Кабяк і, страсянуўшы кудлатай „хіміяй”, стала набіраць нумар апошняга запрошанага на паседжаньне — дырэктара райхарчпрамгандлю Ванзовіча.

А тым часам у Матрунінай хаце, расклаўшы на двух табурэтах мэдычнае прычандальле, маладзенькая фэльчарка Ніна набірала ў шпрыц вадкія лекі.

— Я ж, дачушка, ужо й сама магу прыйсці. І карову даю, і канюшыну ўчора дакасіла, — прамайляла цётка Матруна, казелячы вокам на шпрыц.

— Навошта ж вам хадзіць? Амбуляторыя на другім канцы вёскі. А мне прайсціся — адно задавальненьне... Кашулю падыміце... — Ніна толькі сёлета скончыла мэдвучэльню і таму ра-

біла ўсё, як мае быць: паляпала па пэўнай мясьціне, працёрла ледзь ня ўвесь азадак прасьпіртаванай ватай, нарэшце замружыла вочы і ўбіла іголку крыху ніжэй хвастца.

Цётка Матруна хварэла. Цэлы месяц адлежала ў пасыцелі й толькі сеньня, адчуўшы палёжку, стала на ногі: падаіла раніцою карову, потым рушыла касіць канюшыну, і Карпачысе, якая апекавалася ёю падчас хваробы, давялося з крыкам і гвалтам адбіраць касу.

— А што ж ты мне, дачушка, колаш? — запыталася Матруна, абцягнуўшы кашулю. — Ужо ж надта пякучыя, усё адно як жарынка заляцела...

— Спазмалітычны сродак. Зьніжае крывяны ціск, — фэльчарка зьняла з твару марлеваю маску, з палёгкаю ўздыхнула. — Вам, Матрона Іванаўна, яшчэ паляжаць трэба пару дзён. І ніякай цяжкай працы. Адно лёгкія прагулкі, — фэльчарка закрыва вазіку і наструніла слых: да хаты з вуркатлівым гудам набліжалася легкавушка.

Яшчэ хвіліна — і ля весніц, узняўшы пылюку, спынілася шэрая „волга”. Легкавушка вуркатнула наастачу, суціхла і зь яе вылез мужчына ў даўжэзным, мышастага колеру, плашчы і ў гэткай жа шэрай кепурцы. Мужчына ляснуў дзверкай, нюхнуў паветра, зірнуў на гадзіннік.

— Госьці да вас, Матрона Іванаўна, — пралепятала фэльчарка Ніна, а цётка Матруна, прызьняўшыся на локці, ўсхвалявана пралепятала:

— І хто ж гэта сунецца?

У прысенку грукнулі дзверы, ляснула вядро, пачуліся стрыманыя мацюгі, потым мяккі шоргат — мужчына шукаў у цемры дзвярную клямку, і фэльчарка, пачуўшы такое, кінулася да дзвярэй.

Сьпехам апранаючыся, Матруна чула, як госьць штосьці прабубнеў, стоячы на ганку, Ніна штосьці адказала, пасья чаго мужчына кашлянуў і цяжкай ступою ўвайшоў у сьвятліцу. Не сказаўшы ні слова, госьць прайшоўся ад дзвярэй да стала, потым ад стала да дзвярэй, нарэшце тупнуў нагой па падлозе і толькі тады адрэкамэндаваўся:

— Я з адзьдзела сацзабесьпячэньня. Дасьледую умовы пражываньня пэнсінераў.

У наступную хвіліну госьць аблашчыў позіркам фэльчарку Ніну, якая прайшлася пад вокнамі і з задуменнай разважлівасьцю прамармытаў:

— Масьніцы... гуляюць. Могуць і абламіцца.

— Гуляюць, добры чалавек. Хату ж яшчэ мой прадзед ставіў, царства яму нябеснае, — паведаміла Матруна асіплым ад хваляваньня голасам.

Госьць спяхмурнеў, прысеў на табурэт, з роспачным уздыхам прамовіў:

— Мала... мала ўвагі мы надаем пэнсінерам!

Матруна кінула на знак згоды, выцерла ражком хусткі здраньцэвелья вусны, а госьць, дастаўшы з кішэні блякнот, прымасыціў яго на касьцістым калене.

— Тэлевізара ў вас, гляжу, няма...

— Няма, добры чалавек... Да суседкі хаджу на целевізер. Зімой дык кожны вечар хадзіла. Паказвалі, памятаю, гэтага... як яго... ну, прыгожы такі мужчына... у нямецкай форме...

— Шцірліц, можа? — незадаволена буркнуў госьць.

— А во-во... Шцірліц... ён самы, — усьхапілася Матруна, а госьць, зірнуўшы на столь, прамовіў кароткае слова „люстра” і стаў пісаць у блякноце.

— У вас сваякоў паблізу няма? — запытаў госьць, не перарываючы пісаніны.

— Сястра ў мяне. У Ленінградзе жыве, — суцішна прамовіла Матруна, спрабуючы ўцяміць, навошта чалавек пра гэта пытаецца.

— Ленінград, на жаль, далёка, — мужчына падняўся на ногі, паправіў на галаве кепку, валохаста пайшоў да дзвярэй, а сьледам за ім дробна затупала цётка Матруна.

На падворку госьць хітнуў рукой плот і, зірнуўшы ў бок хлява, няўцямна прамармытаў: — А дзе тут у вас... гэты самы... — чалавек крутнуў у паветры абедзьвума рукамі і Матруна залыпала вачаньнямі. — Ну, разумеце? — чалавек ізноў крутнуў рукамі, потым крутнуў галавой, але цётка Матруна не зразумела і чалавек, махнуўшы рукой, пашыбаваў да машыны.

Па дарозе госьця пераняў Канавальчык.

— Шофэр кажэ, што вы з райсабесу, дасьледуеце бытавыя ўмовы.

— Ну, — незадаволена выдыхнуў райсабешчык.

— Дык, можа, вы б і маю хату паглядзелі? Жыць няма як... страха цячэ, — заенчыў Канавальчык, а райсабешчык, адчыніўшы дзверцы, каротка прамармытаў:

— Другім разам.

Калі машына, скрыгатнуўшы счэпам, кранулася зь месца і накрыва Канавальчыка пыльнай аблачынай, той сплюнуў рыплівую сьліну і са злосьцю прасіпеў:

— Нямецкіх падсыцілак дасьледуюць, а на нас х... паклалі, с-сукі.

І хаця Матруна была глухаватая, словы гэтыя даляцелі да вушэй і ачунялае было сэрца ізноў заняла і попельна-шэрая зямля паволі паплыла пад нагамі.

Ранейшым часам паседжаньні Бюро райкама заўсёды пачыналіся са спазьненьнем. Цяпер жа,

не пасьпеў масьцёны гадзіньнік, што стаяў у куце, бомкнуць чатыры разы, як гаспадар кабінэту падняўся з-за стала, абцягнуў, як гэта робяць вайскоўцы, пінжак і прамаўляе:

— Таварышы!

У далёкім канцы стала начальнік дарожна-будаўнічага ўчастку Даўбешка рыпнуў крэслам і дрыжачымі рукамі разгарнуў бякнот.

— Сёньняшняе паседжаньне закрытае, таму папрашу не рабіць ніякіх запісаў, — прамоўца кашлянуў, а Даўбешка, схпіўшы са стала бякнот, выпусціў яго з рук і зашоргаў нагамі, падганяючы бякнот бліжэй да крэсла: у мінулы панядзелак Даўбешка завёз самазвал асфальту на лецішча генэрала Карзо, быў схоплены абэкаэсьнікамі* і цяпер хваляваўся, чакаючы разгляду сваёй пэрсанальнай справы.

— Павінен адразу сказаць, што справа, якую мы сёньня разглядаем, знаходзіцца на кантролі абласнога камітэта партыі, таму й стаўленьне да яе мусіць быць адпаведным.

Даўбешка ізноў заварушыўся і старшыня райвыканкаму Кабяк пастукаў алоўкам па графіну.

— У двух словах сутнасьць справы можна сфармуляваць так: да нас едзе заходнегерманскі журналіст.

Такую вестку прысутныя стрэлі шоргатам ног і дружнай кашлянінай.

Гаспадар кабінэту вытрымаў паўзу, таксама кашлянуў і працягваў:

— Што сабой уяўляе шпрынгераўскі друк і ў якім сьвятле падаецца там зьнешняя йнутраная палітыка нашай дзяржавы, казаць ня буду. Вы, таварышы, ведаеце пра тое ня горш ад мяне. І таму наша задача сёньня — выявіць палітычную пільнасьць і паказаць заходняму госьцю ўсё лепшае, што маем. Задача, скажу вам, даволі складаная, бо заходні госьць мерыцца наведваць калгас „Шлях камунізму” — ня самы моцны ў раёне.

Прамоўца пашукаў вачыма Бамбізу — старшыню памянёнага калгасу, у гэты момант дзьве-ры кабінэту прачыніліся і з пройма вытыркнулася кудлатая жаночая галава.

— Мірон Пятровіч! — выгукнула сакратарка і прамоўца рушыў да тэлефону.

— Слухаю, Мірон Пятровіч! — гаспадар кабінэту павярнуўся тварам да прысутных, шматзначна кінуў галавой. — У нас зараз партбюро па гэтым пытаньні. Так, Мірон Пятровіч, я іх папярэдзіў — поўная канфідэнцыянасьць...

* Супрацоўнікі АБКС — Адазела Барацьбы з Крадзяжом Сацыялістычнай Уласнасьці й Спэкуляцыяй.

— З абкаму званілі, — патлумачыў гаспадар кабінэту, скончыўшы размову, і Кабяку ізноў давялося ступаць алоўкам па графіне, каб суняць бязладны шэпт і шоргат.

— А хто яго сюды запрашаў? — гукнуў з далёкага канца стала Даўбешка.

Сябры Бюро ізноў загаманілі і цяпер ужо гаспадару кабінэту давялося ступаць алоўкам спачатку па графіне, а потым па стане, дамагаючыся цішыні.

— Таварышы, вытрымка — перш за ўсё. Пытаньні будзем задаваць напрыканцы паседжаньня. А зараз я даю слова Івану Пятровічу Газіну — супрацоўніку абласнога ўпраўленьня Камітэта Дзяржбасьпекі. Ён і распавядзе — што за гусь ляціць на нашыя палеткі.

Іван Пятровіч Газін, немалады ўжо чарнавалосы мужчына, нетаропка падняўся з-за стала, гэтак жа нетаропка перагарнуў старонкі таўшчэзнага нататніка.

— Пачну без прэамбул, — прамоўца Іван Пятровіч, мелькам зірнуў на прысутных і ў кабінэце запанавала мёртвая цішыня. — Да нас едзе нехта Лётар Бомбах, супрацоўнік крайне правай, бульварнай газэткі „Більд-цайтунг”, якую выдае славуты Аксэль Шпрынгер. Вас, вядома ж, цікавіць пытаньне: „Навошта ён едзе і чаму менавіта ў вёску Бычкі?” Паводле афіцыйнай вэрсіі гэты наведнік нібыта хоча пабачыць мясціны, дзе падчас вайны знайшоў сваю бясслаўную сьмерць ягоны бацька, Бэртрам Бомбах. Мы, зразумела, паднялі адпаведныя дакуманты і высьветлілі, што яфрэйтар Бомбах і сапраўды знаходзіўся ў складзе 286-га ахоўнага палка і ў жніўні 43-га, падчас начнога бою, быў зьнішчаны партызанскай групай атрада імя Панамарэнкі. Па сьведчаньні Зьміцера Нікандравіча Дзенісенкі — былога камандзіра атрада, ён асабіста застрэліў фашыста на ўскрайку вёскі Бычкі. Пра тое ж сьведчаць і паказаньні здрадніка Радзімы Рыгора Таўпілы, які бачыў труп забітага фашыста.

Чэкіст на хвілю перапыніўся і, лізнуўшы палец, перагарнуў старонку.

— Узьнікае яшчэ адно пытаньне: „Чаму гэта шпрынгераўскі пісак сорок гадоў сядзеў у сваім Гамбургу, а цяпер выправіўся ў Бычкі шукаць магілку свайго бацькі? І ці ня ёсьць усё гэта прадуманай палітычнай правакацыяй?” Мы высьветлілі й гэта пытаньне і мусім канстатаваць, што ў гэтай справе, на вялікі жаль, замяшаныя й нашыя савецкія людзі. А менавіта: навучэнец 49-й ленынградзкай вучэльні мэталістаў Аляксей Клячкін. Знаходзячыся на адпачынку ў сваёй цёткі, жыхаркі вёскі Бычкі Матроны

Апалонік, гэты дзячэй знайшоў на гародзе жэтон забітага немца і, прыехаўшы ў Ленінград, занёс яго ў нямецкі кансулят. Заўважу, таварышы, што зрабіў ён гэта далёка не з гуманных пачуццяў: за такія жэтоны немцы плацяць добрыя грошы, прычым валютаю.

Пачуўшы пра валюту, грамада разам загаманіла, зарыпела крэсламі, а дырэктар райхарчпрамгандлю Ванзовіч ад хвалявання нават укінуў у рот цыгарэту, ды згадаўшы, што ідзе паседжаньне Бюро, піхнуў цыгарэту ў нагрудную кішэнь.

— У размове з работнікам кансуляту Аляксей Клячкін паведаміў таксама, што ягоная цётка асабіста ведала забітага немца і гэтую вэрсію мы цяпер правяраем.

— А хто яму дазволіў цягацца па кансулятах? — гукнуў з канца стала няўрымсьлівы Даўбешка.

— Мы задалі гэтае пытаньне ленинградскім таварышам... Як мы зразумелі з адказу, у паўночнай сталіцы ў гэтым пляне пануе лібэралізм. Калі б заходнегерманскі кансулят месціўся ў нас, розныя шпанюкі там бы не цягаліся.

Пасля такіх слоў члены Бюро ўхвальна загаманілі, Даўбешка — той быў узрадаваны, што яго не разбіралі, таму й лез з пытаньнямі — гукнуў: — Што зь сябе ўяўляюць нямецкія жэтоны? — але чэкіст ня стаў адказваць, кінуў гаспадару кабінэту і гэтак жа павольна, як і ўставаў, апусьціўся на крэсла.

Члены Бюро яшчэ пару хвілінаў перамаўляліся, потым суціхлі й наставілі вочы на гаспадара кабінэту. Гаспадар сядзеў у задуманай паставе, мерна стукаў асадкай па сталае. Невядома — колькі доўжылася гэтае напружанае маўчаньне. Хвіліну, дзьве, а можа і ўсе тры. І вось, нарэшце, гаспадар кабінэту налёг грудзінаю на стол і душана прамовіў:

— Мы, таварышы, ня можам прымусіць заходняга наведніка напісаць пра нашыя дасягненьні. І, магчыма, плёнам ягонага візыту стане фотаздымак якой-небудзь вясковай прыбіральні на старонцы нямецкай газеты. І ўсё ж сустрэць госьця мы мусім належным чынам, прадэманстраваўшы нашыя здабыткі й шчодрасьць славянскай душы. Гэта не мае словы, а дырэктыва абласнога камітэта партыі, — прамовіў зрабіў кароткую паўзу і з партыйнай рашучасьцю ў голасе прамовіў: — Слова мае Куксёнак Тарзан Пятровіч.

Загадчык сельгасадзьдзелу спружна падхапіўся, правёў далонь па плеху.

— Я, таварышы, толькі што з Бычкоў... Назад ехалі, сьпяшаліся і ў выніку райкамаўская „волага” стала на рамонт, — загадчык сельгасадзьдзела

лу зірнуў на Даўбешку і кудлатая Даўбешкава галава ўехала ў плечы, не раўнуючы як сьлімачыная галава ў ракавіну. — Да Балбекаў яшчэ нека можна ехаць, а потым — калдабан на калдабане, — Тарзан Пятровіч перавёў дых, дастаў з кішэні пашарпаны блякноцік. — Хата, у якой жыве Матрона Апалонік, пабудаваная за царом Гарохам. Масьнічыны гнілыя, ганак зусім праваліўся. У хаце няма нават тэлевізара...

— Вашыя прапановы, — перабіў Куксёнак гаспадар кабінэту і той, ні хвілі не раздумваючы, выпаліў:

— Сустрэнем немца ў доме Сыцяпана Міканораўіча... старшыні калгаса. Дом з мансардай, паркет, санвузел... — Тарзан Пятровіч мерыўся далей разьвіваць сваю думку, але, угледзеўшы незадаволенасьць на шэфавым твары, прыкусіў ніжнюю вусну і дробна залыпаў вачамі.

Шэф стукнуў асадкай па сталае, керхануў у далонь і гэта азначала, што ён зьбіраўся некага паўшчуваць.

— Таварыш Даўбешка, — шэф хітнуўся ў бок, спрабуючы сустрэцца вачыма з начальнікам участку, — дагэтуль вы нам задавалі пытаньні, настала пара й нам запытацца: „Калі будзе адрамантаваная бычкоўская дарога?” Вы што, чакаеце аргывадаў? Мы трэці год запісваем у плян сацыяльна-эканамічнага разьвіцьця пункт: „Асфальтаваньне дарогі Балбекі — Бычкі” і за гэтыя тры гады там нават грэйдзер не праехаўся...

— Эдуард Альфонсавіч... вы ж ведаеце... — пралепятаў Даўбешка, але шэф як і ня чуў таго лепятаньня.

— Раённы камітэт партыі дае вам два тыдні... Усе людзі, уся наяўная тэхніка мусіць быць кінутая на аб'ект. Не хапае тэхнікі — пазычайце ў суседзяў, ганіце каткі й грэйдзеры з Нэвеля, Віцебску — адкуль хочаце. І ведайце — за гэтую дарогу вы адказваеце партбілетам.

Эдуард Альфонсавіч выцер насоўкаю халодны пот з лобу, перавёў позірк на загадчыка сельгасадзьдзела.

— Сядайце, Тарзан Пятровіч... Вы нас сваёй прапановай, пчыра кажучы, здзівілі, — шэф ляснуў асадкай па сталае. — Ну, сустрэнем мы госьця ў старшынёўскай хаце... А што на гэта скажучь людзі? Вы пра гэта, Тарзан Пятровіч, падумалі? Каго мы хочам ашукаць — немца, ці саміх сябе?

У паветры завісла гнятлівая цішыня, якую праз пару хвілін парушыў загадчык сельгасадзьдзела, плаксіва шморгнуўшы носам.

— Думаю, давесьці да ладу вясковую хату ня так і цяжка. І тэлевізар можна знайсці... у часовае карыстаньне... — ужо лагодным голасам

прамовіў гаспадар кабінэту, зірнуў на старшыню райвыканкаму Кабяка і той згаджальна страсянуў чупрынай.

Раніцой наступнага дня цётка Матруна ўжо не ўставала з пасцелі і фэльчарка Ніна, зрабіўшы ўколы, узялася парадкаваць у хаце: памыла посуд, падмыла падлогу, згатавала кампот з антонавак, нарэшце, прысела на табурэт і стала чытаць уголос мясцовую газету.

— Во, Матрона Іванаўна, паслухайце. Тут пранашыя Бычкі пішуць.

„Новае ў жывёлагадоўлі” — так называецца стэнд тэматычнай літаратуры, устаноўлены днямі ў памяшканьні Бычкоўскага сельскага клуба. На стэндзе дэманструюцца матэрыялы Красавіцкага пленума ЦК КПСС, кніжныя навінкі выдавецтва „Ураджай”, у тым ліку брашура нашага земляка, знатнага жывёлавода Э. Дымагарнага „Грамадзкаму статку — клопат і ўвагу”. Кніжны стэнд карыстаецца вялікай увагай сяльчан”.

— І хто ж гэта піша? — пацікавілася цётка Матруна й наструніла слых.

Пад вокнамі загула, а потым лагодна завуркатала бліскучая чорная „волга”.

— Божухна, і што яны ўнадзіліся... — прастагнала цётка Матруна, а фэльчарка Ніна, убачыўшы праз вакно чарговага цётчынага госьця — падхорцістага дзядзьку ў шэрым капелюшы, падхапіла валізку й падалася на двор.

Чарговы госьць увайшоў у хату нячутна — бяз рыпу, амаль бяз грукі і тым самым напухаў гаспадыню. Паўстаўшы пасярод хаты, госьць злавесна пасьміхнуўся, выцягнуў з кішэнні нейкую кніжачку, а цётка Матруна, самлеўшы, схпілася рукой за фіранку, што вісела ля ложка, і плюхнулася на пярыну.

— Дарма так хвалюецца, Матрона Іванаўна... і занавескі дарма абрываеце, — госьць дапамог гаспадыні сыцягнуць з галавы абарваную фіранку, спрытна прысеў на край табурэту. — Тым больш, мы ня маем да вас ніякіх прэтэнзій.

Госьць кінуў на стол капялюш, дастаў з нутраной кішэнні нататнік.

— Толькі два пытаньні, Матрона Іванаўна... Ці ведалі вы такога Бэртрама Бомбаха?

Цётка Матруна залыпала вачанямі, зацкавана страсянула галавой.

— А вы, Матрона Іванаўна, не сыпайцеся. Згадайце вайну. Успомніце — хто зь нямецкіх салдат да вас заходзіў, як вы іх сустракалі, — чакаючы адказу, госьць паляпаў нататнікам па сыцягне...

— Дзіўна, — госьць засмучана ўздыхнуў, насуціў кусьцістыя бровы, — а нам казалі, што

вы гэтага ваяку добра ведалі, што ён часыцяком завітваў у вашу хату.

Замарачны звон у вушах ператварыўся ў бязладны шум і Матруна зусім ня чула — што кажа няпрошаны госьць і зрэдзьчасу, зусім не да месца ківала альбо трэсла галавою. І ўсё-такі тузін словаў дапяў да вушэй.

— ... Цалкам верагодна, што немец будзе даваць грошы. Возьмеце вы іх, ці не — ваша асабістая справа, але мы б не рэкамендавалі гэтага рабіць...

Пасьля таго цётка Матруна ціха войкнула, заклаціла вочы, кульнула на падушкі. У першае імгненьне госьць падумаў, што цётка фліртуе, але потым ачуўся: пабег на кухню, сёрбнуў вады зь вядра, пырснуў у твар зьнямоглай кабёціне і калі тая расплюшчыла вочы, схпіў капялюш і палахлівым ценом высьлізнуў з хаты.

У абед, разам з каровай, што вярнулася з поля, у Матрунчын двор завітала Карпачыха. Суседка доўга навязвала наравістую Зьвяздоху, грукала даёнкай, нарэшце ўбілася ў хату.

— Ну, як ты тут? Ці палягчэла? — гукнула Карпачыха і тут жа дадала: — Я яго шукаю, падлюгу, а ён у кінабудцы сядзіць, гарэлкай заліваецца. Другім разам, далібог, падапру калом, ды падпалю гэтую кінабудку разам з п'янтосамі.

Карпачыха яшчэ пару хвілін лаяла цесця і сунялася толькі тады, як Матруна войкнула й папрасіла зьбегаць па фэльчарку.

— У больніцу трэба — хай бы падлячылі, — уздыхнула суседка і ўжо адчыніўшы дзьверы, крыкнула: — Унука пашлю, а то ж каровы стаць нядоеныя...

Дзьверы стрымана грукнулі і — дзіўная рэч — Матруне адразу ж палягчэла. Сэрца ўжо не рвалася з грудзіны, увушшу не шумела і Матруна нават пачула, як білася ў шыбу зумклівая восеньская муха. Звон у вушах заўсёды знікаў, калі яна згадвала пра бальніцу — гэтае, ва ўяўленьні Матруны, страшнае месца, дзе яна за сваё жыцьцё так ніколі і не пабывала і дзе, па чутках, людзей рэзалі, поркаліся ў нутры, а потым зноў спывалі.

У хляве рыкнула нядоеная Зьвяздоху, муха стукнулася ў шыбу і пачала кружляць над галавою, а ў самой галаве сталі кружляць беспакойныя думкі. „І чаго яны да мяне прычапіліся?” — падумала Матруна, згадаўшы нязваных гасьцей. Асабліва яе ўстрыжываў мужчына ў капелюшы, які пытаўся пра немца. — Ці не Канавальчык што набрахаў? — прашаптала Матруна і тут жа супакоіла сябе на думцы, што мужчына, відаць, яе з кімсьці пераблытаў. Муха ізноў стукнулася ў шыбу, а на двары пачулі-

ся шаргатлівых крокі. Прычым ішлі відавочна не Карпачыха з фэльчаркай, бо знадворку кашлянулі, мацукнуліся, грукнулі дзвьярыма, ды так, што парохня пасыпалася са столі і нехта сіплым голасам прамовіў: „Ня ўлезе, давядзецца пілаваць”. Другі мужчына гойкнуў: „Улезе!”, а Матруна спалохана перахрысцілася й прашаптала:

— Каго там яшчэ прынесла?

Мужчыны доўга валтузіліся ў прысенку, нарэшце ўваліліся на кухню і Матруна з жахам убачыла, як у святліцу, падчапіўшы квяцістую фіранку, уехала тоўстае габляванае бервяно.

— А божухна, — выдыхнула Матруна і ў той жа міг ўгледзела барвовы твар Карпачысінага зяця: Казік трымаў цяжкое бервяно і зморана адзімаўся.

— Прыйшлі, цётка Матруна, падлогу табе замацаваць, — засоплена і не зусім цвьяроза прабубнеў „западэнец”, прымасыціўшы бервяно на калена, — так што выбачай — патурбоцім.

Хлопцы — а разам з Казікам у хату ўваліліся Васька Халімонаў ды Пецька Траян — паклалі бервяно, зморана ўздыхнулі і ў хаце запахла гарэлкай.

— З раёну званілі. Загадалі ўмацаваць падлогу, — патлумачыў Казік. — І ганак паправіць, — гукнуў праз Казікава плячо Халімонаў — немалады ўжо мужчына, якога летась пазбавілі шофёрскіх правоў і перавялі ў цесьлі.

Казік раскрыў рот, каб яшчэ нешта сказаць, ды тут у хату ўбілася цешча.

— Вы што! — гракнула Карпачыха ад парога, — зусім ад гарэлкі пашалелі? Зь бервяном у хату лезуць!

— Старшыня паслаў, — уставіў слова Пецька Халімонаў, — загадаў падлогу ўмацаваць, як ветэрану працы.

— Дык што ж вы, будзеце мазгатаць хвораі жанчыне над вухам? — не суніралася Карпачыха і зяць, адвёўшы вочы, плаксіва прамармытаў:

— А можа яе да нас? Хай пажыве пару дзён, пакуль мы ўправімся.

Цешча неяк дзіўна паглядзела на зяця і, ці не ўпершыню ў жыцці, пагадзілася зь зяцёвай прапановай.

— А і сапраўды, Іванаўна... Фэльчарка ў раён зьехала, дык чаго ты тут будзеш ляжаць? Пайшлі да нас, а то ж не дадуць гэтыя п'янтосы жыцця.

І Іванаўна, шморгнуўшы носам, асуджана ўздыхнула ў адказ.

Да сяброўчынай хаты ішлі моўчкі і гэтае маўчаньне муляла Карпачысіну душу. Карпачыха ўвесь час мерылася штосьці спытаць — керха-

ла, набірала ў грудзіну паветра, але тут жа стульвала вусны і з шумам адзімалася. Нарэшце, абмінуўшы злёненую каровіну ляпеху, яна чародным разам керханула й запыталася:

— А што за чалавек да цябе прыяжджаў?

Матруна злёгка сыцэпанулася, паправіла хустцінку на скроні.

— А я й сама яго ня ведаю. Прыйшоў... у капелюшы, не выпіўшы, дастаў нейкую кніжачку і пачаў пра нейкага Бомбуха пытацца. Пытаецца, а ў мяне мятлікі ўваччу. Так і самлела. Ачулася, а яго ўжо і ў хаце няма.

— Хто ж такі, гэты Бомбух? — задуменна выдыхнула Карпачыха, — ці не Траянавы гэты швагер, што летась крану абрабаваў?

Сяброўка прымружыла вочы, згадваючы прозьвішча Траянава швагра і, не згадаўшы, стонена прашаптала:

— Гэта ж я сёння ў сяльпе была, дык там Халімоніха байкі баяла. Казала: пільнуйце, бабы, калодзежы, бо нейкі немец едзе — хоча ваду патруціць.

Матруна, аднак, ня чула тых слоў, бо душа ейная на кароткае імгненьне вырвалася з грудзіны і адляцела ў мінулае. І на Матруну ізноў зірнуў малады немец і ў прысенку ізноў брудна вылаяўся Міцька Дзенісенка. І Матруна ўцяміла, нарэшце — хто едзе ў адведкі і бяскроўныя вусны бязгучна прашапталі: „Божухна, няўжо гэта ягоны сын?”

— Ты, Іванаўна, балбатню тую да сэрца не бяры, — засакатала Карпачыха, пабачыўшы, што Матруна змянілася з твару. — Халімоніха ж вядомая балаболка. Памятаеш, казалі на Тройцу, што на Бычкі міцярят зваліцца.

... За цэлы дзень Матруна не прамовіла ні слова — ляжала на ложку, глядзела ў столь, маркотна ўздыхала і ад уздыхаў варушылася сівая павуцінка, што вісела над галавой. Увечары сяброўка паставіла на стол чыгунок парнай бульбы, паклікала есці і калі Матруна адмовілася, сілком зацягнула да стала.

— Паеш ты, далібог, а то памрэш з галадухі.

Есці й сапраўды не хацелася: Матруна распалавініла бульбіну, каўтнула малака, наставіла на сяброўку сумныя вочы і сяброўка, адсунуўшы ўбок талеркі, падхапілася на ногі.

— Давай пагадаю. Уведаеш, што будзе — адразу палягчэе.

Карпачыха дастала з шафы калоду карт, ператасавала, расклала на сталае, засяроджана пачухала гузаваты нос.

— Вось гэты стары псюк табе й не дае спакою, — сяброўка тыцнула пальцам у піковага

караля і уздыхнула — глыбока й трывожна. — Чакаюць цябе нейкія згрызоты, нейкія размовы, а ўсё скончыцца... — Карпачыха перагарнула дагары тварам крайнюю карту, сумелася і ў гэты момант праз парог — з глухой кашлянінай і тупаценьнем — кульнуўся зяць Казімер.

— Хату ці зачынілі? — запыталася цешча, і зяць, пачэрпнуўшы вады з вядра, стомлена выдыхнуў:

— Зачынілі...

— За вас дужа не бярыся, п'янтосы няшчасныя, — прамовіла Карпачыха і з такім імпэтам ўзялася тасаваць карты, што яны выслізнулі з рук і пасыпаліся на падлогу.

Наступным ранкам, а восьмай гадзіне, Казімер рушыў на працу, але неўзабаве вярнуўся і задыхана паведаміў:

— Цётка Матруна! Там да вас прыехалі... Тэлевізар прывезлі, і ўсё такое...

— Які целевізе-ер, — усхвалявана прасьпявала Матруна і, апрабуючыся, доўга не магла патрапіць у рукаво кацавейкі.

Яны выбеглі з Карпачыхай на падворак і ў канцы вуліцы ўгледзелі крытую машыну, а поруч з ёю Канавальчыка ды нейкага незнаёмага мужчыну.

— Хто з вас Апалонік? — гукнуў незнаёмец, калі жанчыны падышлі бліжэй.

— Я-а, — дрогім голасам азвалася Матруна, зачэпіўшы нагой сьвежую каровіну ляпеху.

— Распішыцеся ў атрыманы... — мужчына расправіў на жываце скамечаную паперку, — тэлевізара, люстры, паласа й журнальнага століка.

— А калі мне што-небудзь дадуць? — пакрыўджана выдыхнуў Канавальчык. — Я, між іншым, ветэран вайны, маю тры баявых мэдалі.

— Наступным разам, дзед, — буркнуў мужчына і з кіслай мінай на твары працягнуў Матруне пакамечаную паперку.

На ганак уласнай хаты Матруна ступіла, ня чуючы пад сабой ног, а пабачыўшы квяцісты кілім на падлозе, маленькі стол на крывых нагах і чалавека, які стаяў на стале і ўкручваў лямпачкі ў люстра, нават ікнула ад хваляваньня.

— Усё, цёткі, прымайце работу! — чалавек скочыў са стала, пстрыкнуў уключальнікам і Карпачыха, што стаяла за сыпінаю, зачаравана прашаптала:

— Як у царкве.

Дзень згасаў ужо ад ранку і мяккі змрок, нібыта дым ад бульбоўніку, плыў у вокны, кволіўся ў вісклінах казённай люстры, няроўным пра-

стакутнікам ляжаў на паверхні журнальнага століка і ў нетрах прастакутніка цёмнай плямай вымалёўвалася нерухома жаночая пастаць. Матруна сядзела ля вакна — дробненькая, скурчаная, лядашчая, і летуценна паглядала спачатку на грэйдзер, што сноўдаў па вясковай вуліцы, а потым на пакрэсьленае згалелым веўцем неба.

„Сустракайце, Матрона Іванаўна, госьця. І не забывайце — пра што мы з вамі гаманілі”, — паведаміў учора мужчына ў капелюшы і душу Матруніну працяў халадок трывожнага чаканьня. Адвячоркам, калі яны з Карпачыхаю мясілі цеста для пірагоў, Матруну пачалі біць дрыжыкі, ноччу яе апанавала нэрвовая ліхаманка, але раніцою ільдзінка непакою ў душы растала і цела чарговым разам апанавала хваравітая немач. Матруна прысела на хвілю да вакна і, няздольная зварухнуць аніводнай сваёй цягліцай, так і застыла ў няёмкай паставе, пазіраючы на няўтульны, колеру цьмянага волава сьвітанака. Яна сядзела так гадзіну, а можа й дзьве, і калі неба канчаткова праясьнела, у яго прадоньні сталі нараджацца напайзабытыя абліччы: гайдалася ў паветры няголеная пыса Міцькі Дзенісенкі; Таўпілаў сын Мікола сарамліва пасьміхаўся ёй, блытаючыся ў веўці; і сам Таўпіла, акалелы, пакрыты бухматым інеем, наблізіўся да вакна і тут жа растаў, зьліўшыся зь бязрадасным небам. Там, за вакном, нараджаліся напайзабытыя галасы, гучалі няўцямныя зыкі: Міцькава лаянка, сіплы Таўпілаў кашаль, вясёлы воклік „Брава, Зоніа!”, ад якога шумела ўвушшу і абуджалася прыспанае сэрца і, апанаваная ўсёй гэтай замараччу, Матруна не адразу ўцяміла — ці то папраўдзе за шыбай паўстала Карпачыха, ці тое ёй прымроілася.

— Едуць! — гукнула сяброўка і ад ейнага вокліку здрыгануўся й апаў долу апошні ліст зь яблыневага веўця.

Да вёсьніц Матруна ішла як не на сваіх нагах, а ўбачыўшы жанчын, што стаялі ля Канавальчыкавай хаты, і зусім зьнікавала. „Едуць, едуць”, — загаманілі жанкі і з-за павароткі выехала спачатку шэрая „волга”, а потым зялёны старшынёўскі „казёл”. Цяжка гудучы на няўезджанай дарозе, машыны ўзьехалі на пагорак, спыніліся, і з „волгі” вылез нетутэйшага выгляду мужчына й маладая кабета ў бялюткім як сьнег паалітоне.

„Жонка, жонка” — зашапталіся ў натоўпе і у той жа міг сэрца Матруніна сыцялося — яна ізноў убачыла Бэртрама. Шалёная радасьць палыхнула, апаліла шчокі і згасла ад усьведамленьня, што гэта быў не Бэртрам, а ягоны сын.

— ... Заработная плата сяльчанаў вырасла ў параўнаньні з 1965-м годам у 1,7 раза. Вёска Бычкі, паводле генэральнага пляна, ператвараецца ў пасёлак з усімі камунальнымі выгодамі, — грывеў на ўсю вулку зычны голас калгаснага старшыні — Сыцяпана Міканоравіча Бамбізы.

Сыцяпан Міканоравіч шыбаваў поруч з гасьцямі, а сьледам за імі, на невялічкай адлегласьці, сунуўся той самы мужчына ў шэрым капелюшы.

— Ну вось, — прамовіў старшыня, падышоўшы да весьніц, — гэта й ёсьць тая самая Матрона Іванаўна Апалонік, зь якой вы хацелі пазнаёміцца.

Не ўздываючы вачэй, Матруна паціснула спачатку шырокую й цёплую мужчынскую далонь, а потым халодную й далікатную жаночую далоньку.

— Как ваше здоровье, Матриона Ивановна? — запытаўся немец, дыхнуўшы саладжавым пахам мяты.

Матруна неакрэсьлена кінула і, змагаючыся з нэрвай дрыготкай, пачала перабіраць пальцамі ражкі навіоткай, па выпадку павязанай хусткі.

Немец стрымана кашлянуў, расшпіліў, потым зноў зашпіліў верхні гузік палітону:

— Я ест сын Бэртрама Бомбаха, который тут погіб. Вы же его знали, Матриона Ивановна?

Матруна ізноў кінула, узняла вочы і, натыкнуўшыся на суровы пагляд з-пад шэрага капелюша, страсянула галавой.

— Может, Матриона Ивановна, вы знаете — где он был похоронен?

— Вы ведаеце, дзе быў пахаваны спадар Бомбах? — перапытаў праз хвілю шэры капялюш, але Матруна маўчала, з хваравітай зацягасьцю пазіраючы пад ногі.

Немец яшчэ штосьці пытаўся, выцягнуў з кішэні мэталёвую блямбу, згадаў Лёшку Клячкіна, нарэшце асуджана ўздыхнуў і жонка — бялявая й вастрасая кабета — тузнула яго за рукаво. Немка штосьці прамовіла па-свойму, пайшла да машыны і сьледам за ёю, цяжка шоргаючы падэшвамі чаравікаў, пайшоў і сын Бэртрама Бомбаха.

— Гендэ гох! — гукнуў з-за плоту Канавальчык.

Канавальчык зірнуў на жанчын, спадзяючыся, што тыя ацэняць ягоны жарт, але жанчыны абурана зашыкалі, а Карпачыха крутнула пальцам ля скроні і мацукнулася.

— Адзін гарлае абы-што, другая маўчыць як статуёвіна, — ледзь чутна прасіпеў Бамбіза, махнуў рукою і лёгка тухам пабег да свайго „казла“.

Неўзабаве машыны зьніклі за павароткай, і жанкі, пастаяўшы хвілінку, пачалі разыходзіцца.

Ніхто зь іх не падышоў да Матруны, ніхто нічога не сказаў, нават Карпачыха сарамліва адвела вочы, і толькі Канавальчык штосьці крыкнуў у ейны бок, ды словы ягоныя заглушыла вуркатанне грэйдзеру, які выяжджаў з прыдарожных кустоў. Матруна села на лаўку, насунулася сьпінаю на плот і зь дзіўным спакоем падумала, што так і памрэ тут, пад плотам, ня ў сілах падняцца на ногі.

У абед прыгналі статак — быў канец кастрычніка і скаціну пасьвілі толькі да абеду. Зьвяздоха доўга рыкала пад гарою, клічучы гаспадыню, нарэшце прыйшла да хаты, пастаяла ля паркану і, лізнуўшы шупатым языком вільготныя ноздры, пасунулася ў хлеў. Па абедзе — ужо ў вечаровым сутоньні — з-за павароткі выехала крытая машына, пад'ехала да хаты і з кабінкі выкуліўся той самы мужчына, што прывозіў тэлевізар ды іншыя рэчы. Мужчына штосьці запытаў, Матруна кінула і праз колькі хвілінаў госьць вынес з хаты спачатку тэлевізар, потым згорнуты ў трубку кілім, нарэшце, журнальны столік і люстру, якая суцішна зазьвінела на ветры.

— А ты думала, што табе далі назаўсёды? — гукнуў ад сваёй хаты Канавальчык, калі машына ад'ехала.

Матруна нават не зірнула ў суседавы бок і Канавальчык, абражаны такімі абыходзінамі, падцягнуў зацухмоленае галіфэ, жвавым трухам перабег дарогу.

— Гэта сыноч таго фрыца прыехаў, якога мы шлёпнулі? — сусед вытрымаў паўзу, чакаючы, што Матруна абзавецца хоць словам, але тая маўчала. — Тут да мяне чалавек прыходзіў... з Камітэту... — Канавальчык вытрымаў яшчэ адну паўзу, — між іншым, пра цябе пытаўся... Я яму ўсё й распавёў. Як мы таго немца вялі, як той немец жыць прасіўся. Гэта ж я яго й шлёпнуў, а Міцька Дзенісенка на сябе запісаў... Хітры быў, хахляра, таму й выбіўся ў людзі.

Нейкая дзіўная сіла падняла Матруну на ногі і яна, злёгка хітаючыся ўбок, пасунулася дадому. Убіўшыся ў хату, Матруна глынула збружэлага квасу, няўмела перахрысьцілася і, не распрануўшыся, легла на ложка. Жанчына цяжка ўздыхнула, зьмежыла павекі, а калі зноўку распалючыла вочы, дык убачыла ў пройме працыненых дзвярэй Бэртрама. Бэртрам пасьміхнуўся ёй аднымі вуснамі, паставіў у кут стрэльбу і, ня ведаючы — чым заняць рукі, стаў расшпільваць, а потым зноў зашпільваць верхні гузік мундура.

— Сын твой прыяжджаў, мы яго ўсёй вёскай сустракалі, — прамовіла Матруна і, прыкусіў-

шы дрыготкую вусну, скрозь сьлёзы прашаптала: — Замуж я так і ня выйшла.

— Ведаю, — азваўся Бэртрам і голас ягоны прагучаў гулка, няўцямна, нібыта з калодзежа.

Згадка пра калодзеж на кароткае імгненьне абудзіла Матруну; жанчына страпанулася, памкнулася развязаць хусьцінку, якая душыла яе, ды нечакана скацілася з ложка і паляцела ў халоднае й сырое прадоньне, на дне якога плюскала вада і хтосьці голасна гучаў ейнае імя.

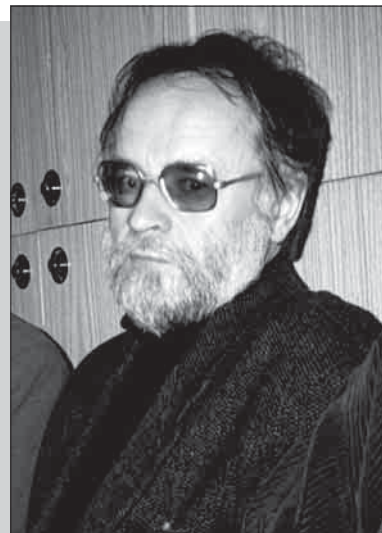
Імжыстым ранкам ў шыбу пастукалі і на падворку прастуджана кашлянуў Канавальчык.

— Гэй, Матруна, выганяй карову!

Канавальчык кашлянуў другім разам, прыпаў тварам да шыбы і на вільготным шкле — у тым месцы, ку-

ды тыцнуўся Канавальчыкавы нос, утварылася буйная кропля. Хвіліну яна нявыплаканай сьлязінай трымцела на ветры, а потым сарвалася долу, не пакінуўшы па сабе ніякага сьледу.

ВІНЦЭС МУДРОЎ — нарадзіўся ў 1953 годзе. Празаік. Сябра Беларускага ПЭН-цэнтру, карэспандэнт Радьё Свабода. Закончыў Наваполацкі Палітэхнічны Інстытут. Працаваў інжынерам ў Беларусі і ў Сібіры. Аўтар кніг прозы: *Жанчыны ля басейна* (1992), *Гісторыя аднаго злачынства* (1993), *Зімовыя сны* (1999). У 1971-1974 выдаваў у Наваполацку рукапісны літаратурны альманах „Блакiтны лiхтар”. Зьяўляўся рэдактарам альманаху „Ксэракс Беларускі”. Жыве ў Наваполацку.

Алесь Аркуш

* * *

Вершы гэтак жа небясьпечныя
як опіум — чытаю ў чарговым загадзе —
і той хто піша
і той хто чытае
і той хто толькі захоўвае вершы —
дзяржаўны злачынец
Шукаюць вершы ў маім сталё
маім кампутары маім нататніку
маёй галаве маіх начных трызьненнях
а калі знаходзяць топчуць як кветкі маку

у самых глухіх куточках расьце мак
у самых тлумных мейсцах нашэптваю вершы

Стаў, да якога вядзе ўтравелая сьцежка

як за павелічальным шклом акварыюма
праплывае міма вялікі карась
парцаленым вокам блізарука ўглядаецца наўкол —
кожным вокам бачыць рознае?
злева
справа
глядзіць цікаўным цялячым позірмам
Ягонае цела
сьцяна залатой лускі
ягоныя рухі —
гайданьне вершаліны стромкага дрэва
Ён вяртаецца каб яшчэ раз падзівіцца
на надзею
якую ты закінуў у гэты балацяны стаў

Брат Алесь

Мой сябар Алесь быў звычайным хлопцам
насіў чорную скураную куртку, даўгія валасы
якія зьбіраў у мужчынскую касічку
Ён быў сьведарым беларусам, таму яго можна
было сустрэць на паседжаньнях гарадзкіх
суполак ТБМ, БНФ і ГКЦ
ён любіў рок-музыку, вядома, беларускую
чытаў беларускую літаратуру і ўдзельнічаў у Купальлях
ён езьдзіў у Менск на мітынгі, рок-канцэрты,
сьвяточныя фэсты, дэманстрацыі, зьезды і нарады
калі я балятаваўся ў Найвышэйшую Раду
ён увесь горад абклеіў агітацыйнымі ўлёткамі
Можна ўявіць маю разгубленасьць і агаломшанасьць
калі я даведаўся, што Алесь сышоў у манастыр
у самым літаральным сэнсе гэтага фразэалягічнага выразу —
у Полацкі грэка-каталіцкі манастыр —
і стаў братам Алесем
Затым год ён пражыў у манастыры на Галічыне
пасля чаго паступіў у грэка-каталіцкую сэмінарыю ў Львове
Цяпер ён ня слухае рок-музыкі, не чытае газэт і беларускай
літаратуры, не глядзіць тэлевізар, не гуляе зь дзяўчатамі,
ня п'е сьпірытусовых напояў, ня носіць цывільнай вопраткі, ня ходзіць
на паседжаньні БНФ і ТБМ

Але ў адным ён застаўся ранейшым —
паўсюль, нават за межамі радзімы, размаўляе выключна
па-беларуску

„Гліняны Вялес”

гліняны стод Вялеса
закручаны ў газэты
абматаны ручніком
схаваны на дне сумкі
як кантрабанду
нібы наркотык
або забароненую літаратуру
у правапісе Тарашкевіча
прывёз я ў Менск
вечаровым цягніком
Полацак мяне паслаў

* * *

Па палянцы па далінцы
скачуць конікі ў абдымцы
ускрай балотца і вады ля
як жаўнеры маладыя

Скачуць конікі бяз стомы
абмінаюць гай знаёмы
гзьве дарогі стаў для быгла
плот стары сьлед матацыкла

Усё нясецца міма міма
краскі роднага кіліма
пчолы птушкі котка Кася
што усьлед ім пагналася

Залатыя сонца промні
як прадукт каменяломні

За палянкай за далінкай
шлях закрэсьлены галінкай

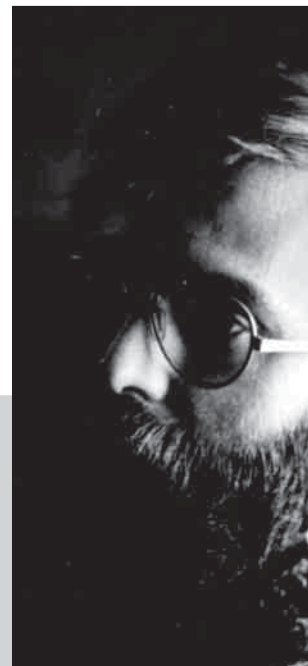
На пошукі Зьмея Нарата

О, гэты сьмяльчак, Раул Боп,
які накінуў на шыю Зьмею Нарата
пятлю і засіліў гразу сэльвы Амазонкі.
Ён так марыў ажаніцца з гачкою каралевы Лузіі,
што ўлез у скуру сваёй ахвяры
і зьмеям выправіўся на пошукі абраньніцы.
— Куды ж ты, Зьмей Нарата? — пытаюцца
ў Раула Бопы жыхары сэльвы.
— Хачу я бачыць гачку каралевы Лузіі, —
адказваў усім сьмяльчак Раул.
Няпросты ён выбраў шлях — праз сэльву,
праз балоты, праз выпрабаваньні.
Уладзімер Славук намаляваў бы
шыкоўныя ілюстрацыі да гэтай гісторыі.
Зьмей у яго атрымаўся б як сапраўдны —
блішчыць луска цела пад месячным сьвятлом,
блішчаць вочы Зьмея, выпраменьваючы адвагу і непахіснасьць,
а з-пад кожнай купіны, з-за кожнага дрэва
сочаць за ім жыхары сэльвы — хіжыя, кіпцюрыстыя, ікластыя;
толькі страшныя абрысы Зьмея Нарата
ратуюць Раула ад нападу кракадзілаў, ягуара і піраней.
О, гэты сьмяльчак Раул Боп!
Як моцна ён жадае гачку каралевы Лузіі!
Вядома, ён пройдзе праз усе выпрабаваньні,
бо за правадніка ў яго адвага і ўпартасьць,
ён выкрадзе сваю абраньніцу, яны возьмуць шлюб
і будуць жыць, як і марыў Раул, у краі Бязьмежных Земляў.
Там, напэўна, яны жывуць і зараз і там я іх сустрэну
калі наведаю край, дзе горныя ланцугі ўздыхаюцца ў неба,
дзе цякуць празрыстыя рэчкі між мулунгу — дрэў з
экзатычнымі кветкамі. Сам Раул будзе маім гідам,
ён пазнаёміць мяне з сябрамі і раскажа праўдзівую
гісторыю пра Зьмея Нарата і гачку каралевы Лузіі,
затым наладзіць выправу ў амазонскую сэльву,
будзе па-сяброўску пахлопваць па гузаватых баках
кракадзілаў, перасьвіствацца з дзіўнымі птушкамі,
частваць ягуара са свайго паляўнічага нажа.

Ноччу, калі поўня падзеліць сэльву на дзве роўныя часткі,
я прачнуся і старожка выбяруся з намёта, падкіну гроў

у кволае вогнішча і ўпэўненым крокам пайду ў цямрэчу
зь ліанаў, пальмаў і трысьнягу —
клікаць Зьмея Нарата.

АЛЕСЬ АРКУШ — нарадзіўся ў 1960 годзе. Паэт, эсэіст, ідэялёг Таварыства Вольных Літаратараў, заснавальнік выдавецкай суполкі „Полацкае лядо”, выдавец альманаху „Ксэ-ракс Беларускі”, выдавец і рэдактар часопісу „Калосьсе”, сябра Беларускага ПЭН-цэнтру. Карэспандэнт Радыё Балтыйскія Хвалі. Закончыў Беларускі Дзяржаўны Інстытут Народнай Гаспадаркі (1987). Аўтар пяці паэтычных зборнікаў: *Вяртаньне* (1988), *Тайніца* (разам з П. Бурдыкам, 1991), *Крылы ператворацца ў карэньні* (1993), *Разьвітаньне з Танталам* (1994), *Выбранае* (1999) і кнігі літаратуразнаўчай публіцыстыкі *Выпрабаваньне развоем* (2000). Жыве ў Полацку.

Гала Гара

Анатолію Брусэвічу

ты — апошні рамантык
на гэтай забытай зямлі
ты — апошні рамантык —
астатніх — кабеты зьвялі
твае белыя краты —
да нудоты будзённых дні
ты хацеў быць крылатым —
ды заелі цябе авадні
ты шукаў сваю мару —
ды відаць яе нехта знайшоў
ты схаваўся за хмару —
ды відаць зь яе дожджык пайшоў
між кустоў між маслоў між казлоў
гэты вершык-ахвяру
я пакіну на прысаку слоў

кантрапункт

не прыходзьце больш да мяне
не прыносьце брудныя пальцы
не прыносьце пах чабаровы
пах ядлоўца
пах язьміну і прэлай травы
не прыносьце сны і надзеі
не прыносьце сьнег і пагзеі
не прыносьце водару мяты
і сурдук свой брудны памяты
не кладзі ля маёй галавы
не прыходзь больш ніколі...
не прыходзьце ніколі больш вы

паэзія (тэатральная)

бунтоўны дух — адкуль ты?
гэты грэх і крык
і безьязыкі мой язык
раздвоены зьмяіным джалам...
і гэты — невыносны — ў сьвет цягнік
і цьвік
і на цьвіку — дурны язык
і — сьвет мой гарагі
і — сьвет мой „алы”

* * *

адкуль плывуць зьмярканыя і крыжы
смурод і дым літаньні і лаўжы
згубіць прытомную разважлівасьць і вось —
з крыві і нэрваў спараджаці штось —
бездапаможнае...
паэзія — ты вар...
ты — апраметнай подых — склізкі і сьмяргзючы
і я гатовы — сто гадоў запар
табе служыць — наедак гатаваць паіць карміць гаціць
шкарпэткі цыраваць — і мыць твае анучы

* * *

а потым будзе восень з халадамі
і гэта будзе летуценнай казкай
для тых хто як і ты — сьпявае цноту...
я усё сказаў — чаго ж маўчыце вы?
няма прарока ў сваёй айчыне
няма яго і далей і нідзе

адліга

і вось настала „адліга”
і з-пад бруднай
шэрані сьнегу
павыпаўзьлі асклелыя парэшткі
летаўных трупаў

* * *

я прачнуся заўтра знакамітай
наплюю на белыя халаты
парубаю брудныя ватоўкі
апрану я белыя сандалі
і прайду затоена і ціха
я прайду па бруку брудных вулак
каб мяне агразу пазнавалі
генія градучае эпохі
я адкрыю спецадмычкай дзьверы
што сябры мне ўчора перадалі
я адкрыю спецадмычкай дзьверы
сьвету найвялікшае вяр’ятні
наплюю на белыя халаты
пад якімі — столькі брудных сэрцаў
пад якімі — столькі шэрых сэрцаў
пад якімі — столькі бедных сэрцаў
што мяне дагэтуль не прызналі
генія наступнае эпохі

я прачнуся заўтра знакамітай

ГАЛА ГАРА — псэўданім рэальнай, але „заканспіраванай” паэткі. Дасюль друкавалася выключна ў часопісе „Калосьсе” (Полацк). У 80-х гадох была шырока вядомая ў маладзёвым адраджэнскім руху. Працавала на беларускім тэлебачанні, перакладала з французскай мовы. Зараз жыве на Палесьсі. Выдавецкая суполка „Полацкае лядо” рыхтуе яе першы зборнік.

* * *

не сумуй браток мой прэзыдэнт
між абраных ты цяпер агзіны
хто наабяцаў і пагмануў
веру чалавечую ў агзіньства

у краіне цемры

у краіне сьвятла усё — па-іншаму
па-іншаму сьвеціць сонца
па-іншаму бягуць воблакі
па-іншаму цурчыць рака
па-іншаму ўсьміхаюцца людзі
там нават ценю не бывае
столькі ў краіне сьвятла — сьвятла
дык чаму ж мы — людзі сьвятла —
жывем у краіне цемры?

Сяргей Шыдлоўскі Раса патрыярхаў

На кухарні хоць сякеру вешай — не прадыхнуць. Зраньня і да ночы смаляць усе чатыры фаеркі. І так — у сем’ях безьлічы патрыётаў, каму калябаранцкая ўлада яшчэ не паставіла газавы лічыльнік. За нейкі год гэтая прыгожая акцыя змяніла ў краіне клімат. На гарадзкіх вуліцах пачалі высыпваць каштаны і супраціў. Памысна і з транспартным байкотам. Скарыстоўваючы натуральную нелюбоў моладзі да аплаты праезду, рух мэтадычна падрывае інфраструктуру імперыі. Шэрагі „Зайцоў Адраджэньня” памнажаюцца з трусінай плоднасьцю.

Вось, калі пунктырна, кантэкст эпохі. Падрабязней пра тое, як змагаўся твой бацька, ты даведаеся з падручнікаў гісторыі — пры ўмове, вядома, што гэты дзень я давяду да фіналу. Гісторыя замерла ў шматкроп’і, покуль натуоцца для цябе цяпер, сынку мой ненароджаны, гэтыя радкі. Слухай „Псыхаатаку на Эўропу” і ты адчуеш, як бушаваў адрэналін у нашых жылах, і мамку слухай — яна ў нас будзе прыгожая. Не — мінула. Ну, нічога — мамак не выбіраюць.

Аднаразовага квіта мне хапае дні на тры. Сама больш — на тыдзень. Усё залежыць ад сэзону. Зімой заўжды пачуваеся нахабней, трымаючы напагатове нескасаваны білет у пальчатцы. А ў восеньскую слату — хаморысься, раскісаеш і набываеш, урэшце, месячны абанэмент. Пад імжу марыцца адно пра ахоўную скурку колеру вогкага асфальту. Восеньню я нат ня вешаю яе на цвічок, вяртаючыся дахаты і бавячы вечары за мачылавам плахіх у Інтэрнэце. Трымаюцца апошнія дні бабінага лета — неба як з калодзежа. На здзек сыляпучае. Паэты ў такія дні лепяць конікаў, а самыя датклівыя — шукаюць учорашні дзень. Па горадзе адчуваюцца перабоі зь півам, найбліжэйшыя кропкі зачыненыя, робіцца трывожна. Лішні гук — і крышталь ранку рассыплецца аскепкамі табе на галаву. Лепш яе і не ўзьнімаць, не адказваючы на прывітаньні знаёмых. Балазе, апошнія покуль не трапляліся. Каб спраўдзіць, ці няма сочкі, прысеў, маўляў, забарсаць барэткі. Пустэльнія — дзікі ўсход, цені на плытах і нейкі алёша дэманстрацый-

на цурболіць пад шапiк. Гэта я — маскуюся пад аўтахтона.

Гады канспірацыі і гульнi ў „зарніцу” абвастрылі інтуіцыю, з такім ювэлiрным iнструментам лепш сядзець у праскiм падмосьце, а ня шлындаць па тубыльных завулках — замнога нагодаў для беспадстаўнай мiтрэнгi. Тут усё супраць правiлаў — маўклiвы натоўп стаіць заўжды паныла па нешта і сьмярдзіць цыбуляй, а то возьмецца рабiць эўрарэмонт у хрушчобах, нiбыта зь іх можна вытруціць цыбульны дух. Спачатку трэба адмяніць цыбулю, а потым ужо змагацца за iхнае паспаітае шчасьце паводле ўсiх правiлаў канспірацыі. Вось і цяпер бянтэжыць нешта. Магчыма, прычына ў абвестцы, самапальна налепленай на шапiк, — папера ў краткi, нарэзаная пасмачкамі для тэлефонных нумароў, але зусiм пустая. Што гэта — звыклая тутэйшая неабавязковасьць, нейкі знак, глукі?

Вуркатаньне страўнiка адгукаецца рэхам у нетрах двароў. З касавурым позiркам і трыморам левага пляча, што разьвіўся з-за сыстэматычнага дыханьня прадуктамі гарэньня мэтану, я тут як вашывая блыха на плешыне ў дыктатара. Сiеста. Ня сьпяць толькi канспіратары, і тыя, каму трэба гэта ведаць — ведаюць пра гэта. І я ведаю, што яны ведаюць. Мне трывожна, але я не баюся, заварочваю за рог, каб прасоўвацца далей закамаркамі, і апынаюся зьнерухомлены на зямлі. Снурок.

У чарговым чапку замест пiва — „Жыгулёўскае”. Праверка на вашывасьць. Будучы ў вобразе вахлака-аўтахтона, iду дзеля канспірацыі на паваду ў правакатараў і набываю iхнае поiла, загадзя прадчуваючы пякучку. Ня будзь дурнем, помшчу не адыходзячы ад касы, прыкупіўшы тры блёкi запалак і два кiлі солi. Прыгожая акцыя! Бабулькi так і пырскнулі да паліцы з сольлю — за гадзiну разьмятуць. А пад вечар хваля панiчнага попыту захлыне ўвесь горад.

Як і дамаўляўся, я скiраваў зь пiвам у правай руцэ і „Калосьсем” у левай да альтанкi пад глогам. Гэткiя моманты акупляюць усе выдаткi змаганьня: у соннай варожасьцi акупаванага места сустракаюцца ў гадзiну X два камбатанты — і нiшто ня можа гэтаму перашкодзіць. Дзе два камбатанты — там свабодная зямля, і гэты глог ужо за нас, ён з намі ў змове, і альтанка, і пiва, горкае, як пачуцьцё патрыёта.

Глог сасьпеў — чырвоныя, флюарэсцэнтныя плады зацярушылі зямлю навокал. Але яны глядзяць і ня бачаць, топчуцца абцасамi, як па Бацькаўшчыне, — пазнаюць толькi бярозу, а на мапе могуць паказаць хiба СССР. Толькi мапаў

такіх ужо няма. Выпхнi лёс іх з гэтага восеньскага бясчасся — яны ня знойдуць дарогi назад, распусьцяцца ў чужым жыцьцi, як парашковая кава.

Вiтаўт затрымiваўся. Каб не марнаваць ранiцы, я адкаркаваў бутэльку. Для гэтай працэдуры маю адкрывачку — калi зьбiваеш корак рукой, задавальненьне губляецца, — варта бачыць, як вадкасьць падаецца табе насустрач і з адкаркаванай пляшкi ўзьнімаецца белая пара. Шмат значыць першы каўток — лепей рабiць яго з празрыстай шклянкi, не забiваючы галаву сумневамi ў чыстадбайнасьцi мыйшчыкаў бутэлек, назіраць, як паўзуць па шкле бурбалкi, зрываючыся ў неба. На добры лад першым каўтком трэба і абмежавацца — наступныя не дадаюць анічога цiкавага, акрамя пякучкi. Дадатны бок памяркоўнага спажываньня — пiўная лёгiка, адмысловая плынь сьвядомасьцi з сваімі ўлюбёнымi тэмамі, якiя абмываюць камфортным Гальфстрымам вашу мосць. Ня дзiва, што я не заўважаў, як Вiтаўт матэрыялізаваўся аднекуль з-за сьпiны.

— Фёдара зьнялі з маршрута, — манкуючы тарашкевіцай, паролямі і псэўданiмамі, выдаў ён замест прывiтаньня.

— Тым, хто як ня ўсе, быць як ня ўсе яшчэ і ў апратцы — недазвольная раскоша.

— Адшліфуй фразу, тады й запiшам першым параграфам у слоўнiчак раздалбаяў.

— Каго маеш на ўвазе?

— Таго, хто п’е „жыгулёўскае”, калi таварыша катуюць.

— Iншага не было.

— Ты паразумеў, аб чым я?

— Трэба казаць „зразумеў”.

— „Зразумеў” замала, калi таварыша катуюць.

— Пакiнь страшылкi для прэс-рэлізу, нiчога яму ня зробіцца, возьмуць штраф за безьбілетны праезд і адпусьцяць да мамкi. Паразумеў?

— І гэта пасля зьнікненьня Гэрбалайфа?

— Можна з-за гэрбалайфу Гэрбалайф і заляцеў.

— Апошнi раз яго бачылі з канторай.

— Што ад мяне хочаш?

— Хiба гэтым пераможам?

— Не падабаецца, скiнемся ўжо табе на добрую зброю і помнiк потым бронзавы паставiм.

— Шоў бы ты... Так правiльна?

— То-та, Калiноўскi! — кiнуў я ў адказ, але ён завярнуў за паваротку.

Вясёлага тут сапраўды мала, дап’ю і пайдзю афармляць забуторны пашпарт. Трэба выпягваць некаму гэтых доўбняў у свабодны сьвет. Нас даўно ўжо сыпісалi, тут мы і зьявімся — не ча-

калі? Мы ня здохлі і не сьпіліся. А вы падумаеце: „Депш бы здохлі — было б каму масянжовы помнічак рэзыстансу прысьвяціць”. Не, мы ня здохнем і нават не звар’яеем.

Другая бутэлька не хацела адкрывацца. Покуль адкаркаваў, падраў далонь. Але першы каўток ня схібіў — можа таму, што адкрываньне бутэлькі далася з крывёй, а можа — што гэта апошняе „жыгулёўскае”, выпітае ў гэтай краіне. Нават ад цыбулі цяпер не адмовіўся б — хто ведае, мажліва, там яе зусім няма, або яна дэзадараваная. Мой ты сынку ненароджаны, мо табе й не расчытаць, што напісаў гэтай кірыліцай твой татка, атрымаеся ты там якімсьці касмапалітам з гарвардзкай сумнеўнай адукацыяй. Каму ўсё гэта пішу? Яно можа мне пашкодзіць і напэўна пашкодзіць. Што будзе пасля, як выпісну сябе па літары на гэтай паперыне?

На аўтобусным прыпынку ўжо пазьбіраліся нашы. Размовы былі звычайныя, пра зьнікненьне Хведара нават не йшлося, але сесыці ў аўтобусы ніхто не сьпяшаўся — хіба па гэтым і можна было ўцяміць, што нешта ня так.

— Вы чулі новы загад? — гукнуў хтосьці з натоўпу, — на аўтобусных прыпынках больш чымся траім зьбірацца забаронена!

Нас тут было блізу дзесяцёра, але ніхто ня ведаў, як зрэагаваць на абвешчаньне. Нехта самы аптымістычны хіхікнуў, але таварыша не падтрымалі. Вецёр неверагодна хутка гнаў па небе аблокі, зямля сыходзіць з-пад ног.

— Мая бабка, — зьмяніў тэму Базыль, — ніколі не набывала аўтобусных квітоў.

— Бо ездзіла на дзедзе, — адтала грамада.

— Бо кампаставала грашовыя купюры, — не паддаўся на правакацыі Базыль, — заўжды спрацоўвала, кантора не магла ёй давесці, што кампаставаньне квітоў і купюр ня тое самае.

— А што яна рабіла з пракампаставанымі грашыма? — пацікавіўся нехта.

— Набывала ў царкве сьвечку: Цэзару — канфэці ў кампасьцёры, а Богу — Богава.

— Прыгожа!

— Мо і нам паставіць сьвечку?

— Містыка.

— Сюррэалізм, хутчэй.

— Бачыў сёньня новую цырульню — „Вечная маладосць” называецца, а на ёй абвестка: „Мяняем галовы”. Вось дзе сюр.

— Варта было скарыстацца паслугай.

— Я і скарыстаўся — няўжо ня бачна?

— Ага, толькі ты, відаць, зблытаў дзьверы і зайшоў, дзе было напісана „Мяняем колер лібіда”.

— Маладыя людзі, папрашу ў грамадзкім месцы не выражацца, — мы сапраўды былі тут не адны.

Нават не згадаю, хто прапанаваў сесыці гуртам у адзін аўтобус, маўляў, разам аніякая кантора будзе ня страшная. Падыходзіла акурат „двойка” — усе і ўціснуліся. Базыль яшчэ жартаваў наконт вычварэнцаў.

На наступным прыпынку аўтобус не спыніўся. Праскочыў разьвілку і пахітваючы гармонікам-модулем выехаў на хуткую шашу.

— У гараж, — выказаў агульную надзею Вітаўт.

— У кантору, — данеслася з хрыпатага аўтобуса дынаміка.

— На лініі кантора? — перапытаў у немаведама каго Вітаўт.

— Трэба казаць „кантралёр”, — адказаў немаведама хто Вітаўту.

Базыль пачаў крэмзаць і сыціраць, крэмзаць і сыціраць, графітыст гэткі, на запыленым вакне аўтобуса.

— Я маю харызму, — трызьніў пра нешта Пратэй, задохлы малец гадоў дваццаці, — дастаткова мне сказаць у чарзе па малако „хачу піва”, як усю чаргу апаноўвае піўная смага.

— Пра што гэта ты, табе і да сарака піва бяз пашпарту даваць ня будуць, — пажартаваў нехта з нашых.

— Я пра тое, што можа мне паспрабаваць пажадаць уголас спыніць аўтобус — я маю харызму, калі захачу.

— Дык захаці, толькі вельмі захаці, шаман ты наш!

— Хачу спыніць аўтобус, хачу спыніць аўтобус, хачу...

— Прыгожая акцыя! — заіранізаваў па звычцы Базыль.

— Заткніце яго, і так плакаць хочацца, — адгукнуўся Вітаўт.

— У мяне толькі „хачу піва” атрымліваецца, — апраўдваўся Пратэй, ляскаючы на выбоінах зубамі.

— Заткніце яго.

Аўтобусам, які выяжджаў з гарадзкой мяжы, наапошак страсянула — змоўклі ўсе.

Можа было і па-іншаму — напэўна не скажу, бо на наша ішчасьце, дзеці, ваш татка ня сеў у той аўтобус, — я адыйшоў на хвілю да ветру. Піва выратавала нам жыцьцё, дзеці мае ненароджаныя. У герояў і прарокаў не бывае нашчадкаў, — мы, патрыярхі, мусім доўга жыць.

Бабіна лета мінулася, як хто адцяў,
— назаўтра ўжо імжэла. Неба зацягнула,
думкі пацяклі ў звыклым рэчышчы
восеньскага сну-явы — да Калядаў.
Бабка абяцала выдзеліць чвэрць кабанчыка
— значыць, будзем зь бялком на зіму.
Заляжам да вясны, замяцёмся да вакон
сумётамі, накрапаем кілбасаў з кмінам.
Кантора цяпер не чапае — кампастую квіткі,
хозяць чуткі, што я таксама прапаў,
толькі я ім покуль ня веру, прачынаюся
з сухімі вачыма. Усё гэта фігня,
дачухка мая ненароджаная, глядзі за братком,
слухай мамку — бацькаўшчыну не выбіраюць.

СЯРГЕЙ ШЫДЛОЎСКІ — нарадзіўся ў 1973 годзе. Эсэіст, літаратурны крытык. Закончыў гістфак Беларускага Дзяржаўнага ўніверсітэту. Выкладаў гісторыю культуры ў Полацкім Дзяржаўным універсітэце. Зараз — аспірант Інстытута Мастацтвазнаўства, Этнаграфіі і Фальклёрыстыкі (НАН). Друкаваўся ў штотыднёвіку „Наша Ніва”, альманаху „Ксэракс Беларускі”, часопісах „Калосьсе”, „Arche”. Жыве ў Наваполацку.

Анатоль Брусэвіч

Як трэба падаць

(маніфэст дэкадансу)

Падаць таксама трэба прыгожа —
Як падаюць цені, як падаюць промні,
Як падае ў неба касьцельная готыка,
Як позірк спадае ў бяздоньне.
Падаць трэба прыгожа.
Але ня так, як плявок ці акурар,
Як вы, паэты-збачэнцы і блазны.
Падаць трэба, нібыта віхура,
Што зьмятае усё, акрамя дэкадансу.

Дзень нараджэння паэта

Мутнае вока зімовага неба
Плакала сьнегам.

Брудныя пальцы вуліцаў горада
Стылі ад холаду.

Дым з чорных комінаў знакам бясконцасці
З жалем уносіўся.

Дрэвы стаялі як духі ці прывіды
Мёртвыя нібыта.

Але ўсё роўна цудоўная дата —
Сьнежня дзявятага.

Балада

Ён быў — паэт, слуга банальных словаў.
Яна — гандлярка цнотай і распустаў.
Іх зьвёў ня лёс, а толькі выпадковасьць,
Таму яны зыходзіліся ў густах.

Яны любілі танныя прыгоды
І не цярпелі шумных авантураў.
Любілі слухаць свой уласны подых,
Зьліваючыся з подыхам натуры.

Яны палілі тыя ж цыгарэты,
Гуляючы апоўначы па парку.
Ды злы разьвёў іх лёс — ён быў паэтам.
Яна ж была звычайнаю гандляркай.

Падаю ў неба

Падаю ў неба і брудныя плошчы
З кожным імгненьнем — вышэй.
Падаю, моцна заплюшчыўшы вочы,
Каб не глядзець на людзей.

Людзі ня могуць падаць на неба,
Маючы крылы віны.
Падаюць толькі нашчадкі Вэнэры,
Праўнукі бога Вайны.

Падаюць тыя, хто здолеў заплюшчыць,
Але ня страціў вачэй.
З кожным імгненьнем і людзі і плошчы
Тонуць глыбей і глыбей.

АНАТОЛЬ БРУСЭВІЧ — нарадзіўся ў 1977 годзе ў Горадні. Закончыў філялягічны факультэт Горадзенскага Дзяржаўнага ўнівэрсытэту. Выдаў зборнік паэзіі *Дуэль* (1992), друкаваўся ў „Калосьсі“, „Сьвіцязі“, „Першацьеце“, „Лі-Ме“, „Руні“ й іншых выданьнях.

Ігар Сідарук

Не дажыць...

Фантасмагорыйка

Вялікі палярны дзень яшчэ й не збіраўся зыходзіць у вечны нябыт, як Марычка ўжо лашчыў вокам ды ня мог аніяк наладзіць адну карысную штучку, якая радыкальна змяніла ды прыўкрасіла ўвесь няхітры інтэр’ер ягонага чуму. Літаральна хвіліну таму ў чум правялі тэлефон. Зьдзейснілася даўняя пракаветная ма-ра Марычкі: у любую гадзіну суворага палярна-га часу мець трывалую сувязь з усім астатнім белым сьветам. Ён кранальна пакратаў пальчы-камі дыск зь джурэчкамі, у якіх патаналі чор-ныя лічбачкі, правёў даланёю па бліскучым пля-стыку тэлефонных бакоў ды голасна зацягнуў пераможна-задумную песьню пра вялікае сэр-ца чукчаў-аленяводаў, у якім змяшчаюцца гор-кія хвалі вогненнае аквавіты, недасяжныя бе-ласкурыя жанчыны, што пахнуць незвычайным дзіўноццём, зырккія сполахі дагараючых вогніш-чаў, сумныя вочы мудрых аленьяў, сабачы лой, неверагодны бляск карысных тэлефонных апа-ратаў і шмат чаго яшчэ, што можа толькі змясціцца ў аленьяводавым бязмерна-бязь-межным сэрцы.

Прыблізна ў гэты самы час непахмелены старшыня Крачынскага райсавету Яўхім Міка-норавіч Бурдылага выйшаў на местачковым пля-цы са службовае машыны ды ўступіў сваім стар-шынёвым ботам у вялізны каравячы дзярняк. Адначасна Бурдылагу горка рыгнулася.

„Гэта знак!” — чамусьці здурэла падумаў ён. І яшчэ Бурдылага падумаў, уважліва паўзіраў-шыся ў каравячае духмянкае даброцтва, што ладна ды ўчэпіста прыляпілася да ягонага боту: „Відаць, трэба чакаць начальства!”

Грэбліва скрывіўшы губу, старшыня памкнуў-ся абцёрці бот ад гаўна. Аднак адрывка, зараза, не жадала праходзіць ані. І ў гэтым Бурдылагу ўбачыўся яшчэ адзін знак.

Тады Бурдылага асьцярожна абAPERся на пля-чук свайго кіроўцы, які да гэтага часу таксама выйшаў з машыны й рабіў выгляд, што нічога такога не заўважае, ды паспрабаваў так-сяк ссу-нуць з нагі няшчасны свой бот. Разуваньне да-лося Яўхіму Міканоравічу не адразу. Аднак, пасля чарговае спробы абгноены бот усё ж паддаўся.

Бурдылага яшчэ раз азірнуўся на дзярняк, ась-цярожна, каб не запэцкацца, прыціснуў да гру-

дзяў абутак ды ўпацела пашыбаваў, кульгаючы на другую нагу, да райсаветаўскіх сходаў.

Працаваць ужо не было як.

Бурдылага з усяе сілы трываў, каб даседзець у сваім ушчэнт пракураным кабінэце да абеду. На прыём ніхто ня пёр, таму як сакратарцы Глосечы Сьвянцэцкай ён загадаў коратка й яс-на: усіх — у шыю!

На стала перад ім стаяў запэцканы гноем бот.

Калі ж надыйшла нарэшце абедная гадзіна, Яўхім Міканоравіч сарваўся зь месца, бы гнала яго ў карак нейкая няўмольная накіраванасьць.

Яшчэ празь сем ці восем хвілінаў ён сядзеў насупраць местачковае варажбіткі — бабці Дры-пы, якая мела страшнае вока ды вялікую ахво-часыць да абсалютна дакладных прадказаньняў.

Перад Дрыпаю, як нейкі нядаўні час перад Бурдылагам, стаяў усё той самы перапэцканы бот.

— Ага, — агакнула глыбакадумна Дрыпа, выс-лухаўшы Бурдылагу. — Чакай, Яхімка, чакай. За-раз пабачым, што карыцца нам скажа.

— Якая... карыцца? — дастаў з кішэні ня над-та каб белапенную насоўку старшыня ды пра-макнуў ёю свой пакрыты дробным бісэрам лоб.

— Цыц! Маўчы! — нечакана злосна бэцнула сухімі косткамі пальцаў па сталешні баба Дры-па. А потым павярнулася да Бурдылагі сваім на-віслым задам, які быў зацягнуты ў брудную чор-ную спадніцу, ды пачала сваю варажнечу. З тлум-нага кутка на хату пацягнула неверагодным во-дарам: шкіпінарам, мышамі, тхлом. Баба Дры-па нешта мармытнула, плянула ў лоб Бурдыла-гу, расьцёрла там сваю сыліну, потым умакнула палец у каравячы гной, абнюхала яго з розных бакоў ды нарэшце зракла:

— Знак гэта табе, Яхімка. Зь неба нехта сыйдзе.

— Зь якога... неба?!

— З вышыні паднябеснае. І васьсіяеш, акі Ісус Хрыстос. І будзе табе адплата за ўсе спра-вы твае.

— Я васьсію? — старшыня проста траціў маз-гі ад усёй гэтай тлумна-прадказальнай ростыргі.

— І ты, і побач усе. Так дзерава кажа.

— Якое... дзерава? — зноў папугаю перапы-таў Бурдылага.

І зноў Дрыпа цыкнула:

— Цыц! Маўчы! Дзерава ўсё скажа.

— Прыедзе хто? — зноў зьвярнуў на сваё старшыня.

— Знаменьне!.. Знаменьне вышніяе! — задра-ла крывы брудны палец высока ўгору варажы-ха. А потым яе раптам скурчыла, здручыла, нібыта вывернула навывёрт, і далейшае ейнае плям-катаньне-дрындаўства Бурдылага як ні намагаўся, ня мог зразумець ані: — Шы-бы-лёт... Стрым-ка-лёт.. Капу-расты... Дыбу-расты... Хам-хам-хам!.. Я бачу маркізы... маркізы... Рызма-рэсора! У бо-це, у боце ўсё дзела!.. Рызма! Рызма!! У боце!.. Рыз-ма-рэсора!!! (Па зьбялелым твары Яўхіма Міка-норавіча было бачна, што найбольшае ўражань-не на яго зрабіла гэтая самая „рызма-рэсора“...)

„Трэба званіць. Званіць трэба!“ — трасучымі рукамі, праліваючы на дзелавыя паперы гару-чае зьмесьціва, наліў сабе Бурдылага, калі зноў атабарыў свой райсаветаўскі кабінэт.

Перад гэтым, праўда, ён пастаяў перад тым самым месцам, дзе ўпароўся ў гной. Пастаяў-шы ды падумаўшы, паставіў назад свой бот да-кладна пасярэдзіне расчаўленага каравячага дзер-няку, а потым, ужо ў кабінэце, зьвязаўся з рай-аддзелам і рашуча аддаў загад высласць узмоц-нены нарад міліцыі, каб гэты самы бот ахоў-ваць ды берагчы болей за дзіцячае вока.

Нарад прыехаў, ахова запрацавала.

„А куды? Куды званіць-та? Точна начальства прыпрэціца!“ Старшыня хлабяснуў шклянку.

Крывячы рот, адразу наліў другую.

Хлабяснуў і яе.

Гаручка прапякала нутро, але ня брала голаў. Міканоравіч раптам пэкнуў шклянкаю аб сьця-ну, прыпаў да рыльца бутэлькі й піў, піў яе, шмат-градусавую радзімачку, пакуль не заняло дых...

Калі ў вачох нарэшце добра замутаргеліла, Бурдылага цяжэзна ўзняўся з-за стала.

Крэсла пад ім крэкнула й развалілася.

„І васьсіеяш, акі Хрыстос!.. Хто — я васьсі-яю? Ці той, хто...“

Прышчаміўшы палец хуткаспывальнікам і ня ведаючы, за што хапацца, ён уключыў тэлевізар. Той, зараза, доўга не разаграваўся. Калі ж Яўхім Міканоравіч заехаў па тэлеку зьверху й ад ду-шы, той нарэшце нагрэўся, затрашчаў, засіпеў...

Якраз перадавалі апошнія паведамленьні.

І сп’янелы старшыня Крачынскага райсавету нечакана даведаўся пра тое, што ў Казахстане проста зь неба грывнуўся на зямлю расейскі касьмічны спадарожнік. Асабліва старшыню здзівіла тая акалічнасьць, што ён грывнуўся ня цалкам, а рассыпаўся на часткі, і пры гэ-тым надзіва нікога не пазабівала.

І вось тут Бурдылагу азарыла.

Старшыня неадкладна памкнуўся да тэле-фона.

Калі ж у яго нарэшце атрымалася зрабіць першы крок, у кабінэт зазірнулі прыветныя воч-кі сакратаркі. Вось толькі прыветы ў ейных воч-ках так і засталіся нерэалізаванымі, бо Яўхім Міканоравіч, усё яшчэ на пакручастым шляху да тэлефона, неміласэрна на Глоську зароў:

— Я ж сказаў!!!

І Сьвянцезькую здзьмула.

А Бурдылага йшоў, ён старанна рабіў крок за крокам.

І ён дайшоў, ён пасунуў да сябе апарат, згроб у пухлякую сваю даланю слухаўку.

— Алё! Алё!!! — загалёкаў ён, калі абзваніў усіх сваіх знаёмцаў-перазнаёмцаў у розных там вор-ганах ды ў іншых дзяржаўніцкіх мейсцах. — Гэ-та Цэнтар Упраўленьня Палётамі?.. Гэта ЦУП?!

Чукча Марычка зьняў у сваім чуме слухаўку.

Пачуўшы далёкі, нібы подых антарктычных пінгвінаў, голас Бурдылагі, Марычка адказаў:

— Так, чум, чум! Марычка, аднак, на провадзе.

— Гэта ЦУМ? — перапытаў Яўхім Міканоравіч.

— Чум, так, чум! Тут мая! — ужо крычаў па-томны аленявод у слухаўку, бязьмежна дзівя-чыся затарможанасьці гэтых рускіх ды іхняму дзіўнаму акцэнтну. — Зіма, аднак! Аленья па тун-дры лётае!..

— А што там у вас чуто?

— Мая твая слышна добра! — аж млеў ад радасьці Марычка. Гэта быў першы тэлефонны кантакт зь Вялікай Зямлёй, і чукча Марычка сьвята верыў, што цяпер пра яго не забудуць нават тады, калі ягоны чум занясе сьнегам па самую макаўку ці калі яго разьдзярэ які крыва-жэрны зьвер.

— Можна, з нашых хто паляціць, я пытаю? — скрозь трэск, шыпеньне ды перханьне ў слу-хаўцы Яўхім Міканоравіч усё ж тлумна ўцяміў, што хоць чутонасьць і добрая, ды надвор’е па-куль нялётнае (чаму ж ён, бляха, іх чуе, нібыта з тарфянішча?!).

— Гагара ляцела — мая ў вока страляць. Са-малёта ляцела — мая жыць хацець!.. Тундра кру-гом — не садзіся, замярзаць будзеш! — крычаў ашалела ў слухаўку Марычка, сьвецячыся ад аб-вальнага шчасьця.

„Няйначай, шыфроўка! — прымружыўшы ад-но вока, а другое вылучыўшы ў сьцяну, пасту-пова спрабаваў расьцяміць пачутае Бурдылага. — У іх жа ўсё там пад кодамі! „Гагара“ — Гага-рын, значыць. Першы... Мама мая! Сам Першы паляціць! І ў тундры ня сядзе, лёд там. А што яны там стрэлы ў вока нейкія?..“

І Бурдылага перапытаў:

— Мая твая ў вока страляць ці проста?..

— Страляць, страляць! — хутка-хутка захітаў галавою Марычка. — Каб скуркі, аднак, не псаваць!..

„Ё-маё! — ужо ясна, як на далоні, бачыў усю раскладку Яўхім Міканоравіч. — Гэта ж мне трэба Яму пасадку забяспечыць. Інакш — расстраляюць!.. Вось табе й зыход нябёсны. Вось табе й васьсіеш!”

Бурдылага разьдзер каўнер старшынёўскае кашулі. „А што ж там пра дату? Пра дату што?.. Калі тое?.. Калі чакаць зыходу гэтага самага?.. Трэба запытацца, пакуль ня позна!”

— Калі... калі забяспечваць пасадку?

Папраўдзе сказаць, гэтым разам нешта канкрэтна тармазнула ў галаве Марычкі. Адно ўцяміў: гэтыя дурныя расякі збіраюцца прыехаць да яго ў чум, каб закаваць рукі-ногі ў кайданы, забрыць патыліцу ды затурыць Марычку яшчэ далей за ягоную тундру...

— Навошта мая твая садзіць? — спалохана пачаў адшэптвацца ён. — Мая харошая — аленя, аднак, разводзіць. Марычку турма — хана!

„Зноў пра турму! За што ж накіраванне мне такое?!”

— Усё будзе забяспечана ў найлепшым парадку! — ужо таксама блажэў у тэлефон Бурдылага. — Скажэце толькі, калі сустракаць? Праз колькі дзён? Два? Тры?..

— Мая адна тут. Марычку турма — хана! — ужо ледзь ня плакаў абазнаны ў тэлефонных справах аленявод, у бяссьільлі апусьціўшыся на мяккую скуру побач з тэлефонам. — Аднаму пражываць ня мёда, аднак!..

„Адзін дзень, мама мая! Значыць, заўтра!.. Заўтра Сам з Космасу прыязьміцца! У нас, у мястэчку!.. І нічога, бляха, не забяспечана!”

Старшыня, прыціскаючы слухаўку вухам да пляча, тузануў на сябе ніжнюю шуфлядку стала, дастаў пляскавую біклажку, пашалёхаў: „Ага! Яшчэ ёсьць!..”

— А скажыце... — хацеў штосьці яшчэ запытаць Бурдылага ў таямнічага ЦУПу, што размаўляе суцэльнымі шыфраванкамі, ды ў далёкіх сьнягох чукоцкае тундры Марычка ўжо паклаў слухаўку на апарат і горка заплакаў. Пры гэтым ён далёка не з такою пяшчотаю, як раней, гладзіў ды гладзіў блішчастыя плястыкавыя бакі праклятага тэлефона...

А старшыня Бурдылага Я. М., зрабіўшы адным глытком удвая лягчэйшай пляскавую біклажку, вырашыў сходу распачаць неадкладныя прыгатаваньні.

Спачатку ён як мага разумнейшым паглядом акінуў свой кабінэт і...

Вялізны хрэн макам качаўся ў райсаветаўскай скарбніцы.

Вось што сьвяцілася ў разумным паглядзе крачынскага старшыні.

А значыць, трэба было кагосьці тэрмінова пасылаць па гарэлку.

На ролю пасланца сакратарка Глося Сьвянцэцкая падыходзіла ня надта. Пасланцом на старшынёўскім „козьліку” паляцеў ягоны першы памочнік Пархом Кульбака, якога так-сяк папшчасціла раскатурхаць пасля ўчорашніх буйных бахусаваньняў і які моцна спаў, замілавана аплыўшы шчокамі ў сьметніцу, поўную пустых пляшак ды сьмярдзюча-абсьлюмачаных недапалкаў.

Кульбака вярнуўся нашмат хутчэй за той час, які быў змарнаваны на ягоную пабудку. Унёсшы адну за адною тры скрыні гарэлкі ў бурдылагаўскі кабінэт, ён прычыніў нагою дзьверы й толькі тады вымавіў свае першыя словы ў гэты дзень:

— Што там яно, га?..

— Што, што! — злосна адштокаўся Бурдылага. — Сам — ляціць!..

— На верталёце?..

— На ракеце! З Космасу, ясна? У нас у Крачынску сядзе!..

— Куды... сядзе?!

— У дупу! Я ж табе кажу: прыязьміцца ён. Тут, у мястэчку. Давай, налівай!

Кульбака наліў. Выпілі. Пра якую там закуску нават ня думалі. Кульбака глыбакадумна пачаў разглядаць свой абкусаны вялікі палец.

— А калі?..

— Што — калі? Што — калі? Я з ЦУПам звязваўся. Празь дзень, казалі.

— З самім ЦУПам? — ад паважлівага здзіўленьня Кульбака зноў наліў.

— А ты як думаў!.. Усё шыфравана. Ледзь уцяміў, што да чаго.

— А... данясеньне? Было?..

— Якое табе данясеньне! Я ж кажу, шыфравана ўсё. Давай, актыў збірай. Во, дурдом, бля!..

Актыў, між тым, немаведама адкуль разьнюхаўшы пра гарэлачнае скрыняваньне, ужо сам паціху падцягваўся да старшынёвага кабінэту. Ягоньня найбольшыя актыўнасьці з дрэнна затоенай надзеяй сыціленька зазіралі ў дзьверы:

— Можна?..

— Можна! Нужна! Усе давай!.. — бычыўся Яўхім Міканоравіч. — Давай. Кульбака!

Кульбака даў. У сэнсе — наліў і раздаў усім райсаветаўскім актывістым шклянкі.

— Таварышы мае харошыя! Заўтра ў нас у Крачынску... — далей Бурдылага не дагаварыў, таму што раптам заплакаў. Прычым гэта былі не скупыя мужчынскія слязы, а самыя што ні на ёсць рыданні. Ён уваткнуў свой саворы твар у плячук Кульбаку й тросься ўсім сваім магутным целам да тае пары, пакуль усе актывісты ня выпілі.

— Заўтра ў нас у Крачынску, — ужо сухімі вачыма абвёўшы ўсіх, паўтарыў Бурдылага, — сядзе з Космасу Сам!!! Найпершая Дзяржаўніцкая Асоба! Таму, для ўсіх!.. Загадаваў коратка й ясна. Сустрэць і забяспечыць. Каму што не зразумела — Кульбака растлумачыць. Усё! Можайце брацца.

— А... за што? — здурэла запытаў нейкі затарможаны актывіст.

— А хоць за х!.. — адрэзаў старшыня такім тонам, што ў затарможанага ўсе лішнія пытанні адпалі. Затое з'явіліся яшчэ ў аднаго:

— А дзе ж мы на гэта возьмем... Усё ж... — гэты другі, відаць, хацеў сказаць „праманточнае-праздырбачанае”, ды пад сьвінцовым пагледам Бурдылагі прыпіснуў сабе язык.

— І возьмеце, і знойдзеце, — не цягнеў ані якіх пярэчаньняў старшыня. — Але толькі каб мне было!.. Цьвіло! Пахла!!! Я з-за вас сваёй скурай адказваць ня буду! Гэта вы мне атвечце! Калі што ня так... — І Міканоравіч аддаў чарговы загад: — Пархом, налівай!

Пархом Кульбака наліў.

Потым яшчэ.

Потым яшчэ й яшчэ.

Пад вечар, калі сонца правалілася ў пярэстыя разьдзертныя аблогі, многія райсаветаўскія актывісты ўжо самі набраліся неабходнае касьмічнае бязважкасьці. Намрайпосту Пятру Цырбаху й насамрэч здавалася, што ягоныя шмарагавыя вушы (Цырбаху дакладна ўяўлялася, што яны сапраўды — шмарагавыя) паплылі некуды пад высокую столь, а грувасткае намрайпостаўскае цела ціха выдзімае лёгкім скразнячком у адчыненую фортку. „Трымайце вушы мае, трымайце!” — ціха скуголіў Цырбах. Аднак ніхто рабіць гэтага й ня думаў.

Самае ж галоўнае, што было вынайздзена рашэньне.

Рашэньне пра грошы.

Каб, значыць, годна сустрэць прызымленьне. Самога. У ракеце. З Космасу. Дакладна ў цэнтры слыннага Крачынску.

Рашэньне было простым, як чорныя валасы на той самай назе, якой старшыня ўступіў раніцою ў каравячы дзярняк.

У прысадзістым ельнічку, непадалёк ад мястэчка, была яшчэ з брэжнеўскіх сьветлых часінаў прыхаваная дваццацітонная цыстэрна сальаркі. Прыхаваная на самы чорны дзень, нязрушны запас, паліва, якое нельга было чапаць ані ў якое надвор'е, ані пры якіх абставінах.

Але з брэжнеўскіх часінаў столькі сплыло ўсялякае трасцы, што пра сальару ў далёкіх-далёкіх ды высокіх кабінэтах, відаць, элементарна забылі. Аднак не забылі пра яе самыя актывныя, а значыць, і самыя ўстойлівыя члены крачынскага актыву.

А паколькі па ўсіх навакольных палетках была жніво, дык гэтую самую цыстэрну сальары было шчасьліва вырашана загнаць у які найперадавейшы ды грашовы калгас.

І паколькі ў запасе сустракаючых местачкоўцаў заставалася яшчэ цэлая ноч, затое дазваньня прыкончыліся гарэлачныя прыпасы, дык старшыня зноў загадаў Кульбаку:

— Давай, Пархомка. Бяры каго зможаш і дуй!..

І Пархомка падуў. За самагонам. Адзін. Таму як ужо нікога ўзяць ён з сабою ня мог.

„Начовую цішу ў хаце прадсядацеля калгасу „Ўздым камуны” Ахрэма Пуставойценкі ўзарваў тэлефонны званок. Ахрэм аж крэпка пукнуў пад коўдру, так яго напалохала гэтае тэлефанаваньне.

Колас ужо даўно сыпаў зерне долу, а ўсе ўздымакунаўскія камбайны стаялі мёртва. Камбайны стаялі спраўныя. Усе гайкі былі прыкручаныя, усё жалезьзе прываранае. Не было паліва. З вобласьці дый нават з самое сталіцы, зь якою Пуставойценка напamілыбог звязваўся літаральна штодня, злосьцю, сьлязьмі ды модаламі спрабуючы выбіць хоць які завалашчы бэнзавоз, а лепей два ці тры, рэзалі коратка: „Шукайце рэзэрвы!.. І каб уборачная — на сто адсоткаў! Іначай!..”

Вось гэтае самае „Іначай!..” і не давала спаць Пуставойценку. Падлючае гэтае слова ўжо малявала ў прадсядацельскім шаленскім уяўленьні мулкія дошкі трох'ярусных нараў ды тухлячую жыжу ў пакарабачанае алюмініцы.

— Ахрэм! — нешта зашалахцела-захрабусцела ў слухаўцы. Той, хто вась так проста называў прадсядацеля „Ўздыму камуны” ў тры гадзіны ночы па імю, ледзь варочаў языком. — Ахрэм! — ізноў паўтарыў голас, нібы сумняваюся, што зь першага разу яго пачулі — Гэта я, Бурдылага!..

Пуставойценку адначасна й палягчала, і зрабілася яшчэ больш млосна. Палягчала — што гэта пакуль ня з „ворганаў”, а паблажэла — якое

халеры шукае яго ў гэты час местачковае начальства?! Мо, зноў дырэктыва якая?..

— Ну? — толькі й здолеў вычавіць з сябе Пуставойценка.

— Ты ня бойся, — нібы адчуў ягоны дрэнна прыхаваны сполах Бурдылага. — Я па дзелу. Па дзелу я... Слухай, Ахрэм... — далей наступіла невялічкая паўза. — Карацей, саляра ў мяне...

— Колькі? — пытаньне гаспадара „Ўздыму” было такім катэгарычным, што карчынскі старшыня спачатку яго нават не зразумеў.

— Што — колькі? — ужо перапытаў ён.

— Слухай, у цябе што — зьдзекі такія? Ну дык ідзі...

Куды хацеў запрапанаваць пайсьці яму Пуставойценка, Міканоравіч так і не пачуў. Бо да гэтага часу ён усё разглядаў ды разглядаў перад сабою нейкае дзіўнае пляшкатае збудаваньне, якое нязьменна, як ні лічыў-пералічваў ён, усё роўна налічвала дваццаць пляшак. „Што б гэта азначала?” — усё ніяк ня мог даўмецца Бурдылага, памятаючы толькі, што перад тым, як Кульбака аплыў тварам у сваю ўлюбёную сьметніцу, памочнік ягоны яшчэ пасьпеў скласьці на сталае гэнае архітэктурства ды растапырыў два разы пальцы дзвюх рук: дзесяць плюс дзесяць! „Ага!” — нарэшце прасьвятліла Міканоравіча. — Дваццаць! Дваццаць тонаў!”

— Двац... Ац... Кац!.. — яшчэ пасьпеў прамармытаць, гікнуўшы ў слухаўку, Бурдылага, і раптам самелым вугром ціха сасьлізнуў уніз, каб быць як мага бліжэй да свайго вернага памочніка Кульбакі.

Яшчэ толькі сонца вызірнула адным вокам з-за пазакрачынскіх роўных пагоркаў, як у вушы Бурдылагі ды ўсіх актывістых, якія трымалі да самага пераможніцкага канца строгае дзяжурства ў ягоным кабінэце, упароўся рокат аўтаматорнае тэхнікі.

Яўхім Міканоравіч аддзёр сваё натомленае за мінулы дзень старшынёўскае цела ад падлогі, асцярожна падпоўз да вакна, адхінуў фіранку. Спачатку падумалася... Ён і сам ня ведаў, што яму спачатку падумалася.

„Прыехалі! Па мяне! Вось табе й вазьнёсься!”

Аднак калі вочы ўсё ж разьліпіліся канчаткова, старшыня пачаў мысьліць ужо ня так пнічна. Тэхніка аніяк не цягнула на тую, якою прыяжджаюць па кагосьці пасярод ночы ці хоць бы нараніцу. Гэта былі замурзаныя бэнзавозы ды некалькі салідна-жоўтых „кіраўцаў”. І тут Бурдылагу ўспомнілася.

— Кульбака, уставай! — штурхануў ён нагою памочніка. — У ельнік трэба... — Людзі Пуста-

войценкі. Вязі пакуль... А я тут. Пару распараджэньняў... — расколвалася перабрадзілым кавуном галава Міканоравіча. Ён перабіраў пустыя пляшкі, якія трапляліся пад руку, ды ўсё ня мог намацаць хоць бы аднюткую, дзе б боўталася на дне якое зьмесьціва.

Кульбака страсянуў нячэсанаю чупрынаю, правіў яе пяцярнёю і, гледзячы сплываючым вокам на старшыню, усё ж быў гатовы да неадкладных дзеяньняў.

— Усю аддаваць?

— Аддавай! — як акажацца потым, досыць неабдуманна вырашыў Бурдылага. — Толькі каб грошы... адразу.

— А дамовіліся?

— А, ч-чорт паганы!.. Здаецца, я ноччу... Адключыўся. Нічога, я зараз выйду. Дамоўмся.

— Дужа ня гніе, а то ня схочуць.

— Схочуць! — быў упэўнены старшыня. — Уборачная ў іх. І глуха... Глуха ў іх з палівам. А ты ж ведаеш, што можа быць за зрыў срокаў ураджаю... Так што схочуць!..

Кульбака, ужо далей моўчкі, разгроб тую самую кучу бутэлек, якую толькі што так безвынікова разграбала начальства, спакойна дастаў зь яе нават загазырочаную пляшку „беленькае”, сарваў гнілаватым зубам бесказырку, гэтак жа спакойна перадаў пляшку Міканоравічу.

— Як паедзеш, каб бяз грошай... — прагна глынуў той і раз, і другі, і трэці. — Сам ведаеш!

— Ведаю! — гэтак жа прагна глыкнуў Кульбака, крывенька ўсьміхаючыся. Потым ён памкнуўся ва ўвесь свой паўтарамэтровы рост, роўна, як па шнурочку, пашыбаваў да выхаду. — Усё закірдзячым у найлепшым выглядзе!..

— Давай, закірдзячай... — стомлена пагадзіўся Я. М., з жахам усьведамляючы, колькі ж яшчэ пільных ды неадкладных справаў сёньня чакае яго наперадзе, ды падаўся сам за Кульбакам.

Як аказалася, ачольваў калёну сам Пуставойценка. Горача, ледзь не да сьлёзаў зь ім павітаўшыся, Бурдылага адразу пачаў пра кошты. Збоку было бачна, як набычыўся ўздымакамунаўскі прадсядацель, як нешта злосна пачаў даводзіць местачковаму галаве ў адказ, як той глыбакадумна хітаў галавою ды адмоўна ёю круціў, відаць, не саступаючы ані рубельчыку.

— Ты ж калгас увесь наш раскупоньваеш!..

— Нічога, у вас па сусеках... яшчэ ёсьцека!..

— Ды нават і камэрцыйных коштаў такіх няма!

— Ну то й бяры ў сваіх камэрсантаў!..

— Ды на запраўках дзешавей будзе!

— А ты паедзь туды й запраўся!..

— Міканорыч, хоць трохі, бляха, спусьці!

— Не магу, Ахрэме ты мой дарагі, не магу. У нас тут справа такая... Што хоць трэсьні, а не магу! — пінг-пангавалі паветра заклапочаныя кожны сваімі праблемамі старшыні.

Нарэшце Пуставойценка закруздыліў такі ашалелы мацюк, так страшна пляцнуў кяпуркаю ў прыдарожны пясок, што Кульбака, які стаяў побач ды апасьліва чакаў самай непажаданай развязкі, уздыхнуў з палёткаю: дзела, пахожа, будзе!

Хоць, па шчырасьці, недзе глыбока ў ягонай памочніцкай душы было досыць паскудненька ды страшнавата...

— Тут. Тут, здаецца... — загадаў ён спыніцца ўздымаўскай аўтакалёне, калі яны ладна заглыбіліся ў ельнік і апынуліся на адной незаўважнай на першы погляд паляне. — Тут... Цыстэрначка наша!

Сам Пуставойценка выскачыў першым з кабіны. Падазрона агледзеўся па баках. Нешта яму ў гэтым месцы яўна не спадабалася.

— Ну, што?.. Дзе яно?..

— Тут, тут, — вылез сьледам за ім Кульбака. — Але ж хрэн і знойдзеш, калі ня знаеш.

Ён ступіў літаральна на два крокі ўбок, асыярожна адвёў ад сябе нахіленую густую лапу разрослае елкі, і раптам перад вачыма людзей Пуставойценкі ды яго самога паказаўся ўрослы глыбока ў зямлю, даўно заржавелы й пукаты рэзэрвуар з прыстаўною невялічкаю лесьвічкаю. На баку калісьці жоўтае цыстэрны пільна цікавалі за ляснымі гасьцямі выразныя чэрап ды косыці.

Прадсядацель „Уздыму камуны” яшчэ раз агледзеўся, апусьціў голаў долу, прысеў, нават памацаў па траве рукамі.

— А чаго тут... сьлядоў столькі? — запытаў ён зь недаверам у Кульбакі.

— Якіх сьлядоў? — таксама з-пад ілба агледзеў наваколле той. Сьлядоў на паляне, і праўда, — хапала. І ня толькі зацэртых ды занесеных пяском-дажджочкам, але й зусім сьвежых.

— Ды чалавечых, здаецца, чалавечых. Не кабанячых жа!..

— Ну дык!.. — дыкнуў у адказ Пархом. — Хадзілі мы тут. Правяралі!..

— Што... правяралі?

— Ну... Каб, значыць, усё ў ажурцы было. Ці мала якіх умельцаў-крутавертчыкаў чэрці носяць.

— Нешта часта вы тут правяралі.

— А як вы думалі! — брахаў, нібы голкаю шыў, Кульбака. (Хто-хто, а ён добра ведаў, чым яшчэ так падазрона вадаравала на палянцы...) — Апошнім часам нават дзяжурства... Самі ведаеце, якая сытуацыя... А тут — стратэгічны запас!

Пуставойценка яшчэ раз для чагосьці цопка ўцягнуў носам паветра. Скрозь лясовыя водары зялёнага моху ды маладзенькіх стромка-смалістых елак насамрэч нахабна прабіваліся ўсёўедныя пахі саляры. І яшчэ нейкі да болю знаёмы пах мяшаўся з салярным, ды ўздымаўскі прадсядацель аніяк ня мог, так бы мовіць, яго ідэнтыфікаваць.

Яму па-ранейшаму не падабалася гэтае месца. А вось што менавіта ды ад чаго — гэтаму ён аніяк ня мог знайсці тлумачэньня.

Нарэшце, успомніўшы пра свае мёртвыя камбайны, прадсядацель рашыўся.

— Ладна, давай.

І пачалося ўзаемакарыснае пампаваньне.

Зьмесьціва рэзэрвуару — ва ўздымакамунаўскую маторную тэхніку, а заможніцкія калгасныя грошы — у кішэню Кульбакі, якая на дадзены момант якраз і ўяўляла сабою тую самую праманточаную местачковую скарбніцу.

Нарэшце апошнія кроплі саляры былі шчасліва зацурболеныя ў ненажэрны бак апошняга ўздымаўскага „кіраўца” ды ляглі на донцы ўсіх-якія-былі пустых каністраў.

І вось з гэтага самага моманту ўсе далейшыя падзеі пачалі разгортвацца проста імкліва.

Перш-наперш, у далёкім-далёкім чуме чукча Марычка раптоўна выйшаў са зьнясьлівачага здранцьвення, перастаў зацкавана пагаджваць блішчасьця бакі тэлефона ды пачаў рыхтавацца.

— Марычка не дурная — маёй уцякаць-бегчы, аднак! — прыгаворваў пры гэтым ён. — Марычку турма — хана!

Прыгаворваючы, ён ладаваў няхітрым сваім скарбам запрэжаныя аленямі сані, злосна зіркаў на паскудны той тэлефон, празь які Марычка пачуў такую паганую для сябе вестку, а таксама шматкратна ды ад усяе душы прыкладваўся да пасудзіны з вогнесмыльнаю аквавітаю.

— Вашай Марычку згнаіць — мазгой нахрэн пад лёд ня думаць! Маёй хана — і вашай Ельцынішчы сінім трупам хана, аднак!..

Прыплёўшы не зусім да месца „Ельцынішчу”, Марычка перапалохаўся яшчэ болей, зноў страшна зіркануў на тэлефон ды глыкнуў такі неабмежны глыток вагнавіцы, што Марычкава горла проста выбухнула... Пасьля гэтага ягоныя зборы зрабіліся нашмат панічнейшыя, нешта ляцела з рук, ён сам ужо некалькі разоў падаў гарачым тварам у стаптаны вакол чуму брудна-халодны сьнег.

І вось сані былі наладаваныя, алені чмыхалі ды ўздрыгвалі надкаленнымі рэпкамі, а Марычка чырванеў, нібы бальшавіцкі кастрычніцкі мак.

Ён ужо зьбіраўся ўскочыць у сані ды гнаць, гнаць і гнаць верных сваіх аленішкаў адсюль прэч, як раптам яму ў голаў прыйшла адна абсалютна, як яму падалося, слухная думка.

Марычка вярнуўся ў чум, пасунуў да сябе пракляты той тэлефон і...

Але тут на палянцы ў закрэчынскім ельніку зноў зьверавата зараўлі „кіраўцы” з бэнзавозамі ды папярэлі на ўздымакамунаўскія свае палі забяспечваць дзяржаве стоадсоткавае жніво.

— Ёсьцека!! — пляхнуў тутімі пакуначкамі грошай на старшынёўскі стол Пархом Кульбака. — Што там далей па плане нашым?

— Па плане?.. — паплыў над грашыма, нібы кот над сьмятанай, Бурдылага. — Па плане ты таго... у краму дуй!

І Кульбака падуў. І ўсяго, чаго было ў краме спірытусаўтрымальнага, закупіў. І падрыхтаваньне да нечага незвычайнага распачалося.

Паколькі, лягічна прыкінуўшы ды справядліва рашыўшы, што пасадка касьмічнага апарату з Найпершаю Дзяржаўніцкаю Асобаю будзе ажыццёўленая недзе ў бліжэйшым полі, дык у самім Крачынску неабходна забяспечыць годныя вітаньні, супэровую сустрэчу ды выкшталцёныя праводзіны. А для гэтага, перш-наперш, было вырашана кардынальна паднавіць будынак райсавету, запалую на бок царкву ды грамадзкую прыбіральню.

У мястэчку адразу засмуродзіла сьвежай пабелкаю, фарбаю, газаваркаю. Вакол райсавету ды завалашчай царкоўкі ўзьмятнуліся ўвышыню рыштаваньні. Рабочыя падзерліся на лясы, перамурзаныя падшыванчыкі пацягнулі па лужах узрываць у бутэльках карбід, Пархом Кульбака паехаў ужо ў суседняе мястэчка за чарговай паддачаю.

Трэба сказаць, што з самае раніцы ў гэты дзень жракала гарэліцу ня толькі начальства. Такая важнецкая навіна не дала пасаць лішняе хвілі нават самым устойлівым да сьвітальных пабудак крачынцам. Бабская палова насельніцтва адразу занялася шураваньнем падлогаў ды вокнаў, а большая палова мужчынскае — прычаркаваньнем.

Тыя рабочыя, што палезлі на рыштаваньні, былі таксама „дапушчаныя да цела”, а дакладней, да шклянкі. На рыштаваньнях яны з посьпехам бульдырнулі яшчэ. Адзін зь іх, Мірон Гамуза, горача распавядаючы чарговую показку з жыцьця Монікі Лявінскі, раптам закрануў мыском чаравіка апошні недапіты „мярзунчык”, той пакаціўся й зусім нечакана спыніўся на самым краёчку няўстойлівае дашчаткі. Гамуза без

усялякіх ваганьняў памкнуўся за „мярзунчыкам”. Дашчатка падазрона хістанулася, закахалася, і тынкоўшчык чацьвертага разраду Мірон Гамуза паляцеў долу, пасьпеўшы ад сполаху ўхапіць пры гэтым свайго напарніка па атынкавальных работах Клімку Самсоненку.

Яшчэ не пасьпелі Гамуза з Самсоненкам даляцець да зямлі, як пад рыштаваньнямі зусім неадарэчы апынуўся сівалавы вартайнік райсавету Язэп Кастамашка, які да гэтага нарэзна кружляў вакол рэканструяванага аб’екту ў надзеі падабраць гэтыя самыя апусьцелыя „мярзунчыкі”, каб збыць іх у якасьці шкляное тары ды таксама зрабіць на сваёй вуліцы сьвята.

Сьвята ў дзядка Кастамашкі, аднак, не атрымалася.

Два лятучыя тынкоўшчыкі, маючы досыць сур’ёзную вагу, прыбабохалі дзеда, а тая злашчасная бутэлька, што таксама паляцела ўніз сьледам за імі, бэцнула Кастамашку ў прапleshыну, але чамусьці не разбілася, а зрыкашэціла на газаваршчыка Рыгора Чапялу, які ад нечаканасьці ды сполаху кракнуў і рэзка тузануўся, зачэпіўшы пры гэтым газаварачным стрыжнем нейкі электрадрот, які ўзьвіўся ў паветра зьмяюкаю ды пляхнуўся аголеным сваім участкам дакладна на Чапяловага памочніка-практыканта Васіля Шкарубуба. Васілька затросься. Чапяла кіннуўся яму на дапамогу, схопіўся рукамі за пракляты той электрадрот...

Такім чынам, на райсаветаўскім рабочым участку раптоўна займелася пяць мёртвых трупай.

Аб здарэньні неадкладна было дакладзена Бурдылагу.

Яўхім Міканоравіч скрывіў губу, нібы ад пракіслае самагонкі. Загадаўшы сваёй правай руцэ наліць, ён леваю пацягнуўся да тэлефона. Але той раптам затрылібоніў сам і голасам начальніка местачковае амбуляторыі Панкрата Гопшы бодрэ прагаварыў, што „хуткая дапамога” на месца здарэньня ўжо выехала. Старшыня панура мугкнуў у слухаўку, а паклаўшы яе, выпіў.

Але не пасьпеў ён яшчэ сакрушальна крэкнуць, як тэлефон разарваўся зноў.

Усё той жа галоўны местачковы мэдык Гопша ўжо не такім бадзёрацкам паведаміў, што „хуткая дапамога” да месца не даехала, таму як па дарозе на ўсёй хуткасьці ўрэзалася ў кучу цэгля, якую проста сярод дарогі рэзка пачаў згружаць самазвал, які ехаў паперадзе, і якім кіраваў, як потым высьветлілася, удупель п’яны Клім Балаболка.

Пры гэтым уся мэдычная брыгада разбілася насмерць.

Трохі жывым застаўся толькі кіроўца „хуткае” Макар Іцкін.

Аднак ураз ашалелы Балаболка, пабачыўшы ўсё гэтае ў лютэрку задняга віду, чамусьці рэзка пачаў здаваць задам і канчальна пераехаў коламі магутнага свайго самазвалу непрытомнага Макарку, які да таго часу ўжо нерухомым кулем выпаў з кабіны „хуткае”.

Канчальна здурэлы ад сполаху Балаболка, пабачыўшы ўсё тое, што нарабілася, раптам страціў прытомнасць і памёр сам, так і не апрытомнеўшы.

Бурдылага ўсё гэта ўважліва выслухаў і вырашыў неадкладна заняцца ўмацаваннем працоўнае дысцыпліны.

Выклікаўшы Кульбаку, ён выпіў зь ім яшчэ тры бутэлькі (пры гэтым Міканоравічу раптам падалося, што за вакном мільгануў нечы агідна-азызлы зялёны твар...) ды пачаў успамінаць, што ж ён такое хацеў неадкладна зрабіць.

Успомнілася яму толькі адно: сёння з Космасу да іх у Крачынск прылятае Сам. І ён, гэта значыць, Яўхім Міканоравіч Бурдылага, забяспечвае... арганізуе... усё заварочвае, як мае быць...

Новая думка працяла старшыню сваёй жаклівасцю.

А раптам — памылка?!

Раптам і не прыязмляецца зусім у іх Найпершы, а толькі так — мімаходзь пралятае міма?... Ці нават увогуле — не прылятае?... Раптам ён сам, Бурдылага, нешта ня так разблытаў у шыфраваных кодах з ЦУПу, а вунь колькі ўжо людзей пакладзена?... За гэта ж — ого!..

Сытуацыя патрабавала неадкладнага ўдакладнення.

І Міканоравіч вырашыў зноў выйсці на сувязь з ЦУПам.

У апусьцелым, ужо добра астылым чуме Марычкі нешта канкрэтна пстрыкнула ў бязжална пакінутым уцекачом тэлефоне, і аўтаадказчык голасам патомнага аленявода выдаў абамлеламу ад сполаху Бурдылагу наступнае.

„Мая — адпраўка, аднак!.. У тундры маю шукаць будзеш, тваю сьнегам — нахрэн усю, аднак! Марычку турма — хана!! Давай, давай!..”

Болей тэлефон крачынскаму старшыні не сказаў нічога, а толькі выдаваў мерныя тупыя пстрыкі. Барвіньне ўелася ў ягоныя шчокі, пальцы зьбялелі.

„І тундра, і турма! — толькі круціла мазгі пагрознае абяцаньне далёкага ЦУПу, неміласэрнага да простых старшынёвых лёсаў. — От так! І пасадка, і адпраўка! Ім там лёгка, у круглых

крэсьліцах седзячы, загадваць: „Давай, давай!” А што, што я ім дам?..”

Бурдылага абвёў позіркам кабінэт, нібы спрабаваў знайсці якую падказку. І зноў падалося, што на яго злосна зірнула нечае брудна-заплылае вока, але гэтым разам ужо з-за доўгае абвіслае занавесі. Міканоравіч матлянуў галавою. Вока пакуль некуды знікла...

„Ну, добра. Сустрэць — як-небудзь стрэнем, — думаў далей ён. — А назад?... Ракета ў яго свая, ясна. А паліва?! Жыта жне ў Пуставой-ценкі нашае паліва! Гэта ж трэба — увесь запас яму захлюндрачылі!..”

І толькі Бурдылага зноў памкнуўся да тэлефона, як той рэзка заверашчаў сам.

І толькі ён хапянуўся за слухаўку, як з вуліцы ў расчыненае вакно ўварвалася громабабохнае бульдозэрнае ракатаньне. Ракатаньне з мэталёвымі перачмыхамі яшчэ трохі пагуло, набіраючы абароты, і раптам пачуліся гукі страшэнна-сакрушальнага ўдару і нечыя нечалавечыя екатаньні.

Бурдылага з Кульбакам кінуліся да вакна.

Жоўта-вялізны бульдозэр з гордым вымпелам на баку „Уздым камуны” ўпарта бадаў сваім шырачэзным лязом пастамэнт пад правадыром сусьветнага пралетарыяту. На вачах крачынскага старшыні й ягонага памочніка, а таксама ўсяе астатняе публікі, правадыр спачатку небяспечна нахіліўся, а потым паляцеў долу, забіўшы пры гэтым сваёй гранітнай рукою, працягнутай у сьветлую будучыню, бабцю, якая прадавала пад правадыром семкі.

Той самы міліцэйскі нарад, які верна ахоўваў, як і было загадана, бурдылагаўскі бот у каравячым дзерняку сярод пляцу, убачыўшы чалавечыя неапраўданыя ахвяры, вырашыў у строгай адпаведнасьці з законам прымяніць табэльную зброю супраць правапарушальніка.

Міліцыянты пачалі паліць зь пісталетаў ТТ па чужаку-кіроўцу жоўтага бульдозэра, цэлка застрэліўшы яго з адзінаццаці кулі напавал на месцы злачынства. Пры выглядзе бульдозэрысцкага цела, якое курчылася перад зрынутым пастамэнтам у перадсьмяротнай агоніі, адзін зь беззаганых службоўцаў парадку раптам напрэч страціў звычайны чалавечы розум. Спачатку ён з зайздроснаю вытрымкаю ўвагнаў кулю за куляю ў галовы сваіх паплечнікаў-аднапагоньнікаў, але потым вытрымка яго ўсё ж пакінула, і ён пачаў бязладна ды без усялякае мэты адстрэльваць усіх разявакаў, што да гэтага часу ладнай гурбою стоўпіліся вакол бабці-семшчыцы, зачаўленае правадыром сусьветнага пралетарыяту.

Разявакі імгненна зрабіліся раззюшаным зьверскім натоўпам. Вокліч „Бі ментухару!” са-лідарна зьяднаў усіх у праведным чорным гне-ве. Невядома адкуль у іхных руках зьявіліся па-ляўнічыя стрэльбы, вілы, нажы, роварная лан-цужная мэталічнасьць.

На пляц з аднаго боку адзін за адным, зь ві-скатам тармазуючы, выскачыла пятнаццаць мілі-цыйных грузавікоў. Бобам пасыпаліся амонаўцы.

З другога боку перад пляцам тармазнула толь-кі восем маленькіх аўтобусікаў і адтуль пад год-ныя камандзёрскія загады намрайпоста Пятра Цырбаха, які дурныя пісталетныя стрэлы зра-зумеў як рэпэтыцыйную адмашку, закруціла ка-рагоднае шнураваньне мастацка-духавое сама-дзейнасьці ды хорнасьці, што дружна загарлала вітальніцу.

Бурдылага з Кульбакам тварамі ўціснуліся ў падлогу.

„Не дажыву, бляха!” — смыльнула маланкаю ў галаве старшыні.

Ужо з розных бакоў па міліцыянтах плявалі-ся крыважэрным агнём некалькі буйнакалібэр-ных кулямётаў, ужо нехта выкочваў на пляц вай-сковую „саракапятку”.

І амонаўцы, і цывільныя гінулі, нібы мухі.

І ўвесь гэты час нехта ўпарта спрабаваў дага-лёкацца да Бурдылагі з тэлефоннае слухайкі, што сіратліва гайдалася туды-сюды, зьвесіўшыся з ра-бочага старшынёвага стала.

А за якія паўгадзіны да гэтага ў калгасе „Ўздым камуны” ўзбунтаваліся мэханізатары.

Спачатку, па вяртаньні аўтакалёны зь ельніч-ку, яны заўважна ўздадзёрыліся. Пазаліваўшы поўныя бакі саяры ды з гэтай нагоды трохі глыкнуўшы самагоннай сьмярдзючкі, яны не ма-рудзячы выйшлі ў поле.

Але не прайшла жняўска-камбайнавая тэх-ніка й трох палосаў, як у рухавікох раптам неш-та пачало скірадрывацца, вішчэць ды здурба-чыць. Мэханізатары ўсе, як адзін, пляхалі сваімі прамасьленымі кяпуркамі аб зямлю.

Зьліўшы трохі саяры, яны хутка разабраліся, што яна зь нечым перамешана, прычым гэтага „нечага” нашмат болей, чым уласна нафтапра-дукту, і гэтае „нешта” вельмі ж падобнае на...

Тут у поле на „газіку” прыскакаў Пуставой-ценка. Калі свае ж рабяты недвухсэнсоўна ра-стапырылі пальцы, каб пакласьці іх яму на ка-дык, ён у сполаху ўсіх запэўніў, што „ва ўсім разьбяроща!”

— А позна! — раптам па-дзікунску зарагатаў найпершы перадавік сельскагаспадарчай выт-ворчасьці ды пераможца былых пяцігодак слаў-

ны бульдазэрыст Дрон Шалабуда і, запакаваў-шыся ў кабінку свайго вернага баявога сябра, колькі было сілаў чавянуў понажы ды рвануў касаргі на сябе...

— Алё! — нарэшце, нібы жмут калючага дро-ту, заціснуў у руцэ слухайку Бурдылага, па-ра-нейшаму лежачы на падлозе.

— У срашцы чуў я тваё „Алё!” — зароў ат-ветна Ахрэм Пуставойценка. — Ты што мне падсунуў, начальніцтва пэўкалёпнае, га?..

— Ты пра што?.. — усё яшчэ быў пад непра-ходным уражаньнем ад усяго ўбачанага праз вак-но Міканоравіч.

— Я пра саяру, саяру!

— А! — зарадаваўся, наколькі мог радавацца ў та-кой сытуацыі, Бурдылага. — Я ўжо й сам... хацеў... табе, значыць. Я там табе трохі лішку... Лішні за-пас... А тут твой чалавек... Узбунтаваў!.. І ў нас тут вайна, вайна! — заракатаў Бурдылага. А потым, ужо значна цішэй, спытаў: — То вернеш?

— Вярну, як жа! — Усё, сказанае Бурдыла-гам, Пуставойценка спачатку ўспрыняў, як не-жартоўны зьдзек. Аднак, пачуўшы праз слухай-ку згукі няспыннае страляніны ды закалотнага мацюганства, трохі выпягнуўся ўніз тварам. — Толькі ўсю мачу вашую выпарам — і вернем. Яшчэ й сваёй дальлем!..

— Якую... мачу? — Бурдылага ўжо й насам-рэч бачыў, што ўладальнік паскуднае морды, якая мільгацела раней за вокнамі, цяпер сядзіць про-ста перад ім на падлозе ды весела памахвае сва-ім доўгім хвастом з чорным кутасікам.

— Чалавечую, бляха, чалавечую! Каб грошы мне ўсе вярнуў! Усе, да капеечкі!..

Раптам паскудная морда заляпіла Бурдылагу адмашную пстрычку.

— Ідзі адсюль! — хацеў бэкнуць па ёй слухай-кай старшыня, але хвастатая азыза прадбачліва адскочыла прэч.

— Што?! — ня ўцяміў гэткага Пуставойценка.

— Гэта я не табе... Слухай, не вярну я табе грошы, — яшчэ краем вока Яўхім Міканоравіч заўважыў, што некуды, раптоўна здручыўшыся ў тры пагібелі, засьпяшаўся па-пластунску з ка-бінэту ягоны памочнік, за ім пацягнулася хва-статая чорная морда, і нешта такое-гэтае па-чало перад Бурдылагам ясьнець. — Тут такое дзела... Мы тут сустракаем... Прылёт, значыць... З Космасу. Нашага, Самага!.. А ў нас тут ахвя-ры. Кроў людзкую ліем!.. І гэты хвастаты за што-рай... хаваецца. Дывэрсант, відаць. Ну, і сустрэ-чу, значыць... На найвышэйшым узроўні! Ды-вэрсантаў мы ўсіх абясшкодзім. Так, усіх нах-рэн! І без твае доўбанае саяры!! Нам гонар та-

кі, значыць! Хоць і хвастатыя... Хоць і вайна! Але сустрачу мы... Ого-го!! Ого-го кажу, ясна?! Гэта табе ня жаткам клёпкі перабіраць ды не „Дажынкi” якія кляпздрычыць!!! — зноў перайшоў на ракотнае басаваньне крачынскі галава.

— Які Космас, якая вайна, якія дажынкi?! — ані не разумеў Бурдылага прадсядацель „Уздыму”, не на жарт напалоханы несканчальнымі гукамі стрэлаў, што ўпарта даляталі да яго праз слухаўку. — Вы хоць бы кропам якім занюхвалі, калі гарыва ў горла ліяце!

І толькі Пуставойценка так сказаў, як, нібы па камандзе няўмольных ды вышніх сілаў, раптам спынілася страляніна.

Недзе высока-высока ў небе пачуўся мерны, упарты, з кожным мігам нарастаючы гуд.

Усе як адзін, хто мог, пазадзіралі галовы ў неба...

Чыстай ясьнечаю адлівалі густыя кучаравыя аблогі.

І толькі калі вельмі прыгледзецца, дык у сінім правале нябёсаў можна было заўважыць зусім пакуль малюпасенькую чорную кропку.

Скрозь сыягі бяскрайняе тундры хутканогія алені няслі Марычку ўсё далей і далей.

А ён ляжаў папярэк глыбокіх сваіх санак, выгуньгольваў працягла-самотныя півучыя згукі пра марную несправядлівасьць вялікага бога тундры ды маленькага няшчаснага чукчы, і кропелька пякучае крыўды ціха трымцела на краёчку ягонага вока. Раз-пораз Марычка даставаў з-пад скуры бязьмежна дарагое кожнаму заплярнаму сэрцу зьмесьціва зь пякучаю аквавітаю і спусташаў яго, спусташаў...

Ён даўно не глядзеў, куды нясуць яго ўпацелыя ад няспыннага бегу алені.

І вось, калі сьпеўнасьць ягоная дасягла найвышэйшае шчырасьці, а на донцы заповітнага зьмесьціва засталася толькі водарная пустэча, пад капытамі Марычковых хуткіх аленьяў штосьці скрушна хрэнула, адчаёва дрэбнула, і патомны аленьявод раптам рэзка пайшоў пад лёд разам з усім няхітрым пакладам і чацьвярыком хутканогіх рагатых прыгажунёў.

— Мая, аднак, адарвалася! — яшчэ пасьпеў радасна выкрыкнуць Марычка, аблягчаючы сабе душу тым, што ўсё ж не цяжкія на рукі кайданы й ніякая там турма, ад якое яму — хана.

Халоднае ледзяное крышыва навакi злучылася над галавою Марычкі.

Ужо ў апошні міг яму падалося, што не пад лёд, не ў глыбокія воды апускаецца ён. Што... што... але тут зрабілася яму так людажэрна сьцюдзёна, так касталомна вусьцішна, што ўжо нічога ня мог зразумець ды ўспомніць бедны Марычка...

— Ляціць, ляціць! — данеслася раптам з вуліцы.

— О! О! — неяк проста мазахістычна прастагнаў Бурдылага. — Ужо прыляцеў! — ... і адкінуў слухаўку прэч, на што зусім агаломшаны Пуставойценка нічога не пасьпеў адказаць.

Тыя з крачынцаў, хто да гэтага моманту заставаўся яшчэ жывы, хто мог хоць бы паўзыці ці слаба варушыць канечнасьцямi, працягнулі рукі да неба.

Сам Найпершы сыходзіў зь нябёсаў, вяртаўся з Космасу, нёс да іх у мястэчка мір, спакой, лагоду, любоў і заможнасьць.

І ўжо стаяў, ужо ціха стагнаў сярод пляцу Яўхім Міканоравіч Бурдылага, наперад адчувачы смак ад крэпкага поціску мужнай рукі Самога, ад ягонага цьвёрдага слова, ад выгляду лёгкае стомы героя касьмічнага вандраваньня. Побач зь Міканоравічам стаяла зьбялелая Глоська Сьвянцэцкая ды трымала, трымцеючы, ручнік-вышыванку з хлебам-солью.

А кропка, між тым, набліжалася.

Хутка кропка зрабілася шарам, шар раптам разросься ўшыркі, і на вачах усіх ператварыўся... Чацьвярык паўночных аленьяў спускаўся ў Крачынск зь нябёсаў, за імі цягнуліся сані, а ў саях, заваліўшыся трохі набок, сядзеў ды радасна зыкаў песьню панявольніка тундры сп'янелы ўшчэнт прадстаўнік чукоцкае нацыі.

„Ня той!” — працяла скрухаю навывёт Бурдылага. — „Ня той!...”

І такая яго раптам затрэсла злосьць, такая завярэдзіла зубаскрыготная калатнеча, такая заела крыўда на ўвесь белы сьвет, што выхапіў Бурдылага з прысохлага каравячага дзерняку перапацканы свой бот, які да гэтага так і стаяў някрануты пасярод пляцу, і ў гневе заляпіў ім па нязваным нябёсным прыхадні.

Звонка трэснуў бурдылагаўскі бот у лабэшню Марычку. Абарвалася на паўзгукі песьня патомнага знанага аленьявода.

Адскочыў бот ад ужо канчальна мёртвага чукчы, паляцеў назад ды гэтак жа трапна-няздумна ўпароў паміж вачадолаў крачынскага старшыні.

І бразнуўся Я. М. Бурдылага на цьвёрды асфальт, усім сваім выглядам канстатууючы раптоўную сьмерць без пакутаў.

Так збылося адно з дакладных прадказаньняў варажбітнае бабці Дрыпы. Прадказаньне пра бот, у якім „... усё дзела!”.

* * *

Іх паклалі побач, галава к галаве, сярод усё таго самага местачковага пляцу.

Панура маўчалі ацалелыя крачынцы.

Рыдала, прыпаўшы да грудзяў Бурдылагі, Глоська Сьвянцэцкая.

Кідаў пражныя косыя позіркі на адно паўрасплюшчанае вока чукчы Марычкі шызы стары крумкач, які ўпарта кружляў па-над пляцам.

А верны памочнік старшыні-нябожчыка Пархом Кульбака спраўляў грамадзянскую паніхіду.

Усім, як належыць, было наліта, усё як належыць сказана.

Засталося аддаць нябожчыкам апошнюю чэсьць — аўтаматнае салютаваньне.

Аўтаматы стрэлілі.

ІГАР СІДАРУК — нарадзіўся ў 1964 годзе. Пэраік, драматург, паэт. Закончыў філфак Беларускага Дзяржаўнага ўнівэрсытэту (1986). Працаваў у кобрынскіх і берасьцейскіх газетах. Аўтар больш 20 п'есаў, найбольш вядомыя: „Галава”, „Плач, саксафон!..”, дзіцячыя — „Меч Анёла”, „Збавіцель”, „Дрэва Багоў”. Выдаў тры кнігі паэзіі: *Чарнабел* (1991), *Саната Арганта* (1994), *Моўкнасьць* (1997), кнігу прозы *Квадратная варона* (2000) і кнігу для дзяцей *Павучальныя гісторыі дзядзечкі Сіда Рука* (1994). Працуе загадчыкам літаратурнай часткі Берасьцейскага Тэатру Лялек. Жыве ў Кобрыні.

Адзін з АКМаў раптам проста разарваўся ў руках рэдкавусага танклявага курсанціка.

Той у сполаху адкінуў ад сябе зброю. Ахоплены полымем АКМ трапіў дакладна ў труну, побач з чукчам Марычкам. Сухое дрэва, стужкі ды лапнік успыхнулі, што той порак.

Загарэліся ўміг і трупы — з прычыны якой, мяркую, усім ужо ведама...

(Гэтым збылося яшчэ адно прадказаньне пракаветнае Дрыпы.)

Уся рэдкая паніхіда пырснула прэч хто куды, як мага далей ад пажару.

І толькі Глоська, мілая сакратарка Глосечка Сьвянцэцкая, уся залітая сьлязьмі, можна засталася стаяць побач.

І толькі яна адна бачыла, як дзьве душы, дзьве пакутныя зямныя душы адрываюцца ад натомленых жыцьцём целаў, сыцякуюць у Космас, узносяцца, адлятаюць наўвекі-наўвекі...

А яшчэ той самы міліцыянік, што так неабдуманна ўжыў прымяненьне табэльнае нумарнае зброі, дурнаваценька, да гікаўкі рагатаў, ціха седзячы ўбаку на зрынутым пастамэнце сусьветнаму правадыру ды задраўшы няшчасны свой голаў у правальна-высокае неба.

Жнівень 1999 г., м. Кобрын

Міра Лукша

Садом

Двое ў белым убраньні
прыйшлі ў горад вячэрні,
засмужаны незразумелым сумам
і кіслым пахам віна. Чыстае адзеньне
здалося ўсім у паўзмроку
такім жа шэрым і брудным,
як у жыхароў хмарачосаў і каналаў.
Сум адчувалі сваім глыбокім дыхам
толькі вельмі цьвярозыя людзі,

якіх віно ўжо ня брала, або хворыя —
ім нельга піць напой з запахам цьвілі
і з шумам пены у бутэлыцы,
бо добрае віно прапала, а сьпіртамі і гарэлкай
лячылі скулы ў гнойныя раны.
Зь мяса курэў жахліва сьпёрты дух
нядаўна скарчанелае жывёлы,
а сполах чорных вуліц зьвіваўся у туман,
і ныраў у паг'езды, аблезлыя двары
і азызлыя сьлізкія брамы.

Запрасіў гэтых чыстых чалавекаў
муляр Ігар Б., званы Лётам.
Частаваў іх хлебам, сырам і салам,
— а жонка маўчала як ніколі,
не называючы яго псыхам ненармальным —
спаць паклаў іх на канапе,
а сам лёг у кухні на раскладушцы.
І ўсю ноч пераклікаліся яны
ўтраёх цераз кухонныя дзьверы.
Гэты горад загіне, зьніштожаны
серай, волавам, агнём і злосьцю.
Бог яго сатрэ зь зямлі,
бо чалавека тут хіба ня знойдзеш,
казалі госьці, а Лёт прасіўся:
Давайце, таварышы анёлы, пашукаем,
калі ня тузін чалавекаў знойдзем,
то хоць трое будзе з такіх,
хто навідзіць сябе, і слова шануе,
і робіць дабро, ня чынячы зла.
Тут у нас ёсьць і вучоны народ,
і звычайныя людзі, што працуюць
і хваляць добрую вестку...

Зьбілі боты і сэрцы, і ніяк не знайшлі,
бо калі і быў хто такі,
то вельмі добра схаваўся.

І пакінуў з анёламі Ігар свой горад.
Жонка зь ім не пайшла; і кватэра зь ёй
засталася ў астылым доме высокім.
І сьцэлецца над месцам буры смуродны дым —

ні то гар спаленых касьцей, ні душаў чаг.
 Чорную пляму на сваіх картах бачаць птушкі
 замест таго горага, і яго абмінаюць;
 зь зямлі гэтага не відаць, і бывае такое,
 што калі хто сюды заяжджае,
 хто па справе, а хто славы ці хлеба шукаючы,
 назад агтуль ужо не вяртаецца,
 і ніхто яго не шукае.

МІРА ЛУКША — нарадзілася ў 1958 годзе. Філёлаг. Працуе ў тыднёвіку „Ніва” ў Беластоку. Сяброўка Беларускага Літаратурнага Аб’яднання „Белаежа” і Саюза Беларускіх Письменнікаў. Кнігі: прозы — *Дзікі птах верабей*, *Выспа*, паэзіі — *Замова*, *Ёсць*. Удзельнічае ў кожным выдавецкім праекце.

Міхась Андрасюк

Найлепшы кандыдат

Памёр наш Адам Антонавіч Падробка. Сышоў на вечны спачын неспадзявана, не паспеўшы папярэдзіць аб сваіх намерах ні жонку, ні пляменьнікаў, ні — што самае балючае — нас, сваіх супрацоўнікаў. Вечных — вядома — няма, аднак сыходзячы са сцэны жыцця (асабліва, калі тая сцэна неразрыўна звязана з палітычнай трыбунай), ня хопіць легчы ў дамавіну, запляшчыць вочы й спусьціць дух. Трэба падумаць і пра тых, каму ў гарачы час выбарчай кампаніі не пашпанувала даць драла. А не пашпанувала — нам.

І вось сядзім у маленькім пакойчыку, курым у шчырай задумёнасці і глыбокімі ўздыхамі адганяем ад сябе і чорны сум, і бэжавы цыгарэтны дым. З плякатаў, аддрукаваных загадзя, спаглядаюць на нас пранізлівыя вочы Адама Антонавіча, а ягоныя вусны, заўжды гаваркія, цяжарныя абяцаннямі й пахваламі, сёння маўчаць, як той банальны прыдарожны камень. І здаецца — няпраўда ўсё. Не на той сьвет адаліўся Адам Антонавіч, а звычайна — пайшоў у кіёск за газэтамі, за цыгарэтамі, і зараз на каменным паркеце пачуюцца знаёмыя крокі, адчыняюцца дзверы ды ўсё вернецца ў сваю каляіну.

А можа, як добры й чуйлівы бацька падчас нядзельнай гульні ў лесе, пажартаваў з нас, прыхаваўся між тоўстых соснаў і сочыць адтуль за нашымі крокамі, правярае нашу кемлівасць і спрыт?

Маўчаць аднак паркетны, не адчыняюцца дзверы, а замест Адама Антонавіча мэтафізічнымі шчылінамі скрозь сыжыны й скрозь падлогу прасочваецца непазбежная рэальнасць.

— Прыгожы быў мужчына, — пацягнула носам Алёна і выцерла заплаканыя вочы, каб нам, заскарузлым у панцыры ўяўнай мужчынскай абыякавасці, паказаць свой жаноцкі, абычаямі й законамі не сапсuty боль. Нам і бяз бабскага стогну дастаткова балюча, а ўжо пачуўшы сакрамэнтальнае „быў”, якому няма ніякай альтэрнатывы, якое немагчыма адмяніць ні сэймавай, ні ўрадавай пастановай, той-сёй, адкінуўшы ўбок правілы добрага тону і няпісаныя мужчынскія законы, шчыра заплакаў.

— І за каго галасаваць цяперака? — у фальцэтах стогнаў і енкаў бас Віктара Раманавіча прагучаў нібы грубая прафанацыя.

У першы момант я нават падумаў, што трэба супрацьставіцца гэтаму грубіянству, шукаў ужо адпаведныя словы, калі раптам мне прыйшло на думку й іншае: сьмерць ёсць сьмерць, хай сабе й належыцца ёй пашана, а усё-ткі жывым трэба жыць ды заплямбоўваць такія, як хаця б з-пад Антонавіча, дзіры.

— Мы заўжды за Адама, — перамагаючы пахліпванне азваўся Яська Румянюк.

Яська ня быў скамплікаваны чалавек. Наогул ён маўчаў, а калі ўжо й даводзілася яму адзывацца, гаварыў тое, пра што ўсе добра ведаюць.

МІХАСЬ АНДРАСЮК — нарадзіўся ў 1959 годзе. Да сярэдняй школы жыў у вёсцы Войнаўка ў гміне Дубічы-Царкоўныя. Працаваў настаўнікам і каменачосам. Цяпер — журналістам на Радыё Рацыя ў Беластоку. Друкаваўца стаў у пачатку 90-х у тыднёвіку „Ніва”. Кніга прозы: *Фірма* (Беласток, 2000). Выдае газету „Гайнаўская панарама”. Жыве ў Гайнаўцы.

ёй наіўнасьці бачылі мы на перадавых пазыцыях сьпіскаў. Яшчэ слова, яшчэ сказ, яшчэ ўдар кулака ў зялёнае сукно і ў полі застаўся ўсяго адзін ваяр — Адам Антонавіч Падробка.

* * *

На выбарах Адам Антонавіч перамог. Галасоў — асабліва ў правінцыі — набраў столькі, што хапіла іх, каб засекчыся ў дэпутаты і Асіпу Паўлавічу, і Пятру Уладзімеравічу, і мне.

* * *

Па суботах, адвячоркам, калі сыціхае сэймавая калатнеча, калі палітычны гоман аддае перавагу звычайнай чалавечай задуме, падымаем за здароўе Адама Антонавіча чарку каньяку. Другую выпіваем за саміх сябе, а трэцюю — за ўсіх безыменных, якім, хочаш-ня-хочаш, даводзіцца па трупах крочыць да мэты.

Юры Гумянюк

За пляшкай у Гэртруды

Я веру: здараюцца цуды,
ажно чырванее ўваччу!
І вось за сталом у Гэртруды
кактэйль праз саломку смакчу.

Так хораша мне і салодка,
што сэрца ў чаканьні трымціць.
Яна ж, нібы спрытная котка
ў фатэлі квяцістым сядзіць.

Шмарагавым вокам кітайскім
пытае бясслоўна ў мяне:
„Ці будзем сягоньня кахацца?
Ці грэх свой патопім ў віне?”

І вось яе пругкія ногі
ў мяне на каленках вісяць,
а вусны без перасьцярогі
ізноў пачынаюць шаптаць

пра тое, як файна забыцца
ў фатэлі квяцістым удвох...
Аднак я ўжо здолеў напіцца,
ажно зарабела ў вачох.

студзень 2000

* * *

Колькі думаеш — думай пра ўласнае Я,
квадратуру кола паглічвай сыціпла.
У руцэ засохне нямая зьмяя,
не ашчэрацца болей ваўчыныя іклы.

Гэта так, як быццам ісьці па лязу,
не зважаючы на куртуазныя гульні,
у далоні на соль расьцярушыць сылязу —
хай здыхаюць ад сьмеху зайздросныя дурні!

8 ліпеня 2000

* * *

Ды нешта не чуваць тых галасоў ля узьбярэжжа.
Не, не чуваць.
Я зблытаў карты, перасунуў межы,
паклаўся спаць.
А сон павольна ахінуў гасьцёўню,
той даўкі сон,
які прыпамінаю ды ня ўспомню.
Навошта ён?
Дрыжыць нэрвова жоўтае прагоньне,
нібы агонь.
Кранае ў сьне маім рудыя скроні
твая далонь.
Барвовы цень у моры фіялету
сплывае прэч.
У снах чужых мы ўсе паэты
не насамрэч.

15 верасьня 2000

Адчужанасць

Натхненне здохлае ў нямытым куфлі піва,
такім нікчэмным і, шкада, парожнім,
яшчэ пульсуе ўсім аболтусам нагзіва,
габлюе патаемна гіпсавыя рожы.

Яно, на жаль, бурштынаваю кропляй
вось-вось сьцячэ ў тунэль нямога роту,
і наркатычна-корсткі дым каноплі
напоўніць твой рэзэрвуар маркотай.

І паплывуць наўсцяж крывыя твары —
закладнікі гаротнага натхнення,
а ў глыбіні тваёй агідныя пачвары
пачнуць блукаць нэрвова ў сутарэннях.

17 лістапада 2000

Апошні дождж у лістападзе

Дні сплываюць іржавай сьмярдзючай вагой
ў лябірынты бясконцых каналізацый.
Ты імкнесься знайсці ў бурых кроплях спакой
ці хаця б адпаведную рацыю.

Заглыбляцца ня трэба ў прагоньне за шклом,
бы ў сусьвет невядомае бурапені,
бо адчуеш няўзнак — паг глухім гзірваном
зеўрыць полымем пашча Геены.

Можа гэта ўсяго той тралейбусны сьвіст,
што нагадвае зноў пра рэгулы жанчыны?
Ў мулкім крэсьле сядзіш, як памерлы артыст,
як марак затанулае субмарыны.

І ня ў стане нішто ўжо цябе скалануць,
нават брудна-руды фантан лістападу.
Так зацелася слова ад сябра пачуць,
але разам зь віном хлопец выплюхнуў здраду.

22 лістапада 2000

ЮРЫ ГУМЯНЮК — нарадзіўся ў 1969 годзе. Паэт, празаік. Закончыў Горадзенскі Дзяржаўны Ўнівэрсытэт, аддзяленьне палянэстыкі. Сябра Беларускага ПЭН-цэнтру. Аўтар кніг паэзіі: *Водар цела* (1992), *Твар Тутанхамона* (1994), *Рытуал* (1999) і раману *Апосталы нірваны* („Калосьсе”, № 2-3, 1995). Працаваў загадчыкам літаратурнай часткі Горадзенскага Тэатру Лялек. Зараз — карэспандэнт газэты „Пагоня”. Жыве ў Горадні.

Сяргей Астравец

Бізун і пернік

Апавяданьне-маналёг

— Знаю вас: жука і вутку зловіце і мне прывязаце. Усем разьдзецца і работаць! У вас тока пыль у галаве. Но ў мяне нет намерэньня камута галаву зламаць.

Вы мне стучалі ў грудзь. І што? Каб паверылі рыначнікам, каторыя на экранах сьвязілісь, мы бы галодныя без штаноў хадзілі. Есьлі дажэ вясной з касцыямі выйдзем на пастбішчэ, мяса нарасьцёт. Рынак, ядзіныя цэны, годнасьць, еднасьць... Чэпуха ўсё эта.

З Сучковым на пяць тон масла ў тэніс іграў я. Было такое. Не, мужыкі. Праваліця, знаяце гдзе будзіце! Разьдзеўся, да умапамрачэньня паўкальваў, палучыў тавар і прадаў. Вот так. Ні на какую-та там свабоду надзеяцца.

Што вы ўсё скуліце?! Як бабы!

Празідзент сушчэствуе ні для таго, штоб тараваць. Чэрас пот, чэрас кроў я эта сздаў. Што б у ціжолую мінуту прыняць на сёбе атвечтвенасьць і нясьці. Коль я ўлез у фермы, хоць і празідзент. Случылась бяда ў мятры, вышаў празідзент і сказаў: спакойна, разьбяромся. І ўспакоілісь. У гэтым функцыя празідзента. А хто-та хацеў каго-та парэзаць. Галовы паламаць.

Пака нагамі не задражыць у канвульсіях. Запомніце! Паэтаму, мужыкі, ішчыце рэзэрвы.

Прэступнікамі яўляюцца прэсдацялі губэрній і ўездаў. Падчорківаю: прэступнікамі.

Пяць указаў я напісаў. Для савецкай очэрэдзі, каторую патом выбрасілі ў мусар.

Уласьць жосткая ў стране, спрасіць можна з кажнага. Пазাপрошлы год — раз'урат, прошлы год — раз'урат па крэдытам, прывыкнуў к раз'урату ў дзеняжных срдствах. Есьць лі Марыя наша, дэпутат, гдзе яна, тут сядзіць, раз'урашчоныя лёгкім доступам к шальным дзяньгам. Вы савяршылі праступленьне. Я імянем рэвалюцыі давёў там жэ эту цыфру. Я вас навучу строіць. Пазваў: не пастроіш — ты большэ ня мэр. Што я здурю даважу эта заданьне? Раз'урата там дастатчна, дзенежнава. Падняўся, шчоўкнуў каблуком: умру, но выпайню. Пяць дамоў кажны год у кажным калхозе — кроў з носу. Зьдэсь нет нікакова бешанава рынка. Упасі гасподзь.

Пачаму мой рэйцінг меньшэ ў радной губэрніі, чэм у западнай? На пару працэнтаў. Рэйцінг очэнь высокі, ня спору, но меньшэ. Дудко

зьдэлае любы рэйцінг, ліш бы дзеньгі далі? Да вы як дабавіце, ваабшчэ будзе ніжэ калена.

Даправадзілісь да таво, што было аплёвана ўсё рукаводства губэрніі. Ня нада пянязь на зеркала. Скока мы ў вас пасадылі на скам'ю падсудзімых чалавек? Прылічна. Прэсдацель кэ-гэбэ ў кажную дзірку смотрыт? Ды яво калом не заставіш за чалавекам хадзіць. Таварыш маёр, у трубке шчоўкае, падслушываюць! Зачэм мне траціць дзеньгі — падслушываць? Эта большыя дзеньгі, эта кагорта людзей задзействавана! Няўжэлі страх такой: усех слухаюць?!

Думаюце, будуць вам парцянкi заварачываць і пад вашу дудку плясаць? Какой бы ні быў празідзент, глаза і вушы на мястах у яво будуць! Я іх абезапасіў, шоб вам парцянкi не заварачывалі. Мне лапшу на вушы ніхто ня зможа павесіць. Для мяне судзьба чэлавека — эта глаўнае. Каво-та задавіць! А аснаваній я ні віжу.

Апазіцыённая прэса — эта абычнае враньё. Мною заложаны дэмакратыічэскія функцыі ў журналістаў. На мне паднялісь вашы губэрнскія ведамасьці. Закрыць рот усім, будуць сядзець як вы тут на акціве.

У харошым паняцці слова дэмакратызм. Не адурманіць народ. Есьлі чэшчуца язык і рукі. Нікаму я ні абешчаў ніпрыкаснавеннасьці.

Мы начынаем шавяліць мазгамі, па-народнаму гавара. Пры атсутствіі іхніх падачак-крэдытаў. Я паслаў свайво прадставіцеля у ваш унівэрсам памяняць дваццаць баксаў. Прэдавіцель празідзента ня змог нічыво дабіцца. Кіёск не работаў, а свае ўслугі прэдажылі валютчыкі. Нарушаюць мой дэкрэт пад носам у вас!

Устаньце хаця бы ў мысьлях на іх месца. Народ не выбіраюць, какой ён есьць, такой есьць, эта нашы людзі. Ані сёводня ташчаць усю страну на сваіх плячах. Хваціць распускаяць нюні. У іх сьвет у глазах, прычом харошы, бляск. Дай! Нада ўмець прасіць. Ані не глупей нас, есьлі не сказаць большэ. Большой уласьцю нада ўмець пользавацца. Можэт быць паізнасілісь людзі. Страшны, катаржны крэсьцьянскі труд — адзін пучь. Можна не даець адно яйцо, палажыць і палучыць цыплёнка.

Мы проста будзем нелюдзі, нужна памоч нашым людзям, проста па-савецкі памоч. Мы

раз'урацілі за савецкае ўрэмя нашых людзей. Я яво заставіў праізваць гэты сырой варыянт трактара. Нада сздаць у калхозах эліту срэдзі механізатараў і даярак і большэ ім плаціць. Я рассуждаю нескалька па-савецкі, но ў нас калхозная сісыцема.

Толька агалцелія, наўчыўшыся размаўляць на беларускай мове, проціў. Усе вы з сяла, доўга-доўга ешчо будзем бароцца за ўраджай. Эта проста ўрагі, эта проста прэступнікі.

Есьлі вы будзеце міне церарызіраваць, я ўваду настаяшчы рынак. Вы прыбяжыце і на каленях будзеце прасіць: вазьміце мяса. Ачніцесь!

Вот тут я з вас ня злезу. Госкантроль! Вы глаза і вушы празідзента. Толька ў сторунах ужэстачэньня! Нікакой фанабэрыстасці, як у беларусаў кажуць.

Сіводня хаоса ў эканоміке хватае. Ідэалагічэская верцікаль! У нас ат'ураціцельна пастаўлена ідэалагічэская работа ў гасударстве! Бумажныя срэдства масавай інфармацыі сыпяць. Мы яё назавём іменна ідэалагічэская работа, как эта і была раньшэ. Ідэалагічэскі работнік — эта штучны тавар. Найці трудна — эцім і занімаецца празідзент.

Таварыш Любчыньскі — наш аксакал прафсаюзны.

Уважаемыя дружэ! Суд — эта краевугольны камень нашай паліцічэскай сісыцемы.

Удруг яму ўдарыла ў галаву — намінацыю зьдзелаць у сябе. На міне пашоў шквал жалаб. Зачэм у эта сложнае ўрэмя нагарадаць? Ды па кансылітуцыі толькі празідзент можа нагарадаць. Спаткнуўся і людзі пачалі кастыляць. Ні бурчы.

Ешчо рэзерв — дзеньгі ад таргоўлі аружэем — на чорны дзень — как зяніцу ока — на спарціўныя аб'екты. Кажная сям'я імее. Таўпой ідуць зьдзелаць зьнімкі галаўноўна мозга, ешчо чэго-та.

Куронка-цыплёнка, яйцо палучы. Усё, труба будзе. У нас эта балезнь, умных людзей зашываем, ён — ураг, ён — шпіён. Мы ні будзем падвержэны загнуваньню, как эта была раньшэ. Самае глаўнае для рукавадзіцеля — нада любіць людзей. Нада помніць: сіводня мы на кане, а заўтра можам аказацца простымі, радавымі людзьмі на голай пэнсіі.

Радасна жыць на пераломе вякоў, а глаўнае — тысячацэі. З чым вас і паздраўляю, дарагія таварышы, а такжэ вашы сем'і, родных і блізкіх.

21-22 студзеня 2000 г.

Стары Новы год

Сьвяточнае апавяданьне

Вялікае сьвята. Уладыку Філафея пераапрашаюць пасярод храма навідавоку публікі, згодна традыцыі. Здымаюць па чарзе штодзённыя апараты, разбіраючы як капусту, робіцца міжволі дзіўна, што на мужчыне можа быць гэтулькі адзеньня. Філафей нарэшце застаецца ў адным споднім. Маладзёны пачынаюць надзяваць на яго сьвяточныя шаты, у якіх належыць правіць набажэнства ярарху ягонага памеру.

Але галоўны герой сьвята зусім ня ён, і нават ня той, якога ўкрыжавалі тысячу дзевяцьсот шэсьцьдзесят сем гадоў таму пры Понцікім Пілаце.

Усе чакаюць. Чаканьне хутчэй не лунае ў паветры, а насыціла яго, як цеснае памешканьне, у якім занадта надыхалі. Сапраўды так, цяжкае паветра робіць яшчэ меней прыдатным для дыханьня духмяныя рэчывы рытуальнага прызначэньня.

Зьнянацку з бакавых дзьвярэй высільгвае Дзед Мароз. Уладыка зараз жа зьмяняе тэму, выраз твару, інтанацыю, выгуквае басам:

— Дабро пажалаваць у богаспацаемы град Мінусінск, вашэ прэвасхадзіцельства!

— Хачу вас абрадаваць: буквальна учара я прэкланіў галаву, гдзе радзіўся чэлавек, бога-чэлавек, катораму мы ўсе пакланяемся да сёх пор. Там быў не я, не проста Правадыр, а ваш прэдавіцель, прэдавіцель народа. Будзь я проста я, я канешна ня змог бы прысуттваць на таржэстве, там прысуттвалі ўсе вы, часцічка нашэва народа, брацьця і сёстры.

Прамаўляючы, Дзед Мароз гаворыць да групы мужчын-чыноўнікаў, якія знаходзяцца на перэднім пляне, на лепшым у храме месцы.

— Эта традыцыя ўстрэчы ў храме прынародна, адкрыта абяшчаю, што будзе захранена. Мы і я зьдэсь, патаму што зьдэсь вы. Месца Пра-

вадыра зьдзесь, і месца рукаводства страны зьдзесь, у гэтым храме. Есьлі вы ў адным храме, а мы неізнёсна гдзе, эта чорт знае што. Мы савяршылі адно добрае дзейства каля гроба гасподня суткі таму назад. Вы паддзяржалі маю ініцыяцыю, вашэ прэасьвяшчэнства. Мной была прынята рашэньне асьвяціць ікону на гробе гасподнім лічна. І прывезьці вам. У падарак. Шоб жылі і мы, как можна большэ пражылі у этам тысячалецьці, што б нашлі ўгалока для этава дара, у міне ўсягда была лёгкая рука.

— Благаслаўленьне сьвятаго града Ерусаліма! Прэкланім калена прэд эцім прэкрасным абразам! — трубным голасам перарваў прамойцу Філафей.

— Хачу падарыць крэст божы нашым дзеткам. Глава гасударства сам прывёз у чамадане. А вот эці сьвечкі тожэ прывёз. Тры балшышчых сьвячы. Вот эту на цібе, вашэ прэасьвяшчэнства, утарую дадзім жэншчынам. Так, а трэцію куды дзець? Куды мы яе? Ага. Давайце прэм'еру паручым зажэч трэцюю сьвячу. На. Зажыгалька есьць?

Філафей басам абвешчае:

— Пусьць агонь ад гроба гасподня зажжот нашы сэрца навечна. Амінь.

— Ваш Правадыр быў нагараджэнь высокай нагадай цэркоўнай. Мною прынята рашэньне эту награду, каторая цэнная ня толькі ў сваём натуральным выражэньні.

— Ордэнь крэста, — удакладняе ўладыка.

— І я думаю, правіцельства апрэдзяліт, гдзе будзе нахадзіцца этат дар нашаму народу. Ну, усё перадалі, нічога не забылі, сібе не прысвоілі — ха-ха?!

Яны моўчкі тройчы цалуюцца з пышнабаратным Філафеем.

— Трудна атвячаць Правадыру пасыла такіх глыбокіх слоў. Паэтаму мысьлена абрашчаюся к госпаду, каб даў сілы нашаму Правадыру прадаўжаць сваі благія дзяла на многія лета.

— Многая лета! — выбухае хор.

— Многа палезнава я ўзнаў за эту паездку самалётам. Чалавек бяз веры страшны чалавек. Тожэ самае і ў міня. Бог іздаў, аказваецца, дзесяць указаў ілі дзекрэтаў. Ня лезь у чужы карман. Ня сып і з чужымі бабамі, жонкамі. Не абжырайся. Беражонава бог беражэ. Ні брашы. І так даліе.

Дзеда Мароза нашава ў іх завуць Мікалаем, сьвятым, кстаці. Доўга расказваць, але калі каратка — то ён раздаў усё сваё імушчэства бедным, народу, простым людзям, бяз роду, бяз племені, саащэчэственікам. І так стаў Дзедам Марозам, хаця марозу там у іх німа. Пальмы, ана-

насы, чуць лі не абізьняны. Жара. Цэлы год лета. Адурэць можна. І з вадой праблемы. Мы пашлём ім свае трактары. Простым яўрэйскім дзекханам. У іхнія кібуцы, што па-нашаму — калхоз. Ані ад нас усё і ўзялі, увязьлі ў пустыню ідэю калякціўнага хазяйстваваньня.

Пасяціў я музей унічтажэньня яўрэяў, куды толькі ў магерках заходзяць. Ціпа цюбятеек. Парцізанскі атрад быў, яўрэйскі, імя таварыша Сталіна. Ілі там Карла Маркса, ён іхні быў. За нашу і вашу свабоду. Сьмерць акупантам. Юдафобам і анцісэмітам. Умесце раздавім фашысцкую гадзіну.

Сыцяна плачу. Ані плачуць там і плачуць. Цэлымі днямі. З усяго сьвету збіраюцца паплакаць. Мужыкі адны, прычым. Страннае ўпечатленьне. Равуць роўма, як каровы. Хор рэвуноў. То есьць, ані, канешна, ціха плачуць, но ўсё раўно слышна. Цалуюць сыцяну гэтую, усю аблабызалі. Шэпчуць што-та, малітвы ўсякія. Карочэ, давольна непрыятнае зрэлішчэ. Атталківаюшчае. Дажэ амярзіцельна дзелаіцца. Соплі размазваюць па пчаках. Сьлязамі гору не паможаш. Будта лука нанюхалісь. Как бабы. А бабы, жэншчыны — у арміі, з аўтаматамі, берагуць пакой: плачце на здароўе! Мужчынкi дарагія! Памянялісь ралямі. Чудзеса ў рэшаце.

Так вот, загавар сіянізма, жыдамасоны. Прасьціце, загаварыўся. Ат'улёкся. Аўтаматы ў іх — узі. Как у нас прасьвечваць жалудак устаноўка. З касічкамі ходзяць. Тожэ мужыкі. Ну і мода! Празідзэнт іхні какой-та тшчэдушны старычок. Арабы ёсьць. Арабок, Марыя зваць. Проста Марыя. Я іё перад ад'ездам ордэнам наградзіў, за ратны труд. У іх Ясір, а ў гэтых Усер. Пахожэ. Пачці Арарат фамілья. Очэнь пахож на акцёра какова-та.

Раньшэ ў славян, у праваслаўных былі тока цары. Цар Барыс. Балгарскі. Міхась — румынскі. Там сэрбскі яшчэ, каторава ўбілі. Цар Давід Грузінскі. А ціпер празідзэнт, как ва ўсём цывілізованым сьвеце. Празідзэнт Малдовы Сьнігір. Празідзэнт Баклажаніі Міларадовіч, но ён не прыехаў пачаму-та. Тожэ праваслаўны.

У музеі. З кожы дзелаі барабаны і пярчаткі, абажуры, валасамі набівалі падушкі і матрацы. І што вы думаіце? Усё гэта пакупалась! І ешчо імела бальшой спрос! Вот цібе і чэлазек чэлавеку друг і брат. Уместа друга — жажда нажывы і ўсё. Каронкі выдзіралі. У міне самаво зубы зашавялілісь, када я ўбачыў. Хаця вождзэ Гярманіі і нямала зьдзелаў для свайго народа, эта ўсё раўно анцігуманна з бедных яўрэяў шыць пярчаткі.

Стары Новы год. Эта для каво-та абракадабра. Но ні для нашава чэлавека. Стары значыць харашо знаёмы, старыя добрыя ўрэмена. І ў то жэ ўрэмя новы, сьвежы. Як матрошка ўнутры другой — такая ж, но чэм-та інцярэсьней што лі. Каталічэская цэркаў, каторая нам чужда, аб'явіла ўдрут Мікалая несьвятым, зьняла лаўры ў канун пяцідзесяцілецця вялікага акцябра. А мы свайво Дзеда Мароза ўсё раўно любім, асобена дзеці, школьнікі, падрастаюшчэе пакаленьне, наша будучае.

Перад раззалочанай царскай брамай адбывае ганаровы абавязак урадавая дэлегацыя. Начальства робіць штохвіліны намаганьне, каб выглядаць больш-менш натуральна ў ненатуральных для сябе абставінах. Галоўны банкір, з выгляду просты калгасны рахункавод — зморшчаны лоб, нямодныя акуляры. Начальнік прэзыдэнцкай канцылярыі Мясьнікоў-Мясьнікян. Міністар па справах інтэрнацыянальнасьцяў. Начальнік службы спэцкантролю. Кіраўнік рэлігійнага дэпартаменту, ад якога адцялі прыстаўку „анці”. Загадчык богаўгодных устаноў. Іншае чынавенства, цэлаахоўнікі.

Храм. Калісьці касцёл, перароблены цяперашняй уладай у царкву, каб паслабіць эўрапейскія ўплывы. На шчыце звонку ўся ў сусальным золаце жанравая сцэна зь біблейскім сюжэтам пад назвай „Не крадзі”.

— Сам ні поняў ордзен чыво — зьвязды ілі крэста? Адны так, другія этак гавораць. Но дажэ есьлі зьвязды, то ні такой, як у нас. Праўда, і не яўрэйскай. Да і не зьвязда саўсім. Эта як бы лучы няроўныя вакруг дзірачкі ў камні, дзе ён нарадзіўся. Усе на каленкі — і цалаваць. Цэлая вочарадзь. І нас паставілі. Но я атказаўся. Несалідна на каленках поўзаць главе гасударства. То ногі цалуюць, то эту зьвязду. Ціпа вечнава агню, тока не гарыць. І з гробам ніясна, ніякага гробу я не ўвідзіў. Ордзен крэста ілі зьвязды гро-

ба. А гдзе сам гроб-та? Ніпанятна. Сьлішкам мудрона.

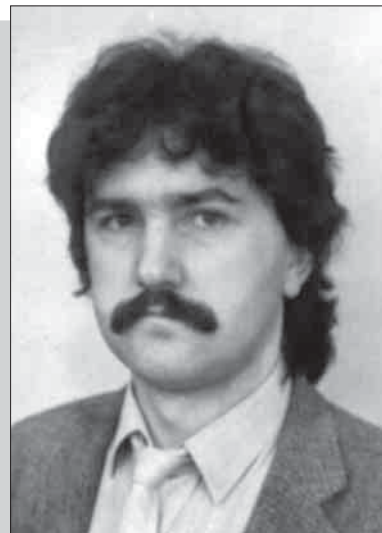
Історыя васкрасеньня такава. Яво прыбілі на крэст. Патом зьнялі, палажылі ў пяшчэры. А вутрам прышлі. Нікаво німа. Прапаў, іспарыўся. Вазнёсься на неба і сядзіць праваруч ацця, і прыйдзе аднойчы судзіць нас, і яго валадарству ня будзе канца. Такава легенда. Амінь.

Дырэктарка цукерачнай фабрыкі, адзіная сярод начальства кабета, вымае з сумачкі шакаладную цукерку, кладзе ў рот. Міністар ліквора-гарэлачнай прамысловасьці не вытрымлівае, аднекуль выпягвае пляшачку, але выпіць баіцца. Начальнік антыалькагольнага камітэту няўхвальна назірае за ім.

— Ордзен рыцарэй гроба. Абраціце ўніманьне. Эта мне как-раз і не очэнь нравіцца. Ані там хадзілі псы-рыцары гроб гасподні шукаць. Дажэ я яво не нашоў! Палезьлі тада да нас, у паходы — каб мы не былі праваслаўнымі — жалезнай пятой, з крэстом і мячом. Вот такія рыцары-гяроі, патаму мы і герб свой замянілі, на каторым тожэ рыцар з крэстом быў нарысаваны.

І пасьледняе. У маім мяшку астаўся ешчо набор касьмецікі з мёртвава мора. Там, кстаці, саўсем ня тонеш, но папрашу без намёкаў. Будзе справядліва раздаць прысутвующым манашкам. Жонка мая ўсё раўно ў дзярэўні сядзіць. Ёй ня нужна, возьле кароў. Манашкі тожэ людзі, пусьць мажуцца.

СЯРГЕЙ АСТРАВЕЦ — нарадзіўся ў 1959 годзе ў Менску. Краіны жыхарства: БССР, ГДР, Літоўская ССР, РБ. Месца жыхарства: Горадня. Прафэсія: рэпарцёр. Першае апавяданьне напісана ў 1984 г. Адно зь першых надрукавана ў кніжцы „Тутэйшыя”. Кнігі: *Янычары* (Менск, 1993), *Цэнзарскія нажніцы* (Беласток, 2000). Проза С. Астравца — гэта тэксты, створаныя паміж кожнадзённымі карэспандэнцыямі ў газэты „Пагоня”, „Свабода”, „Навіны”, „Новая Свабода”, „Наша ніва” і на Радыё Свабода. Любіць катой любой пароды. Аматар кавы, добрых кніжак, рок-музыкі й піва.

Эдзік Мазько

Правінцыя

Вечар вільготны і сьнежны
правіць дарогі, шляхі
звон аг касьцельнае вежы
мякка плыве па зямлі

шэрыя хаты, сядзібы
сьцелецца дым з каміноў
вочы пустыя і шыбы
гронкі рабіны бы кроў

ціха, тужліва, жалобна
вые сабака стары
стол у куце самаробны
пасьвіць дзіцячыя сны

вёска — ні сьмеху, ні сьпеву,
толькі сабака ды звон,
зьзяньне скрыпучага сьнегу,
чорныя кроплі варон.

1997 г.

Разважаньні на тэму манархіі

Ахвярую новай хвалі беларускай эміграцыі

ноч паг сьпеў цвіркуноў увойдзе
у абшары маёй зямлі
травы росныя дываны
у нагох яе высьцелюць і
ёй на шаты палотны кроіць
будуць ціха ў палёх сярпы

ноч дыктатаркай самазванкай
будзе правіць волю сваю
на усю на маю зямлю
і асудзіць на страту зару
забароніць усе сьвітанкі
вышле раніцу за мяжу

але хіба ня ведае ноч
што прымус не дае габра?
і паўстане мая зямля
вышле ў далеч свайго ганца
клікаць дзень на пасад сірочы
як законнага ўладара
1997 г.

9 травеня

перамога!
ура! перамога!
перамелены косьці ў муку
толькі штосьць не чуваць нам ад Бога
віншаваньняў
ня ціснуць руку

перамога!
ў крыві па калена
анямелыя нівы стаяць
ба!
мяняецца гэтая сцэна
вось парад
на ім песьні гучаць

вэтэраны няўсьцешныя сьлёзы
выціраюць дрыготкай рукой
і ім дораць
гвазьдзікі ў мімозы
ды забыліся ўсе
пра свой боль

перамога!
ура! перамога!
перамелены косьці ў муку
толькі там, дзе старая дарога
нечый чэрап ляжыць
у пяску
1996 г.

* * *

гронкі кіслага вінаграду
шэры ветах схаваўся ў іх
гушча кавы варожыць зраду
і за печчу цьвіркун заціх

і бразгоча ключамі восень —
замыкае на ноч зямлю
і па цёмных кутах на кроснах
павукі нетаропка ткуць

я гартаю чужыя кнігі
і шукаю збавеньня там
толькі голас сьляпой аслігі
мне шапоча: усё падман

павукі, цьвіркун і ветах
гронкі сінія за вакном
і пяшчотнае наша лета
і стары пасівелы дом
27.11.97 г.

Фальшывая Адысэя

ўвайсьці ў агонь палаючы
ў крычаць каб рушыліся гмахі
і ўсё раструшчылася ў пыл
а потым між руінаў
шукаць дарогу на Ітаку
забыўшыся што я ня базилеўс
не Адысэй
а усяготкі блазан
і востраверхі капялюш
бубенцы, жарты, кпіны,
каптан двукаляровы, кідкі —
адвечны рэквізіт мой

ўвайсьці ў агонь палаючы
забыўшыся на рэплікі і словы
якія напісаў мне рэжысёр

і я ўваходжу
крычу
і гмахі рушацца
і рассыпаюцца у пыл
але паміж руінаў
не немата
й не вокліч жаху
а толькі сьмех
мне таварышыць

(на што яшчэ меў спадзявацца блазан?)
1999 г.

Фантазія № 3

ня верыць варажбе і варажыць,
і вар'янецць ад прымхаў, забабонаў
і не баяцца век пражыць
чакаючы, калі ўпадзе заслона
2000 г.

Vanitas vanitati

памерці нечакана ад хваробы нырак
у пачакальні правінцыйнага вакзалу
каб разам з дызелем у Гарадзенскі вырай
душа мая усьлед за ветрам пасьпяшала

памерці раніцай халоднаю у траўні
калі на кветках і траве спачыла шэрань
зусім ненатуральна і зусім бяздарна
як мім прыезны ў балагане на прэм'еры

не дапісаўшы кніг, не дарабіўшы справаў
не запяўшы нават лебядзінай песьні
у пачакальні правінцыйнага вакзалу
заснуць навек у мулкім і няўтульным крэсьле
1998 г.

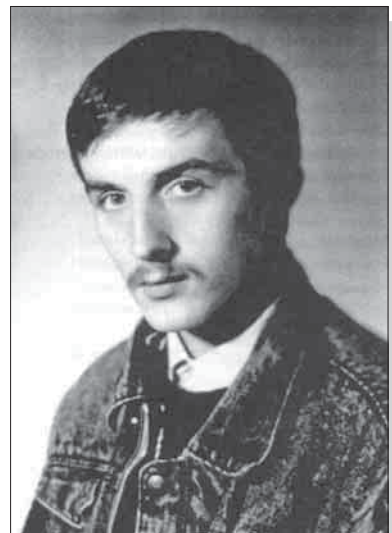
Гародня засынае

пусьцелі вуліцы бы вены
ускрытыя тупым дажджом
муры, абшарпаныя сьцены
сьціхалі, поўніліся сном

а жоўтае сьвятло ліхтарні
кружылася ў дажджы як рой
і толькі ля начной кавярні
яшчэ ўладарыў неспакой
1993 г.

* * *

калі трымаючы ў руках
замежны алавік
я выліваю на паперу
нявымаўлены крык
збалелае душы
хто мне паверыць
і мой непераможны сьцяг
уздыме? сакавік
аглігі, ранішнія сьпевы
згубіліся між сьцен...
але — пішу
небездакорна, так
як пішацца і як лацьвей
прагорклы смак
у валадарстве стомленых завей —
мой верш
парвеш
і выкінеш хутчэй
на сьметнік часу
і перамогу, і паразу
аднак
трымаючы ў руках
замежны алавік
я падаўляю крык
бо нагпіс на сьцягах:
„усё ў тваіх руках”
ня вымавіць на слых...
2000 г.

ЭДЗІК МАЗЬКО — нарадзіўся ў 1970 годзе на Палесьсі, з 1987 году пастаянна жыве ў Горадні. Закончыў гістарычны факультэт Горадзенскага Дзяржаўнага ўнівэрсытэту. Друкаваўся ў „Крыніцы”, „Калосьсі”, „Сьвіцязі”, „Першацье” і іншых выданьнях.

Аляксандар Максімюк

Тэарэтык

У Тэарэтыка было замілаваньне да радыёпрыёмнікаў. Ён сам, як і ягоныя знаёмы, ня звязваў гэтага поцягу са сваёй прафэсійнай працай. Ніхто таксама не падумаў пра гэта як пра збачэнства. Вось, так папросту — на кватэры ў Тэарэтыка былі тры радыёпрыёмнікі, па адным у кожным пакоі.

Тэарэтык быў наагул праблемны чалавек, гэта значыць, ад сваіх праблемаў ён ня мог адцерабіцца ўсё жыццё. Клопаты закіпцюрвалі Тэарэтыка на працы. Кожны новы тыдзень на радыёвяшчаньні пачынаўся ад таго, што яго хацелі адтуль звольніць. Пісьменьніку — сябру Тэарэтыка — колькі панядзелкаў даводзілася бачыць яго маркотную постаць і чуць нязьменнае „Дай ты мне чысты спокуй, у мяне паважныя праблемы”.

У фрустрацыю Тэарэтык увальваўся яшчэ й ад цыцатых супрацоўніц, якіх ён кожны дзень пакутліва сузіраў, а дакладней, абсьліньваў зрокам іх кароткія шаўковыя сукенкі, што шчыльна аблягалі ўзгібы жаноцкага цела і пры кожным поруху выдавалі ціхі шэлест. Тэарэтыка сіламоц цягнула дасьледаваць лініі станікаў, што надта ж выразна адзначаліся пад сукенкападобнымі вычварэнствамі сучаснай моды, а да крайняй зьнямогі даводзілі яго тыя паддосьледныя аб’екты, у якіх ён не знаходзіў ні намёку на майткі, хаця б і самыя скупыя. Псыхічна зьмяжджэраны пасья працяглага дня на працы ён вяртаўся дахаты і, як умеў, разраджаў свой стрэс. Звычайна, ён запрашаў да сябе знаёмага і выпіваў зь ім бутэльку.

Часамі кампанію Тэарэтыку сладалі Паэт або Пісьменьнік, і тады на адной бутэльцы наагул не канчалася. Такая стрэсаразгрузка спараджала новую праблему — гіганцкае пахмелье, прачмухацца зь якога абазначала зноў жа ачнуцца ў іншым пахмельлі. Уся гэтая працэдура, закрэсьліваючы поўнае кола, спрацоўвала на працягу нейкага паўгоду. Тады надыходзіў час, каб наадрэз адбіцца ад сваіх праблемаў (прынамсі Тэарэтыку так думалася) — ён браў два тыдні водпуску ды клаўся ў шпіталь дзеля мэдыцынскага абсьледаваньня.

Ён любіў паласатую шпітальную апрануху, няспешнае сноўданьне па калідорах, простыя й недвухсэнсоўныя анекдоты прыбіральшчыц

а палове сёмай, геройскі перакур з пацыентамі аддзелу захворваньня лёгкіх, характэрны для шпіталяў пах лізолу ці хрумст расьціснутага пад шлёпанцам таракана. На жаль, шпіталь яго не супакойваў. Раздражнёнасьць нахабна ўкліньвалася ў шпітальнае жыццё Тэарэтыка ў тыя моманты, калі на ягонае аддзяленьне заходзілі папрактыкавацца студэнткі мэдыцынскага факультэту або навучэнкі апошняй клясы мэдыцынскага ліцэя. Першыя (калі надвор’е скварыла, не даючы й ценю надзеі на прахалоду) насіліся ў лёгкіх палатняных нагавіцах і пінжачкох. Яны цікаўна прыглядаліся да пацыентаў ды ўважліва слухалі павучэньні спрактыкаваных стажораў. Звычайна гутарка круцілася вакол дыягназаў, а студэнткі й спрактыкаваныя стажоркі падыходзілі прахаладзіцца да шырока расчыненых вокнаў. Завалены ў пасыцель Тэарэтык — цяпер сам у ролі паддосьледнага аб’екту — бачыў пад сьвятло камлі голых жаночых ног і нешта, што тлумачыў сабе як майткі з карункавымі лямоўкамі ўкруг сьцёгнаў і бёдраў. Ён заплюшчваў вочы і далей разьвярэджаў сябе думкай, што тыя трусікі ружовыя і — мусова — празрыстыя.

Зіхоткабелыя й накрухмаленыя да лубкаватасьці фартухі мэдыцынскіх сёстраў-ліцэістак не прасьветліваліся пад сонца. Ні пад рэнтгэн, па-шпітальнаму жартавалася ў думках Тэарэтыку. Да пацыентаў ліцэісткі мелі хутчэй практычны чым навуковы падыход. Прыбраць нячыстасьці з-пад нямоглых, засунуць шпрыц у дупу альбо псякрэўскім матам адпудзіць інфантальна капрызлівых старэчаў. Чым даўжэй Тэарэтык любавалася гэтай практычнасьцю, тым вышэй разгойдваліся ягоныя нэрвы. У амьрцёвым шпітальным паветры ягонае цела шчыmlіва ўспрымала павеў нездаровага флюіду ад шпаркага маху гладкіх і пругкіх сьцёгнаў пад накрухмаленым фартухом. Лубкаватае палатно заломвалася й шаргацела пры кожным тукі-тук глянцавітых пантофлікаў. Яму таксама нездаровілася ад таго, што ў іх на нагах былі калготкі — бліскучыя й сьлізкія, рыхтык у той афіцьянткі з бару „Алё-Алё”...

У бар „Алё-Алё” Тэарэтык наведваўся аднойчы ў кампаніі Паэта і Пісьменьніка. Пасья пятага кухля Тэарэтык адрозьніваў Паэта ад Пісь-

меньніка наступным чынам. Паэт скалаціў у сваім жыцці два складныя вершы на літаратурны конкурс, у якім і перамог. Пісьменьнік жа не напісаў нічога вартага ўзнагароды ды ня мог перамагчыся, каб нешта дзеля такой акалічнасці напісаць. У бары Пісьменьнік кінуў заўвагу — у паэтычным ключы — што ў калготках афіцыянткі тоіцца магніт і бляск. *Руку сунь ёй міжы сьцігнаў роўна, каб сыгнула ўвокал іскраў поўна* — адказаў Паэт двухрадкоўем са свайго трэцяга і неўзнагароджанага някай камісіяй верша.

Сэкс Тэарэтыкам перш за ўсё сузіраўся праз прызму жаночых грудзей ды іхніх практычных памераў. Пік сэксуальных магчымасцяў Тэарэтыка вячаўся тэлефонам у агенцтва сэксуальных паслуг. Тэарэтык заўжды беспаспяхова дапытваўся пра паненак з грудзьмі-шасьцёркамі. Часамі, у парыве мужнасьці, размова Тэарэтыка з агенцтвам набывала й такі характар:

— Алё-алё, з паняй... можна адзаду?

— У вас на думцы анальны сэкс?

— Так, аральны — машынальна адказваў Тэарэтык.

— Са мною напэўна не, але я запытаюся ў калжанкі.

* * *

Пісьменьнік і Тэарэтык стрэліся пасля шпіталю. Пісьменьнік зайшоў папытацца пра здароўе. Грукаць у дзьверы давялося з паўгадзіны, але Пісьменьнік ня здаўся, бо ў дзьвярным вочку блішчэла сьвятло, а з кватэры даходзіў гук чыёйсьці прывіднай хады ці прысутнасьці. „А-а-а...” — прывітаўся Тэарэтык. „У-у-у...” — адказаў яму Пісьменьнік. Прайшлі на кухню. Па дарозе Пісьменьнік адзначыў, што ў кожным пакоі гарыць сьвятло ды працуе радыёпрыёмнік. Кожны апарат прыймаў іншую хвалю. На роднай станцыі Тэарэтыка перадавалася багаслоўская гутарка папольску. На ватыканскай частотнасьці йшла такая ж гутарка па-беларуску. Трэці апарат лавіў праскую хвалю, але Пісьменьнік ня скеміў, пра што была гутарка, бо дзьверы ў той пакой былі зачынены. На кухні Пісьменьнік з Тэарэтыкам дапілі рэштку з бутэлькі нуль-семдзясят-пяць. З блытанага расповеду Тэарэтыка Пісьменьнік зразумеў наступнае.

Шпіталь Тэарэтык пакінуў па сваёй пісьмовай просьбе. Адхіленьняў ад нормы для трыццаці пяці гадоў у яго ня выявілі. Тэарэтык у шпіталі пазнаёміўся з дзьвюма студэнткамі-практыканткамі. Цыцкі ў іх былі не шасьцёркі, але даволі прыстойных і практычных памераў. Практыканткі, пераапануўшыся са службовых палатняных касцюмчыкаў у цесныя шаўковыя сукенкі, ахвотна згадзіліся правесці яго дадому. Па дарозе ўтраіх заскочылі ў начную краму, дзе ўзялі дзьве вялізныя пляшкі й буталь сэвэн-ап. Тэарэтык распаціўся візай, бо наяўныя разышліся яму яшчэ ў шпіталі на цыгарэты й па канвэртах — ён не хацеў спаць з тараканамі на калідоры. На кватэры Тэарэтык і абедзьве практыканткі нарыхтавалі сытнюю вячэру. Пакуль елі й распылівалі гарэлку, Тэарэтык моцна хваляваўся — ягонае хваляваньне спачатку абярнулася ў здаровую ўзбуджанасьць, а затым у хвараблівую эксцытацыю, якая яго канчаткова змарыла. Практыканткі ў выніку заняліся лесьбіянствам пад гутарку на праскай частотнасьці. Тэарэтык панаглядаў крыху за іхнімі дзеяньнямі, але здаровая ўзбуджанасьць ад гэтага не вярнулася. Што да Пісьменьніка, дык той павінен быў даць яму — Тэарэтыку — чысты спокуй, бо ў яго былі паважныя праблемы.

Пісьменьнік пагадзіўся з Тэарэтыкам і сышоў. Ён, было, падумаў, што шэлест шоўку, бліскачых калготкі, уяўны іскрапад, неўзнагароджанае двухрадкоўе й практычная шасьцёрка, магчыма, неабходныя, каб дабіцца здаровай узбуджанасьці ды не праваліцца ў хвараблівую эксцытацыю. Але як у адной кватэры стрываць тры радыёпрыёмнікі на трох розных хвалях?

АЛЯКСАНДАР МАКСІМЮК — нарадзіўся ў 1966 годзе ў Бела-стоку. Праграміст. З 1991 году працуе ў тыднёвіку „Ніва”, для якога падрыхтоўвае традыцыйна-папяровыя і электронна-інтэрнэтаўскія выпускі (www.kurier-poranny.com/niwa/). У 1999-2000 гадох, ва ўмовах татальнай перагрузкі беларускай Беласточчыны гістарычна-мэмуарным пісьменствам, распрацаваў канцэпцыю літаратурнага часопісу „Правінцыя” і даў ёй ажыццяўленьня.

Мікола Канановіч

На Дзяды

Чорнае лісьцё... Зямля пустая
Ворывам прылегла на спачын.
Асеньні вецер дзьме ад небакраю
І здаецца горкім, як палын.
На Дзяды — вакацыі... Вусьцішна.
Поўніцца трывогаю душа.
Вецер сьвішча. Быццам на гарышчы
Чэрці ладзяць зь ведзьмамі шабаш.
Вёска хутка хутаецца змрокам,
І ня сьпіш пад поўнач ты адзін...
Мо за ўсіх адзін цьвярозым зрокам
Аб прашчуры бяссоньніш успамін.
Мо таму вусьцішна так і горка,
Што забылі мёртвых і жывых,
А замест душы гадуем горла
І гзядоў хаваем маладых.

На бацькавы ўгодкі

Бабуля, гзядзька, бацька —
Помнікі, крыжы.
Са сьнегу гзень пачаўся,
З марознае імжы.
На бацькавы ўгодкі —
Крыштальны холад шкла,
А на шчацэ ў матулі —
Дрыготкая сыляза.
— Памёрлі маладымі.
Ім жыць бы яшчэ ў жыць,
Нібы жыцьця палова
Пад каменем ляжыць!.. —
Губляюцца ў прасторы
Гукі жалобных слоў.
Удовы сваё гора
Хаваюць ад сыноў.

Ды чарка страпянецца,
 Як сэрца, у руцэ,
 Болем, жывая, б'ецца
 Душа ў халодным шкле.
 „За упакой” чытае
 Прывычна ўжо сястра,
 А на крыжах канае
 Пакутны цень Хрыста.
 І мне спытаць бязбожна
 Так хочацца ў яго:
 — Ці Ты дамогся, Божа,
 Нам раю там свайго?

МІКОЛА КАНАНОВІЧ
 — нарадзіўся ў 1965 го-
 дзе ў вёсцы Вострава
 Слонімскага раёна.
 Працаваў кінамехані-
 кам, у калгасе, выкладаў
 беларускую мову і літа-
 ратуру ў сярэдняй
 школе. З восні 1998
 году працуе ў рэдакцыі
 „Газеты Слонімскай”,
 з’яўляецца намеснікам
 старшыні аб’яднання
 „Літаратурная Слонім-
 шчына”.

Лявон Вашко

7-45

Неба марыла дажджамі... і восеньскі дождж
 мераў жыццё кроплямі... і кроплі-адмаркі пус-
 скалі дзівасны ў прынёманскі прагны жвір
 і ў вечнаненатальнае хваляванне вячых дрэ-
 ваў...; думка Лёніка Вашка дала нырца пад зям-
 лю і міглётам памкнула па халодным провадзе
 на іншы бок рэчавасветавага каламуту...; нумар
 тэлефона: 7-45... 7-45...

7... 4... 5... Ёсць глыбока ў жвіры й гліне про-
 вад, што злучае цябе з тым недасяжным закут-
 кам душы, які завецца ўчорапражытак — вось
 што ўведаў некалі Лёнік Вашко. Ён, напэўна,
 усё сваё жыццё брыняў гэтаю ўведаю, як бры-
 няюць навакольлем і думкамі вочы — памалу,
 патрохі, заўсёдна і бясконца, пакуль прасвят-
 ляцца відуща вылученымі з яйка куранята-
 мі, — і вось аднойчы ўведа наплыла раптоўна,
 таямніча й невытлумна, нібы космас з-за гаю;
 неяк прыемнастрашна забалесілася душы ад во-
 сені на двары, і ад шчаслівых здагадкаў ва ўтуль-
 ных, нагрэтых ваўнянымі шкарпэткамі пятках.
 Лёнік Вашко пачуў сябе змалела, ад груку сыціс-
 нутага ў крупіну сэрца задыхалася самымі да-
 рогімі на зямлі гукамі й словамі — добра, наса-
 лодліваадзінотна; а вочы — задзіўленыя кура-
 няты, і галава — хіхлястая куранятуха; зь цяж-
 кое зьяночанае бэры сэрца абярнулася ў расх-
 валяваную кропельку вішнёвага соку; малень-
 кае, яшчэ не падгадаванае сэрца ў шматстагодзь-
 дзевай сыцясноце, і кожная думка, і кожны мірг

вока, і кожная валасіна вырастаюць з дзіцяча-
 га расхваляванага груку. Зусім нядаўна, шмат
 стагодзьзяў таму, гэты чалавек быў проста тлу-
 мам гўкаў, проста выпадковымі рэчамі, сьпеш-
 на ўціснутымі ў падарожны клунец, проста та-
 леркаю з гарачым бульбяным супам на стале
 свайго бацькі, а цяпер ён, пахіліўшы над клы-
 пажкамі старога, антыкварнага кампутара пу-
 довую няголеную рэпу, набрынялаю даўкім уз-
 варам трыццацігадовых мазгоў, сядзеў у нега-
 варкім пакоі пастарэлага фінскага дому, закра-
 таванага з усіх бакоў старажытным гальлём яб-
 лыняў; за акном сеяў дождж... дождж...; побач,
 тут жа, у гэтым сьвеце, па-нябожчыцку раскі-
 нуўшы крылы, дужыўся падняцца і паляцець
 над гарадком стары тэлефонны даведнік; хаця
 не, ён ня дужыўся, — ён імкліва жываляцеў над
 цаглянымі муштукамі, што куродыміліся ў гар-
 батых шыферных мызах гарадкоўскага падаш-
 ша; Лёнік Вашко, як бы ня верачы ў жыццё
 старэчых крылаў, пакратаў даведнік між грудоў
 кніжак і расквечанай літарамі жоўтай лістоты
 памеру А-4, якая расла на стале ў ягоным па-
 коі і, адвёўшы вочы ад лічбавых слупкоў, зірнуў
 праз шыбу й яблынякраты на двор: там мулкі
 сэнс гарадкоўскага быту нікчэмна раставаў
 у сённядні і мокрая гракі выпадковымі дум-
 камі шнырылі скрозь вымуты неба, *а неба ма-
 рыла дажджамі... а восеньскі дождж мераў
 жыццё кроплямі... а кроплі-адмаркі пускалі дзі-*

васны ў прынёманскі прагны жвір і ў вечна-ненаталёнае хваляванне вячых дрэваў... Тады крамяная рэпа падумала, што ёй хочацца дыхнуць вуліцы, дажджу, лесу, сырога неба й вільготнага святла, і яна дыхнула іх прахалоднаю слінаю ў роце і балеснымі ад перад'зімнае золі расколінамі ў рэдкіх зубох; ... ці не з шэсця зачынаецца прыход?..; наспіліўшы на ссыцелы пуп гаматны палітон, Лёнік Вашко выкараскаўся са свайго барлогу й пакараскаўся папоземлі лісьцяходам — з вятраным трымценьнем адзеньневых шатаў — у імжу й мроі; цёмная разумная зямля саньліва зірнула на яго з-пад штыхеткаў стомленымі ўзаранымі агародамі й цёпла дыхнула ў вочы; шкляная восень бегла чыстым ядраным паветрам па жылах і хвалявала кроў; ён падаўся да дубоў і соснаў і дыхаў дзівосныя відмы, і глынаў прывідныя, набрынялыя размаітым лясным стодухам цені лесавікоў ды ваўкалакаў.

Было восенна па-мудраму, зь вільготным шурхатам пад нагамі, з хуткаблізкімі сівымі прымаразкамі ў касмыях карычневае травы; ... холад, вецер, адзінота, цёплыня...; Лёнік Вашко асянеў разам са сьветам і йшоў, як ціхі лісьцявей, берагам і лесам углыб цёплапразрыстае плянэты; за сьпінаю заставаліся адшалупленыя ад жыцця імгненьні, і няспешна пакідаліся ў сьпінасьвеце дрэвы... і жалуды на рудым лісьці... і цені ад сьвятла...; мімаходам і мімаволь пратупкаў пудкі лось — ён прабег паўз Лёніка Вашка неяк па-бабску, па-каровінску хлюпаючы ружовым яйцавымам, і нават нязграбны грукат ягоных касьцей не замінаў разгатаму харакству; над Нёмнам успалынула ў паднябёсы й праляцела зграя зайцоў, даючы разьвіталнага кругаля перад падарожжам у вырай і сьпяваючы апошнюю жалобную песню расстання; хітрыя шчупакі павыпялэхваліся на бераг і нерухомымі бёрнамі ляніва адпачывалі пасля ўтомнага працоўнага дня; усё было вакол, як заўсёды, абыклае й незвычайнае... лес пахнуў апалым лісьцем, апалае лісьце пахла лесам... Восень, паўсюдная восень у кожнай хвіліне; дажджы ліліся зь неба і з душы ценькімі ручаінамі-марамі, шамацелі аб пясок сваімі казкавымі спадзевамі, расьсяваліся; і Лёнік Вашко ачмурэў ад восені, як ад чэмеру, ён усімі сваімі жыццямі ўбачыў: навакольная паднебная сухаземласьць спатайка, а дзе й аб'яўлёна, мералася перамагчы неба — але як жа ты яго пабораеш, калі яно марыць, а ты паміраеш у ягоных марах?; змываўся час, тапілася прастора...; і неба хмарама-рыла летуценным няспешным сітнікам, а Лё-

нік Вашко, ідучы-жывучы між нізам ды верхам, пляхаючы шчаслівымі сухімі нагамі і змакрэлым ненаскрозь абуткам па лужынах-люстрасьветах і глынаючы праз шчарбіны ў роце волкія крозы, пячуў у сабе бездапаможнасьць гэтага паўсюднага ўчорашняга сухасохлага заду-ніжыні й панаваньне заўтрашніх маравыясеньняў, — вясна, хаця й восенна; „... мабыць нешта новае да нас точыцца ў воблаку, — здагадаўся ён, — няйначай, нешта там да нас точыцца тачылам...” Ён ішоў па восені, па восені нарэшце й прыйшоў; то была думка, у якую ён уваткнуўся ўвесь адразу, цалком — з абабітымі насамі на чаравіках, з прышпіленым да пуза палітонам, — думка, якую ён не здолеў і не схацеў пераступіць: недзе вось тут... вось... вось пад гэтым лісьцем... пад чаравікамі... пад зямлёю... у жвіры, у гліне... провад; „...досыць хадзіці.. я чуйкаю чую — трэ пазваніці”: „...досыць дахаты... патэлефаную... пагавару...”

Праз гэткую здагадку і свае нечаканыя намеры ягоныя шчарбіны здзівіліся нехлямяжым бажавольным наівам: „... вой жа, трэба пазваніці мне... вой жа, пазваню ў акураце...”; напіўшыся ротам нябёсных ручаёў і правёўшы вачыма апошнюю зайцахмару за даягляд, ён вярнуўся ў хату; апануўся ў цёплае, зьдзеўшы зь сябе восеньскую праябласьць. Здагадка не адпускала яго да іншых думкаў, а намеры хваляваліся глыбока ў душы. Сеўшы на мяккі ўслон у гасьцёўні, ён перш чым брацца за тэлефон, зазірнуў праз акно кудысьці далёка, далей за згалелыя рукі яблыняў у садзе й далей за зеленкаватыя ад часабуцьвення штыхеціны ў плоце — кудысь на самае доньне санлівых нябёсаў; той зазірк ня быў проста зазіркам, хаця й быў ім таксама — гэта было чаканьне; самыя галоўныя імгненьні жыцця заўсёды трэба чакаць, іначай яны не надыдуць. Выпітыя Лёнікам Вашком небакрызы прарасьлі скрозь яго самога, і цяпер ён пачуваўся большым, вячнейшым, бязмежнейшым за сябе; „... нешта будзе, калі ж нешта точыцца... нешта аблочыць...”; чэмер назусім счамярыў Лёнікавашкову галаву, крозы расквітнелі ў душы й наўкола, і, напэўна, у гэтую хвілю Лёнік Вашко сам перарабіўся зь зямлі на неба: ён паляцеў сьветатворчым дажджом скрозь празрыстае скразьё на чэрствую зямную сухлавіну, асеў на яе ніцма і наталіў яе сваімі снамі. Вочы набрузьлі відмамі: ужо гэткага папаналезла ў вочы і праз вочы далей, у самыя цёмныя закуткі чэрапа, што большага й ня трэба; памёрлае ажыло-адрадзілася, мінулае існавала дужаяўна ўпаварень зь цяпершчынаю,

а цяпершчына ператварылася з камення ў бясконцую жывую мрою. Вось цяпер Лёнік Вашко, п'ючы й наталяючы сухасьвеціцу ўласнаснамі, зразумеў, што межы сусьвету раптам зьбязьмежыліся да немагчымага, да шчэнт, што ўсе законы й ланцугі, якія глуміліся над прыродаю рэчаў, апалі непатрэбнаю нікому шалухою і што цяпер вольная, незапрыгоненая душа можа ісці сабе ва ўбочыны, якія ёй заманяцца, і ня толькі ў бяскрайнія ўбочыны, але ж і ў нутро самога жыцця, ў нутро наўзвочных, па-кантаўску самаістых прадметавадуноў, напоўненых пакрыёмымі няўпіннымі зьявамі іх саміх; Лёнік Вашко зразумеў, што ўсё наўкольнае-ўнутрыбаскоцазьяўнае падказвае яму нейкую мудрую дабясконца і даняўцяму падказку.

Цяпер Лёнік Вашко дачуў, што ён шукаўчытаў упошапт тры вечары запар у старым ушорганым тэлефонным даведніку, які выпадакова вываліўся з прамінуласці-нечасі й проста ўпаў у сэрца; ... успомнілася: гарадок толькі пачынаў насяляцца жоўтымі вухастымі й звяглымі істотамі — плыў утульны час тэлефонае рамантыкі; „... услышав непрерывный гудок, набирайте нужный номер, имея его записанным перед собой...“; „... вращая диск, доводите его до упора...“; „... при наборе номера обязательно соблюдайте очередность знаков и внимательно следите за тем, чтобы не пропустить какого-либо знака или не набрать его два раза...“; даведніку было гадоў з дваццаць пяць або й болей; „Список абонентов“; падрапаны, памяты, ушорганы, але не забіты — у старажытнасьці не было моды на шчаду й тэлефонныя даведнікі рабілі куленепрабівальныя; у старажытнасьці ўпарта верылі ў вечнасьць, і таму даведнікі выдаваліся непатапляльныя, як авіяносы, і полыматрывушчыя, як банкаўскія жалезныя сховы; 1971 год; позьняя вясна або раньняе лета, цяплынь, пясок пасьля дажджу, чарвякі-вадзянікі на сьцежцы ў чаканьні сваіх курэй, спакойная трава 1971 году... валасы гартаюць санлівы ад сонца вецер... незамутнёнае расчараваньнямі акно ў фінскім дамку глытае сусвет, і ў акне ўсе колеры шчасця... рахманая локшына мерае ў талерцы дно...; маленства. Лёнік Вашко пасунуў бліжэй да сябе тэлефон, узяў даведнік у рукі і разгарнуў; чакаць больш ужо не было як, — калі ўсяго часу почакам чакаць самыя галоўныя жыццёвыя імгненьні, яны ніколі не надыйдуць, — чакай, пакуль чакаецца, а тады бяры сам. „Патэлефаную кудысь... пазваню куды-небудзь у старасьвет... унутр жыцця... у самыя вантробы... толькі выбяру сабе ну-

марчык які...“, — зашапталі няголеныя губы; нумары ў старажытным даведніку, як ня дзіва, таксама былі старажытныя, трылічбавыя, і больш нідзе не існавалі, як толькі во тут, у руках Лёніка Вашка, і там, у адоймах рухавага, жывога тамастанья; „... не зная твёрда нумер, не снимайте микротелефонную трубку...“; ён зачэпіўся за райсабес і спатыкнуўся аб масласырзавод; „... патэлефаную ў масла...“. Лёнік Вашко набраў нумар: 5-40, гудкі, чаканьне, імклівы думкарух...; *думка Лёніка Вашка дала нырца пад зямлю й міглётам памкнула па халодным провадзе на іншы бок рэчавасьветавага каламуту*; там, у глыбежы тэлефонага карэньня, штосьці пстрыкнула й пачало жыць.

— Алё!.. Слухаю я!.. Алё!.. Алё!.. Можна гаварыць! — гучны, як усё роўна што з носу і проста ў вуха, голас з глыбіні насустрач Лёніку Вашку; „...говорите прямо в микрофон — этим Вы улучшите слышимость...“; неўзваротны сусвет і гучны неўзваротнасусьветавага голас...; ад гэткага голасу кроў ператвараецца ў акіян і клягчыць ды клякоча.

— Гэта масласырзавод? Ці туды патрапіў я? — Лёнік Вашко загарэўся неўясьнёнаю трывогаю; белая рэпа, нацёкшы сьпелай баграю, чырвоназбуралася; ён сумняваўся ў чымсь, калі пытаўся ў тэлефонае безмежы сваім восеннапразрыстым сыраватым голасам; „ці туды патрапіў я?“; ён меў нейкія страхотлівыя, неўясьнёнатрывожныя сумневы, хаця ўміг усё зразумеў, мала што разумеючы; „незразумелараптам-зразумеласяўсё...“; ён прагна схпіў-апалоніў бясконцым розумам бліжыню старасьвеччыны й векапомнага пылу, і зьветранае духмянасьці даўняга дзетароднага бульбянога супу, і бадзёрую пераднавагоднюю знобкасьць, калі дробная, дзіцячая постаць, — хто... хто там? няўжо з такое гладкае крамянкое падбульбовіны вырастае гэтка вялізная-дупляная рэпа? — няўмела, падаючы, коўзалася на лызгачах-сьнягурках па сьпіне става, заціхага на доўгую зіму пад аграмадным чорным марозьлівым усясьветам-вышынёю-вечарам, а бацька падтрымліваў пастаць-мальку за руку, падсабляў ёй падымацца зь цьвёрдага мэталёвага лёду, а яна зноўку падала, — і разумелася ў гэтым тэлефоначасе асаблівым невыказным розумам ціхая вечаровая амлеласьць летняе туі ў нешырокім гарадкоўскім гайнічку непадалёк ад цэнтральнае плошчы, тая ціхая амлеласьць, якая калісьці раптоўна, негадана, мімаволі і ўпершыню выпілася глыбокімі глыткамі і зацякла некуды ў падсэрца і зьмяшалася з водарам собскага жыць-

ця і засталася ў собскім жыцці, як быццам Лёнікавашковым, і ўгадавала надалей і назаўсёды, як быццам Лёнікавашкова, пражываньне, — і разумелася бязрозумнапраніклівым розумам сыпелая заўсёднасьць даўнаўчэзлых, рассыпанных белымі пазногцямі па бясконцым часаваньні нарцызай, што неўзабаве, проста з рук маці, вырасьлі ў кветніку, абкладзеным крэйдацэглаю, і хтосьці — ці ня той малы падрэпак?.. ці ня гэтая набраклая днямі й стагодзьдзямі паслябульбіна?.. — навечна прыхіліўся на хвіліну да расквітнелых малочных пырскаў, і хвіліна зацягнулася на сто стагодзьдзяў і на век вякоў, і ніколі ня скончылася, і ня скончыцца... „Ці туды патрапіў я?” Туды... туды...

— Туды... — адказаў голас з глыбіні. — Точна... Гэта масла...

Гэта масла... Лёнік Вашко разгублена ня ведаў, якія словы... думкі... пытаньні... Вось — масла, вось — голас зь мінулавечча... вось — чвэрцьстагодзьдзя, і яго ўжо няма... і яно ўжо вярнулася... Што папытацца?.. „Няма розьніцы...” Мо проста гукнуць голасам на голас?..

— Ну, як там у вас справы? — нарэшце Лёнік Вашко знайшоў у галаве выпадковае пытаньне.

— А нічога сабе... Няплоха, — немінуца азвалася глыбежа, — Цяперака ў рабоце далі сто пятнаццаць працэнтаў плану проці тых ста, што ад нас просяць... Няплоха ў нас ідзе дзела... Можна дажа пазавідаваць...

— А... якасьць як?..

— І якаства няплоха йдзе... і калічэства няплоха йдзе..., — голас трэскнуў, як сук у печы, і загарэўся цікаўствам. — А што такое, га?

— Ды так... нічога... — Ніхто, ніхто на сьвеце й па-за ім ня можа іначай адказаць на пытаньне „а што такое, га?”, калі пытаньне гэтае вылятае проста з тэлефоннага дроту насустрач няўрозумнай тузе. — Проста так... проста так...

— А я думаў, гэта з райкаму звоняць... сакратар... ці памочнік...

— Ды не... А вы — хто?..

— А я Мамчук Савелі Мікітавіч... парторграм тут са ўчарашняга дня...

— Ну, зразумела... — выпадковыя словы скончыліся, і зноўку — разгуба перад вечнасьцю.

— А вы — хто, га?.. — Савелі Мікітавіч Мамчук голасагарэў і не згасаў у цікаўстве.

— Ды так... проста... — Гэта яшчэ больш безвыходна, чымся „што такое, га?”; „вы — хто, га?” — філязофія, якую не спасьцігнеш, пытаньне, на якое, адказаўшы, заўсёды схлусіш. — Я... проста так...

— А я падумаў, што з райкаму...

— Ды не... Я... проста так... Проста, каб пагаварыць...

— А-а... Цяпер я ўсё паняў...

— Усяго добрага... — Лёнік Вашко гаварыў ужо рэшткамі-апошкамі; ды і ён, увогуле, не гаварыў — ён слухаў тэлефоначас і гучнаясны голас Савелія Мікітавіча Мамчука.

— І вам тожа шчасьліва... Прыятна была пабясёдаваць дажа...

— Усяго добрага...

— Ага... Мае вам найлуччыя пажаланьні...

Савелі Мікітавіч Мамчук паклаў слухаўку і зьнік у мінуўшчыне; „по заканчэньні разговора следует немедленно положить трубку на рычаг...”; ад Савелія Мікітавіча Мамчука засталася адно спадзьямельнае зумканьне — яно хутка-перарывіста ціўкала пра колешнія гарадкоўскія жыццці й словы, пра счасаваную траву й спрамянёныя вочы-позірккі, але гэта зусім ня быў знак „ЗАНЯТА”, — увадваротку, кароткія перагуды *запрашалі* Лёніка Вашка ў свой жывы ўчорашнім жыццём таемнакрай-пазачасоўе. Тады ён, пагартайшы даведнік, набраў да ўпору нумар 5-46; народны судзьдзя Мікіта Сідаравіч Шык, у розьніцу ад Савелія Мікітавіча Мамчука, ня быў гэтка рахманы; ня глядзячы на рамантыку першае гарадкоўскае тэлефанізацыі, ён чамусь не паляцеў душою насустрач словасустрачы і на зьбянтэжанае пытаньне „ну, як справы?” недаверліва й з нэрвоваю запасокаю адказаў:

— А вам што за дзялы да маіх дзялоў?..

Але й таго таксама было дастаткова, і — аж зашмат; гэты сусьвет, што праімкнуў-выжыцьціўся й выбег са старою кроўю кудысь у няўбліль-няўвечар — гаваркі; мінулае загаварыла голасам — і гэтага дастаткова, аж задужа і... вельмі-вельмі мала; адрэзаная крайка жывога крэўнага сьвегу, бясконцахвілінная й недасяжнаблізкая, таемная вілася з-пад акасьцявелых навакольных прадметавадуноў; і Лёнік Вашко круціў тэлефонную кружэлку. У кінатэатры — 3-45 — ішла кінамаляванка „Чыпаліна”: жывыя гародніна й садавіна паўсталі на бой за права быць творцамі, а не вытварам, і няўтомна, гадзіна пры гадзіне, і год пры годзе, і сэанс пры сэаньсе, пралетары жабрацкіх агародаў аддана змагаліся за долю ў пазайсімным сьветачасе гарадка; Лёнік Вашко пачуў-пабачыў у падстаркаватым голасе касірккі, якая блытліва апалядала яму сюжэт, той сакатлівы вечнарух фільмовых мэханізмаў і тое стракатае вечнамігненьне чароўнага жыватворчага ліхтара, якія пазакінна, у глы-

біні жывое белапрасьціні малявалі нязьменную карціну гераічнага сусьветазмаганьня: у сваёй агароднінаклясавай праміжсобіцы бездапаможныя й мужныя істоты шынкаваліся, рэзаліся, марынаваліся, квасіліся, варыліся, глыталіся нейкім наўзвышнім лёсам-голадам і гінулі ў сьліматых страўніках пачвараў-спажыўцоў-цыклёпаў і насуперак гэтае свае сьмерці і ўнаругу сваім зьнішчальнікам неўтаймоўна й незьнішчальна вырасталі проста з глебы, проста з гразі, проста зь ніадкуль; гісторыя без пачатку й заканчэньня аднастайна й глыбока бегла ў белачыстым зеўры-акне гарадкоўскага кінатэатра, і мінула- й вечнаголас касіркi ў тэлефоннай слухаўцы гучаў па-гамэраўску, старажытным гераічным эпасам. Звончас-звонрэха прынёс зь „Мінуткі” — 6-62 — прытомлены й зласнаваты голас прадаўчыхі; аднак раздражнёнае рыпеньне ейных дзьвярных сківіцаў — абавязковая адмета навакольных сьвятаспакою ды сумнарадасьці; у чайной-гарбатні гісторыя таксама, як і ў кінатэатры, і на масласырзаводзе, і ў судзе, пазяхнула й заснула імклівым часаспынам; у „Мінутцы” сьветачас умінуціўся ў вечнасьць і вымінуціўся даўгой дзедавай пугаю *імгненьнем*; гэта было самае часаварнае месца ў гарадку, тут бо плянэзатар’е перамяшалася ў стоформах ды ў стосэнсах і пупачасавіна дзеясьвеччыны-новародкі завілася ў стовузлы і ў стомэтафары — час маніў, ашукваў, сьмяяўся...; тут паранейшаму й па-заўсёднаму дыхала суцэльная містыка сюррэалістычных пераўтварэньняў — „...зайдзеш у „Мінутку” на минутку, а выйдзеш празь пятнаццаць сутак...”, — і ўчастковы Байда часамерыў у натомленых ботах, адмысловую, міліцыянцкую вечнасьць гарадка, завязьдэна ходзячы скрозь часавыміначваньне сьвету строгімі ходзікамі й нялітасным гадзінніковым ківачом; тут чарты, вялізныя, як коні, і гладкія, як бабы, выдзыгвалі з чарак, выгоцвалі са шклянак, выбрыквалі з келіхаў, выпляндроўвалі з бутэлек, выпяндрывалі з кудлаў і капцілі шалёным тропам на сталах вясёлы танец „Голы дрыганог”... тут невялікія ўтульныя карычневыя валізкі, напакаваньня нясьвежаю бялізнаю і ўзапрэлымі ручніком ды рагожкаю, разам са сваімі гаспадарамі прагна п’янелі пасья лазьні, а тады забываліся пра сябе, зьнікалі са свае сьвядомасьці, пераўтвараліся ва ўзвей-вечер і ў касмічны пыл і зьветрываліся... распываліся... зьнерэчаісьніваліся... тут пахла лёкам, а ў лёку плавалі селядцы, а ў селядцах хрыбеціліся шкілеты, а ў шкілетах хвалявалася засоланая музыка акіяну... тут сыцены сьведчылі пра бязьмежжа,

а на сыценах вісельна каналі люмінісцэнтныя ліхтары — Лямпы Дзённага Асьвятленьня ў краіне зыркага сонца, — а ў сьвятле гэтых рудзьявасівых, мутасьветлых дзённалямпах здаровая й нездаровая мужчынская чырвань на шчоках і на насах выкалёрвалася ў сінь-зялёны фіялет і размалёўвала пукатыя галовы сыцішнымі колерамі прывідаў... тут заўсёды не было *тут* і тут ніколі *тут* не йснавала, а тут проста імгненьні варыліся ў падпілых і ў пад’елых шлунках выпадковых наведнікаў і сквапных спажыўцоў часу, — і ўва ўсім гэтым ды з-пад усяго гэтага прасьмейваўся бесклапотнымі зубамі вясёлы, халерны й старажытны пустабожак Дзянісь, каму клапатлівы дзядзька, каму навязлівы панібрат-таварыш, а каму й паслухмяны мудачок-пламеньнік...; старасьветны гераічны эпас пра дугледжваў сьвята Вялікае Перамогі для мужнароў-пераможцаў, і сярод захмялеае рэлігіі вымарачаных вернікаў, сярод вясёлабагаваньня сьвятаватых божышчаў і прыдурэлых злыдухаў на руінах зможанае Троі тэлефонарыпеньне прадаўчыхі па-касандраўску прарочыла-гамерыла героям імперыі „Мінутка” й самой „Мінутцы” пакутлівую адысэю-вартаньне ў нікуды-цяперчас. Выгамэрваньне сьвету не спынялася; яно працягнулася ў голасе з паштовага адзьдзелу — 7-61, — дзе таксама, як і паўсюль, зыбалася ўчорашня няўпіннасьць сьвету; закубраваныя ў фаняровых скрынках цёплажывыя, бо намоленыя працавітымі рукамі, рэчы рэчылі самаіста й самабожна, і Харон пасярод Леты выхарапляў з аідацарства дашчаныя труны гэтых самаістых самабожнікаў... і Харон быў ад’жываю... і рэчы ў фаняровых дамавінах былі зьявасьветамі... і засьлімачаныя ў канвэрты шчырыя імгненьні былі замоваю супраць маўчыні й былі выпатібелью супраць пагібелі... і ніхто на сьвеце ня мог затрымаць жывавысьмярэчаньне рэчаў — ані часамор... ані сьветастома... ані бязьлітасны паштарскі штэмпаль, які ўладарна расьпінаў на крыжы канверты й пасылкі і безусьціжна мераўся расьпяць іхні дух... І голас з тэлефонадроту гамэрыў... не канаў... жывамоўіў... 4-34 — заготкантора... 7-52 — райсабес... 5-63 — тэлерадыёмайстэрня...

Лёнік Вашко й сам гаварыў штось; было атрутна ад тахканьня гадзінніка, але сьвет ня чэзтаяў, а напаўняўся *сабою* ці, ва ўсялякім разе, часцінамі *сябе* — дробнымі лёнікахвілінамі, якія колісь прабеглі празь небасітную мутаўгу ценяў і жыцьцяў і ўвабралі ў сябе тое рухавае адмільленьне і самі сталіся тым рухавым адмільленьнем, — і цяпер *яно*, гэтае крэўнаўсябечаньне

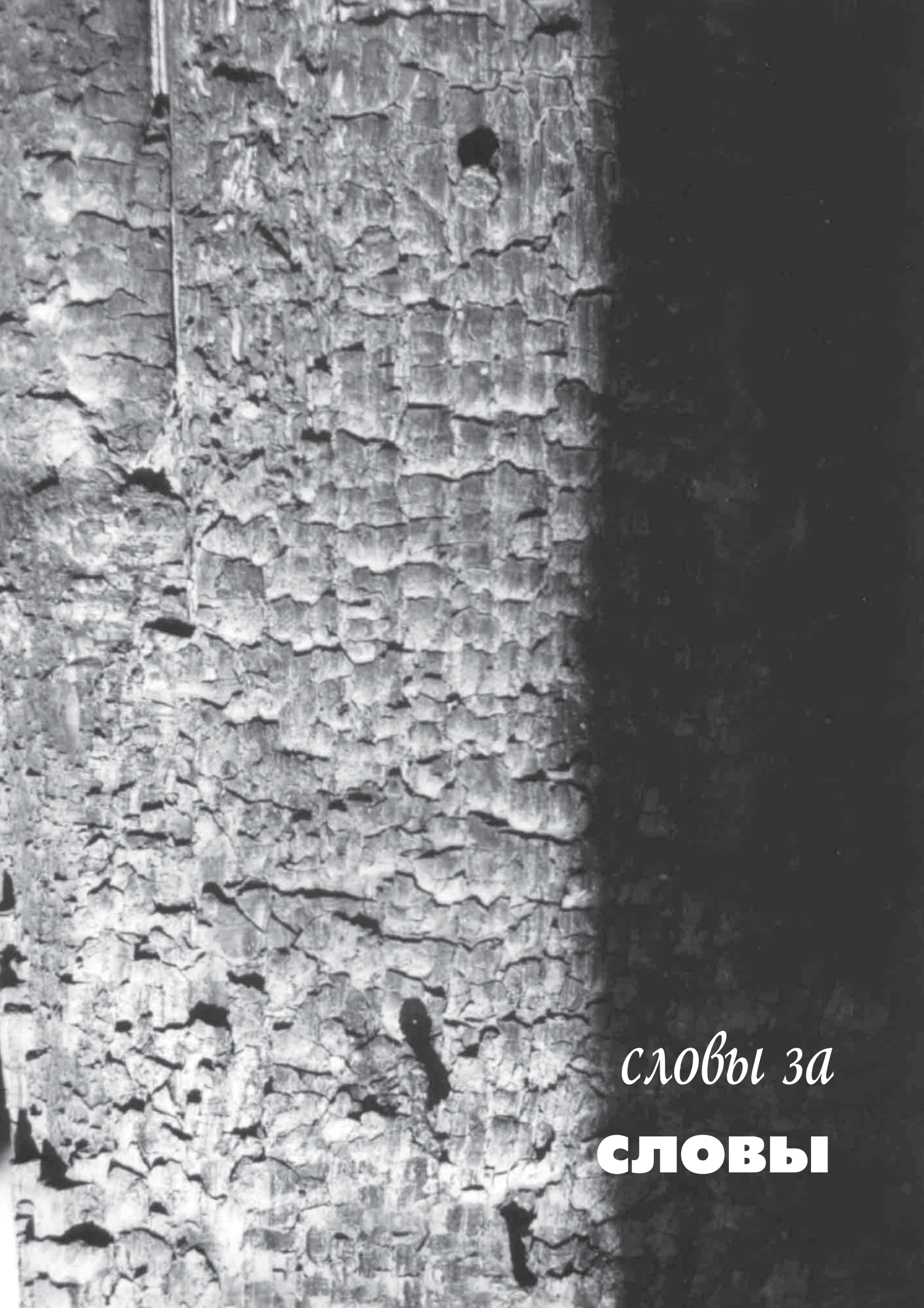
небасіці, патапіла сабою і ў сабе адшалулены прывідны сыпінасьвет; і калі старажытныя лічбы-нумары, звязаныя вузламі і тайнічаўслупаваныя ў кніжку, старонкі якой даўно перагорнутыя ўжо, дыхаюць і гукаюць голасам — дык гэта Кабала...; і калі, укнігаваныя ў жутлыя старонкі, старалітары выпадковых імёнаў, вуліцаў, колераў, твараў і сноў жывапрамаўляюць мінуўшчыну аж да апошняга граму жыцця — дык гэта Біблія...; ... некая мітазнайна і мітапраўдна ўсё ў гэтым самапрачытаньні сусьвеціцы, некая усё — насуперак няверству. „7... 4... 5...” Самыя галоўныя знакі Ленік Вашко апчаджаў проста дзеля прадчуваньня іхняе жывасьвятасці; блізкае й непазбежнае звыш’істоцілася ў трох зданкавых нумараістотах — сапраўдная, жываяўная, непераможная краіна ўспамінаў, дзе ўсё — *тваё* й дзе ўсё — *ты*; напоўненая часаглыбінёю дуплянатая рэпа цяпер уведена чакала тае чарадзеі, па-за якой стоена гучалі родныя й блізкія галасы... вобразы... адгучы... „тамака во... зараз во прачнецца... абудзіцца... і сны стануцца жыццём...”;

Лёнік Вашко ўявіў ціхамоўны голас нябожчыка-бацькі, які апавядае ўсячасьсе...; і ўявіў ціхамоўе насустрач самому сабе таго далёкага, колешняга, падрэпка Лёніка...; і ўявіў ціхамоўніцтва

невыпадковых, першых словаў кагосьці вельмі блізкага, вельмі тоеснага шчарбастаму, наздрастаму, рэпістаму целу, якое, губляючы ў самім сабе імгненьні й жывучы-блукуючы ў іх, схілялася над сьвятым чаракніжжам; „зараз во... патэлефаную... пагавару...”; гэта вельмі й вельмі проста — вечназапомніць кароткі нумар... набіраць яго скрозь восеньскую разьдзетасць... паўтараць яго скрозь павольную гарадкоўскую мітусьнюлёс... набіраць і паўтараць заўсёды і ўсячас; прасьцей ня можа быць — звычайная гімнастыка чараўніка... вучнёўскае магічнае практыкаваньне. Лёнік Вашко ўтульней прыклаўся да слухаўкі і нетаропка пусціў тэлефонную кружэлку па зачараваным коле, выясьняючы ў трюскатнае кругабежы запаветную лічбу; *нумар тэлефона: 7-45... 7-45...*

ЛЯВОН ВАШКО — нарадзіўся ў 1963 годзе ў Горадні. У 1985 годзе закончыў факультэт журналістыкі Беларускага Дзяржаўнага ўнівэрсытэту. Працаваў журналістам у газэтах і часопісах. У 1997 годзе скончыў аспірантуру на фінфаку БДУ. Напісаў і выдаў кніжкі апавяданьняў *Эўрапейскія гісторыі* (1995), *Паэты-цары* (1997, адзначаная прэміяй „Гліняны Вялес” Таварыства Вольных Літаратараў), кніжку навуковае публіцыстыкі *Гістарызацыя сьвядомасьці* (1997). Выпускае ўласны альманах „Маленькі спытак Лявона Вашка”. Аўтар п’есаў „Сэкс па перапісцы”, „Эпас, лірыка і драма як жыццё цёплага чалавека”, „Ампутацыя міндалінаў”.

слова за
СЛОВА

Багуміл Грабал

Танцавальныя гадзіны для старэйшых і спрактыкаваных

Як і да вас, панна, мяне найбольш цягнула хадзіць да прыглядных паненак пад касцюла, не таму каб я надта біў чалом Царкве, але там ля плябаніі была адна крамка, а ў ёй прадаваў нехта Алтман, патрыманыя швацкія машыны, амэрыканскія грамафоны на дзеве спружыны і вогнегасілка фірмы „Мінімакс”, і той Алтман дадаткова займаўся сыцягваньнем прыгожых дзяўчат з цэлага павету ў гасподы й шынкі, і яны частаначавалі ў Алтмана ў заднім пакойчыку, а калі прыходзіла лета, ставілі ў садочку палатку, а як што ксёндз-дэкан упадабаў сабе прагульвацца каля плоту, дык тыя фарсуні выносілі грамафон і пялі й курылі й загаралі ў купальніках, ну дзіва дзіўнае, як у небе ў іх тамака было, як у нейкім раю, таму ксёндз-дэкан так рупна хадзіў каля плоту на рэвізію, бо зь сьвятарамі яму быў нешанцунак, адзін вікары зьбег зь ягонай пляменьніцай у Канаду, другі перайшоў у чэхаславацкую царкву і ажаніўся, а трэці парушыў забарону і пералез цераз плот да тых прыгажуняў, што тамака загаралі, а так захаўся ў адну, ажно застрэліўся ад нешчаслівага каханьня, з рэвальвэру або браўнінга, гэта такая зброя, зь якой кожнаму можа быць бяда, мы як былі хлапчукамі пазычылі адзін і стралялі ў плот, як Конар Толнэс, потым брат раабраў той браўнінг і мы не змаглі ўжо сабраць яго назад і хацелі застрэліцца ад распачы, што не даем рады сабраць, але гэта было наша шчасьце, дык я мог калі захачу пайсьці да паннаў ля касцюла, заўсёды прыходзіў выстраены, у крацястых нагавіцах, як банкавы службовец, сядаў сабе на гільзу „Мінімакса”, як дыплямат, сонейка сьвяціла, а тыя дзяўчаты ў купальніках ляжалі на плахах нібыта які хаўрус „Паклоньніц сонца”, было іх шэсьць і ляжалі яны наўзнак з рукамі падкладзенымі пад галоўкі з высока зачасанымі фрызурамі ды глядзелі наўмысна ў аблокі, каб пакінуць свае целы на папас мужчынскім вачом, але я, як што быў чужы як Моцарт, і абагаўляў эўрапейскі рэнэ-

санс, зіркаў на іх як кракадзіл, адным вокам у садок на ксяндза-дэкана, другім вокам на тыя ножкі, закладзеныя адна за адну, прыгажуні ўвесь час калыхалі сваімі лыткамі, а па мне бегалі мурашкі, каму ж яшчэ магло так надарыцца, каб пабыць сам-насам з гэтулькімі красунямі? хіба што толькі кайзэру або султану, а распавядаў я гэтым краскам, як прысьніўся мне прыемны сон, як мне прымроілася, што пекар сажжае хлеб у печ, а гэта значыць выйгрыш на лятарэі, але я ня меў лятарэйнага білета, ну так, бачыць пекара ў сьне азначае яшчэ начныя забавы, але што з тых забав? Гаўлічак і Хрыстос, тыя ніколі не сьмяяліся, наадварот, больш за ўсё плакалі, бо калі хто мерыцца быць носьбітам вялікай ідэі, дык не павінен рабіць глупстваў, у Гаўлічка быў дыямантавы мозг, ён нават прафэсараў здзіўляў, прапаноўваў яму арцыбіскупскае крэсла, але ён выбраў справядлівасьць, трохі кавы і крупніку ды толькі працаваць для народу, каб паменшыць непісьменнасьць, гэта адно разбэшчаным людзям уначы мірсьціцца такім ладам, у гноі валяеься, вясёлы час цябе чакае, або калі прысьніцца начны гаршчок, бесклапотнае жыцьцё табе наканавана, ну так, мілыя панны, гэта якраз той клёк, калі чалавек спадзяецца на самога сябе, а не на бацькоў, як той Маноўх, якому хапала, што ягоны бацька быў турэмным наглядчыкам, дык ён не рабіў нічога іншага, як толькі жлукціў гарэлку і набіраўся дрэнных ухватак, а потым з такога ўзьнікаюць пустабрэхі, як тая спрэчка за аўстрыйскім часам між сацыяльнымі дэмакратамі, вальнадумцамі і клерыкамі, адны думалі, што сьвет паўстаў з малпы, а іншыя, што Бог зьляпіў Адама з гразі, а потым зь ягонай кішкі зрабіў Еву, ну дык і яе таксама мог бы вырыхтаваць з гразі, лягчэй бы выйшла, ды ўсё гэта лухта, сьвет жа тады быў бязлюдны як зорка, але людзі сакочуць як маладыя сарокі, рупяцца пра ваду ў рэшаце, я таксама мог бы памроіць аб павабнай дачушцы прэм’ер-міністра, але калі з гэтага нічога ня

можа быць, дык навошта? а потым гэта прыгожа канчаецца! Сьвятая Багародзіца! каронны герцаг Фэрдынанд быў пабіты пранцамі і Вэцэра яго стукнула, а яе ўжо застрэліў рамізьнік, ну а кожная панна прызнае, што калі б у ейнага мілага той інструмант быў няспраўны, дык ёй усё роўна што жыўцом у магілу легчы, дык калі я служыў у найлепшай арміі на сьвеце, кажу штабс-лекару, пане доктар, баліць мне ў грудзях, а ён кажа, мне таксама, хлопча, калі б у нас было сто тысяч такіх як ты, мы заваявалі б увесь сьвет! і даў мне адзінку, і я быў героем і выйшаў з горда ўзьнятай галавой, а ён крычыць да мяне стойце! яшчэ маеце час, паедзеце з маёй паняй на вакзал, ягоная пані была красуня, той самай пароды, што й Мажэнка Цыглерава, веліканка як Марыя Тэрэза, выстраеная як каралева, і адразу мяне пытаецца, а вы яшчэ свабодны? і дае мне дваццатку за дарогу, але я ня ўзяў, во што значыць рыцарскасьць, Хрыстос і Гаўлічак таксама не ўзялі б тае дваццаткі, ведаеце, у тых часы мы трымалі шлык, я любіў насіць пэнснэ, а ў галыштук прыколваў значок, які дзед майго сябры дастаў ад клубу „Ахілес” у Брне за перамогу ў скоках у вышыню, галоўнае, каб мець грошыкі, за грошыкі можна ўсё, і прыгожыя панны, нават калі хто гарбаты або й стары грыб, за грошы можна купіць сабе прыгажуню, бо на гэтым наш сьвет круціцца ў сусьвеце, а я, хоць і прысягаў кайзэрам і прэзыдэнтам, увесь час застаюся героем, далей маю залатыя рукі, як хірург або доктар, у шаўца заўсёды далікатныя рукі, таму мяне называлі прафэсіяналам, сам Баця, казалі, паслаў мне дэкрэт, каб я ў яго рабіў, каб яму паставіў ягоную фірму на ногі, баранэса Бжызава, якая прыходзіла да нас па малако, паглянула на мяне, а потым апусьціла вочы і кажа, а вы самі ня шляхціц будзеце? была яна дамай высокага роду, мордачка як у кошкі на шакалядзе, а ейная дачка выйшла за прыгляднага судзьдзю Юста, таго што даваў валацугам і п’яніцам вялізныя прысуды, Тонік Воплетал уляпіў таму судзьдзі поўху, бо ён засудзіў яго на трынаццаць месяцаў за тое, што перагрыз горла Рыгу падчас акадэмічных дэбатаў, Хрыстос жа, лекар усіх народаў, апірышча бедных, ужо тады ведаў, што чалавек схільны да найбольшага лайдацтва і зараз потым да сьлёз, таму меў досыць сілы і за ўсіх узяў тое бярвяно на плечы ды зьбіты і ўвесь у крыві валок яго два кілямэтры на Гальготу, сьвятары й да сёньня гэтаму зьдзіўляюцца, найахвотней выкладаюць дзецям пра сьвятую Тройцу, што айцец ёсьць уласным сы-

нам, а сын сваім айцом, і што яны перапісваюцца з дапамогай галубіцы, ну й лухта, ажно ў мазгох рыпіць, як быццам ксяндзом было мала, што яны чуюць на споведзі, тыя нягоды зь няшлюбнымі сынамі і айчымамі, але гэта людзям ня трэба, бо Хрыстос хацеў любові да блізкага, дысцыпліны, а ня той любові на канале, як гэта некаторыя тутака плятуць, прыдуркі, якім паадбівала мазгі, гэта я магу ганарыцца, я, які заўсёды помніў Гаўлічака, а ў шавецтве быў інжынерам чалавечых ног, спраўна падшываць чаравічкі белае дратвай, а цывічкі не павінны муляць у пяткі, я, які ўжываў клей маркі Эльбэт і Гумідрабант з слановых капытоў, ды што, калі грамадзкай думкай валодаюць ідыёты і п’янугі, хай адно дакажуць столькі як нябожчык Масарык, які яшчэ ў свае семдзесят рабіў стойку на кані, або як тых манахі ў Тыбэце, якія паставілі сабе электрастанцыю і сьвецяць сабе ў кляштары на жывога Буду, тое малюткае дзіцятка, або спадар прафэсар Айнштайн, які вынайшаў падводную лодку з атамам, або рускія, якія робяць досьледныя палёты вакол сьвету на самалётах з рэактыўнай цягай і лётаюць так хутка, што не пасьпеюць узьляцець, а ўжо мусяць тармазіць, так што адзін спрытнюк сказаў, недалёкі той час, калі пры такіх падарожжах вакол сьвету рэактыўны самалёт будзе бачыць свой уласны хвост сыпераду, людзі толькі пасядуць у такім эраплане і зараз павінны выходзіць, падарожжы будуць адбывацца так хутка, што лепш будзе сядзець дома, галоўнае аднак, каб чалавек ня жыў як у хляве, а насіў кветкі прыгажуням, вось наш ксёндз-пробашч ня мог сцаць і доктар Карафіят яму кажа, я ж вам казаў, толькі поснае, а ня мяса й вінцо, а адна баба пасьля родаў зьела кілбаску і доктар ёй дапякаў, вы нажэрліся яблыкаў ці што? а мужа аблаяў, што для парадзіхі шэсьць тыдняў нельга нават глядзець на кілбаскі, і даў мужу клізму, а я калі хадзіў да доктара Карафіята лячыць саліцёры, ён адразу прыпісаў мне дыету і наказаў, каб я сьдаў на цёплае малако, каб які іншы, дык мяне выкінуў бы, а доктар Карафіят кажа, адразу па вас відаць, што вы нечым узварушаны, значыць, ня шлюбная тайна вас сюды прывяла, а тут якраз чэрці прынеслі кірмаш і на пляцы адна баба жэрла ліверную каўбасу дык выбег сабака і цапнуў у бабы тую каўбасу разам з губою, дык доктар мусіў купіць ёй яшчэ адну каўбасу і прышыць ёй тую губу, таму што баба прыйшла да яго з плачам, на той час людзі былі галянтыя да жанчын, адзін прафэсар мне казаў, ня ўмелі мы шанаваць Аўстрыі,

ня ўмелі шанаваць бардэляў, дык цяпер ад празьмернага клёку мужыкі ў нас сталіся нэрвовымі, Грулешак малаціў сваю жонку ланцугом ад ровара або катом, як называлі ланцуг для ўцягвання калодаў на калёсы, адвакат Кір, які пасярэднічаў у продажы нашага дому і паставіў сабе вілу каля суду, з фантанам, пальмамі і мармуровай калёнай, а на ёй голую Еву, якая мела пад нагамі ўвесь сьвет, а вакол сябе ружовы садок, дык той адвакат застрэліўся, бо ягоная жонка выбрала беднага студэнта, як у нейкай апэрацыі, усе тыя багатыя пані поўныя рамантызму, мне рабілі такія прапановы, што я ажно дастаў язваў, вам, зразумела, не адмоўлю ды зраблю яшчэ чаравічкі, насаджу на вочы тыя павелічальныя шкельцы, чаравічкі фасону КБ, імітацыя вужаваў скуры, белая футравая высьцілка і белыя фрэнзылі, чацьвертага памеру, мадэль „Дэрбы-Парызэр”, чаравічкі зь белымі наскамі і лякаванымі абкладамі, абцасікі два цэнтывэтыры, нікеляваныя дзіркі, кручкі з цэлюлёйду, маслянжовыя штыфты і маслянжовыя шрубкі, каб падэшвы даўжэй насіліся, потым зраблю вам на запас адну пару абутку на восень і другую на зіму, у сярэдзіну, згодна з пажаданьнем, дамо высьцілку з чырвонага або жоўтага кажушкі, потым яшчэ адны чаравікі на горныя экскурсіі і адны зусім простыя на шпацыры па лугох, з чырвонымі наскамі і белай высьцілкай, або шаўро з высокай абшыўкай і зялёнымі лякаванымі наскамі, паеду ў Вену, у фірму „Салямандра”, у той цэнтар абутковага сьвету, што мае пяць паверхаў, паеду туды па лякі Майцэн, кітавыя і так далікатныя, як шчочкі прыгажуні, цэнтар абутковага сьвету гэта фірма „Салямандра” з салямандрай на знаку, тым часам як фірма „Мэргэдэс” мела на знаку малпу, на шклянках паліцах чаравікі, вырабленыя чужоўнымі чалавечымі рукамі, кожны паверх асьветлены іншым колерам, граф Зэлікоўскі зімою прыляцеў на вучэньні на жарабіцу, нібыта на самалёце-зынішчальніку, на вусах іней, конская грыва таксама сам іней, граф быў вядомы сваёй жорсткасьцю й грубасьцю, адна баба ў мяне запыталася, дзе служыць ейны сын, бо яна прынесла яму піражкоў, а тут нарваўся граф Зэлікоўскі на жарабіцу і як рыкне па-польску, *не гадай з бабамі, скурвысыну!* сьцебануў мяне прутам і паскакаў на сваім жарабіцы проста на бабу на дваццаціградусным марозе, я стаяў на варце, было мне давацца адзін год, а ў сабе я меў столькі энэргіі, што ёю можна было б асьвятляць Прагу з тыдзень часу, яшчэ й сёння чорт мяне падпорвае, калі бачу тую заруку шлюбнага

шчасьця, дароднае жаночае цела, сокалы тады завілі мае валасы, пазычылі мне сокальскую апратку, на лузе поўна сокалаў, на дрэвах павяваюць сыцягі, а на мяне глядзяць як на прэзыдэнта, шэраг сівакоў, за ім шэраг каштанавых коней, дзьве красуні парвалі сабе блюзкі, пабіўшыся з-за мяне, але я ўжо быў начытаўся ў творы спадара Батысты, што чалавек, у якога няма нічога сьвятога, больш схільны да грэху і што адных жанчын цягне да каханьня, іншых да грошай, а яшчэ іншых да аднаго й другога, некаторых да разбэшчанасьці, а нават вычварэнстваў, іншых да мастакоў, да замужжа, але гэта павінна быць так, як навучае майстра Ян Гус, дзеўка, не падавай нагі кавалеру, пакуль ня ўведаеш, хто ён, найлепш прытрымлівацца гэтых заповітных слоў, таму індусы маюць у царкве быка і яму пакланяюцца, Сыбіла, тая, што прадказала сьмерць Госпада Ісуса, пабаялася йсці кладкай церазь Ярдан і пакланілася таму кедравому дрэву, а яе сяброўкі запыталіся, чаму яна ня йдзе далей? а яна адказала ім, што калісьці з тае кладкі будзе крыж, таму яна лепш пойдзе цераз тую ваду басанож, з сукенкай у жмені, а да тае кладкі быў ужо прыпісаны той крыж і Сыбіла ведала, што прыйдзе Хрыстос і будзе вучыць людзей, што яны браты, такая была разумніца, той самай пароды, што сьвяты Вацлаў, які з такой радасьцю пеставуў вінаграднік і ездзіў у белым радне на сівым жарабіцу і раздаваў грошы бедным як нейкі райсабес, кітайцы зноў жа вераць у бога сілы і каханьня, таму іхны бог мае ў носе пазалочанае колца і пашчу як акула, гэтакі пазалочаны пузач, ажно жах бярэ, затое чорныя збольшага паэты, яны вераць толькі ў тое, дзе што можна зжэрці, і верацца і скачуць, а іхны кароль сядзіць голы на троне і трымае вілы ў руцэ, а іхная каралева мае на сабе толькі такія ашмотак, каб ёй мухі на пашпарт не сядалі, а калі у іх хто памрэ, дык адну палову хаваюць, а другую гамаюць, так што спадар падарожнік Голуб уцякаў ад іх на ровары, а жыхары Агнявой Зямлі, батакуты, арабэлы і матабэлы беглі за ім, але хоць і мелі добрыя лёгка, не далі рады яго дагнаць, толькі крычалі спадару падарожніку, чалавек на вулцы! а раварысты гналі да Варшавы і выйграў нейкі Круляк, дваццаць два гады, роўна столькі было і мне, калі я стаяў у Прасьцееве перад фірмай Вайнліха, дворскага пастаўніка, які меў над уваходам арла, жыдок, залатое пэнснэ, выстраены й напарфумаваны, насіў кнігу і смаліў кубанскую цыгару, як бы вы прыйшлі на ўнівэрсытэт, два ягоныя заступнікі, Фогл і Вэрцбэргэр,

таксама напарфумаваныя як акадэмікі, а я стаяў перад імі як перад лавай прысяжных з парай чаравікаў у руцэ на паказ, а Вайнліх пытаецца, вы самі шылі гэтыя чаравікі? а колькі тузінаў можаце мне зрабіць за тыдзень? я адказаў, што два тузіны, дык мяне адразу павіншавалі, адразу мне далі бэргштайт, шаўро і бокс і падганялі, хутчэй, а то яшчэ спозьніцеся на цягнік, і я адыходзіў як Мантгомеры, той сыціплы герой з-пад Тобруку, гэта велізарны гонар рабіць у дворскага пастаўніка, гэта тое самае, што сёння працаваць з кавалерам Ордэна Працоўнага Чырвонага Сыягу, дворскі пастаўнік меў мэдалі і на шыльдзе арла з распасьцёртымі крыламі, Кафка і Дворжак шылі для кайзэра строі й боты, а таксама для эрцгерцага, спэцыялістам па вяндлінах быў Выметал і Попелка, у вітрыне адныя кумпякі сярод яловых галінак і аспарагусу, адзін мой камарад быў майстар па фракках, я запрасіў ягонага брата да нас, каб адпачыў на ўлоньні прыроды, але ён так нажлукціўся сьлівавіцы, што мы мусілі яго адмочваць у масьлёнцы, каб не памёр, дык ён рабіў у дворскага пастаўніка Кафкі, які меў у гербе зялёныя нагавіцы і залатыя мэдалі, генэрал фон Вухерэр замовіў у яго ясна-блакітны мундзір на Божае Цела, але залаты каўнер яму муляў, дык прышла яго жонка, генэраліха, каровішча як Марыя Тэрэза, а стары Кафка, нэрвовы як кампазытар, хапіў яе і, цягаючы яе па вітальні, крычаў, калі гэта пасавала тысячам іншых, дык мусіць пасаваць і вашаму фрэеру! таму во бачыце, я часта хаджу на могілкі, дзе маладыя людзі, замест каб працаваць, дрэмлюць сабе пад крыжамі, а я тут пры сваіх сямідзесяці гадох гарэзую з вамі як кайзэр з Шратавай, а яшчэ мяркую зрабіць вам чырвоныя лякаваныя чаравічкі, як для сястры доктара Карафіята, якая была прыгажуняй, толькі мела шкляное вока, ня надта прыемная справа, бо ня ведаеш, што яна з тым вокам счаўпе, адзін шапачнік з Прасьцеява мне распавядаў, што быў з такой адной у кіно, а яна раптам кашлянула і вока ў яе выпала, дык ў перапынку мусілі яго шукаць між крэсламі, а калі знайшлі, яна выцерла яго, прыўзняла павеку і шусь! маргнула раз-другі і ўсё на месцы, шавецтва гэта вам усё роўна што пякарства, якога вучыўся мой брат Адольф, гэта ўмельства саджаць далікатнае печыва ў печ, пяшчотна на лапаце, як быццам вы гуляеце ў більярд, прырагаліках на сталё нельга сьлініць пальцаў, калі б гэта ўбачыў кантралёр, дык зараз бы даў поўху, а калі пекар ідзе пасцаць, дык потым мусіць памыць рукі, тым часам як у шавецтве

можна нават калуцаць ў носе, а такі мясьнік таксама мусіць зважаць на чысьціню, у нашым узводзе быў мясьнік Коцурак Міласлаў, яму нарываў палец, дык ён яго забінтаваў, а калі рыхтаваў начынку для кілбасак, той бінт аб'ехаў і ўпаў у начынку, але ён меў надзею, што тая кілбаска зь бінтам дастанецца якому жаўнеру, дык не дурыў сабе галавы, аднак жа, панна, які сюрпрыз! тая кілбаска дасталася ягонаму штабс-лекару, есьць сабе трэцюю кілбаску, раскройвае яе, а там бінт! званітаваў на месцы і адразу паслаў таго Коцурка Міласлава на фронт, але той мясьнік замест каб палегчы, наадварот, адзначыўся і дастаў ордэны за мужнасьць, нейкі час і я вазіў аднаму мясьніку зьвязаныя козы на тачцы, два казьяняткі скакалі вакол мяне, тая каза лізала мне рукі, і так я сядзеў у полі на тачцы, казьяняткі лізалі мне рукі, а я плакаў, ну бо якая зь мясьніка роўня мне, прыхільніку эўрапейскага рэнэсансу, дык плюнуў я на шавецтва, бо ўвесь час маеш пры ім аддушаны страўнік і баісься, каб не парэзацца нажом, вывучыўся на саладоўніка і пайшоў у вандроўку па Вугоршчыне, ах, у Шапроне ёсьць выдатны бровар, чырвоны будынак зь белай абліцоўкай, зялёныя вокны як у Тыролі і ўсё выкладзенае кахлікамі, ля кожнага вакна жалезныя драбінкі, каб пажарнікі на выпадак пажару маглі па іх падымацца ўгору і спускацца ўніз, як малпы ў Дрэздэне, а Будапэшт гэта дзіва, адна вуліца белая з чырвонымі вокнамі, другая ўся зялёная з жоўтымі вокнамі, вуліцы блакітныя, залатыя і рабыя, а падчас вайны хлеб там быў белы як пірог, Горты, той адмірал, загадаў пастраляць матросаў, якімі камандаваў Матоўшак, завязалі тым няшчасьнікам вочы, бо гэта быў бунт або інакш *Mauterei*, на піва, панна, ячмень павінен быць нязмоклы і непраслы, трэба яго праваяць і найперш намачыць на верхнім ярусе ў летняй вадзе, потым даць наніз на ток і пералапаціць, значыць, перасыпаць драўлянай лапатай або інакш *Wohlgemut* ам, потым ён сушыцца ў саладзільні, а вагонь ідзе пад сподам, далей солад падае ў барабаны і шчоткі, асобна падае квет, гэта парасткі, а асобна солад, тым кветам добра карміць валоў, солад бывае мюнхенскі для цёмнага піва і пльзэнскі для сьветлага піва, солад вараць у варыльні некалькі гадзін, растаўкаюць яго на тры заторы, каб было больш *Zuckerstoff* у, потым дадаюць хмелю, каб піва набрала горычы, потым выпускаць у бродзільную, у кадзі, і дадаюць піўныя дрожджы, звычайнае піва бродзіць месяц, ляжак, або вытрыманае піва, тры месяцы, добрая ў мяне па-

мяць, праўда? мала ў каго на сьвеце такая, ляжак прыпраўляюць да смаку, значыць, пакуль піва разьліюць у гекталітры або ў кухлі, зьбіраюць у бляшанку тую гушчу, тыя дрожджы, і даліваюць патрошку ў кожную бочку, дзякуючы ім піва потым мае тую іскрынку, або гранат, мюнхенскае піва вылежваецца нават і паўгоду, а калі першы раз адшпунтоўваюць бочку, дык на гэта прыходзіць паглядзець і скаштаваць сам прэзыдэнт, адна швачка, на прозьвішча Гулякава, калі я раіў ёй наконт палавой гігіены, а потым вучыў, што найважнейшая справа запаўняць прагалы, гэта значыць, зрабіць нешта іншае, чымся было дагэтуль, дык тая швачка адразу захацела, каб я зь ёю пайшоў у лес і запоўніў ейны прагал, але я ёй сказаў, што гэта можа зрабіць кожны дурань, а вось штука ў тым, каб зрабіць тое, чаго яшчэ няма, жанкі як што дык адразу гатовыя, у рэстаране падчас гулянкі карчмар мне скардзіўся, што госьці сыціраюць з тацы ягоньня рыскі, колькі выпілі кухляў, а была тады са мною адна прыгажуня, якая сказала, панове, я маю рыску, якая так лёгка не сыціраецца, вядома, некаторыя гатункі піва ляжаць у смалаваных бочках і паўгоду, салодзенькі портэр з Пардубіцаў мае васьмнаццаць градусаў, роўна столькі, колькі сёньня мае „Сэнатар” з Нусьляў, „Цмок” з Брна мае чатырнаццаць градусаў, роўна як „Спэцыял” з Браніцаў або „Крыстал” з Будзяёвіцаў, ах, панна, тыя п’янюшчыя гранаты, тыя горкія гатункі з Пльзьня, „Кардынал” і салодкае піва „Ў Флекаў” або „Ў Тамаша”, бяда якраз у тым, што прагрэс добры дзеля таго, каб людзі былі людзьмі, але што тычыцца хлеба, масла і піва, дык прагрэс горш заразы, тут трэба ўводзіць тэхніку халерна паволі, у старых броварах варылі піва ў медзі, пад катламі паілі смалякамі і полымя йшло праз тую медзь і карамэлізавала піва, вось жа памяць у мяне! ёсьць чаму радавацца, або хлеб, рабілі яго з жыта, якое ляжала ў клуні да лістапада, пакуль усё з тых каласкоў не перайшло ў зярняткі, і толькі тады яго абмалочвалі, вось быў хлеб! пахнуў за кілямэтар, калі пяклі гэты Божы дар, а чым быў чарсыцвейшы, тым лепшы, таму кайзэр ахвотней езьдзіў карэтай чымся аўтам і ахвотней піў віно, памёр зрэшты ў прыбіральні, але ён то ўмеў захапляцца эўрапейскім рэнэсансам разам са Шратавай, я стаяў у Майдлінку на варце і бачыў кайзэра, Шратава стаяла на драбіне і абрывала сьлівы, а кайзэр як Гётэ зіркаў ёй пад спадніцу, калі трымаў драбіну дзеля ейнай бясьпекі, нават і Батыста прызнае, што зарукай шлюбнага шчась-

ця ёсьць дароднае цела, кайзэр любіў хадзіць у кайзроку, такім жакеце, што выглядаў як цалкам закрыты фрак, такі ўжо быў шляхоты род тая кайзэрава сям’я, але няшчасьці іх даймалі такія самыя, што і іншыя сем’і, сыноч, каронны герцаг, мусіў ажаніцца з бэльгійскай прынцэсай Стэфаніяй, а насалоду меў зь цела Вэцэры, тае прыгажуні з вялізнымі грудзьмі й вачамі, ну і ўсё скончылася павальнай стралянінай, Даша, фэльчарка, якая ўвесь час мела прабелы ў палавой гігіене, сказала мне, калі я распавядаў ёй пра трагедыю ў кайзэраўскай сям’і, авохці! калі б мы былі муж і жонка, а вы хадзілі б да іншае, дык я вас таксама застрэліла б, так мне сказала, бо ў сьвеце пануе трагедыя і раманісты ўвесь час маюць пра што пісаць, іду я аднаго разу каля чыгункі, а тут едзе чыгуначнік на ровары, саскоквае зь яго і кажа мне, Ярыку, скажы папраўдзе, быў учора той гол ці не было? а я яму кажу, не было, і той чыгуначнік паехаў далей на адным понажы і пакуль перакінуць ногу, аглядаўся і крычаў, дзякую, праўда перамога, моцны характар у цябе! так крычаў, бо шмат хто блытаў мяне з футбольнымі судзьдзямі або й фільмовымі актормі, хоць я й ніколі ў футбол не гуляў, хіба што дзеля жарту, Моцарт і Гётэ, яны таксама ў футбол не гулялі, і кайзэр не, яму цікавей было паехаць у Ішль і ганяцца за сарнамі, хадзіў ён у такіх нагавіцах, як дзеці, нагавіцах з пад’ёмным мастом, любіў людзей і еў сьвініну, за ўсё сваё панаваньне зрабіў толькі адну грашовую рэформу і загадаў павесіць Шлосарка і Гуга Шэнка, а маёй маме падараваў дваццаць пяць залатых, бо калі мама мясіла капусту, то мела на нагах белыя шкарпэткі, якраз тады былі манэўры, якімі кіраваў кайзэраў дзядзька Альбрэхт, той, што выпшчараў зубы і кватараваў з кайзэрам у аднаго такога Колажа, якога за гэтую кватэру кайзэр потым павысіў у шляхецкі стан, а той барон Колаж за гэтае павышэньне паставіў перад сваім домам помнік, я ехаў з мамай па карчы, жаўнеры вялі коні і елі кансэрвы, а мы наладавалі дзьве тачкі дроў і яшчэ паехалі па дзьве плахты травы для нашай каровы, было гэта гадкае падла, але мела пятнаццаць цялят, уся вуліца хадзіла да нас па малако, а калі тая карова памерла, уся вуліца плакала, але засталася ад яе цялятка, мы ўзялі яго ў сьвятліцу і паілі з пляшкі, дык кожнага ранку цялятка прыходзіла і лізала нас, а мой брат Адольф казаў, што яно прыходзіць нас пагаліць, а калі з таго цяляці вырасла карова, гаспадар Зпурны сказаў, што так прыгожай жывёліны ён яшчэ ня бачыў, толькі

што тая карова не магла глядзець ні на цягнік, ні на ровар, таму мы чаплялі ёй навочнікі, Царква тысячу гадоў змагалася з чэскім народам, каб заглушыць у ім жарсыці, але як тут ёй даць рады цэламу народу, той робіць хутчэй паводле кніжкі спадара Батысты пра зарукі шлюбнага шчасся, як толькі мужык убачыць прыглядную бабу, дык адразу мурашкі йдуць па ім і такі мужык адразу пачынае мазгаць, як яе завалячы ў пасыцель, гэта, як кажа паэт Бонды, прага змяніць жаночую позу з вэртыкальнай на гарызантальную, і ён, хоць і паэт, з тае гарызантальнае позы мае цяперака двое дзяцей, якіх мусіць няўпінна вазіць з сабою ў возіку, мая мама была сьвятая жанчына, выхоўвала нас сама, у тыя часы яна была ударніцай па ўборцы буракоў, калі выпала суша, палівала іх з ручайка, буракі ў яе былі як цэбры, але ніхто ня мог параўнацца з Ганакамі, гэтыя мязотнікі выходзілі задам, калі акучвалі буракі, каб не пакінуць на полі ні сьледу, а яшчэ майстрам высокіх ураджаяў быў Мытны, што служыў капралам ва ўланах, з барадою як у прарока Ільлі, летам засоўваў тое валосьсе сабе ў нагавіцы, а зімою насіў як шалік, пчыраваў чалавек, увесь час сядзеў у лесе, а потым толькі памоліцца і зноў бяжыць за бабамі ў поле, ганяўся і за каровамі, бабаў падганяў добрым прыкладам і пугай, з такога спадар прэзыдэнт і сёньня меў бы карысьць, калі б іх было тысяч зь дзвесьце, пры гаспадарцы ён меў карчму, але ягоная жонка замест наліваць гасьцям, налівала сабе, дык ён, як што быў выхаваны па-каталіцку, біў яе і біў, пакуль не дабіў, паводле Старога Завету коні і каровы ў яго былі начышчаныя да бляску, да таго куфэрак грошай і кніжачкі ў ашчаднай касе, адна баба на прозьвішча Шумліца, каб не насіць выаранай бульбы, засыпвала яе босай нагою, але стары Мытны гэта ўбачыў і адсыцябаў яе пугаю, ажно яна абамлела, вечарам ён папраўляў мутрахлясты абутак і чытаў асьветніцкую кніжку, пакуль сеяць, адмочваў пшаніцу ў сінім купарвасе, любіў калоць парасятаў і да юшкі дадаваў пернасыці ажно аднекуль з Афрыкі, яванская карыца, панна, лепшая за цэйлёнскую, такая лагодная карыца добрая для гарачага віна і піражкоў з павідлам, але ўсё-ткі ў Аўстрыі людзі былі страшэнна адсталыя, адзін мужычок матычыў поле і адматычыў сабе палец, бо думаў, што гэта вусень, настаўнік Латал лупцаваў вучняў і біў іх галавою аб дошку, бо вучні кепска навучаліся рысавальнай геамэтрыі, а пробашч Збожыл хапаў хлопцаў за карак і трос іх як трусоў, бо не маглі

зразумець, што ласка ёсьць божай натурай і звышнатуральнай заслугой, таму наш пробашч мусіў няўпінна маліцца, каб ня быць такім злосным, бо здаралася яму часам адставіць келіх і заляпіць поўху міністранту, а потым далей служыць імшу, такая была тая аўстрыйская дыццупліна, якая мела слабасць да парадаў і колераў, арцыбіскуп насіў фіялетавае капялюш і фіялетавую сутану, генэрал Лукас меў залаты каўнер і тры зоркі на падкладцы з чырвонага шоўку, адзін салдат ужо тады сказаў: насаць на вайну! і ўжо адразу вісеў на дрэве зь перабітымі нагамі, Сына Чалавечага прадалі за трыццаць срэбнікаў, а султан купляў прыгажуняў за сто тысяч і больш, цела Сьвятога Пятра павесілі на крыжы галавою ўніз, а папа, ягоны наступнік, сёньня шпацыруе па Лятэране і Ватыкане, абходзіць тысячы пакояў, дык яму паставілі турыстычныя паказальнікі, каб не заблудзіўся, з кардыналамі ён размаўляе ня столькі пра дзейную любоў да блізкага, колькі пра валюты і каталіцкія базы, гэта, скажу вам, панна, ёсьць тыя ваконцы на сьвет, тыя голы, пункты і сэкунды, нябожчык Штраўс трымаўся прынцыпу, каб сьветам кіравалі фэйныя мээдыі, каб улагодзіліся пачуцьці, той эўрапейскі рэнэсанс, за які змагаліся Тэмістокл і Мільтыяд, Сакрат, Гётэ і Моцарцік, каб не гаварыць, калі нам якая прыгажуня абрыдла, панна, пацалуй мяне ў ногу і *adieu*, тое ўлагоджваньне палягае на тым, каб напісаць музыку або вершык на разьвітаньне і паслаць з букетам ружаў, пасья, панна, романтичнаму чалавеку і сны сьняцца лагоднейшыя, мець дрыст у сьне значыць бываць у сьвецкай кампаніі, жонку пры сьмерці бацьчы ў сьне значыць, як знарок, спаўненьне самых заповітных мараў, у нас адзін пячніцкі чаладнік расплакаўся, калі прывучвалі яго да забавы зь дзеўкай на бильярдзе, іншым разам дзеўкі з бару выдатна дапамаглі, быў такі адзін слабы на розум і калі на яго гэта находзіла, ён крычаў, мама, мама, паглядзі, што мне зрабілася! дык мама хапала сто кронаў і бегла па красуню з бару, але ейны сыноч падаў з тае красуні і мама яму ў тым пасабляла, каб на нейкі час займець перадышку, пакуль ейны бедны сыноч зноў не пачне крычаць, мама, мама, паглядзі, што мне зрабілася! але я заўсёды трымаў форму як Конар Толнэс, вось гэтымі чарадзейнымі рукамі я рабіў кантэскі, чаравічкі для прынцэсаў, актара і лепшых красуняў, драўляны абцасік, прыбіты масянжовымі штыфцікамі, работа чыстая і мілая Богу, срэбнае шаўро і жоўтае шаўро, і канарэчнае, а каб пад-

носкі былі белыя, я купляў гумідрабант, так што за Аўстрыі шавецтва было работай хутчэй хімічнай, чымся рамяством, сёння гэта ідзе на канвэеры, хоць і быў я ўсяго шавец, але насіў манокль і кіёк з срэбнай галушкай, было так, што тады кожны хацеў выглядаць як кампазытар або паэт, а сёння наадварот, кожны пісьменьнік фатаграфуецца як галадранец, аднаго разу, панна, я бачыў амэрыканскага пісьменьніка, ну нешта жахлівае, той сам тып што й граф Зэлікоўскі, вядомы сваёй грубасьцю, а той мастак, што маляваў тую галубіцу, на фатаграфіі выглядае як жабрак з Марыяцэлу, сёння мастакі зачэсваюцца данізу, як за Аўстрыі дажывотнікі або дахадзілі ў прытулках ці шпіталях, а вось за аўстрыйскім часам, калі хто закончыў двухклясовую школу, даваў сабе завіваць валасы і хадзіў зачасаны як паненка, каб дзяўчаты думалі, што ён піша вершы, а калі хто за Аўстрыі меў тры клясы гімназіі, дык не выходзіў зачаста на сонца, тым часам як сёння загараюць нават прэзыдэнты, за Аўстрыі дык і работнікі фатаграфаваліся з локцем лёгка ўспертым на столік і позіркам скіраваным у далячынь, як Эдысан, а сёння фатаграфуюцца нават як колюць дровы, вось так, у той час ужывалі шмат бадану, прыправы з кітайскага дрэва, знакамітай для лікёраў і печыва, ах, тыя даўнія часы мелі слабасьць да жабракоў, але з другога боку і да парадаў, вугорская мука была пад колер пяску, а на мяхох пазначалі яе трыма чырвонымі сэрцамі, амэрыканская двойка мела на мяхох тры скрыжаваныя каласкі і канадыйца з касою, эрцгерцаг Ойген, камандзір дойчмайстраў і кавалер Апостальскага Ордэну, найбольшая жывёліна ў сям'і Габсбургаў, меў два мэтры дваццаць цэнтымэтраў росту, так што калі ягоны ад'ютант падаваў яму плашч, дык валок яго па зямлі, калі стары Грулешак латаў у нас мяхі, ён чытаў за работай любоўны раман, а ксёндз Збожыл чытаў з амбону пастырскае пасланьне аб чытаньні немаральных кніжак і часопісаў, а стары Грэп, той што вазіў радно ў Оламоўц, ставіў ногі ў халодную ваду, каб не заснуць, бо ня меў будзільніка, зімою хадзіў у лес вазіць дровы і цягаў тыя ланцугі на плячы як сам чорт, а сваю жонку часта тоўк галавою аб бэльку, каб паправілася, так што яна доўга малілася па начах, каб Госпад Бог яе выслухаў і каб прываліў яго фурай з калодамі, таму й паэт Бонды мне казаў, што сапраўдная паэзія павінна раніць, як бы вы забыліся лязо ў насоўцы і смаркаліся і парэзалі нос, таму акуратныя кніжкі пішуцца не дзеля таго, каб чытач лепш заснуў, але каб

выскачыў з пасьцелі і так як стаіць, у адных сподніках, пабег да спадара пісьменьніка і надаваў яму па пысе, было так, што за Аўстрыі муж адказваў за душу свае жонкі непасрэдна перад Богам, і так прыкладам Тонік Воплетал, той, што ўсадзіў нож Фэрдзюшку ў галаву, калі сварыліся, хто трапіць у неба, а хто не, дык ён казаў сваёй жонцы, ты перад алтаром прысягала слухацца мяне і тут жа лась ёй па мордзе як задатак на будучыню, у майго майстра быў добры характар, але затое ён любіў выпіць, калі меў за што, адну кварту гарэлкі перад абедам, другую пасля абеду, і яшчэ адну нанач, сёння людзі з глузду зьехалі б або зрабілі б рэвалюцыю, калі б мусілі працаваць да поўначы як за Аўстрыі, дык той мой майстар гаварыў увечары, а каб цябе халера, курва кручаная, ты чаго мне забараняеш? я ж табе не выгаворваю, калі ты смаліш піпку з драгунам! і лась бабу капылом, за Аўстрыі людзі мелі досыць часу на глупствы, мой тата стрэў такога разумніка як і сам, Траўнічка, і яны адразу купілі сабе літар жытнёўкі ў Фідлераў, у той час налівалі гарэлку ў такі чацьвяртак, што выглядаў як шкло ад газойкі, значыць, мой тата сядзеў з Траўнічкам на могілкавым муры, а як што былі начытаўшыся Гаўлічка і „Сьветагляду”, міжнароднае становішча так іх засмучала, што не пайшлі на працу і вялі падрыўныя гутаркі пра сацыяльную несправядлівасьць, а калі ўжо набраліся, засьпявалі песню „Калі я йшоў лясной сыцяжынай у гаёк”, ксёндз выбег з касьцёла, з сурвэткай як кельнэр, і крычыць, а каб цябе трасца, Траўнічак, што гэта за фокусы замінаюць мне падчас багаслужбы? ідзі ў лес, або аддам цябе пад арышт, але тата з Траўнічкам сьпявалі далей, і тут ужо бяжыць жандар з плюмажам, каб іменем закону яны разыйшліся, дык пайшлі, а тата, каб ад яго ня несла гарай, купіў сабе жавальнай табакі, але як ужо быў добра налізаўшыся, мама ўзяла пута і адлупіла яго, бо калі хто хоча напіцца, дык павінен мець рэсурсы, інакш шал кінецца ў галаву, Лейза Таваркаў звар'яцеў ад бруку на пляцы, а яшчэ можа й таму, што ягоны сын рабіў дзяўчатам дзеці на спробу, дык той Лейза Таваркаў тоўк галавою ў мур і падсьпеўваў, „Дзеля Бога, Язэпе, дзеля Бога, Язэпе...”, а калі шал увайшоў у рытм, дык сьпяваў „Усе чэрці на свабодзе, усе чэрці пад замком”, людзі глядзелі на яго нейкі час, а потым адправілі ў вар'ятню, ён наогул быў добрым чалавекам, засядаў з Бэхінам у ратушы і быў начальнікам Сокала, адно той брук яму даўся ў мазгі, а можа і ягоная дачушка, якая аднаму хлопцу

дала найпрыгажэйшы доказ каханьня, які не застаўся без наступстваў, так што яна стрэльнула сабе ў лоб з рэвальвэру, што вісеў у іх на сьцяне, так што бачыце, панна, людзі і надалей несьвядомыя і схільныя да трагедыі, заўсёды калі хто кажа праўду, выглядае як хлус, а як было насамрэч, адкрываецца заўсёды запозна, адна красуня, якая мела Пэцінгей, вышла замуж за багатыра, бо якраз прачытала „Уладальнікаў гуты”, але да яе хадзіў сьлесараў сын, а ейны муж вярнуўся нечакана і засьпеў іх у ваньне і так урэзаў таму сьлесараваму сыну, што той ажно аглух, таму Батыста ў сваім творы аб палавой гігієне перасьцерагае мужчын, каб занадта не аддаваліся сваёй жарсьці, сама больш тры разы папалудні, а каталіком чатыры разы папалудні, каб потым ня мелі грэшных думак, бо інакш можна прыйсьці да сумных наступстваў, гэта ўваходзіць у кроў і да гэтага маюць нахіл султаны, якія потым надрываюцца, калі-нікалі нават папы і каралі ня мелі ў тым шчасьця, а потым ужо запозна, дзяржава стаіць дагары нагамі празь нейкую модную красуню, таму што розум заўсёды прыходзіць запозна, мама мяне перасьцерагала, вядома, да жанчын трэба падступаць з пачуццём, значыць, трэба хлусіць, што там вясельле, забава, увесь той гармідар, гэта заўсёды пасьпеем, але на ўсё жыцьцё? адзін мясьнік мне сказаў, што ажаніцца гэта як усё жыцьцё несць каровіну скуру па тонкім лёдзе, ёсьць выпадкі, калі жонка кажа да мужа, бацька, цябе варта было б добра чахнуць матычкай, а ён яе прабірае, матуля, жлукта ты пузатая, як вазьму качаргу і як таргану цябе за пысу, дык вось, панна, ідэалы хістаюцца, нават Гётэ гэтага не даказаў, а што ўжо казаць пра Моцарціка, гэта любя, калі двое спатыкаюцца, спачатку хапаюцца за рукі, а потым за што толькі можна схопіцца, але гэтыя рэчы галоўным чынам узбуджаюць народы апранутыя, народы голяыя менш распусныя, а прытым менш у іх кішэнных крадзяжоў, ксёндз можа сабе мянціць языком колькі хоча, Карл Чацьверты памяняў чатыры красуні, а калі б не памёр ад запаленьня лёгкіх, пэўна меў бы ахвоту і на пятую, такі зь яго быў спэцыяліст па жанчынах, трэба ведаць, калі ёсьць сапраўдная жарсьць, а калі толькі прыхамаць, як гэта апісвае ў сваім творы Батыста, што адна жанчына мела дваццаць два дзіцяці, а іншая аніводнага, хоць бы й комін ад бровару на яе зваліўся, такі мужчына мусіць мець не абы які ворган, нават у соньніку, панна, знойдзеце, што вялікі ворган у снах бачыць значыць дастойнасьць, як той Шоўпал у нас, абое пілі

і цягаліся за чубы на лесьвіцы, але калі выйшлі на вуліцу, проста шляхта! а дома ён увесь час да яе, дыхні, ад цябе нясе гарэлкай! а яна стае на калені і божкаецца, я зьела толькі адну шакалядку з ромам, а ён ёй дае поўху, сёньня людзям живецца куды лепш, але з гэтага боку ўсё засталася па-старому, раз ён дастае шалу, другі раз яна, за вакзалам жыву Каўра, які ўначы краў, а днём шаўцаваў, а жонка ў яго была немка, і таму што яна красуня ня ўмела ні трохі, ён узяў і павесіўся ад сораму на бэльцы, або той Хыці! яна, ягоная жонка, хадзіла па дамох і прадавала кашулі, а прытым крала, ну і раз яе прывялі жандары, дык яму таксама не засталося нічога як толькі павесіцца ад сораму, той фарсун Корац, службовец у касе хворых, меў сына студэнта ў Оламоўцу, аднойчы прыходзіць доктар Карафіят на кантроль і кажа, спадар Корац, людзі скардзяцца, што не атрымліваюць дапамогі па хваробе, што гэта за парадкі? тады Корац раскалоўся і прызнаўся, што тыя грошы пасылаў для сынка ў вышэйшай школе, а доктар сказаў, што яму да гэтага няма ніякай справы, дык Корац узяў касу і быццам ахвярнае ягня старой Аўстрыі выпіў літар рому за клуняй і падрэзаў сабе глотку, сёньня ўсё навыварат, дзеці вучацца задарма, а бацькі ледзь сабе глотак не пападрэзваюць, бо ў дзяцей больш грошай чымся ў іх, вось маеце, за Аўстрыі ў ялавічным булёне не магло бракаваць шафрану, такой знакамітай прыправы з Малой Азіі, а мой стрыечны брат, вось гэта выпадак! быў з блізнят і ахрысьцілі яго Вінцакам, а таго другога блізнятка ахрысьцілі Людвічкам, а калі ім было па годзіку, мамуля купала іх у начоўках і на хвілінку адбегла да суседкі, калі вярнулася праз паўгадзінкі, адно з дваіх утапілася, а як што тыя дваіняты былі падобныя, дык ня ведалі, каторы зь іх утапіўся, Людвічак ці Вінцак? кінупі манэту, арол быў Людвічак, а рэшка Вінцак, выпала, што ўтапіўся Людвічак, але мой стрыечны брат Вінцак, калі вырас, пачаў сабе ламаць галаву, ён быў беспрацоўны, дык меў даволі часу, хто насамрэч утапіўся, ці абы на сьвеце не жыў Людвічак, а ён, Вінцак, ці не ўтапіўся? і пачаў піць, потым хадзіў каля вады і шмат купаўся ў рэчцы, потым і ў лазьні, хіба хацеў спраўдзіць, бо наканец утапіўся, каб упэўніцца, ці не ўтапіўся тады ў начоўках, было яшчэ й тое, што за Аўстрыі людзі шукалі працы, а сёньня праца шукае людзей, так што яны ня маюць зашмат часу на глупствы, пацьвердзіў мне гэта і паэт Бонды, калі прывёз у гасподу двое сваіх дзяцей у возіку, ужо Сакрат, кажа Бонды, сьцвердзіў,

што курвельства ёсьць заняткам людзей бязь іншага занятку, Тонік з кавярні даў нам кілбасы, каб мы патаўклі яму каменьне, дык таўчэм і таўчэм, а тут насоўваецца хмара, пацягнула як на пагібель, загрымеў гром і бліснула маланка, мы мусілі схавацца ў рове, а тут раптам зноў ясна, вяртаемся вечарам дахаты, а мама кажа, ведаеце, дзеці, што сталася? Карасак павесіўся якраз у тым лесе, дзе вы таўклі каменьне, таму што ягоная баба бегала за іншымі, я, панна, быў асыцярожны, там дзе я шаўцаваў, мелі дачку Мажэну, пуза як бубен, грудзі як у Марыі Тэрэзы, а азадак як сьвіронак або студня, кажучь мне раз, сёньня ў нас заначуеш, паслалі мне каля пліты, а над раньнем тая Мажэна мацнула мяне за твар і паклала мне на грудзях тыя свае цыцкі, а я кумільгам адтуль, таму што ўжо тады быў далікатны як саксонскі курфюрст, і расадзіў сабе галаву аб пліту, адмочваю тую рану ў вядры, а цэлая сям'я выскачыла з пасьцелі і цешыцца, маўляў, будзем гуляць вяселье, але я ня даўся, сказаў як Гётэ, што я слабы ў грудзях і хутчэй схільны да вершаў, дык яны таго зьяляліся, Мажэна потым купіла мне гальштук і нікеляваны пярсыцёнак, але я ўжо прачытаў твор спадара Батысты пра зарукі шлюбнага шчасся, дык прыкінуўся, што цікаўлюся музыкай, а яе ўзяў нехта Етрудка, нажылі разам бяду і шасьцёра дзяцей, той Етрудка увесь час хадзіў набраны, хапала, каб толькі перад Мажэнай чыхнуў, а яна ўжо была пры надзеі, палова тых дзяцей звар'яцела, а другая палова, калі гэта даразумела, павесілася, і як тут верыць сонніку Анны Новакавай, нованароджанае дзіцятка паставаць значыць радасьць! хіба адно стараста можа сабе нарабіць столькі дзяцей, але калі дзеці плачуць, дык ніякая гэта ня радасьць, старая Аўстрыя любавалася вайсковымі парадмі, але з другога боку, калі вы йшлі на шпацыр, дык штохвілі зачэпаліся за выпягнутыя куксы жабракоў, і замест таго каб заглядацца на нейкую дзявочую цыцачку, я мусіў літавацца над тымі няшчаснымі, раз іду сам адзін, а тут красуня, жыдоўка, нос крукам як чапля, сядзіць на мяжы і выглядае першай суботняй зоркі, ня мела на сабе майтак, дык я адным вокам зіркі туды, куды любіў паглядзець Гётэ, пакуль пачне пісаць вершык, загаварыў з ёю і пачалі паміж намі ткацца даверлівыя адносіны, яна мне распавяла, што ўмее езьдзіць на ровары бяз рук, на той час гэта была рэвалюцыя, а я ёй распавёў пра аднаго жандара, які недзе вынайшаў пастанову аб грамадзкай гігієне і паводле тае пастановы хадзіў асабіста мыць маладых цыганак да

пятнаццаці гадоў, старыя цыганы павінны былі грэць ваду і потым ісьці прэч, жандар зьнімаў уніформу і закасваў рукавы, а ягоны начальнік падглядваў празь дзірку ад ключа, як выконваецца тая пастанова аб гігієне, а потым паставіў таго жандара перад судом і сам хадзіў абмываць тых маладых цыганак, а старыя цыганкі зьдзіўляліся, чаму ён ня мые і іх? тая жыдоўка, што сядзела на мяжы і чакала першай суботняй зоркі, пачырванела і шапнула мне, што яна таксама не занадта каб чыстая, і я на той мяжы адчуваў сябе зноў пераможцам, іншым разам я хадзіў з дачкою махляра, мала хто мог вадзіць зь ёю знаёмства, мы гулялі разам у дыябалэ і калі яна нахілялася, я заглядваў ёй у дэкальтэ, называлася гэтае махляровае дзіцятка Галенкай, мела такія гошыцы цыцачкі, што доўга яшчэ згадваючы іх я заікаўся і рабіў правапісныя памылкі, такім чынам я захаваў тую самую ілюзію, што й Госпад Хрыстос, хадзіць з прыгожымі дзеўкамі, але не прыпускаць іх занадта блізка да сябе і быць вольным, як быў доктар Карафіят, які дрыжаў ад страху, каб ня стрэць бабы ў кашулі нават у сьне, гэта зваліла б з ног нават і пісьменьніка, а тыя ж прывыклі бачыць і не такія рэчы, бацька тае махляровае дачкі мяне цягнуў на службу, але я ведаў, што ў яго два сыны, фарсуны з маноклямі, адзін сыноч украў грошы з касы і згодна з модай таго часу застрэліўся з браўнінга, з браўнінга страляліся толькі члены кайзэравай сям'і, а жонка таго другога сынка, Ніна, вялікая й гладкая як аксаміт, любіла папіваць лікёры і калі цягнула ваду са студні, закруцілася ёй у галаве і яна туды паляцела, знайшлі яе праз тыдзень, бо думалі, як гэта тады было ў звычай, што яе выкраў нейкі студэнт, а яна ўжо была набрынялая й агідная, ах, Сьвятая Багародзіца, гэтае жыццё ўсё роўна халерна прыгожае! я не хацеў ісьці ў прымы ў іхную сям'ю, бо ейны дзядзька быў закаранелы рэлігійны фанатык, багамольнік нашых гор, які цалаваў зямлю і валіў платы вакол дамоў, бо калі, маўляў, на небе няма платоў, дык і на зямлі іх не павінна быць, ужо ў тым часе ён быў першапраходцам у заворваньні межаў між людзьмі, няўпінна ставаў на калені на пляцы і крычаў, што платы між людзьмі зьнясе любоў, аднак людзі меркавалі інакш, таму адразу йшлі дахаты і лягалі з жанкамі на канапе, дык той дзядзька ўрэшце павесіўся на могілках на крыжы над магілай свае маткі і ксёндз сварыўся, што яшчэ раз мусіць асьвячаць могілкі, я дзівіўся, як у сонніку Анны Новакавай мог зьявіцца сказ, у сьне

ў царкве быць павешаным, хутка станесся са-
ноўнікам Царквы, калі ж бо самагубца мае быць
пахаваны ўначы, у поўнай цішыні і ў асабліва
далёкім месцы, або той натарыюсаў штабс-ле-
кар, ягоная жонка была чысты скарб, той самы
мадэль, што і вы, панна, калі прыходзіла да нас
па малако, казалла мне, ці вы не зайшлі б на
хвілінку да нас, выглядаеце як нябожчык Штраўс
у маладых гадох, яе матка паходзіла з замку за
Пшэмыславіцамі, замак называўся Глохаў і на-
лежаў Бохнэру, а яе бацька, таксама натарыюс,
ездзіў чатырма белымі жарабцамі, а шэсьць
стракатых догаў беглі з высалапленымі языка-
мі за павозкай, сын меў сурдудт блакітны як не-
ба, чорныя нагавіцы з чырвонымі лямпасамі,
якое яшчэ войска пакажа такую красу для ва-
чэй, сёння жаўнеры ходзяць як парабкі, а та-
ды кожны жаўнер быў сыціснуты ў поясе як
панна, а калі прыяжджаў у водпуск, дык дзеў-
кі сікалі ў майткі, бо жаўнеры насілі гарсэты,
а такі штабс-лекар меў два рады гузікаў і зала-
ты каўнер, нібыта з чыстага золата, каўнер
з шаўковай падкладкай наўкруг, генэрал-лекар
меў зьмейку на каўняры цэлым у золаце, ну,
нешта цудоўнае, адно прырода, калі хоча пахва-
ліцца, што нешта дакажа, стварае дзеля канку-
рэнцыі такога зімародка або папугу, толькі што
Аўстрыя апрача гэтага параду і жабракоў мела
яшчэ дысцыпліну, якая часта даводзіла жаўне-
раў да роспачы, таму што зь іх зьдэкаваліся і бі-
лі, тыя арышты, аковы, канцэнтрацыйны лягер,
але той натарыюсавы штабс-лекар быў фанабэ-
рысты як пава, у войска йшоў як красуня на
шпацыр, а сталася яму такая бяда, што адзін
жаўнер забіў другога і ўкраў у яго грошы, якія
матка прыслала яму ў войска, а той забойца
наліў забітаму ў рот гарэлкі, а штабс-лекар яшчэ
таго няшчасніка таўхаў нагою, бо думаў, што
ён напіўся на службе, але адзін спрытнюк уба-
чыў гэта і данёс, дык штабс-лекара замкнулі і ён
павесіўся на ручніку ў каталажцы, а калі яго
хавалі дома, дык маці так рыдала, што ледзь
касьцёл не разваліўся, заплаціла каму трэба, то
й пахавалі яго на могілках, хоць павінны былі
пахаваль уначы, у асабліва глухім месцы і бяз
розгаласу, так яно бывае, панна, на фронце вас
пахавалі б невядома дзе, усё роўна як бы згу-
біць хустачку, Анна Новакава ў сваім сонніку
піша, адпяваць нябожчыка гэта на шлюб,
а сьніць вар'ятню, вялікага шчасьця чакай! во
што прыдарылася начальніку станцыі ў нас, які
гадаваў індыкі і дрыжэў, каб яму дзяжурны доб-
ра пераводзіў стрэлкі, калі йшоў хуткі цягнік,
таму хадзіў сам кантраляваць, а хуткі яму ўе-

хаў у тыя індыкі, гэта было відовішча, такі хут-
кі цягне за сабою паперыны й галінкі, калі ім-
чыць, дык пацягнуў і пер'е індыкаў ды іхнія
ашмёткі, на дзяжурнага на наступнай станцыі
ўпалі тры сыцягнякі, на начальніка яшчэ наступ-
най станцыі пасыпалася пер'е нібыта зь якой
пярыны, хуткі цягнік гэта ня жарты, калі пра-
яжджае праз станцыю, начальніку зь Лібіцы
скразняк за цягніком вырваў з рук павышэнь-
не і начальнік ня мог адзець новы мундзір, па-
куль праз два тыдні не знайшлі тое павышэнь-
не пяць станцый далей, адна жанчына йшла па
шпалах, каб хутчэй зайсьці дахаты, несла сьві-
ную юшку і разьехаў яе цягнік, махам выцяг-
нуў зь юшкі крупы і апырскаў імі дзяжурнага
на суседняй станцыі, на чыгуны ёсьць людзі,
абходчыкі, якія апускаюць шлягбаўмы, вакол іх-
ных дамкоў адно голае поле, ноччу ніхто іх ня
бачыць, але яны ўсё роўна ваксуюць боты і вы-
біваюць мундзіры, а потым стаяць ля апушча-
ных шлягбаўмаў і казыраюць, цягнік пралятае
міма іх уначы, пыліць на іх і пырскае, ніхто
тых абходчыкаў ня бачыць, але яны стаяць на
зважай і казыраюць начному хуткаму цягніку,
такія во людзі засталіся ад колішнія Аўстрыі,
таму Лукас з гарнізон-інспэкцыёну ня біў і не
караў, затое Зэлікоўскі быў сьвіньня, малаціў
жаўнераў і загадваў іх прывязваць да дрэва,
перш за ўсё капралаў, каб ведалі, як яно мае
выглядаць, калі ён едзе на кані, і войска павін-
на было расьцягнуцца ў швармлінію або вікль-
тэлінію і зараз потым падвойную туплышварм
і доплрай, і паставіцца чатырохкутнікам, і рап-
там рассыпацца, як бы хто стрэліў у вераб'і-
ную чараду, каб зноў самкнуць шыхт, камарад
пры камарадзе, а калі генэрал падыме шаблю
вастрыём угору, капралы павінны ведаць, што
гэта значыць, бо ж генэрал ня будзе крычаць
да шаснаццаці ротаў войска, так як і дырыгент
ня будзе крычаць на музыкантаў, ты ёлупню! ня
бачыш там тае фэрматы? ён жа мае палачку не
дзеля таго, каб сьвіснуць каму па вушах, але каб
дырыгаваць, падаваць знакі, такі маршал, зразу-
мела, мусіць клапаціцца, каб выйграць бітву
і каб не загінула зашмат людзей, мяне рабілі
фрайтэрам, але я не схацеў, бо тады без упыну
пасылаюць чалавека на варту або на патрулі і ўсё
высылаюць у вайсковае вучылішча, на ўскраіне
лесу паручнікі ўсё крэсьляць на дошцы і кры-
чаць, падафіцэры *zu mir!* а як хто хоча пасцаць,
дык мусіць прасіцца, потым едзе на фронт
і ўздоўж шашы пачынаюць зьяўляцца беспамыл-
ковыя знакі, амуніцыя, гарматы і параненыя,
адзін жаўнер дастаў ад вады срачкі або дыярэі,

добрая ў мяне памяць, панна, што? і той жаўнер сядзеў у рове з папругай на карку, а тут генэрал Зэлікоўскі саскочыў з каня і верашчыць, што гэта за войска такое засранае! і як вытне таго ваяку шабляй па сьпіне, а потым перада мною зьявіўся фронт, тая сумятня, дзе адзін аднаго пыраў штыхом праз памылку, сьлепату або слабату, каб толькі далей наперад і наперад, каб вораг не паспеў акапацца, нэрвовыя афіцэры, швадроны залітыя крывёю разам з коньмі, усё палала, дрэвы лёталі ў паветры, санітары адвозілі параненых на павозках кудысьці ў лес, але дзяўчатам нельга было на фронце, яны заставаліся ў Пярэмышлі і Кракаве, пахаваныя па публічных дамох, там у дзьвярах ёсьць вакенцы, я калісьці зазірнуў, адна зь іх адчыніла і пытаецца, ну што, ваяка? некаторыя за гэта хацелі толькі хлеба, паручнік Гаворка раіў нам, каб мы лепш заляцаліся да паннаў з прыватных дамоў, такой хопіць купіць цукеркаў, а каханьне як дрот, іду я сабе з настаўнікавай дачушкай, а яна мне кажа, што хацела б за гэта булачку або абаранак, а я кажу, што нічога ня маю, адно гэты жаўнерскі хлеб, а яна пацалавала мяне ў руку, а я ёй распавёў за гэта, як аднойчы вяртаваў у Спліце стары вагон, поўны экразыту, таго, што падрывае масты, і што той экразыт выглядае як лепішча на мухі або як парашок з аптэкі, потым я ёй чытаў з соньніку, што з паненкай у сьне балакаць значыць рызыкаўную спэкуляцыю, а з жанчынай уначы жартаваць, ня дай зьвесыці сябе падманлівай размовай, а ўрэшце я сказаў той настаўнікавай дачушцы, што *паненка ладне выглёнда*, а яна мне, што *пан тэж*, і зычыла мне, каб ужо хутчэй было перамір'е, а як што я заўсёды быў гжэчны кавалер, пісалі мне найпрыгажэйшыя жанчыны Эўропы, у Цыгенгальсе я схіліў да сябе сэрцайка дачкі аднаго фабрыканта, яна мела на сабе жоўтую бялізну і сінюю сукенку, я катаў яе лодкай па лясной азярыне і сьпяваў *Mein Herz ist ein Bienenhaus*, а потым лодка пачала тонуць, дык я выратаваў паненку, бо там было мала вады, яна называлася Анна Герынг і слала мне ружовыя лісты, цэлае мястэчка ня спала ад цікаўнасьці, з кім я перапісваюся, аднаго разу яна мне прыслала парфуму „Маёвы чар”, яна пахла як ландыш, а я, каб пазбавіцца ад вайскавай службы, курыў вірджынскія цыгары, мочаныя ў шафране, трэба было халерна зважаць, каб ня мець пажоўклых пальцаў, дык я абкусваў іх да крыві, гэта ўсё роўна што абылгаць прыгожую жанчыну, абдурыць словам, нават нябожчык стараста, які прыйшоў у бар скантра-

ляваць, ці ў баравых прыгажуняў спраўныя лыткі, нават той стараста прызнаў, ну ясна, за грошы дык абы дурань зможа, але так як вы, задарма, гэта геройскі подзвіг! і я зноў перамог, таму што я браўся за справу такой самай тэхнікай, што й афіцэры, хлопцы, казаў паручнік Гаворка, з такой трэба далікатненька, як быццам вы гастрылі аловак, гэтак на жанчын лепш дзейнічае, чымсьці калі б вы на іх выцяглі штых, дык і я зашмат не гаварыў, больш назіраў, якія ў дзяўчыны злачынныя схільнасьці, чакаючы, пакуль сама ня выгаварыцца, што любіць цыгарэты і віно, а я ёй тады казаў, што я не! а што вы любіце? пыталася яна, а я адказваў, панна, я аматар прыгожых паненак, а яна заяўляла, дык з вас неблагая сьвіньня, і кідала ў мяне пантофілкам, раз нават выпаў мне гонар паехаць да артылерыйскіх казармаў на Ідуні, генэральскай кабыле, гэта была красуня, гнедая зь белай зорчак на лобе, як кіназорка, зорка была падобная на прастрэленую зірку ў хустачцы, а калі мы так ляцелі галёпам, тая Ідуня і я на ёй верхам, дык чапілі бабу, баба кульнула дагары нагамі, я спужаўся, ці Ідуня не павярэдзіла сабе капыта, бо тады генэрал паставіў бы мяне перад вайсковым судом, і мы так ляцелі цераз Оламоўц, Ідуня праскочыла праз браму, я пахіліў галаву і трымаўся за шыю, і гэта быў мой шанцунак, таму што яна ўляцела адразу ў стайню, потым я пайшоў выпіць шклянку малінавага соку ў кантыну, тады мелі там го-жую дзеўку, звалі яе Цылькай, яна адразу пусцілася са мною ў танцы, а кіраўнічка была раўнівая, таму адразу: Цылечка, йдзі на кухню! і пачала сама лашчыцца да мяне, а Цылька чысьціла нажы і паказвала за сьпінай свае кіраўнічкі, як бы яе з ахвотай пырнула, а кіраўнічка мне сказала, жаўнерык, ты выглядаеш тэмперамэнтным чалавекам, а я ёй адказаў, што калі б ёй прысьнілася, што яна ловіць фазана, дык неўзабаве каханьне загасыць у ейным сэрцы, а кіраўнічка адразу сунула мне сотню эгіпецкіх у кішэню і папрасіла, каб я працягваў, а Цылька ў кухні паказвала, як бы яна сваім нажом падрэзала глотку сваёй кіраўнічцы, якой я сказаў, што найлепшы сон гэта калі бачыць добра нагрэты пакой, бо гэта значыць каханьне дзвюх асобаў, а кіраўнічка круцілася на крэсьле, а я ёй яшчэ шапнуў, што самы прыемны сон, калі бадаюцца два валы, бо гэта сапраўднае шчасьце ў каханьні, і тут жа дадаў, што я гэтым паплаціўся, бо схпіў з гэтага брыдкую хворасьць і быў на лекаваньні ў Брзадыні, кіраўнічка адразу адсунулася ад мяне і палезла мне ў кішэ-

ню па тыя эгіпецкія, але я ёй сказаў, хто дае й забірае, той рана памірае, а яна прызнала мне рацыю і дала мне на дарогу кілішак гарэлкі, і дзякавала, што я ёй загадзя сказаў праўду, бо яна такую немаж ужо мела, а я пайшоў ва „Ўранію” з адной малачаркай, гралі там жыдоўскую п’еску аб узьнёслых памкненнях, аб пакутах нейкага Агасфэра, тая малачарка ўвесь час абсьліньвала мне вушы і пыталася, ці я зь ёю ажаніўся б, чаму не, кажу, але я яшчэ перад войскам, а прытым слабы ў грудзях, і кажу, што маю сны, у якіх мне сьніцца канарэйка, замкнёная ў клетцы, а гэта паводле Анны Новакавай значыць, што я назаўжды пранікнуты тугою па свабодзе, а тая малачарка мне шаптала, о так, з вамі мне было б прыемна! а ейныя валасы пахлі малаком і ваніляй, на трэці дзень пасля таго я паехаў у Югаславію да мора, ах, якая там была навалніца, шаленства прыроды, якое калі ўсьлізгнецца мужчыну ў нагавіцы, дык ён стае пісьменьнікам, хвалі як наш дом, лодкі дык аж на дарогу выкідвалі, грымелі па камянях і крышылі скалы, такая марская бура можа перакуліць і вагон, занесці ў мора людзей разам з асламі, калі вяртаюцца зь вінаграднікаў, робяцца такія слупы вады як вежы, а мы, жаўнеры, цярпелі бяду і голад, Сьвятая Багародзіца! жэрлі здохлую рыбу і дух у арміі ўпаў да таго, што мы хадзілі жабраваць, на казармах быў залаты надпіс „Ваярня Караля Юсупа”, але паручнік вышкрабваў кацёл пасля кукурузы, калі б гэтага паручніка ўбачыў генэрал Зэлікоўскі, дык выцяў бы яго прутком, адзін фарсісты жыдок падперазаўся лякаваным паскам, даў мне залатоўку, каб я вычысьціў яму карабін, і кажа, што йдзе ў горад завязваць міжнародныя зносіны, потым прыходзіць сяржант Брчул, бамбіза два мэтры і злосны як сабака, і пытаецца, дзе той жыдок, я кажу, што пайшоў *да граду*, а той сяржант пачынае лаяцца, *ебэм ті бога і курэц надробно*, і кажа, што Фрайгер фон Вухерэр забараніў валачыцца па граду, потым лёг на ложак таго жыдка, па поўначы той вярнуўся ўвесь умакрэлы ад дзяўчат, а сяржант Брчул ўхапіўся і надаваў яму таўхуноў нагою, ажно той зьвіваўся на зямлі ў выхадным мундзіры, і адразу мусіў ісьці на варту, а калі я пайшоў зьмяніць яго тае ветраное начы, ён ужо спруцянеў каля камля дрэва ў куце падворышча, павесіўся на той лякаванай дзязе, сёньня пра такія рэчы ня ведаюць, я распавядаў пра гэта ў Лібэні, але кіроўцы сьмяяліся зь мяне і браліся навіперадкі сваімі стоадзінацаткамі з узгорку ў Гарларэзах, калі зьяжджалі ўніз, была субота

папоўдні, дантыст вярнуўся па парасон, бо забыўся, і якраз піхаў ключ у замок свайга кабінэта, але ў адной стоадзінацаткі лопнула рысора і машына наляцела на кабінэт і адваліла яго ад таго ключа, а той дантыст тамака стаяў і ўвесь час трымаўся за той ключ, калі б гэта толькі бачыў граф Зэлікоўскі, генэрал вядомы сваёй грубасьцю, маёр Міхаковіч, які выплочваў нам грошы, раскладаў банкноты па сталі і прыціскаў іх каменчыкамі, каб вежы не пазьбімаў, ён заадно нас і перасьцерагаў, каб мы не прапілі тыя грошы адразу, але каб купілі сабе гузікі, вазэліну і ніткі, а ваколіца была прыгожая, рамантыка як у Ерусаліме, тыя дарогі пад гару ўвесь час трэба было папраўляць, людзі жыліся аўсянымі блінамі, вінаграднікі цьвёрдыя як бэтон, адна дальматынка, што сядзела ў гаіку й пасьвіла авечкі, гэта было як на малюнку, адразу мяне заатакавала, пане, вы свабодны? а калі я кіўнуў, тут жа прыселася да мяне і пачала мне паказваць, хто ў якой халупе памёр, але мне трэба было йсьці практыкавацца з новымі гранатамі, выглядала тая граната, панна, як грушка, зь якой замест хвосціка тырчыць вяровачка, камандзір узводу вучыў нас на імітацыі, пацягнуць за вяровачку, палічыць да дванаццаці, а потым шпурнуць, потым пайшоў у прыбіральню, а нейкі спрытнюк падлажыў яму сапраўдную гранату, і калі мы паўтаралі практыкаваньне, дык бабах! узводнаму адарвала руку і тая рука вылецела праз вакно і дала поўху капітану Тонзэру, які праяжджаў на кані і казыраў, нешта такое прыдарылася і ўласніку летняга кінатэатру, у якога была жалезная рука, і калі хлопцы сядзелі на дрэве і глядзелі фільм задарма, дык уласнік ставаў на крэсла і лупцаваў іх той жалезнай рукою, ажно ляцелі пасечаныя галінкі, а калі дома хацеў даць той рукою і сыну, пратэз сарваўся з завесаў, вылецеў праз вакно і зьбіў з ног паліцыянта, які акурат гастрыў аловак, каб выпісаць штраф, а вось што мне прыдарылася падчас рапарту, калі чыталі імёны палеглых і прачыталі маё, нават дата нараджэньня супадала, але ж я жывы! крыкнуў я, паслалі мяне дакладваць і далі мне пятаццаць дзён арышту за тое, што я адазваўся пры рапарце палеглых, хлопцы казалі, панове, калі б такое пачуць, дык можна было б пайсьці дахаты і легчы ў пасыцель, а калі скончыцца вайна, можна будзе сьцверці сваё прозьвішча з помніка палеглым, але мне падабалася любавіцца сабою ў люстры, мяне ажно страпанула, калі я ўбачыў, як мне падыходзіць мундзір, як быццам сонейка выйшла на прагулку, калі

я йшоў на шпацыр, ясна-блакітная блюза, чорныя нагавіцы з чырвонымі лямпасамі, лякаваны пасак і нікеляваны штых, шапка з залатым абадком, а пад той шапкай ня сечка, а таз першаклясных мазгоў, самыя складкі й зьвіліны як у Эдысана, ах, той Эдысан, што вынайшоў прыладу, каб людзі ня мусілі хадзіць у тэатар або на канцэрт, а магі дома паслухаць у пантофлях, гэта той фанограф, нешта, чаго не было раней, сядзеў бедачына тры дні на крэсьле і думаў пра тых слухаўкі на вушы, ну бо ведаеце, панна, нават найпрыгажэйшая жанчына ня можа дараўняць славу таму мужчыну, у Кракаве адна пані доктарка сказала мне распрануцца і лягла на мяне паслухаць, ці б'ецца маё сэрца, мела халоднае вуха і кажа мне, *цо сен пан так руша?* а я ёй распавёў пра эўрапейскі рэнэсанс і што сапраўдны мужчына трымціць як пасолена жабка, калі бачыць прыгожую жанчыну, таму шмат пісьменьнікаў вар'яцее ад мастацтва, бо калі хочуць яго палепшыць, мозг рассыпаецца ў іх як пацяруха, і ніхто ўжо не пазьбірае яго ў кучу, сымфаніст Іштван абарваў жырандоль ад жалю, а па Эдысана прыйша нарачоная, але ён увесь час раздумваў, пад нагамі меў шклянны столік, каб яму не замінала зямное прыцягненьне, а тут прыходзіць прыгожая нарачоная, калі яму пасья сьмерці адчынілі чэрап, таз поўны шэрага мозгу, мне адна варажбітка выважыла з картаў, што калі б мяне не перакрыла маленечкая хмарка, я б зьдзейсніў вялікія рэчы, ня толькі для свайго народу, але і для ўсяго чалавецтва, варажбітка працягнула да мяне рукі, а я адхіліўся ў крэсьле-качалцы і выліў акварыю, усё гэта я распавядаў той польскай пані доктарцы, а яна лягла на мяне і запыталася, куды пойдзем сёньня вечарам? а я запытаваў ёй соньнік Анны Новакавай, чыжыка ў клетцы прысьніць, тваё распуснае жыцьцё прывядзе цябе да жалюгоднага канца, а доктарка узнялася і кажа, выбеце сабе нейкі лепшы сон, добра? дык я ёй сказаў, бачыць у сьне юбілейную выставу значыць неспатоленую жарсыць, а тая доктарка адказала, што на пачатак гэтага хапіла б, і пусьціла да мяне турэцкае вочка, рэч у тым, што мужчыны адразу думаюць пра брыдоту, тым часам як я паступаю тактычна, каб можна было ганарыцца перамогай, аднойчы прыйшоў да нас Марыён, ілюзіяніст і гіпнатызэр, які сам сабе ставіў пячаткі на дазвалах на выступы, бо як толькі зьяўляўся ў ведамстве, службоўцы давалі драла, каб іх не загіпнатызаваў, у той час я меўся выступіць на эстрадзе, засьпяваць „Балалайку” ў мундзіры афі-

цэра гвардыі, на сцэне былі самыя дзьверы зь дзіркамі для ключоў, а я сьпяваў „Жанчын прыгожых цалаваў я ўдосталь”, на мяне сьвяцілася фіялетавае сьвятло, калі я сьпяваў, „Балалайка, грай песню з усіх найпрыгажэйшую, песню сэрцу найбліжэйшую, аб тым, што я кахаю”, і пабіў усіх высокім „до”, гэтага ніводзін гарладзёр з хору ня мог даказаць, кожны мычаў як карова, калі цэліцца, тым часам як я, тэнар як Ярынак Посьпішы, ачараваў усіх нашых дзяўчат як гіпнатызэр Марыён, калі б вам захацелася, вы б магі таксама выступіць, адна панна будзе йграць тую вялікадарыцу, але мусіць мець фальшывы поваб, вы б магі яе йграць, таму што ня ўсе царыцы былі прыгожыя, я буду йграць папа і буду трымаць у руках тую чару, а пад канец адстрэляць жырандоль, аднак найбольш ахвотна я зайграў бы Барона, ідзецца толькі пра тое, як завесці жарабца на сцэну? хіба што абматаць яму капіты анучкамі, каб не паабіваў сходаў, галоўным чынам трэба звяртаць увагу, каб той жарабец не спужаўся музыкі і ня зьяўцеў на аркестар, парасятніка зайграў бы Руда Турак, абэрлейтэнант, карак у яго быў, што ў швайцарскага быка, у Каталіцкім Доме я з адной прыгажуняй хацеў зрабіць шпагат і дастаў грыжы ад натугі, у мужчыны дык нічога, яму ўсё сьдзе, але такая жанчына, калі носіць пояс супроць грыжы і разагрэты мужчына яго намацае, халодны пояс зь нікеляванымі спружынамі, дык ідэалы адразу развальваюцца, а цялесныя пажады даюць назад, Хрыстос Госпад аднаго разу, калі яго запрасілі на вясельле, дзе моцна жлукцілі, абярнуў ім віно ў ваду, гэта быў той цуд у Кане Галілейскай, у тых часох мне сьніліся такія сны, перабіраць у сьне косці нябожчыка, вялікая радасьць ідзе табе насустрач, гэта ўвогуле цікава, што маладыя паэты думаюць пра сьмерць, а старыя пердуны пра непаўналетніх дзевак, адзін паляўнічы мне казаў, ён ходзіць у лес назіраць за аленямі, колькі ў такім старым алені жарсыці, калі заляцаецца да лані-правічкі, такі сон аб градцы цюльпанаў у тлумачэньні значыць, што закахаеься ў гожае дзяўчо, але яно ня будзе ведаць аб тваім каханьні, адзін паэт прозьвішчам Бонды мне казаў, што ў людзей дзікае ўяўленьне аб пісаньні вершаў, думаюць, што гэта ўсё роўна як ісьці зь вядром па ваду або што паэт толькі падыме твар на нябёсы, а адтуль яму боская моц сікае вершамі проста ў галаву, я яму кажу, гэта толькі ў Хрыста Госпада быў такі клёк, што прафэсары й па сёньня ня могуць надзівіцца, што ён быў ня толькі сын божы, але й шампіён і ат-

лет, што ён мог узяць бізун і выхвастаць зь сьвятыні гандляроў жывёлай, і сказаў ім, што не прынёс мір, але меч, гэта значыць шаблю, людзі гэтага й так не разумеюць, таму што разумныя паміраюць, а дурныя зноў нараджаюцца, адзін чысьціць нужнікі, а іншы ёсьць доктарам, адна жанчына ўсё жыццё чытала б у пасьцелі раманы, а іншая зноў жа робіць тое, пра што ў тых раманах пішуць, паэт Бонды, бедачына, калі ў гасподзе перавіваў двое сваіх дзіцянят у возіку, прынохаўся потым да пальцаў і сказаў, тут недзе пачынаецца глыбокая філязофія, а праз паўгадзіны адно дзіцятка зноў накакала ў тым возіку, дык Бонды мусіў падціраць яго „Чэскім Словам” і прытым наракаў, Ісусе, такое даняло б і карэйскага ката! у дзень Божага Цела мы ўрачыста ўвайшлі ў Пярэмышль, адна дзеўка ляжала ў рове, паказвала на сябе і крычала да жаўнераў, хадзеце адсьвяткаваць перамогу нашае зброі! але ніводзін ваяка на яе не палакоміўся, бо была брыдка якая турэцкая ноч, а зрэшты, я ніколі ня быў падкі на такое, я перамагаў інакш, у лязарэце апекаваліся мною баранэсы, а за рэспублікі гожаыя саколкі, сястрычкі, адна галіла мне жылот і рыхтавала да апэрацыі, бо папярэдняга дня галоўны доктар мне сказаў, будзем вас пароць, падпішыце рэвэрс, калі б вы нам выпадкам сканалі пад нажом, такім чынам мяне падбадзёрваў, а сам ужо надзяваў белы чапец як цукернік, а сястрычкі нацягвалі яму пальчаткі, нібыта якому дзіцяці, і ўжо хацеў узяцца за мяне, як дзьверы адчыняюцца і зьяўляецца баба з кошыкам і пытаецца, дзе ляжыць ейны муж, бо прынесла яму сьвініны з капустаю, а галоўны доктар, ростам як волат і заюшаны да бяспамяці, хапіў тую бабу і як дасьць ёй выспятка ў задніцу, а потым аблаяў дзьверніка, як тая баба змагла сюды пралезці, калі ён праз момант мае пэцкацца ў маёй крыві і латаць мне грыжу? што за радасьць, калі выйдзеце са шпіталя і добра разгледзіцеся навокал, як у той песеньцы, як цудоўна і прыгожа на тваім прыходзе, Божа, траля-ля, Барнадак, каваль, мог лёгка выпіць дваццаць пяць літраў піва, а калі потым яму конь не хацеў стаяць або натурывся, Барнадак яго валіў на зямлю і падкоўваў лежма, ну й дастаў запаленьня лёгкіх, ягоная брушына прыляпілася і быў яму каюк, я адзін застаўся, гожаыя сястрычка прыносіла мне судно і пыталася, чаму я не ажаніўся, чаму пакідаю такое прыгляднае цела ляжаць аблогай? а я замест адказу ўжо падымаўся з пасьцелі і хацеў вучыць яе танцаваць, ажно мяне сіламоц трымалі, бо пасья та-

кой апэрацыі чалавек мусіць ляжаць як Лазар, адна панюся, высачэнная, а пры тым красуня, купалася і клікала, хадзеце, то дастанецце буські! і я ўлез у Лабу ў адзеньні, вада мне даставала пад шыю, але буську атрымаў, і зноў быў герой, хоць трэба было на беразе сушыць ня толькі вопратку, але й выплату, якую мне далі ў дзесяцікронавых банкнотах, я стаяў у адных сподніках, увесь горад быў на дыбках, жанчыны сьпяшаліся над рэчку і глядзелі на мяне, як на Мантгомэры, пераможца з-пад Тобруку, вальнадумцы папракалі Царкву, што калі Хрыстос быў Богам, дык чаму ён зносіўся з блудніцай? я кажу, што на гэта няма ніякай рады, перад прыгажуняй ніхта ня выстаіць, нават Госпад Хрыстос, які на той час быў прыгажун, што Конар Толнэс, яму ж было трыццаць год, а бачыце, тая Марыя Магдалена, хоць і мела пасаду вяхоткі з бару, усё-ткі дабілася сьвятасьці і нябёсы яе ўпадабалі, ня здрадзіла Хрысту і выпірала яму кроў валасамі, а ён, бедачына, вісеў на крыжы, таму што прапаведваў сацыяльны прагрэс і што ўсе людзі роўныя, ягоная маці заходзілася ад плачу, а Марыя Магдалена лагодзіла ягоны боль, і я пытаюся, куды падзеліся ўсе колішнія прыгажуні? памерлі і нічога ад іх не засталася, а Марыя Магдалена заўсёды будзе крапаць паэтычныя сэрцы, вось такі лёс прыгажуня, які навучыўся рамяству, умеў плаваць бярвёны і дошкі і раптам кінуў тое і пайшоў навучаць людзей, што дзейная любоў да блізкага ня значыць кублавацца з дзеўкай на канапе, але йсці памагаць таму, хто тут жа патрабуе дапамогі, ксёндз за тое, што я выдатна авалодаў катэхізмам, даў мне абразок Хрыста, як трымае келіх, на той час у Аўстрыі было вельмі модна правяраць і дапытвацца, хто ёсьць Айцец, хто Сын, а хто Дух Сьвяты? аднаго ксяндза нават судзілі, таму што сёстры Ульманавы не змаглі яму адказаць, чым тая Сьвятая Тройца насамрэч ёсьць, і ксёндз пасадыў іх голымі попкамі на распаленую печку, ну й потым тыя сёстры ня выйшлі замуж, ніхто не хацеў мець зь імі дачыненні, калі яны ня ведалі пра Сьвятую Тройцу, праўду кажучы ніхто гэтага толкам ня ведаў, але прыкідваўся, што ведае, дык тыя сёстры сеялі сланечнікі, у той час было страх колькі забойстваў і рабункаў, па глухаманях нанач зачынялі аканіцы і рыхтавалі сякеры й стрэльбы, адзін млынар глухой ноччу ўбачыў у месячным сьвятле, як хтосьці выпілоўвае дзірку ў дзьвярах, каб прасунуць руку і адсунуць засаўку, дык ён падкраўся паціху зь сякерай, а калі рука прасунулася, дык ён чах! і адсек тую

руку, потым жандары шукалі, але не знайшлі нікога без рукі, дык ксёндз лаяўся, таму што мусіў пахаваць тую руку на могілках і купіць дзеля таго маленькую дамавіну, Сьвятая Багародзіца! стаіць жаўнер на варце ў Оламоўцы і бачыць, што на могілках нешта гарыць, бяжыць туды, адчыняе трупяню, а там далакоп пры катле, а з таго катла тырчаць чалавечыя рукі й ногі і сквірчыць тлушч, тут яго й цапнулі жандары за тое, што адкопчаў нябожчыкаў і варыў іх сьвіньням, потым шапачнікі з Прасьцеева сьпявалі песеньку, у маёй нябогі, рукі адняло і ногі, або калі я аднойчы з адной красуняй выбраўся ў тамашаўскі лес, там ёсьць гаспода, а насупраць тае гасподы стаяць сем белых крыжоў, там адзін нягоднік падпільнаваў вяселье і пазасякаў усіх вясельнікаў сякерай, ну, страшны выпадак, таму я ня маю дзяцей, бо не хачу, каб мая кроў трывала ў вякох, дзе тая зарука, што дзіця было б ад мяне? жанкі мяне прабіралі, хто вам заплюшчыць вочы? а я ім кажу, гэтак бывала за Аўстрыі, калі людзі паміралі дома, а сёньня, як толькі чалавек пачне крыху недамагаць, прыяжджае хуткая дапамога, адвозіць вас і паміраеце за шырмай сам адзін, сваякі сёньнячы зь нікім ня цацкаюцца, апантанасць грашамі гэтаму віною, найлепш было б, каб людзі па ўсім сьвеце дамовіліся і перасталі рабіць дзяцей, едуць у адпачынак і халтураць адно на адным, каб увялі адлічэньне з зарплат, за адно дзіця пяцьдзесят кронаў, за другое сто кронаў, а за пяцёра дзяцей абрэзаць палавіну зарплат і адлупцаваць розгамі на рынку, самы ўжо час, каб мы зноў маглі хадзіць з прыгажунямі ў лес і пакланяцца эўрапейскаму рэнэсансу бяз страху, што талопіцца на нас шмат вачэй, сёньня ж людзі лягаюць адпачываць у лесе адзін ля аднаго, як магільны на могілках, адна пані папрасіла мяне, каб я выгуляў ейнага сабаку, але я пайшоў з тым сабакам да дзяўчат у бары, ну й таго сабаку два наведнікі праз памылку абасцалі, а калі мы вярнуліся, тая пані паглядзіла сабаку, панюхала палыцы і спытала, дзе вы былі? сабакі добрая рэч, але толькі каб пільнаваць гаспадаркі, адзін злотнік меў бульдога, якога безь віны адсыябаў, а той бульдог гэта запомніў і аднаго разу, калі злотнік часаўся, сабака скочыў і запусьціў зубы ў злотнікава цела, а злотнік, з сабакам на карку, давадокся да пісьмовага століка, выцягнуў рэвальвэр, але як страляў у таго бульдога ў люстры, нешта паблытаў і прастрэліў сабе вуха, дзіва, што сябе не застрэліў, потым неяк таго сабаку ўходаў, але заціснутыя зубы яму трэба было расшчамляць

качаргою, зноў жа іншы стаяў перад люстрам і выразаў сабе валаскі з носа перад патанцоўкай, і прарэзаў сабе нос, я дык усё рэзаў як скрыпач на скрыпцы, чуцьцём, а калі б вы бачылі пшэмысьлякаў, як яны йшлі на прызыўную камісію, вёска была добра адкормленая, браканьер пры браканьеры, адна краса, калі стараста іх вёў на прызыў, самыя стужкі і жычкі, і яны парэзалі ўсе навакольныя вёскі, загналі немцаў у бровар, а старасту на памятку ўсадзілі нож у сьпіну, хапіла толькі паглядзець на іх крывавата, а зубы ў вас ужо выляталі праз задніцу, але на парадзе гэта быў цьвет чэскага народу, рослыя мужыкі і злыя як чэрці, мелі два аркестры, а на сьвяты і гасьціны ўсё было ў кветках і стужках, уся вёска аздобленая і начышчаная да бляску, штохвілі нехта нёс кішкі ў вядры, бо ведаеце, за Аўстрыі шмат мужыкоў памерла ад мардабоў у карчме або па дарозе дахаты, або павесіліся ад таго, што мелі шмат дзяцей, а тыя слаўныя пшэмысьлякі раз падпільнавалі мяне, бо я хадзіў зь дзеўкай ад іх, але я адварнуўся, выцягнуў рэвальвэр і бах! бабах! паліў па іх, а мужыкі як дубы валіліся на зямлю, а я зноў стаяў як герой, як Том Мікс з кольтам, у якога дым ішоў з дула, або зноў жа тая жудасьць з Анэжкай Грузавай, нашы людзі выдумалі, што гэта зрабіў Гільзнэр, а яшчэ заявіўся адзін прыдурак і сказаў, што бачыў, як Гільзнэр стаяў у лесе каля Бжэзіны, гэты каронны сьведка адной рукой трымаў ровар, а другой тую штуку, каб адмачыцца, і так Гільзнэра запраторылі ў турму, а жыды мусілі вэз з Польшы, людзі сьпявалі песеньку, не купляйце ў жыда цукру, кавы і мукі, ён забіў нам дзеўку сінявокую Анэжку, ну а бачыце, на сьмяротным ложы брат Анэжкі прызнаўся, што гэта зрабіў ён, дзеля грошай, якія ў той час валадарылі над сьветам, аднаго разу йдзе жандарм на патруль, запыняецца ў гасподзе і заказвае сабе адбіўную, а як што яму пасмакавала, дык паўтарыў заказ, але карчмарка неяк доўга ня йшла, дык ён пайшоў яе пашукаць, яна была ў склепе, а тамака на круку вісела ейная дачка, галюсенькая, а тая карчмарка выразала зь яе адбіўныя, Сьвятая Багародзіца! жандар яе ў наручнікі і ў суд, пра такія здарэньні людзі апавядалі раней, калі самі сабе замянялі радыё і тэлевізар, але мне найбольш падабалася шпацыраваць па горадзе, я хадзіў у ангельскім гарнітуры і лапатуне, такім капелюшы з заломамі, было прыемна глядзець крамныя вітрыны, такая напрыклад парфумэрыя ў Оламоўцы, поўна туалетага мыла, якое пахла ляснымі фіялкамі, гліцэрынавае мыла мар-

кі *Lila Blanc* і *Violeta de Nice*, экстралагоднае мыла маркі *Rosa de Shiraz*, аднаго разу мяне за казармамі Марыя-Шнэ перапыніў драгун і крыкнуў, грошы або жыццё! іншы б пэўна абамлеў, але я выцягнуў браўнінг і кажу, калі хочаш жыць, дык дуй адсюль, а то прыстралю як сабаку, калі я прыехаў у госьці да брата на чатырнаццаць дзён і застаўся там на трыццаць год, дык мне далі мэксыйканку, такую стрэльбу, каб я пільнаваў рамянёў за броварам, а калі ўначы йшоў тудою жандар, я зьняў стрэльбу з пляча і давай страляць, кулі адбіваліся ад мосту і толькі сьвісталі, бо я ня буду дапытвацца, а хто там ідзе? аўстрыйскі жаўнер мусіць страляць першы, каб перамагчы, у іншай парфумэрыі стаялі роўненька флакончыкі вады для пелегаваньня валасоў, вада маркі *Cyrano*, дзе на наклейцы выходзіла з возера вадзяная русалка з ружамі пры поясе, а за сабою мела некалькі сьветлячкоў ці мо зорчак, ну дзіва! як музыка Моцарта, аднойчы плылі лодкай тры швачкі ад Пікаў, а мы ў плаўках папраўлялі студню ў бровары, і адна красуня паклікала мяне, а я адразу кінуўся ў ваду і пачаў ныраць пад іхнай лодкай, гэта была аўстрыйская галянтнасьць, нават і простыя людзі паводзілі сябе так, быццам іхняе жыццё ўвесь час фільмавалі або фатаграфавалі, у Славачыне я дапамагаў у пякарні развозіць печыва, там п'янае вяселье ўехала ў касцёл і пачало частаваць сьвятых гарэліцай проста з пляшкі, ксёндз уляцеў у касцёл як самалёт-зьнішчальнік і верашчаў і лупіў і таўхаў нагою тую вясельную кампанію, і прыгаворваў, арда татарская! то так прыходзяць у храм Гасподні? прэч! вянчаньне будзе, калі прыедзеце крыху больш цьвярозых або менш п'яных! потым я выбраўся на Градзіска, дзе піваварнічаў, і вярнуўся дахаты ў поўнай славе, гарнітур у палоску і мадэрны капялюш апошняга парыскага фасону, кіёк зь белай галушкай, іншага дык жандары вярталі ў родныя мясціны ў апараты як бы яго карова жвакала, але я прыйшоў як кіназорка і прынёс сто залатых, аддаў доўг і купіў карову з Поніквы, якую мне нараіў гаспадар Тыатар, той, што са старога тэатру зрабіў карчму, а ягоная баба гадала восемдзесят катоў, увесь дзень налівала ім малако, у парфумэрыі я бачыў прэпарат маркі Калядэрма, потым фірма Вольф і Сын з Карлсруэ дастаўляла на Мараву свой жэлятын і драбнютку ружовую пудру для пелегаваньня скуры, на шкатулцы летуценная жаночая галоўка з ручкай пры скроні, абвінутая лёгкай вуальлю, з вачыма ў далечыні, той каровы з Поніквы ўсе нам зайздрось-

цілі, швэйцарская раса, зусім белы асобнік, каштавала цэлых восемдзесят залатых, але потым мы прадалі яе мясьніку, бо аказалася ялавай, найвышэй з нашае сям'і зайшоў дзядзька, у войску быў камандэрам узводу і ўмеў пісаць так, што ня можна было наглядзецца, атрымаў залаты крыж ад кайзэра, насіў залаты шнур і пікэльгаўбу, мужчына высокі на мэтар восемдзесят, які за свайго кавалерства быў пайкідвай усіх з карчмы у копанку, як Рымскі, што паходзіў з Кокараў, але калі дзядзька ажаніўся, дык спаважнеў, узяў сабе дачку лесніка і паставіў вілу на Мараве, гадаваў індэкі і быў вахмістрам, адной красуні я купіў лілёвы крэм на лагодную белую скуру маркі *Steckenpferd*, гэта была фірма з Радэбойлю, потым Гавэрдавай Здэнцы я купіў далікатны і гарантаваны сродак, уганараваны залатым мэдалём, „Сінулін”, а яна засьмяялася і кажа, а што ты за гэта хочаш? а я адказаў, што хацеў бы, каб мы пайшлі на шпацыр і яна дастала сонечнага ўдару, а яна засьмяялася і кажа, чаму? а я адказваю, што паводле інструкцыі першай дапамогі, калі хто дастаў сонечнага ўдару, найлепш расшпіліць блузку і абмываць грудзі летняй вадою, а тая Здэнка мне сказала, ты, бугай, зашмат сабе дазваляеш, так, гэты сьвет далей прыгожы, не таму, што ён такі ёсьць, але такім я яго бачу, як яго бачыў у фільме Пушкін, бедачыне заўчасна пацэлілі ў галаву і былі яму капцы, з дзіркі ад рэвальвэру выцяклі ў яго апошнія вершы, ужо паводле фатаграфіі я дайшоў да высновы, што Пушкін належаў да эўрапейскага рэнансэсу, меў гожаы бакенбарды, ну, тыя бакі, якія насіў нябожчык кайзэр Франта і кампазытар Штраўс, раз іду сабе над вадою, а тут на ровары Лібушка і адразу наяджае на мяне прэрднім колам, калі я ёй зноў прынясу пук, то бок, букет ружаў? а я яе ні з таго ні зь сяго пацалаваў, як гэта рабіў Ганс Альбэрс на параплаве, а Лібушка віскнула, Хрысьце Пане! а я расьсьмяяўся і кажу, што я не Хрыстос, адно пан, а гэта насьмяшыла яе яшчэ болей і яна яшчэ мацней наяджала на мяне прэрднім колам, адчыняючы мне дзьверы да далейшае прыгоды, і я быў панам сытуацыі, гэта ў парфумэрыі я бачыў шэраг бутэчэк са сродкам для буйнага росту валасоў маркі *Peru Tanin*, на пляшачках былі дзьве дачкі вынаходніка з валасамі ажно па косткі, зразумела, Аўстрыя стаяла ня так на буйным росьце валасоў, як на буйных грудзях, у некаторых былі такія, што яны мусілі насіць заплечнік, а ў ім цэглу, каб ня ўпасці дапераду, так тое цягнула, гэта было нешта, тыя вялізныя цыц-

кі, з самога раньня ўся Аўстрыя ня думала ні пра што іншае як толькі пра грудзі, жанчыны выпіхвалі іх, а ў сям'і была проста бяда, калі дачка ня мела грудзі як кухлі для піва, цяпер гэта зноў уваходзіць у моду, жанчыны зноў у гэтых адносінах як за аўстра-вугорскай манархіі, на спартакіядзе я бачыў волатак, нашых дзяўчат, як яны йшлі ў калёнах у тэлевізары, у майтках і кашульках, шпарылі як Марыя Тэрэза, мужчыны ад гэтага глядзеньня, ад гэтага параду нацыі былі пад вечар зусім абнясілены, ноччу я нарваў ружаў у чужым садку, пералез цераз плот і незаўважна паклаў тыя ружы на вакно Лібушкі, як робяць мэксыканцы і гішпанцы, тая банда абібокаў, якая нічога іншага ня робіць, толькі езьдзіць верхам і сьпявае паннам пад гітару, а на другі дзень Лібушка паклікала мяне праз фіранку, каб я прыйшоў да іх у госьці, з майго боку гэта была дыпляматыя, дык потым я быў сьведкам, як яна скідала чаравічкі і сыягвала панчохі, а потым лягла на канапу і спыталася, ці па мне ўжо бегаюць мурашкі? і кідалася на той канапе, нюхала ружы і вырочвала на мяне вочы, а потым села і пачала распорваць блюзку, а калі скалечылася жылеткай, сказала, мігам перавяжыце, а то дастану заражэньня крыві! а калі я завязваў ёй бінт, запыталася, чаму я вам ня падабаюся так, як тыя дзяўчаты з бару? а я адразу сцешыў яе парыцарску, панна, вы маеце іншыя повабы, у вас шык і гожаыя ножкі, яна акрыяла душой і мы разам панесьлі бялізну ў прасавальню, а бабы шалелі ад рэўнасьці, ну так, нам дык не пасобіць, я павучаў Лібушку паводле соньніка Анны Новакавай, прасавальню значыць, што адкрыеш глыбокія таямніцы, а Лібушка мне сказала, як рыхтуецца адсьвяткаваць свае дваццаць першыя народзіны, і дадала, што мяркуючы па маіх вачох, яна б баялася ісьці са мною пад поўнач на выспу, а я ёй на тое, у вас, Лібушка, гэта ўсё пройдзе, вы надта дзікая, але як будзеце так доўга таргавацца, дык возьме вас нейкі ўдавец, гэта былі б фіглі-міглі, або й жандар, адна панюся мне раіла, не гаварэце толькі, а завядзеце нас на зьмярканы на ўзьлесак, Гавэрдава Ўласта, якая ўмела йграць на піяніне і гаварыць па-нямецку і якая ставала на руках на бильярдзе, ажно сукенкі ёй ападалі як плёсткі з кветкі маку, дык тая мне казалася, бамбіза, ты мяне толькі пакручываш тым, што мною не цікавісься, Наўрацілка, калі мы разам пусціліся ў эсцэнтрычныя скокі ў Каталіцкім Доме, шаптала мне на вуха, зірнеце, як уся заля глядзіць на нас, і мне захацелася дадаць адну

фігуру, як гэта робіць пара Фукса-Кашцялава, і мы паляцелі тым эсцэнтрычным махам пад стол, Ярмілка хацела са мной рабіць у „Славіі” тое, што бачыла ў Вялікага Цыгфэльда, але ня вытрымала таго пераходу да фігуры танга і, пераляцеўшы ў мяне над галавою, убіла сабе акуляры ў брыво, яна па сёньня можа ганарыцца прыгожым шнарам, аднак найбольш мне даспадобы была ўжо спомненая Гавэрдава Ўласта, яна была закаханая ў мяне да вяр'яцтва, я насіў яе на гершках па ўсёй карчме, а яна ад сьмеху пасікалася і ўся гаспода шалела з гэтае нагоды, а потым недзе забілася ў аўтамашыне з жаўнерамі, але Гавэрда мне казаў, што гэта няпраўда, наадварот, што яна жывая аж занадта, што яна стала мэдыстрою, ну дык гэтая мела такі тэмпэрамент, што яе ажно хіліла ў манашкі, у даўнейшыя часы я сабе купіў праставач носа, насаджвалася тое на нос, як жанчыны закладаюць сабе трубочкі накручваюць валасы, праставач дакручваўся шрубкамі, паводле таго, які вы хацелі мець нос, я хацеў мець як у Рудольфа Валентына, стары Швэц, той што трымаў банк у дваццаць адно ў Гавэрдаў, на схіле свайго веку праходзіў каля касьцёла і кажа, я яшчэ там ня быў, што яны там увесь час робяць? і ўбачыўшы раз тую пышнасьць, стаў касцельным вартаўніком і шкадаваў, што ня зьведаў таго раней, Уласта ў той час кінула пярсьцёнак пад ногі прыгожага млынара, я ёй ніколі нічога не купіў, адно калі-нікалі прыносіў ружу, а гэта жанчынаў даймае, адразу ўсё кідала й прысядалася да мяне, а я прыкідваўся, што чытаю газету, а Ўласта кажа, што так сядзіш як квактуха на яйках? а я як прыпёр яе да бильяру, афіцыянт прыбег ёй на дапамогу, а я як даў яму высьпятка, ажно ён адляцеў як футбольная апука, а я пакланіўся як герой і пацалаваў яе, а ўся гаспода хадуном хадзіла, у парфумэрыях была прылада для паравога абмываньня твару маркі „Крыніца Маладосьці”, уганараваная залатым дзяржаўным мэдалём, у элегантай упакоўцы, на вечку скрынкі была гожаы галоўка паненкі, як трымае галаву ў такой кашолцы, куды вядзе нікеляваная трубка з масянжовага апарату, на той паненцы кашуля, аздобленая брусэльскай карункай, а на кашулі вышыты надпіс: Застануся заўсёды маладой, адна красуня шапнула мне пры музыцы з грамафона на Жофіне, пойдзем разам на рандэву, толькі перш я адшаруюся і вазьму чыстую бялізну, страшна тыя вядзьмаркі былі раўнівныя і аднойчы хацелі падсыпаць атруты мне ў каву, са старым Жэпам мы ў той час развозілі піва валамі,

але тыя валы ляглі на рэйкі перад вакзалам, абходчык ня мог апусціць шлягбаўму, а цягнік мусіў стаяць, машыністы пасаскоквалі з паравоза, а кандуктары накручвалі валом хвасты, але валы ляжалі далей, а цягнік меў дзесьця хвілін спазьнення, кіраўнік цягніка стаяў перад тою бядою і адно лічыў хвіліны на гадзінніку, а дзяжурны ляпаўкай на мухі даваў знакі валом, але валы далей жавалі, пакуль адзін малочнік не прыгадаў сабе, што найлепш ўвадначас тым валом упырснуць ваду ў вушы, ну й сапраўды, валы пазадзіралі хвасты і так гналіся й зразалі павароты, што мы пагублялі бочкі зь півам, а кіраўнік нас аблаяў і так расстроіўся, што кажа, бярэце ровар і дуйце кумільгам па эгіпецкія, дык я ўзяў той ровар і павёў яго да тытунёвага кіёску, а калі прывёз пехатою тыя цыгарэты, кіраўнік крычыць: дзе вы былі так доўга? а я кажу, што ня ўмею ездзіць на ровары, а да бровару ўжо прыходзіла Здэнічка, выстраеная як папа рымскі, і кажа, што хацела б са мною пагаварыць па душы, ну мы й пайшлі ў чалядню, а саладоўнікі думалі, што Здэнічка празь мяне ходзіць у адмененым стане, але я хацеў ёй паказаць толькі тую карціну над ложкам, на якой нехта Атэла забівае сваю каханую, аднак Здэнічка ўжо закрывала вакно капай, дык кіраўнік сказаў саладоўнікам прынесці драбіну і асабіста палез заглядаць у чалядню на другім паверсе, я бачыў ягоны твар над капай, за якім на небе была хмара, абрамаваная залатым сьвятлом, а ўсярэдзіне чорная як сажа ў коміне, потым на тапчаніку я апавядаў Здэніццу, як Калужа і Галіж арыштоўвалі Лецыяна і як потым Лецыян стаяў на эшафоце і казаў кату, давай ужо, а то рукі ў цябе замёрзлі! а Здэнічка мне сказала, што замужжа са мною мусіць быць раем, але я паволі вывеў яе з гэтай аблуды, кажучы, што для жаніцбы я ня маю дастаткова разьвітых злачынных схільнасьцяў, і калі потым прыходзяць на сьвет дзеці, дык не абрацца ад бяды, нават сам кайзэр выскачыць уначы з пасьцелі, а такі кампазытар Шуман улез з гэтай прычыны ў студзёную ваду і гаварыў у фільме да свае жонкі, людзі ёсьць марыянэткамі, гэта тое, што называецца натхненьнем, а калі твор ужо гатовы, дык можна пайсьці на гарэлку і на шпацыр, Здэнічка потым ціснула на мяне, угаворваючы мяне легчы, што хопіць і стокронавага банкнота, але я сказаў, што паводле твору спадара Батысты найлепш зносіцца зь дзявіцай, тое райскае адчуваньне ёсьць тады, калі двое аддаленыя ад сябе на адлегласьць буські, нават мы, ваякі, ня ўлазілі да дзевак праз вакно і ня

гвалцілі іх, як нас вучыў палкоўнік Завада, пад якім палі восем коней і трыццаць шэсьць маршавых батальёнаў, калі я распавядаў пра гэта адной паненцы, яна ўсё хіхікала, ня дзіва, што па вайскавай лініі мы праваліліся на ўсіх франтах, бо мы былі арміяй дэгенэратаў, палкоўнік Завада меў ваўкадавы і дзьве батарэі гарматаў, лес быў моцна абсаджаны і дрэвы выляталі ў паветра як запалкі, але палкоўнік Завада глядзеў у мапы і пасылаў кулямёты на аслаблыя пазыцыі, у яго быў залаты каўнер, а на ім вялізная зорка, мы ўвесь час мусілі вучыцца, як атакаваць праціўніка, палкоўнік Завада браў мяне за падбародак і правяраў, ці я паголены, потым правяраў зброю і ўжо а трэцяй над ранам прыносілі каву, а ў пяць ішлі зьмяніць жаўнераў на перадавой, першы пачынаў трубач, потым бубначы, афіцэры лёталі, Здэнічка драпала па падлозе парасонам, перастаў ісьці дождж, але кіраўнік увесь час трымаў далонь над вачыма і глядзеў, што мы там вычвараем, але Здэнічка мне сказала, каб я прышоў вечарам, тады яна пакажа мне крацястыя пярыны і новыя грамафонныя кружэлкі, „Срэбную папараць” і характэрнае інтэрмэца „Млын у Чорным Лесе”, потым пайшла дарожкай з бровару, а ў мужыкоў цякла сьліна як у бэрнардынаў, калі яны праводзілі позіркам тое дзіва прыроды, выпульхнае павабным мяскам, кіраўнік глядзеў за ёю празь бінокаль, а я тут жа закінуў на плячо саладоўнікаву лапату і пайшоў пералапаціць маляды ячмень, думаючы пра Смэтану, які ня быў ніякім панам, а нявольнікам, а калі ўрэшце памёр, дык у Ябкініцах у ягоныя ноты, якіх было два кufры, загортвалі каўбасы, вось што значыць упрыемніць народу вольны час, як таго хацеў і Двожак, мясьніцкі чаляднік, але народу найбольш даспадобы нажлукціцца і паслухаць „Гумарэску”, калі Гаўлічка павялі жандары, дык ягоная жонка Юліянка амаль што не звяр’яцела, сэрца магло разарвацца ў яе ад жалю, а Гаўлічак жа меў мазгавешку, каб яго трасца, тыя ягоныя эпіграмы з эпістоламі, Бонды, паэт, прыехаў раз да майго пляменьніка з возікам, у якім была пара тых ягоных дзіцянятаў, і яны выпілі тры конаўкі піва, а як што зачынялі, дык яны прынеслі сабе піва нанач у тазе і далей вялі акадэмічны дыспут, ажно пазасыналі ад яго, пляменьнік прачнуўся, думаючы, што працякае вадаправод, але калі запаліў сьвятло, дык убачыў, што гэта бедачына Бонды высікваў тыя дзьве конаўкі піва проста на дыван, а потым зваліўся і зноў заснуў, і толькі над раньнем прабудзілі яго тыя ягоныя дзеці, а калі ён ачомаўся і аг-

ледзеўся навокал, стаў ні з таго ні з сяго крычаць, а! цяпер разумею! і цешыўся і скакаў па тым абасцаным дыване, людцы, крычаў ён, ідуць з намі ня толькі тыя, якія з намі ня йдуць, але йдуць з намі і тыя, якія йдуць супроць нас, таму што немагчыма адчурацца ад эпохі! дык бачыце, панна, гэта якраз тое захапленне паэтаў п'янствам і мэдытацыяй, а калі ўжо яно робіцца ня ў змогу, расчыняюцца нябёсы і думку за ручку выцягваюць на сьвята, а я перамешваў лапатай разброджаны солад, спачатку мне трэба было перакапаць яго *Volgemut* ам, Сакрат і Хрыстос не напісалі ні радочка, а пагляньце, іхнае вучэнне і па сённяшні дзень не прапала, тым часам як іншыя, чым больш выдаюць кніжак, тым хутчэй забываюцца, гэта называецца змовай гісторыі, я аднойчы спаборнічаў з мылаварам у скоках на галаву зь більярд і перамог, вядома, на маёй галаве былі акуратныя сіянікі з гузакамі, потым мы паказвалі „Урачысты ўезд караля Фарука”, усенькія прыгажуні з бару ўдзельнічалі ў тым паказе, хоць Оланак таму супрацівіўся, той мярзотнік, што гандляваў старой мэбляй і абразамі, аднойчы ён вёз абраз і пракалоў на ім вока Дзевы Марыі, дык потым узяў вока карпа, уставіў яго ў тую дзірку, прыляпіў плястырам з другога боку і прадаў абраз мадзярам з двору, а яны павесілі Дзеву каля печы і аднаго разу, калі маліліся, выбягаюць з крыкам, што Дзева Марыя плача над імі, а гэта ўсяго лопнула тое карпава вока, дык той мярзотнік, Оланак, прывёў у „Тунэль” асла, а красуні распранулі мяне і нацягнулі якуюсыці камбінацыю, на галаву мне насадзілі турбан, а твар размалявалі алейнымі фарбамі і ездзілі са мною на тым асьле па корчмах, выкінулі нас з тым „Урачыстым уездам караля Фарука” якраз з „Гранду”, дык потым Оланак, той мярзотнік, даў таму аслу панюхаць перцу і ён мяне скінуў, але я й так быў герой, ехаў я потым у заалягічны садок, меў на сабе прыгожы гарнітур, што ўспадкаваў па адным такім, у якога былі так крывыя ногі, што ён мусіў шыць сабе нагавіцы на меру, але акрамя таго ўсё іншае пасавала мне як улітае, і калі я так стаяў перад клеткай зь ільвом, той раптам ушапіўся на ногі і пырс! выплюхнуў на мяне з паўлітра сцакаў, як брыльянцін на валасы, і яшчэ яму хапіла акрапіць дзьвюх славачак, тыдзень я мусіў парфумавацца, бо такі ад таго йшоў дух, прыгажуні ў „Сіты Бары” ўсё прынюхваліся да мяне і стрыглі вушмі, а ці не хадзіў я куды да іншых? у той час не было тэлевізара і людзі мусілі ўсё рабіць самі, нават радыё, жылі

ў страшнай цясноце, у бедакоў напрыклад пасьцель ніколі не халадала, часта бралі сукватарантаў для сьпаньня, адзін быў дзьвернікам у гатэлі і залазіў у цёплую пасьцель пасья таго, які йшоў працаваць удзень, аднойчы паклікалі мяне трусавады, каб я паказаў ім сьпеўнае мастацтва, дык падчас іхнай забавы я сьпяваў „На беразе вазёрным ліецца песьня салаўя”, але мне перашкодзіў Оланак, які намовіў музыкаў, каб зайгралі нешта іншае, ну й пачалася спрэчка, я хацеў іх перасьпяваць сваім „На беразе вазёрным”, а музыкі хацелі заглушыць мяне „Радаснай маладосцыю”, а трусавады лаяліся і потым сталі ў мяне кідаць лятарэйнымі выйгрышамі, а потым кінулі і адбіўную, але я й так быў герой, перабіраю я аднойчы бульбу ў брата, куды я прыехаў на чатырнаццаць дзён, а кіраўнік кажа, а чаму гэты саладоўнік ляжыць аблогай? і тут жа даў мне лапату і я паказаў яму высокую клясу піваварства, як мяне навучылі ў бэнэшаўскім бровары саладоўнікі Аліварыос і Шарлінгер, ажно кіраўніка агламаздзіла! а потым ён мне кажа пайсьці разгрузіць вагон, умеете гэта? пытаецца кіраўнік, а я ўжо скочыў, узяў лом і барарам! ударыў па засаўцы і вуголье вывалілася і пасыпалася кіраўніку пад ногі, а ён як вярэсьне ў вугольлі па калена, чалавеча, што вы робіце?! а я ўжо ўпраўляўся з лапатай і праз тры гадзіны быў гатовы, а прыгажуня з бугальтэрыі мне кажа, ну вы далі! а я кажу, панна, гэта дробязь для мяне, таму што я прайшоў школу Рымскага, мацака з Кокараў, які ў бойцы перабіў нагою пратэз паненцы і чатыры жандары памерлі ад таго ў шпіталі, гэта называецца талентам, адразу скочыць ворагу да горла і разарваць яму глотку, або садануць астраўскім ключом між вачэй, потым кіраўнік кажа, што дасьць мне узнагароду, пойдзем зь ім папчаларыць, і ён ўзяў сабе сетку і рукавіцы, такія пчола, калі выроіваюцца, задаюць чалавеку клопату, тыя пчола робяць такія апукі на дрэве і трэба іх абразаць, а на гэта ня хоча згадзіцца той, каму належаць тыя дрэвы, і так узнікаюць суседзкія сваркі, кіраўнік кажа, саладоўнічку, хадземце, я навучу вас са спадаром Ганькам як пераносіць вульлі, і такім чынам мы сталі пасьвячанымі ў пчаларства, але спадар Ганька спатыкнуўся і адзін вулей перакуліўся, мы адразу далі драла, але ўсё марна, бо пчола пачалі джаліць нас куды папала, спадар Ганька ўпаў на калені і просіцца ў тых пчолаў, што ў яго жонка і дзеці, але тыя пчола жыгнуллі яго і ў чэлес, ажно яму набрыняў як булава, я мог пайсьці ў бар толькі на трэці дзень,

Бобінка, калі мяне ўбачыла, адразу запусьціла грамафон з кавалкам „Ой вы могілкі, могілкі”, потым завяла мяне наверх, а як што думала, што я яшчэ добра ня бачу, распранулася дагала і пайшла са збанком па ваду, а потым сказала мне, што мы ўжо маглі б пачаць практыкавацца пад вясельле, як гэта рабіў Гарды, але на калідоры пачуўся крык, гэта прыдарыўся інцыдэнт кавалю, які быў так нажлукціўся, што яму замест красуні падсунулі старую качаргу, але той каваль пасьвяціў сабе ліхтарыкам і калі яе ўбачыў, дык выбег у сподніках на калідор, ламаў балюстраду як абаранкі і крычаў, хто мне падаслаў тую лярву?! яна гадкая як акадэмічная мастачка! і я пачаў зноў апрагнацца, бо быў я чалавекам пачуцьцёвым як і той каваль, іншага разу было, як аднаго каменяра прывучвалі да тайніцы каханьня на бильярдзе, але ён усё роўна быў слабы на розум, бо двойчы замураваў сябе ў печы і трэба было даставаць яго адтуль кіркаю, і ён мусіў ставіць печку нанова, мяшчанскі дачкі і па сёньняшні дзень дораць мне ружы і зьдзіўляюцца, дзе я навучыўся ўсіх тых адборных фокусаў? затое Оланак пекна паказаўся! мы віншавалі яго на пляцы з пяцідзясятымі ўгодкамі і пыталі, ці служыць яму здароўе? а Оланак выпягнуў сваё дзетародства, а як што быў папярэдне выпіўшы дзесяць літраў, дык сцыхнуў ажно на рэкламу Находзкай Ткацкай Фабрыкі, дакладна на першае „а”, а пад гэтай дугой праходзіў пан натарыюс і вітаўся з намі, потым мы зрабілі спаборніцтвы ў „Тэрасе”, хто каго перасьціць? Оланак ужо загадзя адчуваў сябе пераможцам, але там сядзеў адзін дзядзька, выглядаў як жабрак з Марыяцэлу, і ён пытаецца, ці можа таксама ўзяць удзел? Оланак пагадзіўся з умовай, што будучы спаборнічаць за літровую пляшку францускага каньяку, так што на стол паставілі дзьве пляшкі, а па поўначы яны выйшлі перад „Тэрасай”, той дзядзька быў першы, расшпіліўся і паказаў клясу! там па другі бок вуліцы быў такі дамок і той дзядзька перасцаў дугою над дамком і было чуваць, як струмень цурчыць, падаючы за дамком у Лабу, Оланку не было чаго і пачынаць, і той дзядзька забраў абедзьве пляшкі, Віт, які ў флёце йграў на бубнах, сказаў скрыпачу Новаку, зайграйма яму „Віалету”! і ўвесь горад паўзлазіў на лавы, а я потым дакінуў „Султанава вясельле”, а Оланак, каб падправіць сваю рэпутацыю, паказваў жывыя карціны, стаяў на стале і сцаў на гасьцей, адна панюся потым мне сказала, добра вам так, сябруеце зь ім, дык вас яшчэ і ў суд зацягнуць, у Народным Доме сыпяваў Ярынак Посьпішы

і запытаўся людзей у залі, а хто тут умее сыпяваць? а жанчыны паднялі віскатню, каб я пайшоў паспаборнічаць зь ім! славуці тэнар дапамог мне ўвайсьці на сцэну і сказаў сядайце! а я адказваю, што не мягу, а Ярынак пад вялікі шум пытаецца чаму? а я адказваю, што ў мяне квіток на стаячае месца! а бабы шалелі і лікавалі, што я атрымаў перавагу ў канвэрсацыі, але фартэпіян ужо зайграў мой кавалак і я прасьпяваў „Цяжка нам расстацца”, ну і потым узьняўся вялікі вэрхал і гам, бабы ледзь не развалілі той Народны Дом, а пра Ярынаку сыпеў казалі, што хоць ён і разводнік, але голас у яго ўвесь час як у салаўя, і што такіх людзей як Ярынак Посьпішы не павінны пасылаць на вайну, каб народ не панёс страты, калі б яго забілі, я з гэтым пагадзіўся, таму што за Аўстрыі я насіў шаблю капітану Тонзэру, а нават меў шчасьце бачыць у аўтамабілі фон Мантой-фэля і гер фон Розэнэка, як яны сядзелі побач, два генэралы ў залатых пікельгаўбах, што глядзеліся як начныя гаршкі, наўерсе такія шпігулеты, як калісьці рабілі вежы на кўхонных шафах, я нават быў пры тым, як Аўфэнбэрг і Данкль давалі каманду да першай атакі, два маршалы з маноклямі, мне таксама пашэнціла трымаць вуздэчку Конраду фон Гецэндорфу, гэта значыць, ягонай кабыле, старому чалавеку, але стройнаму як паненка, ягоны сын загінуў пад Гарадэнкай у тамтэйшых балотах, але яны там мусілі сядзець на задніцах, бо што іншага маглі зрабіць? Конрад Гецэндорф належаў да кайзэравай сям’і, а як што быў эрцгерцагам, дык меў на шыі авечку, толькі што ў кайзэра яна была галавою ўверх, а ў Конрада фон Гецэндорфа галавою ўніз, шмат разоў сьніліся мне малпы, а яны паволе сонніку Анны Новакавай значаць цяжкую хваробу або шчасьце ў каханьні, іншым разам сьніўся мне нож, убіты ў грудзі, а гэта значыць каханьне з узаемнасьцю, падчас імшы наш ксёндз-пробашч адварочваецца і пытае, а дзе касьцельны? чаму ён не прыслужвае і парушае багаслужбу, калі ўжо даўно павінен быў прыйсьці? а касьцельны заскочыў у карчму на гарэліцу замест каб падсыпаць тры лыжачкі кадзіла ў кадзільніцу, каб ксёндз мог кадзіць у касьцэле, тое кадзіла ёсьць жывіцай аднекуль з Афрыкі, міра і альяс, касьцельны вярнуўся трохі набраклы мятным лікёрам, а ксёндз правіць багаслужбу і пытаецца, дзе вы былі? і вымае келіх з дараносіцы, а касьцельны кажа, што выходзіў пасцаць, а ксёндз адставіў келіх і лясць яго! і шарах яму! і крычыць, вы ня ведаеце, чалавеча, што падчас багаслужбы

вы мой ад'ютант? а вам больш даспадобы пайсьці на мятную гарэлку? і надаваў яму высьпяткаў, і натоўк яму нос псалтыром, потым узьі келіх і далей службы імшу, а бабы здзіўляліся, што за новыя літургічныя абрады ён паўводзіў, ну й бачыце, панны, пасья таго выпадку касьцельны перастаў хваліць Царкву і зрабіўся ўзорным сацыял-дэмакратам, раней людзі былі страшэнна нэрвовыя, калі каму прысьнілася ўначы, што на яго сыплюцца зь міскі агуркі, гэта значыла палкае каханьне, або калі вы бачылі ў снах старую бабу, гэта значыла, што твой дом абмінуць заручыны, мой брат вучыўся на пекара ў Бэнды Валаха, а як што не дачуў, што яму сказалі, дык спытаўся што? і дастаў па мордзе, ажно абамлеў, а калі працмухаўся, Бэнда яму кажа, у нас кажучь, прабачце, калі ласка, я не дачуў, але потым ён скаціўся, успадкаваў па маці маёнтка і пачаў так піць, ажно недзе замёрз, гэта бяда, усё роўна што даць дзіцяці нож у руку, нашаму ксяндзу выпала бяда, калі ён засьпеў аднаго хлопца, як той габляваў дзеўку ля касьцёла ўначы, спачатку спалохаўся, што гэта быў вікары, але і так мусіў данесьці аб тым і да нас прыйшлі місіянэры, таму што ў краі заняпала маральнасьць, прыйшлі чатыры футбалісты, тыя місіянэры так менавіта выглядалі, каптаны ў іх былі падперазаныя перавясламі, і яны так пачалі паляпшаць маральнасьць, што ажно мусілі ўступіцца жандары, таму што сацыял-дэмакраты ставілі падступныя пытаньні адносна паходжаньня чалавека ад малпы, потым паспрачаліся, з чаго паходзіць курыца? ну дык зь яйка! а з чаго паходзіць яйка? ну дык з курыцы! і так адны на адных крычалі дзьве гадзіны вальнадумцы з місіянэрамі, ажно з апошніх сілаў выгукнулі, а з чаго паходзіць першае яйка? вальнадумцы вярэснудзі, што з натуры, а місіянэры, што стварыў яго Бог, і пачалі адны адным даваць па мордах, так што жандары мусілі ўмяшацца, таму што бабы прыбеглі па іх і сказалі, што бязбожнікі абражаюць сыноў божых, а потым бабы пачалі кідаць у вальнадумцаў каменьнем і пацэлілі ў двух жандараў, таму што Бога нельга зачыніць у шкатулку, цяпер успомніў! бачыць плут на ворыве ў сьне значыць вясельле! а чыркаць запалкай, значыць закаханасьць, а паводле твора спадара Батысты, дваццацігадовая красуня, пакуль ня станецца распускай, дае мужчыну тое райскае адчуваньне, тую электрычнасьць, тым часам як дзеду такая дапамагае як мёртваму кадзіла, наш маёр сядзеў на жарабцы і рабіў агляд тае найпрыгажэйшае арміі на сьвеце, глядзіць, а тут у жаў-

нера ўвесь плашч у крыві, адразу выпягнуў яго з шыхту і аблаяў сяржанта, што войска ў яго засьвіненае, гэта было дзіва, што за Аўстрыі бароны мелі ў стайнях люстры для коней, а стайнікі і служанкі спалі на гарышчы, найміты часам жылі горш за быдла, але затое людзі больш сьпявалі, каб адвесьці душу песняй, тым часам як сёньня ніхто ўжо не сьпявае за працай, маім сябрам быў Рымскі, ён малаціў усіх, адразу паўкарчмы сморкалася юшкаю, муштрай у нас кіраваў паручнік, ён скамандаваў *Habacht!* а Рымскі паварушыўся і паручнік падбег і даў яму плазам шаблі ў жывот, ну й тут наступіў зорны момант для Рымскага, ён схпіў тую паручнікаву шаблю і пераламаў яе аб калена, гваздануў паручніку пад вуха і адным ударам зваліў яго на зямлю, капралы паразьбягаліся, а жаўнеры мелі з таго пацеху, князь Ліхтэнштайн меў сто маёнткаў, але каб не плаціць падаткаў і не заводзіць уласнага войска, ён спалучыў іх у дзевяноста дзевяць, але з другога боку яму не пашанцавала, бо дактары адрэзалі яму дзетародзтва і ўставілі ў тое месца срэбную трубачку, так што бачыце, панна, багатыр, але тая штучка нямоглая, таму паводле твору спадара Батысты ўсё трэба агледзець загадзя, каб вы не куплялі ката ў мяху, бо потым маеце клопат, калі тое пачне вас падводзіць, так яно вядзецца, што адзін мужчына можа нават скочыць на кабылу і нічога яму ня станецца, а іншы схпіць хворасьць і пры найбольшай асьцярожнасьці, адна скача з драбіны, каб выкінуць дзіця, і нічога, а іншая асьцярагаецца як можа і толькі трохі мацней высмаркаецца і ўжо выкінула, нялёгкая справа таксама з тымі змовінамі, шыкоўная дзяўчына дае аб'яву, што шукае беззаганны характар, а калі напрыклад я адкажу, дык тая дзеўка дзеля большай упэўненасьці пасылае мяне на абсьледаваньне і распытвае ў суседзяў, ці гэты спадар ня бабнік? і яшчэ піша ў дэтэктыўнае бюро „Карлік”, каб выведаць падрабязную інфармацыю, аёй, аднаго разу на манэўрах сталася бяда, адзін спрытнюк замест марганцоўкі наліў у пляшачку дэнатурату, а другі прыйшоў ад дзевак і хацеў апаласнуцца той нібыта марганцоўкай, дык накапаў сабе на штучку таго дэнатурату, а потым як выскачыць і як пабязжыць паўз казарму, а мычаў як цельная карова, тое самае сталася нашай бабулі з мазяй, якую лекар падрыхтаваў як пітво, яно было карычневае і стаяла каля люстра, а ў нашага дога балела лапа і ён таксама дастаў карычневую мазь, абедзьве пляшачкі былі аднолькавыя і бабуля памылкова наліла сабе пітво для дога, усь-

міхалася шчаслівая, бо лек смакаваў як маліны, але калі яго каўтнула, дык трэба было яе ставіць на ногі і бегчы па доктара, а потым па ксяндза, адна прыгажуня папрасіла мяне безь людзкіх вачэй занесці ейную мачу для аналізу, але доктар аблаяў мяне, бо, маўляў, яна мусіць прыйсці асабіста, даўней людзі вельмі мяне любілі, так што казалі мне, ня йдзеце, пабудзьце яшчэ, ваша работа пацярпіць! або запрашалі мяне ўсюды на сьвяты, толькі напэўна прыйдзеце, каб мы мелі каму даць у морду! так жартавалі са мною, я трымаў адну красуню за руку і мы разам глядзелі з мосту на хвалі і захмаранае неба, а я ёй распавядаў пра тое, што ў нашым мястэчку трыццаць дзеве гасподы, а ў дваццаці васьмёх ёсць дзяўчаты, што ўсё мястэчка звар'яцела на тэатральным мастацтве, бо ў ім было ажно пяць тэатраў, найлепшыя кавалкі аднак ставілі ў Каталіцкім Доме, дзе была суполка рамізьнікаў „Пшэмыслаў”, найбольшы посьпех мела мэксыйская п'еса *El Tigro*, галоўную ролю ў той час іграў чаляднік Капэцкі, які аднак надарваўся перад прэм'ерай, накладваючы скошаную канюшыну на воз, расцягвалі яго на драбіне, а перад самай прэм'ерай мусілі моцна наступіць на яго, потым усё было прыгожа, толькі калі чаляднік стаў на калені прызнацца ў каханні, дык ужо ня змог устаць, затое сыпяваў *El Tigro* надзвычай задушэўна і прытым у яго расшпіліліся нагавіцы, ну дзіва такое, што жанчыны не маглі ўгаманіцца яшчэ тыдзень пасля спектаклю, а ў Народным Доме ігралі бляхары і сьлесары, яны найбольш ахвотна выбіралі п'есы з арыстакратычных колаў, „Веер ледзі Вінціх” ці, можа, Вінтэр, таго лорда іграў адзін маляр, ды зноў, калі ён укленчыў, яму падцягнуліся ўверх нагавіцы ад фракa і паказаліся матузкі ад споднікаў, а калі ён раскланьваўся і дзякаваў, дык ударыла яго заслона тым алавяным канцом і ён распластаўся на сцэне, а жанчыны шалелі, бо думалі, што тое належала да п'есы, а калі ў „Гальку” ігралі „Пэрлы панны Сэрафінкі”, пасля перапынку рэжысэр выглядаў празь дзірку ў заслоне, ці людзі ўжо на месцы, і падняў руку, а кулісьнік, які напіўся малака ад шалёнае каровы, падняў заслону разам з рэжысэрам, рэжысэр зьяцеў з тае вышыні ў аркестар, а людзі цешыліся, што п'еса так файна пачынаецца, іншым разам, калі ігралі „Радуза і Магулену”, гэты кавалак пачынаецца ў цемры, кулісьнік ні з таго ні з с'яго падняў заслону, а Радуз думаў, што заслона ўсё яшчэ нанізе і запытаўся, Магулена, дзе ты? а Магулена з галіны адказала, у срацы! а людзі цешылі-

ся, што п'еса будзе скаронная, з жыцця, а той кулісьнік, калі ўбачыў, што нарабіў, пацягнуў за вяроўку, а яна абарвалася і заслона паляцела долу і прыплюснула Рагузаву галаву, а той кулісьнік запаліў сьвятло ў залі і крыкнуў, што парвалася вяроўка, ну, тая Магулена мела вялізарны посьпех, але найбольшы посьпех меў „Сон у Купальскую ноч”, калі яго ставілі ў Каталіцкім Доме, гралі толькі члены „Пшэмыслава”, усе пагаліліся, а тая, што іграла фэю, схавіла падагру, бо ігралі тую п'есу зімою, а тыя русалкі, калі падскоквалі, лічылі такты і сьвязцілі ліхтарыкамі, а потым той, што іграў з асьлінай галавой, упаў у пастку і крычаў ой-ёй-ёй! а людзі пляскалі пры паднятай заслоне, адзін харунжы, мужычышча як Баўэр, той што мог падняць карову і пабіў Фрыштэнскага, той во харунжы кажа мне на муштры, каб я паводзіў сябе зь ім як з ворагам, а практыкавалі мы тады *parade rechts! parade links!* паядынак на штыхі з праціўнікам, ну й калі паставіліся, я доўга ня думаючы пырнуў яго штыхом! на ягоным кончыку была галушка, тым штыхом харунжаму пад бараду, а ён кульнуўся цераз галаву і басьнякі кінуліся адходжваць яго, а паручнікі верашчалі на мяне, ты яго ледзь ня ўходаў! а я ім, ён жа сам казаў мне, каб я паставіўся да яго як да ворага, але паручнікі мне, што найперш трэба было зрабіць *parade rechts! i parade links!* а потым ужо *einfacher stoss!* а я ім кажу, а дзе там я буду бавіцца з ворагам у *parade rechts* ці *parade links*, я там адразу зраблю *einfacher stoss!* і я зноў быў герой, адна дзеўка ў нас называлася Кача Рыпава, веліканка ды вялікая танцорка і аматарка піва, падчас танцаў у кожнага жлуцкіла піва, адзін спрытнюк наліў у кухаль ртуці, а калі яна апаражніла той кухаль, ён пусціўся зь ёю ў скокі, ну, гэта быў жах, а ў ейнай дачкі былі асаблівыя прыхамаці, яна рабіла тое з мужам на падлозе, а іхныя дзеці прыгладзіліся, я таксама бачыў, калі паслаў мяне да іх архітэктар, але найбольш падабаўся мне рай магамэтанаў, на кожным паверсе іншая прыгажуня, так што магамэтанін мае чым радавацца, тым часам як каталік можа хутчэй за ўсё звар'яецца, бо калі ўжо патрапіць на сваё неба, дык увесь час будзе глядзець быццам на сонца, Сьвятая Багародзіца! сказаў паэт Бонды, калі адно дзіцятка вяляцела яму з возіка, калі мы выйшлі з гасподы, Ісусе, як гэта дзеецца, што адзін купляе кіляграм сьвініны за пяцьдзсят галераў, а я за лустачку хлеба плачу пяць сотняў? я выяджаў са Штайнбруку, пасажырскі цягнік ня йшоў, дык дзяжурны ўпіхнуў мяне ў хуткі

і мною адразу занялася кандуктарка, фарсуня як панна Сікорава, адразу пасадзіла мяне ў першай клясе, калі б каго іншага, дык прагнала б і яшчэ дала прабівачкай па носе, а мне запрапанавала эгіпецкую цыгарэту, а тут пхаецца нейкі бамбіза, аброслы і чорны як чыгун, і да таго зь піпкай, а тая кандуктарка кажа, пайшоў прэч, мужык! у вас жа трэцяя кляса, і прагнала яго, я кажу, што і ў мяне трэцяя кляса, а яна штурхае мяне каленам і шэпча мне на вуха, што як заедзем у Вену, дык пойдзем разам гульнуць, бо ведаеце, жанчыны назойлівыя, асабліва ў гэтым верхаводзяць полькі, адна прыселася на мой ложак у лязарэце і старэйшы лекар разьверашчаўся на яе, сьвіньня! распусьніца! ейнае хроснае імя было Ядвіга, яна любіла мужчын больш за ежу, жандары, калі я забаўляў гасподу, адстаўлялі карабіны, зьнімалі дзягі і казалі мне, вы чаруеце як зводніцкі махляр, а я, брывом не павёўшы, выпягваў штых і гастрыў аловак для афіцыянткі, як тое рабіў Чаплін, калі я ўжо абыйшоў усе гасподы, вяртаўся ў бровар, дзе мяне ніхто не асьмеліўся і словам папракнуць, я пераскокваў мур як сокал і вяртаўся дадому, аднойчы прыйшлі купцы і заказалі віно і лікёры, а адзін ваяка ўзьлез на більярд і паказваў жывыя карціны, павесіў конаўку з вадою сабе на чэлес, ну, проста віртуоз, бабы й па сёньняшні дзень спрачаюцца на гэты конт, адзін пачаставаў мяне вірджынскай цыгарай, пасля чаго мяне зблажыла і я зваліўся пад стол, паліцыянты адвезьлі мяне ў бровар возікам, як лінолеум, Канупак, той машыніст што йграў на геліконе, гэта такі інструмант з муштуком як начны гаршчок, у які трэба пляваць, дык той Канупак, казаў, што клясычная музыка заморвае яго, што ад таго гелікону горла ў яго стала як у быка, і што ягоны дзед, калі ехаў са сьвята, дзе йграў на геліконе, як толькі выехаў зь лесу, вецер абярнуў той гелікон на рамяні і дзед задушыўся, а злотнік Дубоўскі хацеў ведаць, што робіць ягоная дачка з нарачоным, калі бацькі няма дома, дык прыкінуўся, што йдзе ў кіно, а папраўдзе ўлез пад канапу і чуў, як ягоная дачка прыйшла з тым мужыком, убачыў ягоныя халявы, а потым яны селі на канапу, якая ўвагнулася і спружыны націснулі на пуза злотніка Дубоўскага, а потым бачыў, як на падлогу падае вопратка і бялізна, а потым як ногі высоўваюцца з ботаў з халявамі, але далей злотнік ужо нічога ня бачыў, бо спружына з каналы ўлезла яму ў карак і ён пачаў крычаць, але ніхто яго ня чуў, бо дачка з нарачоным таксама крычалі і толькі потым пачулі яго, адвалілі ка-

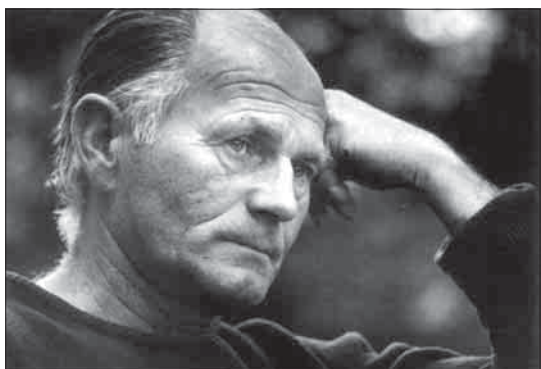
напу і выпягнулі тую спружыну з карка злотніка Дубоўскага, які хацеў расхінуць заслонку эўрапейскага рэнэсансу, паэт Бонды, калі зноў прыехаў з возікам, у якім была пара тых ягоных дзяцей, даверыўся мне, што цяпер піша вершы толькі ў прыбіральні, дзе сядзіць і трымае на каленях дошку, а на ёй спытак, але і туды прыходзяць тыя дзеці і грукаюць у дзьверы, такога і Гётэ не стрываў бы, які быў прызвычаены да ўсякай усячыны, дык вось, панна, я сядзеў на гільзе гасілка „Мінімакс”, шэсьць дзяўчат загарала і слухала, што я ім распавядаю, ксёндз-дэкан стаяў на вядры з рукамі перакінутымі цераз плот і глядзеў на мяне як на зьявішча, а я быў усяго толькі начытаўшыся „Сьветагляду” і Гаўлічка, а таксама твору спадара Батысты аб полавай гігієне...

Сонца заходзіла, а панна Каміла стаяла на драбіне, ела чарэшні і ўсьміхалася старому ўнізе, які кожны дзень прыносіў ёй ружы, нарванья ў чужых садох, які абяцае ёй, як паляцаць яны разам у Вену і Будапэшт, і ён пакажа ёй усе тыя месцы, дзе ён бываў за Аўстрыі, як паедуць яны разам хуткім цягніком у Прасьцеева паглядзець на тую вялізную чорную грабніцу дворскага пастаўніка Вайнліха, у якога ён працаваў, як паедуць на аўтамабілі ў Кокары, дзе ён пакажа ёй родны дом славутага Рымскага, які не баяўся нічога на сьвеце і такім чынам уварваўся ў Богае каралеўства, глядзела і ўсьміхалася старому, зь якім ягоная сям'я мае клопат, бо ён ня мыецца, нават каб хоць трошкі апаласнуцца, і як толькі пачынаецца дождж, адразу даюць яму бідон і пасылаюць у другі канец гораду на малако, які ўжо не адрозьнівае часу і кладзецца спаць адзеты, які і цяпер у гэтай сьпякоце носіць трое нагавіц на цёплых сподніках, нанізе зусім абтрапаных, так што выглядае як тыя пухнатыя вуркатлівыя галубы, які ходзіць у заляпаных гразью чаравіках, да якіх заўсёды нацягвае адну ікарпэтку на другую так спрытна, што не прасьвечваюцца дзіркі, пра якога сям'я гаварыць, што ён бываў страшэнна нясьмелы, а нават палахлівы, нейкі час зусім непрылюдны, зь якога жанчыны толькі насьміхаліся, але які поўны да іх шляхотных пачуцьцяў і мілы ў кампаніі, што так як стаяла на драбіне ў заходным сонцы, а за ёй блішчала рака, па якой жанчына ў чырвонай апратцы везла на пароме кніжку сена, што тая панна раптам узрадалася добрай думцы, якая яе неспадзявана ўра-

зіла, і сыходзіла долу, ступаючы на папярэчынах адной нагой за другою, ажно апынулася ў шортках сярод шасці кашоў чарэшняў, якія нарвала надвячоркам, падыйшла да буды, узяла вядзерца, адсунула века студні і выцягнула на круку поўнае вядзерца сьвежай вады, а потым падняла рукі, выцягнула блюзку апырсканую чарэшнёвым сокам, расшпіліла гузік у шортках і блюзка пайшла ўверх, а шорткі ўніз, закруцілася і выступіла з апратак і так голая пайшла і на палянцы ў засені яб-

лыняў уся ўмывалася, а стары, які ўвесь надвячорак апавядаў, цяпер сядзеў як працяты маланкай, абхапіўшы сагнутае калена дала-нямі, і глядзеў паўз яе, зьнямелы, насыцарожаны і тактоўны, пакуль яна дарыла яму тое, што толькі жанчына можа падараваць мужчыну, мыючыся ў поцемках для ягоных захопленых вачэй...

Пераклаў з чэскай мовы
ЯН МАКСІМЮК

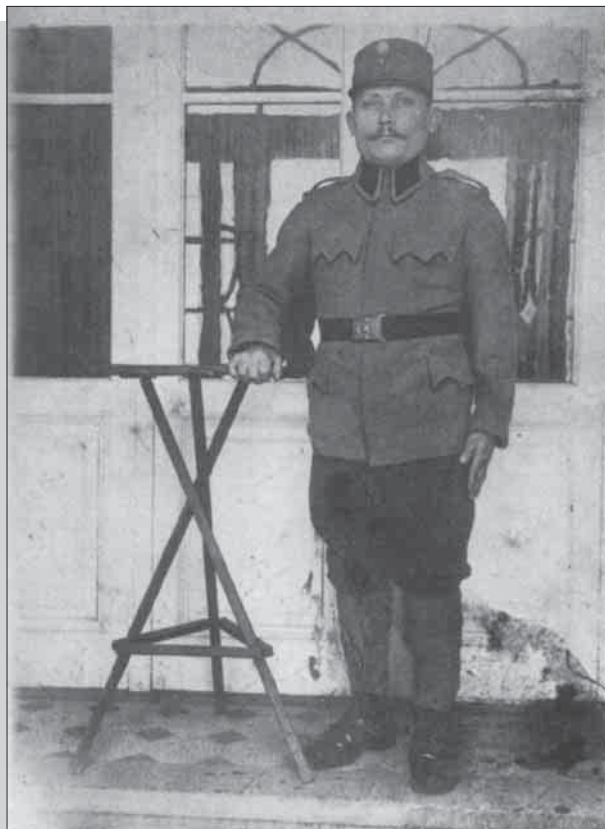
БАГУМІЛ ГРАБАЛ нарадзіўся 28 сакавіка 1914 у Жыдэніцах каля Брна на Мараве. У касцельнай мэтрыцы запісалі яго як сына Марыі Кіліянавай (прозьвішча бацькі адсутнічала). У 1916 годзе Марыя Кіліянава выйшла замуж за Францішка Грабала, рахункавода гарадскога бровару ў Брне. У тым самым годзе Францішак Грабал юрыдычным асьведчаньнем надаў Багумілу сваё прозьвішча. У наступным годзе ў сям’і Грабалаў нарадзіўся сын Бжэтыслаў, а ў 1919 яны пераехалі ў мястэчка Нымбурк, 50 кілямэтраў на ўсход ад Прагі, дзе Францішак Грабал атрымаў пасаду кіраўніка мясцовага бровару. У 1920–25 Багуміл Грабал закончыў пачатковую школу ў Нымбурку. Паступіў у Чэскую Дзяржаўную Гімназію ў Брне, але калі пасья першага году з шасьцю незадавальняючымі ацэнкамі яго не прапусьцілі ў наступную клясу, ён вярнуўся ў Нымбурк і паступіў у мясцовую рэальную гімназію. Вучыўся ў ёй таксама слабавата, але ў 1934 атрымаў пасьведчаньне сьпеласьці. Год часу займаўся на прыватных курсах лацінскае мовы, здаў матуральны экзамен з лаціны ў 1935 і паступіў на юрыдычны факультэт Карлавага Ўнівэрсытэту ў Празе. Нямецкая акупацыя перапыніла ягоную ўнівэрсытэцкую вучобу — Грабал здаў апошнія экзамены па вызваленьні і атрымаў дыплём доктара юрыдычных навук у 1946. Падчас акупацыі Грабал быў памочнікам натарыюса ў Нымбурку, закончыў гандлёвыя курсы ў Празе і курсы чыгуначнай службы ў Градэц-Кралавэ, працаваў чорнарабочым і дзяжур-

ным на чыгуначнай станцыі ў Костамлатах каля Нымбурка. Пасья вайны часова працаваў страхавачным агентам і каміважорам прыватнай гандлёвай фірмы, але пасья пераходу ўлады камуністамі ў лютым 1948 Грабалава сацыяльнае становішча крута зьмянілася. У 1949 Грабал паступіў звычайным ліцейшчыкам у мэталлаплавільню ў Кладне (40 кілямэтраў ад пражскай Лібэні, дзе ён пасяліўся ў 1950). Пры мартэнаўскіх печых ён прапрацаваў чатыры гады, да ліпеня 1952, калі атрымаў сур’ёзную траўму галавы, удараны пад’ёмным кранам. Пасья працяглага лячэньня вярнуўся ў Кладна да „лягчэйшай працы”. У 1954 дастаў пасаду прасавальніка макулятуры ў канторы ўтыльсыравіны ў пражскіх Галешавіцах. У 1956 ажаніўся з Элішкай Плевавай (вядомай з ягоных твораў як Піпсі), дачкою перадаваенага прамыслоўца нямецкага паходжаньня, якую камуністычны пераварот у 1948 зрэдукаваў, як і самога Грабала, да пралетарскага стану. У 1959 Грабал стаў працаваць кулісьнікам тэатру ў Лібэні, а ў 1962 атрымаў пэнсію з фонду забесьпячэньня нямоглых мастакоў і стаўся „вольным пісьменьнікам”.

Прыход Грабала ў літаратуру адбыўся даволі позна і не без перашкодаў. У 1947 Грабал здаў у нымбурскую друкарню томік паэзіі *Ztracená ulička*, які намерыўся апублікаваць уласным коштам. У 1948 друкарню зьліквідалі ў сувязі з нацыяналізацыяй прыватнай уласнасьці і Грабала засталіся адно два камплекты пробнага выціску зборніка (асобнай кніжкай ён выйшаў толькі ў 1991). У 1956, як брашурны дадатак да бюлетэню Суполкі Чэскіх Кнігалюбаў, выйшлі тыражом 200 асобнікаў два апавяданьні Багуміла Грабала пад супольным загалоўкам *Novory lidí*. Кніжка апавяданьняў *Skřivanek na niti* была пастаўлена ў плян выдавецтва *Československý spisovatel*, але ў 1959 яе выключылі з прадукцыі. Дэбютанцкая кніжка Грабала — зборнік апавяданьняў *Perlička na dně* — выйшла ў 1963, калі аўтару было амаль 50 гадоў. У 1964 выйшлі *Pábitelé* і „Танцавальныя гадзіны для старэйшых і спрактыкаваных” (*Taneční hodiny pro starší a pokročilé*).

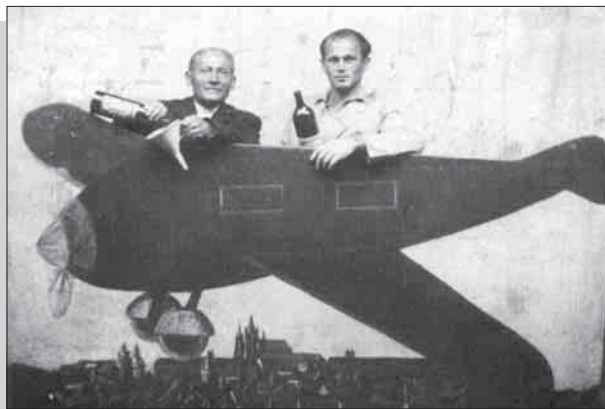
У 1965 — *Inzerat na dům, ve kterém už nechci bydlet i Ostře sledované vlaky*. Фільм Іжы Мэнцла паводле гэтай апошняй навэлы атрымаў прыз Амэрыканскай Фільмавай Акадэміі (Оскар) у 1967. У 1967 Грабал апублікаваў *Toto město je ve společné péči obyvatel*, а ў 1968 *Morytáty a legendy*. Пасьля савецкага наезду на Чэхаславацкіну і ўвядзеньня нармалізацыі, Грабал апынуўся сярод пісьменьнікаў, чые творы падпалі пад забарону. Улады ўзялі пад ключ фільм *Skřivánci na niti*, зьняты Мэнцлам у 1969 паводле прозы Грабала. Ня выйшлі падрыхтваныя да друку ў выдавецтве *Mladá fronta* кніжкі *Domácí úkoly i Poupata*. Грабал пісаў у шуфляду, ягоныя тэксты пачалі выходзіць у самвыдатах у Чэхаславацыі (*Petlice, Expedice, Popelnice i інші*) і ў чэскіх эмігранцкіх выдавецтвах на Захадзе (*Index* у Кёльне, '68 *Publishers* у Таронце і інш.). У 1971 Грабал напісаў *Obsluhoval jsem anglického krále*, у 1973 *Městečko, kde se zastavil čas i Nězný barbar*, у 1976 *Přelíš hlučná samota*. Камуністычная ўлада ўсё ж не змагла праігнараваць штотрады большую міжнародную славу Грабала і ў другой палове 70-тых дазволіла яму друкаваць некаторыя рэчы ў афіцыйных выдавецтвах. У 1976 выйшлі *Postřihy*, у 1978 *Slavnosti sněženek*, а потым працяг „нымбурскай трылёгіі“, першай часткай якой выявіліся *Postřihy: Krasosmutné* (1979) і *Harlekýnovu milióny* (1981). Наступнымі афіцыйнымі публікацыямі ў камуністычнай Чэхаславацыі былі *Kluby poezie* (1981), *Domácí úkoly z pilnosti* (1982) і *Život bez smokingu* (1986). Аднак жа „сямейная трылёгія“ — напісаныя ў 80-тыя *Svatby v domě, Vita nuova i Proluky* — пабачыла сьвет у Чэхаславацыі, як і творы зь першай паловы 70-тых, ужо па ўпадку камуністычнага рэжыму. У 1991-1997 выдавецтва *Pražská imaginace* выпусціла поўны збор твораў Багуміла Грабала (19 тамоў). У 90-тыя стала ясна, што Грабал — ня толькі найвыдатнейшы чэскі пісьменьнік другой паловы ХХ ст., але і адзін з найвыдатнейшых у сьвеце. Яшчэ пры жыцці ён стаўся агульна шанаваным чалавекам-легендай. Тысячы хацелі ўбачыць яго, калі ён засядаў за кухлем піва ў праскай старамесцкай гасподзе *U zlatého tygra*, куды прыяджаў штодня з свае самотні ў Кэрску пад Прагай. Жонка Грабала Элішка памерла ў 1987, у тым самым годзе што й брат Славік. Грабалава маці памерла ў 1970, айчыным у 1966. У 1967 памёр дзядзька Пэпін (Ёзэф Грабал), улюбёны герой кніжак пісьменьніка. У апошнія гады пісьменьнік адчуў нанава ўвесь цяжар „занадта гучнай самоты“ і няраз згадваў сваім сябром аб утомленасці доўгім жыццём. Мабыць, таму пасьля 3 лютага 1997, калі Грабал выпаў з вакна на шостым паверсе праскай клінікі і загінуў, акрамя версіі аб трагічным выпадку распаўсюдзілася і думка, што пісьменьнікава сьмерць была ягоным сьвядомым выбарам.

„Танцавальныя гадзіны для старэйшых і спрактыкаваных“ зьяўляюцца аповедам ад імя самага арыгінальна-

га з грабалаўскіх герояў і байдунёў (*pábitel*) — дзядзькі Пэпіна (*strýc Pepin*). Ёзэф (Пэпін) Грабал (1882-1967), найстарэйшы брат пісьменьнікавага айчыма, быў жаўнерам Аўстра-Вугоршчыны, удзельнікам сусьветнай вайны. У 1924 ён прыехаў з Маравіі да брата Францішка ў Нымбурк, як сам казаў, „на два тыдні“, і застаўся зь сям’ёй будучага пісьменьніка на ўсё жыццё. Малога Багуміла ён зачараваў неардынарнымі паводзінамі і распадамі пра сваё сапраўднае і ўяўнае жыццё. Першую версію „Танцавальных гадзін...“, пад назовам *Utrpení starého Werthera*, пісьменьнік запісаў у 1949. Варта прачытаць тлумачэньні самога Грабала, каб потым лепш унікнуць у змест і структуру ягонага незвычайнага тэксту: *Uz-gadbaeица мне, што я пісаў [Utrpení starého Werthera] у вялікім пакоі на Старамесцкім пляцы, у доме, дзе ў той час была пахавальная ўстанова Шонбаха, быў гэты дом, у якім дамавіны стаялі ў склепе, а вугаль ляжаў на другім паверсе. Дом, у якім на вышыні другога паверху быў вялізны звон, які, як казалі, сарваўся зь вежы Тынскага касцёла і завяз у сьцяне гэтага дому. Гэты дом быў адметны яшчэ і тым, што на шчытавой сьцяне меў паўголую жанчыну, якая, раскірэчыўшы ногі, сваім раскрыкам дырыгавала сьветам. Я наймаў кватэру ў дэтэктыва паліцыі, які пільнаваў публічнай маральнасьці. У дэтэктыва былі прыгожыя вочы, вольным часам ён пачытваў Біблію, а ягоная жонка была сатурнальнай бляндынкай, якая любіла позна вяртацца — то над Збраславам даў лівень, то сутыкнуліся аўтобусы, — часта вярталася дахаты над раньнем і несла ад*

яе гаркавым віном... Той час завяршыў маё растаньне з Нымбуркам, думаю, што гэта была мая першая кварта, куды я адыйшоў ад бацькоў, ня ў злосьці, а таму, што хацеў быць сам. Але да мяне прывяжджаў дзядзька Пэпін, ён заўсёды прывозіў нейкую бутэльку рому альбо горкай настойкі, мы выпівалі, хадзілі ў кабарэ, у госьці, дзядзька начаваў у мяне на канаве, а калі ў нас быў час, я доўгімі прысядамі запісваў на пазычанай пішучай машыны той тэкст, які мне надыхлоўваў дзядзька Пэпін. Яму страшэнна падабалася выкладаць сваё на паперу, ён называў тыя тэксты „пратаколы”. У суме, мы сем разоў запісвалі тыя пратаколы, пад канец мяне пачала забаўляць ягоная плынь сказаў, гісторый, якія я ўжо столькі разоў чуў ад яго дома, у кампаніі над берагам Лабы, або ў суседзяў, але як сапраўдны хасыд, я адно глядзеў на яго і прыкідваўся, што мяне працінае жак цікаўнасьці, які толькі даліваў алівы ў прыгаслы агонь апавяданьня, пад канец я прыносіў дзядзьку піва з ромам, каб ён гаварыў яшчэ і яшчэ, аж-но да зьнямогі, і толькі пры запісваньні я заўважаў, што ў тых гісторыях бяз ладу й складу ўрэшце знаходзіўся свой сэнс, і мяне кідала ў дрыжкі ад хваляваньня, ці дзядзька Пэпін не забудзецца на тую нітку, якую быў перарваў...і сапраўды, пасьля некалькіх хвілін, за далейшымі прыгодамі, якія ўзгадваліся ні з таго, ні з сяго, дзядзька вяртаўся, падхопліваў тую нітку, якую ўпусьціў дзьве старонкі назад, і апавядаў далей, пакуль не паддаваўся напору новае прывы, якая вырастала перад ім як атамны грыб, і ён конча мусіў аб той чарадзейна ўзьніклай прывябе распавесці, а часам і тая прывява расшчаплялася і як фэервэрк выбухала іншымі відзежамі... Потым, як і мае астатнія тэксты, запіс *Utrpení starého Werthera* недзе адлежаўся, а пасьля мае другое кніжкі, *Pábitel*, у выдавецтве *Československý spisovatel* мяне запыталі, ці ня маю для іх нейкага тэксту. А я адказаў, што так. І дастаў тыя „пратаколы”, якія ад 1949 ляжалі аблогай, а быў год 1963, і я ўжо ведаў, што значыць каляж і раляж, я ведаў фільмовыя тэхнікі, як з тэкстам рабіць штучкі, каб зьдзівіць чытача, я ўзяў сабе ў падмогу вялізную нямецкую кнігу рэклімы з эпохі сэцэсіі, павыцягваў адтуль рэклімныя штампы, устаўіў іх у тэкст, падкрэсьліў тое, што было невыразнае, даў таму адзін стыль, гэта значыць, тыя перарывы зь пераскакамі дзядзькі Пэпіна і навароты да месца, дзе ён раней перастаў, далей я выкінуў гісторыі нецікавыя і дапоўніў тэкст іншымі, што ведаў з расповедаў дзядзькі, адкрыў паэта Эгона Бонды і ўстаўіў яго рытмічна ў тэкст, а потым перапісаў усё начыста і занёс дзеля ацэнкі, якая аказалася прыхільнай, і так у 1964 выйшлі *Taneční hodiny pro starší a pokročilé*. Мабыць, растлумачэньня патрабуе яшчэ грабалаўскае слоўца *pábitel*, якога не фіксуе ніводзін чэскі

слоўнік. Па-беларуску перадаем яго як *байдун*, а таксама карыстаемся вытворнымі *байдаваць (pábiti)* і *байдаваньне (pábení)*. Сам Грабал сьцьвярджаў, што ўпершыню пачуў такое слова ад паэта Іжы Колажа, калі запытаўся ў яго, чым той займаецца. Колаж меўся „вучона” адказаць: *Pábitm*. Грабал патлумачыў: *Я адразу адчуў, што байдаваньне ёсьць відам пазьвучнае творчасці, які пазьбягае дагэтуляніх канвэнцыйных прыёмаў, які хутчэй за ўсё імкнецца да забароненага, неакрэсьленага і няўлоўнага, да якога нельга падступацца зь нейкімі правіламі і значэньне якога можа выявіцца толькі пазьней. З тае пары я пачаў ужываць гэтае слоўца і пад ціскам абставін пачаў называць пэўнае кола людзей байдунамі, а іхні занятак байдаваньнем. Як правіла, гэта былі людзі, пра якіх можна было сказаць, што яны зьеха-халі з глузду, што гэта былі псыханульы і шарахнутыя, хоць кожны, хто іх ведаў, напэўна не назваў бы іх так у літаральным сэнсе. Грабалаўская слава дэфініцыя байдун зьявілася як аўтарскі камэнтар у зборніку апавяданьняў *Pábitel*: Байдун ёсьць чалавек, супроць якога няўпінна ўзьнімаецца акіян назойлівых думак. Ягоны маналёг цячэ ўвесь час, раз падземнай рэчкай у пячоры думкі, раз струменем словаў, што вырываецца з рота навонкі. Гэта называецца байдаваньнем, якое, як палаючая нахоня, перадаецца эстафэтай чалавечае мовы з вуснаў у вусны. Байдун ёсьць прыладай мовы, што ўзбагачае сама сябе ўсялякімі тонкасьцямі і хітрыкамі, якімі цікавіцца мовазнаўства. Байдун, як правіла, нічога не чытаў, але затое шмат бачыў і чуў. І амаль на нішто не забыўся. Ён захоплены сваім унутраным маналёгам, зь якім ходзіць па сьвеце, як пава з хвостом. Байдун, размаўляючы зь людзьмі, бавіць гутаркай сам сябе, паведамляе аб здарэньнях, значэньне якіх перабольшанае, перасунутае, перавернутае, таму што байдун цэдзіць рэчаіснасьць праз дыямантавае рэшата натхненьня. Байдун поўніцца такім захапленьнем ад бачнага сьвету, што той акіян прыгожых відзежаў не дае яму спаць. Рызыкуючы, што нарвемся на нецярплівасьць і злосьць чытачоў, яшчэ раз вернемся да дзядзькі Пэпіна, а дакладней, да таго, як гэты „байдун нумар адзін” запамятаўся Багумілу Грабалу ў сувязі з гі-*

сторыямі ў „Танцавальных гадзінах...”: У прадмове [да першага выдання „Танцавальных гадзінаў...”] я ўздаў апошні разьдзел Джэймса Джойса, дзе міс Мілі Блум на додніцы, унутраным маналёгам без пунктуацыі і сьінтаксісу, сьніць сваю *Schlummerlied*, узгадаў, што мой прыём заключаецца толькі ў тым, што дзядзька Пэпін то выкрыквае, то гарлапаніць, даводзячы ўсяму сьвету да ведама, што адбываецца ў ягоным нутры, выслоўлівае свае прывавы як пасланьне, як рэзіткі таго прыгожага, што засталося ад старога Аўстрыі, хоча быць пачуць, хаця б толькі мною, але я ведаў, што дзядзька Пэпін дакладна так сама галёкаў тыя самыя сказы над берагам Лабі, у колькіх дзясятках дамовак, куды яго запрашалі, у дзясятках корчмаў, дзе ўсе прыслухоўваліся, што ж гэта дзеіцца, хто так апантана і займальна дзярэ глотку, штурляючы справядчы зь мінулага людзям у твар, якая ж гэта была краса, калі дзядзька Пэпін быў малады, што за дзіва было бачыць Вену і Будапэшт, што за жах быў на фронце, помню, як я служыў дзядзьку як своеасаблівы імпрэсарыё, білетэр, мы былі неразлучнымі цэлыя дзесяцігодзьдзі, як падчас нашых па-

дарожжаў хуткімі й звычайнымі цягнікамі дзядзька зачароўваў купэ і сваім голасам прывабліваў іншых пасажыраў, як цягнік даехаў у Оламоў і стаў, мусіў стаць, таму што там была канцавая, але пасажыры з правадніком яшчэ гадзіну слухалі таго, што выцякала зь дзядзькі пра прыгожы й юродзівы сьвет. Дзядзька Пэпін меў у сабе нешта ад таго, што мелі вестуны й ведзьмары, ён мог сваім крыкам лячыць і гаіць, зьнімаў з чалавечых сэрцаў маркоту і клопат, некаторыя нават знаходзілі ў ягоным балбатаньні сказы, якія лічылі паэтычнымі і прарочымі ў гісторыі ня толькі чалавека, але і чалавецтва. Гэта быў байдун нумар адзін, мая муза, апавядальнік, які быў ня толькі звыш мяне, але і звыш усяго, што я калі-кольвечы чуў, тое самае скажуць сёньня і тыя, якія яго чулі, якія зь ім табарышавалі, перш за ўсё ягоныя вялікія сяброўкі, жанчыны й маладыя дзяўчаты, зь якімі ён гутарыў бяз хітрыкаў пра вельмі далікатныя пытаньні, таму што дзядзька Пэпін ня ўмеў хлусіць і крывіць душой, а справы полу былі для яго ня менш важным пытаньнем чым мозг Эдысана. (Усе цытаты з *Vo humil Hrabal, Kdo jsem, Hynek, Praha, 2000.*)

Галіна Пасьвятоўская

Люстра

ляжу як учадзелая аг прыгажосьці свайго цела
я сёньня ўбачыла сябе тваімі ўласнымі вачыма
адкрыла мяккі згіб пляча акругласьць змораных грудзей
якія хочуць спаць і спакваля наперакор сабе спадаюць долу
і ног убачыла растуліну якая ахвяруецца бязьмерна
аж па няісны ўскрай агдаць усю мяне і тое па-за мною
што б'ецца ў кожнай кропельцы дажджу ў кожным лісточку
я бачыла сябе нібыта праз шклянную шыбіну ў тваіх вачох
яны глядзелі на мяне я чула твае рукі
на цёплай і напятай скуры маіх сьцёгнаў
слухмяная твайму загаду стаяла голая пераг вялізным люстрам
а потым заслانیла вочы каб ня бачыць і ня чуць
самотнасьці табой расквечанага майго цела

Ода да рук

Прывітаньне, мае далоні, мае чэпкія пальцы, зь якіх агзін, зашчамлёны ў дзьверцах аўтамабіля, сфатаграфаваны ў рэнтгенаўскіх прамянёх, — далонь на здымку нагадвала зьвіхнутае крыло — выпусьціў малюткі агростак косыці, пазначаны ўласным абрысам. Сардэчны палец левай рукі, калісьці аздоблены пярсыцёнкам, аўдавеў і ўжо ня носіць свае аздобы. Той, што даў мне пярсыцёнак, ужо даўно ня мае пальцаў, ягоныя рукі спляліся ў адно з карэньнем дрэва. Мае рукі, якія столькі разоў дакраналіся схаладалых рук нябожчыкаў і цёплых моцных жывых далоняў. Якія ўмеюць так надзвычайна лашчыць, дотыкам запаўняючы прорву паміж існаваньнем і няіснасьцю, паміж небам і зямлёй. Рукі, якім не чужы боль бездапаможнасьці, учэпленыя ў сябе як дзьве палахлівыя, бяздомныя птушкі, што шукаюць насьлепа і паўсюды сыледу тваіх рук.

* * *

я пацягнула лякам пазногці
і мае пальцы блішчаць
мой валадар паспагадай
маім думкам

я павяляла павекі цёмнай фарбкай
і ў маіх вачох агбіваецца зорнае неба
мой валадар паспагадай
маёй празе

я прывітала цябе пацалункам
найпрасьцей як знаю
мой валадар паспагадай
майму каханьню

* * *

я разразаю памаранчу болю
кармлю паловай болю твае вусны
галодныя так дзеляць хлеб
а спраглыя ваду

я бедная — мне засталося толькі цела
тугой заціснутыя вусны
і рукі як асеньнія лісты
перад аглётам

я разразаю памаранчу болю
справядліва напалам
кармлю горкім насеньнем твае вусны

* * *

я толькі ня ўмею быць чалавекам
сядзіць ва мне спалоханая мыш
і падкая на кроў ласіца
і сполах і пагоня
парослае валосьсем мяса
і мысьленьне

я толькі ня ўмею быць грэвам
само цярплівае ўзрастаньне мне ня трэба
ні разгалістасьць
ні плады
ні квет

цікаўнасьцю разрэзала кару
ашліфавала кроплі цьвёрдае жывіцы
жывую тканку замяняю штодня
у парохню міготкіх слоў

словам
распавядаю пра мае пакуты
як быццам лірыка была ключом
каб адчыніць замкнёны праг вякамі рай

* * *

Божа мой зьмілуйся нага мною
чаму ты стварыў мяне на непадабенства
цвёрдых камянёў

я поўнюся тваімі таямніцамі
ваду зьмяняю ў віно прагі
віно зьмяняю ў полымя крыві

Божа майго болю
вымасьці аксамітным дыхам
пустое гняздо майго сэрца

лёгка — каб не пашкодзіць крыльля
тхні ў мяне птушку
з голасам пасрэбраным чухлівайсцю

Усе мае сьмерці

колькі раз можна памерці ад каханьня
першы раз сьмерць мела горкі смак зямлі
горкі смак
церпкая кветка
чырвоная пякучая гваздзіка

другі раз — толькі смак прасторы
белы смак
халодны вецер
глухое рэха грукатлівых колаў

трэці раз чацьверты раз і пяты раз
я памірала менш узнёсла і з рутынай
чатыры сыцены пакоя наўзнак
твой востры профіль нага мною

* * *

навошта я памыла грудзі
і кожны валасок асобна
часалася у вузкім люстры
пустуюць мае рукі
і пасьцель

тонкі сыцізорык цёмнае начы
разрэзаў шлюбны персьцень
і ён завіс паўмесяцам
пад набрынялай сокам яблыняй

я тузаюся тармашуся
з крухмаленай кашуляй
гуляе зрыўны вецер

мой живот — гладкая сажалка
а грудзі — бурапенная вада
загладзіць іх — загладзіць — загладзіць

ахмялелае сьвятло на годніцы
знойдзе мае сасьмяглыя вусны
неахвотна ў па-чужому
пацалуе смугою — адыдзе

* * *

ты — у маёй растанцаванай крыві
у зубах
ніткамі нэрваў зашморгнутых у вузел
чую — залатую жарсьць твайго цела
вяду па ім рукою
лёгка
лёгка
нагінаюся
агуюсь
з канца да пачатку
і зноў
да канца
я
пасярэдзіне цябе
узьнятая над табою
уся — у табе

* * *

мае калені паддаюцца
твая далонь на маёй шыі
— па вялізным небе
ходзіць сонца —

прывабленае
чэрню тваіх зрэнак
агульвае павекі
і п'е расу

а потым застаецца
сухая і брунатная зямля
па ёй блукаюць
залатыя плямы сонца

твае пальцы
аггінаюць долу
маю шыю

* * *

брунатная пчалю
калі мае вусны
рассыплюцца дасканала
на зорны пыл
ты ня сядзеш на далоні
ня ўджаліш

боль гэта слова без канца і краю
як цемра
цень ліхтара іржавы
прабегся па заплюшчаных павеках

заўтра
калі мае вусны
срэбна разьвеюцца
на ветры
перастане існаваць
яліна
і жоўты курасьлеп
і прыдарожны камень

толькі людзі
трохі пастаяць
зробяць знак рукою
што ўжо канец
пагасяць сонца
змахнуць брунатную пчалу
травы — камень
адыдуць

* * *

заўсёды калі мне хочацца жыць я крычу
калі жыцьцё пакідае мяне
я прыхінаюся да яго
гавару — жыцьцё
яшчэ ня ўдзі

ягоная цёплая рука ў маёй
мае вусны пры ягоным вуху
шапчу

жыццё
— як быццам жыццё было каханкам
які хоча мяне пакінуць —

я вешаюся на ягонай шыі
крычу

я памру калі ты мяне пакінеш

* * *

ці сьвет крыху памрэ
калі я памру

гляджу гляджу
атулены лісіным каўнерам
ідзе сьвет

ніколі ня гумала
што я — валасок у ягоным футры
я заўсёды была тут
а ён — там

аднак жа
прыемна падумаць
што сьвет крыху памрэ
калі я памру

Пераклала з польскай мовы
ХРЫСЬЦІНА ГРАМАТОВІЧ

ГАЛІНА ПАСЬВЯТОЎСКАЯ нарадзілася ў 1935 годзе ў Чэнстахове. У 1945 захварэла на ангін, які пачыгнуў за сабою запаленьне суставаў, а запаленьне суставаў — невылечны парок сэрца. Для будучай паэткі пачалася несканчоная цяганіна па шпіталях — у Кракаве, Варшаве, Познані. Вучылася спарадычна, дома і ў шпіталях, у 1955 здала карэспандэнцыйны экзамен на атэстат сьпеласьці. Год раней выйшла замуж за студэнта фільмавай школы, зь якім пазнаёмілася ў санаторыі — ён памёр у 1956. Першыя вершы апублікавала ў 1956, два гады пазьней выйшаў ейны першы зборнік — *Hymn bakwochwalcu*. Вядомасьць, якую набыла сабе як паэтка, дапамагла ёй назбіраць грошай на выезд у ЗША і апэрацыю на сэрцы. Апэрацыя, якую правёў славетны хірург Нікалс у сьнежні 1958 у Філадэлфіі, удалася — Галіна Пасьвятоўская, дагэтуль прысуджаная да шпітальнага ложка, атрымала пропуск у нармальнае жыццё на дзесяць гадоў. Жыццё для яе значыла свабодна дыхаць, бегачь, вучыцца і кахаць. Засталася ў Амэрыцы, атрымала стыпэндыю і запісалася ў каледж. У 1961 вярнулася ў Кракаў, дзе закончыла вышэйшую адукацыю на гістарычна-філязофскім факультэце Ягелёнскага Ўнівэрсытэту. Выйшлі ейныя паэтычныя зборнікі: *Dzień dzisiejszy* (1963) і *Oda do rąk* (1966). У 1967 Пасьвятоўская апублікавала кніжку прозы — *Opowieść dla prужaciela* — у якой ад першай асобы распавяла аб сваім змаганьні за біццё сэрца, аб ненасытным голадзе жыцця ды неспатольнай празе пазнаваньня сьвету. Другая апэрацыя на сэрцы паэткі, у Варшаве, не ўдалася. Пасьвятоўская памерла ў кастрычніку 1967.

Дылан Томас

Я прагну выбрацца адсюль

Я прагну выбрацца адсюль,
Аг шыпеньня сатлелай маны
І няспыннага крыку старых жахаў,
Што страшнее з захадам дня
У глыбокае мора за гарою;
Я прагну выбрацца адсюль,
Аг паўтараньня прывітаньняў —
Бо там лунаюць прывіды ў паветры,
Блукае прывіднае рэха на паперы
І гудуць натоўпы і аркестры.

Я прагну выбрацца адсюль, але баюся:
А ўсё ж якоесьці нязбытае жыцьцё
Выпырсьне з прыску старое маны
І асьлепіць мяне зыркiм россыпам.
Ні аг спрагвечнай боязі ўначы,
Ні аг расстаньня шапкі з галавою,
Ні аг зацятай моўкнасьці у трубцы
Я не ўпаду у ложак сьмерці.
Сканаць аг гэтага было б няцяжка мне,
Напалову ў рутыне, напалову ў мане.

Мой герой агаляе свае нэрвы

Мой герой агаляе свае нэрвы на маім запясьці,
Яно кіруе рухам аг далоні да пляча
І разгружае галаву, што як санлівы прывід
Усьперлася на горды пазваночнік —
Сьмяротнае стырно, якому круць і верць ня ў смак.

Бедныя нэрвы, так зьнітаваныя з мазгамі,
Ньюць на аркушы сасьмяглым па каханьні,
Я абдымаю аркуш дзікімі крымзолямі —
У іх агонь мілоснай неспатолі
І скарга на пустое насланьне ў радкох.

Мой герой агаляе мой бок і бачыць сваё сэрца
Як яно ідзе, нібыта голая Вэнэра,
Берагам плоці, заплятаючы крывавую касу;
Ён аббірае маім бёдрам спадзяваньне
І абяцае таемны сугрэў.

Ён трымае провад з гэтай скрынкі нэрваў,
Хвалячы сьмяротную памылку
Нараджэньня ў скону, двух сумных і зладзейскіх служак,
І валадарства голаду;
Ён торгае ланцуг — бачок спускаецца.

Сіла, якая празь зялёную быліну

Сіла, якая празь зялёную быліну гоніць кветку,
Гоніць і мой зялёны век; карэньне лесу і маё,
Сячэ адна рука.
А я сказаць ня ў змозе зьвялай ружы,
Што і маю вясну спаліла тая самая зіма.

Сіла, якая праз каменныя камлыгі гоніць вільгаць,
Гоніць і плынь мае крыві; яна высушвае струмені
І маю кроў на воск.
А я смактаць ня ў змозе зь вены,
Як тыя вусны смокчуць струмень з горскае крыніцы.

Рука, якая ў сажалцы хвалюе роўнядзь шэрае вады,
Варушыць лётныя пяскі; яна кілзае зрыўны вецер
І гзьме ў мой ветразь-саван.
А я сказаць ня ў змозе вісельніку,
Што вапна у катойскай яме з гліны майго цела.

Патоліць смагу час як п'яўка з жарала адкрытай вены,
Каханьне крываточыць і згусае; кроплі зьлітае крыві
Загояць раны.
А я сказаць ня ў змозе ветру ў сыцюжу,
Як час абцыкаў кругазор на небакраі.

А я сказаць ня ў змозе над магілай закаханых,
Што ў на маім радне зьвіваецца чарвяк.

Каб з глузду не паехаць

Каб з глузду не паехаць, я сяджаю пры адчыненым вакне,
Гляджу на неба, крэмнаю пра месяц ненавязьлівы радок,
Сяджаю пры адчыненым вакне ў самой кашулі
І сузіраю рух машын і сьвятлафоры,
Маторы цягнуць, духавы аркестар складна грае,
Бо розум трэба зьберагчы.

Я думаю пра сьмерць і сузіраю парк,
Дзе забавляецца нявінная дзятва
І бабы на засьмечанай траве
Глытаюць сонца дзённы пай.

Салодкія напевы з сотні траўнікаў прагмесьця
Лашчаць вушы. Ангельскія касілки косяць без упыну.

Я адзначаю пары, што ідуць пад ручку,
Сачу за іхнімі сьмяшчамі,
І абяцанкамі-цацанкамі,
Я бачу, як каханьні
Размахваюць рукамі і скрыўляюць твар.
Гляджу на іх зь цікаўнасьцю — пад іхнім сьмехам
Бруіць журба, прыцьмёная зьбянтэжанасьць,
Што справы йдуць ня ў лаг.

Сяджаю пры адчыненым вакне ў самой кашулі,
Сачу — Ягова із заходняй стараны —
За тым, што дзеецца, каб з глузду не паехаць.

Пакуль пагрукаў я

Пакуль пагрукаў я і плоць пусьціла,
Вадзянымі рукамі ў жываце
Пастукаўся, бяскшталтны як вадзіца,
Якую нёс ля дому мой Ярдан,
Я братам быў гачцэ багіні Мнэты,
Сястрою бацькаўскаму чарвяку.

Я быў глухі на кліч вясны і лета.
Ня ведаў сонца ў месяца імён,
Але чуў гул пад згартаваным целам
(Хаця яно шчэ плаўкае было),

Сьвінцовых зор і кузьніцы нябеснай,
Дзе бацька молатам выкоўваў дождж.

Я ведаў белае зімы прадвесьце,
Пранізьлівы прывет, дзяцінны сьнег,
А вецер быў маім сястрыным ценем;
Як вецер я насіўся, як злыдох,
Мне кроў кіпела ад віхроў з Усходу,
Ня зроджаны, я бачыў ноч і дзень.

Хаця нязроджаны, я ныў ад болю;
Бялюсенькія косьці дыба сноў
Развалакла ў неразгаданы рэбус,
А цела разышлося напалам,
Над дыбаю узвысілася печань,
Ў ажыны ўпалі сьцятыя мазгі.

Мой рот уведаў смагу перш чым студня
Выштукавалася із скуры ў жыл,
Дзе словы сустракаюцца з вагою
Няўпынна, покуль не абрызгне кроў.
Любоў скусала сэрца, голаг — страўнік,
А ноздры скарытаў чарвівы стул.

І час шпурнуў маю зямную існасьць
Паплаваць у салоны морскі вір,
Каб я спазнаў прыгоды ў плынях,
Якім да берагоў не дацягнуць.
Я меў усё і атрымаў шчэ болей,
Калі пакаштаваў віна жыцця.

Я з плоці ўзьнік і з духу, ды ўсё роўна
Ні духам, ні мужчынам я ня стаў,
Адно сьмяротным прывідам, якога
Душыла сьмерць, пакуль апошні дых
Не перадаў майму старому бацьку
Весьць ад яго расьпятага хрыста.

Калі ў паклоне гнесься перад крыжам,
Згадай мяне і пашкадуй Яго,
Ён маю плоць і косьці ўзяў на панцыр
І добраўславіў з лона маці плод.

Маё мастацтва, зброку рамяство

Маё мастацтва, зброку рамяство
Я практыкую ў ціш начную,
Калі лютуе месяц сярод зор,
Калі каханкі ўжо ў пасьцелі
Ў абдымках зь іхнім горам напалам,
У сьпеўным бляску я шчырую
Не на амбіцыю і не на хлеб,
Ня дзеля продажу усьмешак
На белых сцэнах з слонавых касьцей,
А для заплаты самай простаі,
Што найглыбей у сэрцы мае схоў.

Не ганарліўцу, што гарбее ўзбоч
Паг лютым месяцам, пішу я
На гэтых шумапенных аркушох,
Ня дзеля незлічоных мёртвых,
Якім сыпяваюць псалмы ў салаўі,
А для каханкаў, што ў абдымках
Трымаюць гора сьвету празь вякі
І не дадуць граша ні слова
Мне за мастацтва ці мо рамяство.

Папаратнікавы Груд

Цяпер аб тым, калі я быў рахманы ў малады паг яблыняў гальлём
Вакол сыпявачлівай дамоўкі, шчасны як зялёная трава.
Па-над далінай зорнай ноч вісіць,
О час, дай мне ўсхваліць і ўзьвіцца
Золатам у росквіты яго вачэй,
Калі я быў шаноўным між калёсаў прынцам яблыневых гарадкоў,
Калі паг тоўшчай часу панаваў над дрэвамі ў лістотаю,
Ішоў стакроткамі ў ячменем
Паўз рэкі самасейнага сьвятла.

Аб тым, калі я быў зялёны ў бестурботны, слынны паміж клунямі,
Сьпяваў на шчасным дворыку, калі на гаспадарцы быў мой дом,
Паг сонцам змаладнелым толькі раз.

О час, дай мне зайграць і збыцца
 Золатам у міласьці яго двароў.
 Зялёным быў і залатым я паляўнічым, пастухом — маладнячок
 сьпяваў пад дудку — ліс з узгорка зьвягаў чысты і халодны зык,
 Нядзелька звоніла паволі
 Каменьчыкамі струмянёў сьвятых.

Ўвесь дзень пад сонейкам усё сьпяшалася і прыгажэла, сенажаць
 Буяла травамі высокімі як дом, напевы з комінаў
 Вятрыліся й брулі хараством,
 Агонь зяленіўся травой.
 Поцёмкам пад зоркамі сярмяжнымі,
 Калі я ехаў на кані дахаты, совы выкрадалі родны кут,
 Ўсю ноч пад месяцам я чуў, ўсхвалёны між хлявамі, як лялькі
 Ляталі ўкруг стагоў, а коні
 Сігалі ў цемру прыгуменьнямі.

А потым прачынацца — гаспадарка валацугаю бялюсенькім
 Вярнулася з расою, певень кукарэкаў на яго плячы:
 Зіхцела ўсё, як дзева і Адам,
 Нябёсы скупіліся зноўку,
 Сонца пакруглела ў той жа самы дзень.
 Было такое, мабыць, па народзінах прасьценькага сьвятла,
 У першым месцапрадзіве, дзе коні ўпрэлыя ад варажбы
 Выходзілі зь зялёнай стайні
 На паплавы ўсхвалення паіржаць.

Калі шаноўны між бажантаў і лісоў, вакол вясёлага гнязда,
 Пад новаўзьніклымі аблокамі, шчаслівы на ўвесь сэрца ўзмах,
 Пад сонцам роджаным наноў і зноў,
 Я бегаў безагляднай сьцежкай.
 Пажаданьні мкнулі праз траву як дом,
 А я ня дбаў ні каліва ў сваіх блакітных рамяствах, што час дае
 У сьпеўным павароце так няшмат ды ранішнія песьні йдуць
 Прад залатой дзятвой зялёнай
 Нібыта з панскай ласкі ўсьлед за ім.

Ня дбаў ні каліва ў ягнячабелыя дзянькі, што верне мяне час
 На вышкі ў сьціжму ластаўкі, якую ўспыrxнуў цень мае рукі,
 Пад месяц, што ўзыходзіць заўсёгды,
 Ні што як спаць прыеду верхам,
 Буду чуць яго палёт над нівамі

І прачынацца з гаспадаркай зьніклай назаўсёды з краю безь дзяцей.
 Вось жа, калі я быў рахманы й малады у міласьці яго двароў,
 Я быў зялёны і памёрлы,
 Хоць і сьпяваў як мора ў ланцугох.

Пераклала з ангельскай мовы
ХРЫСЬЦІНА ГРАМАТОВІЧ

ДЫЛАН ТОМАС нарадзіўся ў 1914 у надморскім мястэчку Суонсі ў Валіі. Фармальна сваю адукацыю ён закончыў у 1931 у *Swansea Grammar School*, дзе ягоны бацька вучыў ангельскай мове. Вечарамі бацька будучага паэта вёў курсы валійскай мовы для дарослых, але сына роднай мове не навучыў, ня хочучы псаваць хлопцу ягонага ангельскага акцэнта. Аднак крытыкі даволі згодна сьцьвярджаюць, што валійская мова і валійская грувастка-арнаментальная паэзія аказалі несумненны (генэтычны?) уплыў на англамоўную творчасць Томаса. Публікаваць свае вершы Томас пачаў у школьным часопісе ў 1925. У 1933 зьявіліся ягоныя першыя публікацыі ў лёнданскіх пэрыёдыках: *And death shall have no dominion* і *That sanity be kept* (Каб з глузду не паехаць). Яны выклікалі фурор і паставілі валійскага правінцыяла ў цэнтры ўвагі сталічнага літаратурнага бамонду. У 1934 Томас перабраўся ў Лёндан, намерыўшыся стаць паўнаштатным паэтам; пад канец таго году выйшаў ягоны першы паэтычны томік — *18 Poems*. Наступныя зборнікі — *Twenty-five Poems* (1936) і *The Map of Love* (1939, вершы разам з прозай) — угрунтавалі ягоную пазыцыю як самага арыгінальнага, „цёмнага” і культавага ангельскага паэта. Стварэньню культу Дылана Томаса, які трывае ў нека-

трых колах аматараў паэзіі па сьнягоння, спрыяла ягонае багемнае жыцьцё, пазначанае частымі запоямі. У 1940 Томас выдаў зборнік сьмяшлівых апавяданьняў пра сваё правінцыйнае хлапецтва — *Portrait of the Artist as a Young Dog*, а ў 1946 апошні томік паэзіі — *Deaths and Entrances*. У 1953, падчас чарговай паездкі Томаса на публічныя чытаньні паэзіі ў ЗША, у Нью Ёрку адбылася першая пастаноўка ягонай „п’есы на галасы”, *Under Milk Wood*. Неўзабаве пасля сваіх трыццаць дзявятых угодкаў Томас цяжка захварэў. Атрымаўшы ін’экцыю заявікай дозы марфіну, паэт запаў у кому і памёр некалькі дзён пазьней. Жонка перавезла ягонае цела ў Валію і пахавала ў Лёгарне, дзе яны жылі нейкі час да і пасля вайны.

ХРЫСЬЦІНА ГРАМАТОВІЧ нарадзілася ў 1969 у вёсцы Сапава Нарваўскай гміны на Беластоцчыне. Пасьля заканчэньня мэдыцынскага ліцэю ў Беластоку выехала ў ЗША. Зарабляла на жыцьцё як прыбіральшчыца, нянька, апыкунка ў доме для састарэлых. Цяпер працуе мэдысстрой у шпіталі ў Філадэльфіі. Закончыла курсы *creative writing* пры Пэнсylvанскім Штатным Унівэрсытэце. Апублікавала нізку вершаў на ангельскай мове ў калектыўным зборніку *Unmentionable Pleasures* (Pennsylvania State University Press, Harrisburg, 1999). Пераклады Д. Томаса і Г. Пасьвятоўскай у „Правінцыі” — ейны дэбют у беларускай мове.

Патрык Мадыяно

Віла Журба

Хто ты, падглядач ценяў?

Дылан Томас

I

Разабралі гатэль „Вэрдэн”. Гэта была дзіўная будыніна са збудывелай драўлянай вэрандай, на супраць вакзалу. Каміваяжоры заходзілі туды паспаць да адыходу наступнага цягніка. За гатэлем замацавалася слава прахаднога прыпынішча. Кавярня-ратонда побач таксама знікла. Як яна называлася — „Цыфэрбляты”? „Будучыня”? Цяпер паміж вакзалам і газонамі на пляцы Альбэрта I пралягае вялізная пустка.

Вуліца Руаяль не змянілася, але гэтай позьняй зімовай парою яна выглядае быццам вымерлая. Вітрыны кнігарні Клемана Маро, ювэліра Гаравіца, „Давіль”, „Жэнэва”, „Ле Тукэ” і ангельскай цукерні Фідэль-Бэржэ... Далей цырульніцкі салён Рэнэ Піго. Вітрына Анры „Пад Фіялкай”. Бальшыня гэтых люксовых крамаў зачынялася пасля сэзону. З-пад аркады відаць, як па левай руцэ зіхаціць чырвона-зялёны нэон бару „Сэнтра”. Па другі бок, на рагу Руаяль і пляцу Пак’е — кавярня „Тавэрна”, якую летам любіла наведваць моладзь. Ці і сёння ў ёй тыя самыя наведнікі?

Нічога не засталося ад вялізнай кавярні з жырандолямі й люстрамі, столікамі й парасонамі проста на вуліцы. Пад восем гадзін вечара наведнікі пачыналі сноўдацца ад століка да століка, гуртавацца. Покаты сьмеху. Бляндынкі. Пазвонваньне шклянак. Саламяныя капелюшы. Час-часам зьяўляўся нехта ў стракатым купальным плашчы. Ішла падрыхтоўка да начных забаваў.

Па правы бок відаць Казіно, белы масыўны гмах, ён адчыняўся толькі з чэрвеня да верасня. Зімою мясцовыя заможнікі два разы ў тыдзень гулялі ў брыдж у залі для бакара, а ў шашлыкарні збіраўся дэпартаманцкі Ратарыянскі Клюб. Ззаду — парк Альбіні, які лагодным спадам спускаўся да самога возера, аточанага вербалозамі. Над возерам былі пляцоўка для аркестру і прыстань, адкуль на старадаўнім вадаплаве можна было заплыць да маленькіх надбярэжных мясыцінаў: Вэр’е, Шавуар, Сэнт-Жар’ё, Эдэн-Рок, Порт-Люзац... Запшмат, каб пералічыць. А некаторыя з гэтых назваў належалі б высьпеўваць, няўпінна як калыханку.

Далей — алея Альбіні з плятанамі па абодвух баках. Алея цягнецца ўздоўж возера, а ў тым месцы, дзе загінае направа, відаць ясную драўляную браму — уваход у „Спортынг”. Абাপал жвіраванай дарожкі — некалькі тэнісных кортаў. Цяпер дастаткова заплюшчыць вочы і ўявіць сабе доўгі шэраг купальных кабінаў і пяшчаны пляж, што разьлёгся амаль на трыста мэтраў. На заднім пляне — ангельскі сад, а ў ім бар і рэстаран „Спортынг” ў колішняй аранжэрэі. Усё гэта падобнае на востраў, які ў пачатку стагодзьдзя належаў аўтаканструктару Гордану-Граму.

Насупраць „Спортынг”, па другі бок алеі Альбіні, пачынаецца бульвар Карабасэль. Ён падымаецца зыгзагамі ажно да гатэляў „Эрмітаж”, „Віндзор” і „Альгамбра”. Да іх можна дабрацца і фунікулёрам. Летам канатны вагонік працуе да самай поўначы. Пасажыры чакаюць яго ў маленькай станцыі, што выглядае як горская хатка. Расьліннасьць тут самая разнастайная, таму нельга па ёй адназначна сказаць, дзе знаходзіцца гэтая мясцовасьць: у Альпах, на берагу Міжземнага мора ці ў тропіках. Парасоністыя сосны. Мімозы. Яліна. Пальмы. З бульвару на пагорку відаць панараму цэлага возера, горны хрыбет Араві і на другім беразе — прывідную краіну, якая завецца Швэйцарыяй.

„Эрмітаж” і „Віндзор” не прапануюць нічога апрача мэбляваных пакояў. Тым ня менш ніхто не парупіўся разабраць ні калаўротныя дзьверы „Віндзору”, ні зашклёную вэранду, што прадоўжвае хол „Эрмітажу”. Вэранда была скрозь зарослая буганвіліяй. „Віндзор” паставілі ў 1910-м, ягоны белы фасад нагадваў бэзэ, як фасады „Руля” ці „Нэгрэско” ў Ніцы. „Эрмітаж”, у вохравым адценьні, быў больш сыціплы й велічны. Ён нагадваў гатэль „Руаяль” у Давілі. Усё роўна як брат-блізныя. Ці сапраўды здаюць пакоі ў гэтых гатэлях? Вокны ў іх ніколі ня сьвецілі. Трэба не абы-якой смеласьці, каб прайсьціся іхнымі цёмнымі калідорамі і падняцца па сходах. Магчыма, каб толькі пераканацца, што там ніхто не жыве.

„Альгамбра” сьцёрлі з паверхні зямлі. І ні сьледу не засталося ад садоў, што яе атачалі. Тут

напэўна плянуюць паставіць нейкі мадэрны гатэль. Малюткая натуга памяці: летам сады „Эрмітаж”, „Віндзору” і „Альгамбры” былі вельмі падобныя на папулярныя ўяўленьні Страчанага Раю або Абяцанай Зямлі. У каторым з іх быў той разьлеглы кветнік зь вяргінямі пад балюстрадай, на якую можна было абaperціся і сузіраць цэлае возера ўнізе? Няважна. Мы былі апошнімі сьведкамі зьнікненьня таго сьвету.

Позьні зімовы вечар. Па другі бок возера цяжка разрозьніць расплывістыя агні Швэйцарыі. З усёй буйнай расьліннасьці Карабасэлю засталася некалькі засохлых дрэваў і чэзлае кустоўе. Фасады „Віндзору” і „Эрмітаж” чарнеюць, як абгарэлыя. Мясцічка страціла свой касмапалітычна-летні глянец. Скурчылася ўсяго да памераў правінцыйнага цэнтру. Малая мясціна, што прытаілася ў францускай глушы. Натарыюс і субпрэфэкт гуляюць у брыдж у пустым Казіно. Разам зь імі мадам Піго, уладальніца цырульні, саракагадовая бляндынка, напарфумаваная „Шокінгам”. Па яе бакох малады Фурнье, чыя сям’я мае тры тэкстыльныя фабрыкі ў Фавэржы, і Сэрво, уласнік фармацэўтычных лябараторыяў у Шамбэры, выдатны гулец у гольф. Кажуць, нібыта мадам Сэрво, брунэтка ў адценьні раўнамоцным бялявасьці мадам Піго, увесь час кружляе сваім БМВ паміж Жэнэвай і вілай у Шавуары ды вельмі любіць кампанію маладых мужчын. Часта бачылі яе з Пэмпэнам Ляварэлем. Можна падаць яшчэ тысячу нароўні нясмачных дробязяў са штодзённага месцаковага жыцьця, таму што рэчы й людзі напэўна не зьмяніліся за апошнія дванаццаць гадоў.

Кавярні пазачыньваньня. Зь дзвюх „Сэнтры” цэдзіцца руковае сьвятло. Калі хочаце, увойдзем і паглядзім, ці на месцы панэлі з чырвонага дрэва і лямпа пад крацястым абажурам зьлева ад бару? Не зьнялі здымкаў Эміля Але і прызаў, здабытых ім на чэмпіянаце сьвету ў Ангельбэрце. Ні здымкаў Джэймса Кутэ і Данеля Анрыкса. Яны вісяць у адной лініі пад паліцай з бутэлькамі. Вядома, здымкі пажаўцелі. У паўзмроку апошні кліент, расчырванелы мужчына ў крацястым пінжаку, лянiва абмацуе бармэнку. На пачатку шасьцідзясятых яна была крутой красуняй, але з таго часу значна пакруглела.

На апусьцелай вуліцы Самэе чуваць толькі водгук уласных крокаў. Зь левага боку — кіна-тэатар „Рэгент”. Ён не зьмяніўся — на ім далей тая самая памаранчовая атынка і барвовы надпіс РЭГЕНТ. Але аднавілі глядзельную залу, зьмянілі драўляныя крэслы і партрэты кіназорак, што аздаблялі ўваход. Вакзальны пляц —

адзінае месца ў мястэчку, дзе відаць нейкае сьвятло і невялікае ажыўленьне. Хуткі цягнік у Парыж адыходзіць шэсьць хвілін па поўначы. Гаманлівыя адпрукнікі з казармаў Бэртале, з мэталёвымі або кардоннымі валізачкамі ў руках, сходзяцца на вакзал невялікімі групамі. Некаторыя напяваюць „Стройную ялінку”: вядома, блізка Каляды. Купяцца на другім пэरणе, таўхаючы адзін аднаго ў плечы. Можна падумаць, што адпраўляюцца на фронт. Паміж вайсковымі ўніформамі адзін цывільны гарнітур, бэжавага колеру. Чалавек у ім, мабыць, зусім не адчувае марозу. Нэрвовымі рухамі рукі папраўляе зьлёны шаўковы шалік на шыі. Пераходзіць ад адной групы да другой, кідае неспакойны пагляд направа й налева, як быццам кагосьці ў гэтай сьціжме шукаючы. Пытаецца нешта ў аднаго вайскоўца, але той і ягоныя два таварышы абмерваюць яго здэклівымі позіркамі. Іншыя адварочваюцца і сьвісьцяць яму ўслед. Ён прыкідваецца, што нічога не заўважае, і пакідае свой муштук. Запыніўся побач бялявага альпійскага стралка. Стралок выглядае на зьбянтэжанага і час ад часу зіркае спотайку на сваіх таварышаў. Мужчына ў цывільным усьпіраецца на ягонае плячо і нешта яму нашэптвае на вуха. Малады стралок спрабуе высвабодзіцца. Тады мужчына засоўвае канвэрт у кішэню ягонага плашча, глядзіць на яго моўчкі і стаўляе каўнер свайго пінжака, каб захіліцца ад сьнегу, што якраз пачаў падаць.

Гэты чалавек завецца Рэнэ Мэйнт. Ён рэзкім рухам падымае левую далонь да лоба і пакідае яе там як брылёк, у характэрным жэсьце, як дванаццаць гадоў таму. Як жа ён пастарэў...

На вакзал уяжджае цягнік. Яны бяруць яго штурмам, набіваюць тамбуры, апускаюць шыбы, перадаюць адзін аднаму валізкі. Некаторыя падпяваюць „Гэта толькі разьвітаныне”, але большыня завывае „Стройную ялінку”... Падае штораз большы сьнег. Мэйнт стаіць выпрастаны, незварушны, усё з даланёй над вачыма. Бялявы маладзён за шыбінай глядзіць на яго са зласьлівай усьмешкай у куточках вуснаў. Камячыць у руках свой бэрэт альпійскага стралка. Мэйнт ківае яму. Вагоны прасоўваюцца адзін за адным, забіраючы вайсковую зборню, якая сьпявае й махае рукамі.

Ён схваў рукі ў кішэні пінжака і кіруецца да вакзальнага буфэту. Два афіцыянты выраўноўваюць столікі і замятаюць падлогу шырокімі плаўнымі рухамі. За стойкай чалавек у непрамакальным плашчы канчае расстаўляць шклянкі й кілішкі. Мэйнт заказвае каньяк. Ча-

лавек суха адказвае, што сёння ўжо зачынена. Мэйнт зноў просіць каньяку.

— Тутака, — рассягваючы склады, адказвае яму бармэн, — блакітных не абслугоўваюць.

Тыя два ззаду выбухаюць сьмехам. Мэйнт не варушыцца, уставіўшы стомлены пагляд у нейкі пункт за бармэнам. Адзін з афіцыянтаў выключыў насыценную лямпу зь левага боку. Застаецца толькі пляма жаўтлявага сьвятла вакол бару. Яны чакаюць, скрыжаваўшы рукі на грудзях. Даць яму па зубах? Ды хто яго ведае. Мэйнт можа грукнуць рукою па бруднай стойцы і крыкнуць: „Я — Астрыд, КАРАЛЕВА БЭЛЬ-ПІІ”, выкрыўляючыся і абразьліва рагочучы, як ужо некалі бывала.

II

Што я рабіў у свае васьмнаццаць гадоў на беразе таго возера, у тым вядомым курорце з гарачымі крыніцамі? Нічога. Жыў у сямейным пансіянаце „Пад Ліпамі” на бульвары Карабасэль. Я мог зняць пакой у мястэчку, але мне спадабаліся месцы на ўзвышшы, усяго за некалькі крокаў ад „Віндзору”, „Эрмітажу” і „Альгамбры”. Іхны люксус і ўзбулялы сады мяне супакойвалі.

Я тады паміраў ад страху: страх не пакінуў мяне і да гэтай пары, але ў тыя часы ён быў мацнейшы і менш абгрунтаваны. Я ўцёк з Парыжу, перакананы, што горад стаўся небяспечны для такіх людзей, як я. У ім панавала непрыйменная паліцыйная атмасфэра. Як на мой густ, было зашмат хапуноў. Выбухалі бомбы. Я хацеў бы ўнесці храналогічную яснасьць у мой аповед, а дзеля таго што найлепшымі арыентамі зьяўляюцца войны, дык якая вайна, насамрэч, мелася тады на ўвазе? Тая, якую называюць альжырскай, на самым пачатку шасцідзясятых, у эпоху, калі ездзілі ў адкрытых аўтамабілях на Флорыду, а жанчыны безгустоўна апраналіся. Мужчыны, зрэшты, таксама. Тады я баяўся куды мацней, чым сёння, і выбраў гэтую мясціну таму, што яна ўсяго за пяць кілямэтраў ад Швэйцарыі. У выпадку якой-кольвечы трывогі дастаткова было пераплыць возера. У сваёй наіўнасьці я верыў, што чым бліжэй чалавек да Швэйцарыі, тым большыя ў яго шанцы туды ўцячы. Тады я яшчэ ня ведаў, што ніякай Швэйцарыі не існуе.

„Сэзон” пачынаўся 15 чэрвеня. Банкеты й гуляньні йшлі безь перапынку. Абед „Амбасадараў” у Казіно. Турнэ сыпевака Жоржа Ульмэра. Тры спектаклі „Паслухайце, спадары”. Фэрвэркі з нагоды 14 ліпеня над Шавуарскай затокай,

балеты маркіза Куэва ды іншыя імпрэзы, якія прыйшлі б мне на ўспамін, калі б я меў пад рукою праграму, надрукаваную мясцовым турыстычным бюро. Я захаваў тую праграму і ўпэўнены, што адшукаю яе недзе паміж старонкамі адной з кніжак, што чытаў у тым годзе. Толькі ў якой? Надвор’е было „надзвычайнае”, і заўсёды прадказвалі сонца аж да кастрычніка.

Я выходзіў вельмі рэдка, адно каб пакупацца. Наогул праводзіў дні ў холе або ў садзе „Віндзору”, пераканаўшы сябе, што прынамсі тут нічым не рызыкую. А калі мяне хапала паніка — як быццам у жываце, трохі вышэй пупа, паволі распускалася кветка — я глядзеў у далеч, на той бераг возера. З садоў „Віндзору” было відаць вёску. Напрасткі ня больш чым пяць кілямэтраў. Можна было адолець гэтую адлегласьць уплаў. А ноччу на малой маторнай лодцы можна было туды заплыць за дваццаць хвілін. Вось так. Я намагаўся супакоіць сябе. Шаптаў, выразна вымаўляючы словы: „Ноччу на малой маторнай лодцы...” Калі мне рабілася лепей, я зноў браўся чытаць раман або нейкі бяскрыўдны часопіс. (Я забараніў сабе чытаць штодзённыя газэты і слухаць радыё. Калі йшоў на фільм, кожны раз стараўся папасьці пасья „Навінаў”.) Перш за ўсё — нічога ня ведаць пра тое, што адбываецца ў сьвеце. Не павялічваць свайго страху, прадчуваньня непазьбежнай катастрофы. Думаць толькі пра самыя бяспечныя рэчы: моду, літаратуру, кіно, мюзік-хол. Выцягнуцца на вялізнай ляжанцы, заплюшчыць вочы, адпружыцца, перш за ўсё — адпружыцца. Забыцца. Ну як?

Папоўдні я спускаўся ў мястэчка. Сядаў на лаўцы на алеі Альбіні і назіраў за рухам малых яхтаў і водных ровараў пры беразе возера. Гэта сусьцэвала. Зьверху мяне прыкрывала лісьце плятанаў. Я зноў рушаў у дарогу, павольным і асьцярожным крокам. На пляцы Пак’е заўсёды выбіраў столік за тэрасай „Тавэрны” і заўсёды заказваў кампары з содавай. Разглядаў вакол сябе моладзь, маіх аднагодкаў. Мінаў час, і маладых людзей усё прыбывала. Яшчэ й цяпер чую іхны сьмех, бачу касмылі валасоў, што спадалі ім на вочы. Дзяўчаты хадзілі ў нагавіцах з буфамі або паласатых шортах. Хлопцы былі ў блэйзэрах з нашывкамі, пад расшпіленымі каўнярамі кашуляў мелі падвязаныя шаўковыя хусткі. Стрыжка ў іх была кароткая, амаль што „пад нуль”. Яны наладжвалі патанцоўкі. Дзяўчаты прыходзілі танцаваць у шырокіх сукенках, моцна перахопленых у таліі, і ў вузкіх пантофліках — балерынках. Прыстойная і рамантычная моладзь, якую пашлюць у Альжыр. Мяне — не.

А восьмай гадзіне я вяртаўся на вячэру ў пансіанат „Пад Ліпамі”. Гэты сямейны гатэль, які вонкава нагадваў мне паляўнічы домік, кожнага лета пасяляў з тузін заўсёдных гасцей. Усім ім было добра за шэсцьдзесят, і мая прысутнасць спачатку моцна іх раздражняла. Але я стараўся не калоць нікому ў вочы. Я не рабіў лішніх жэстаў, апускаў зрок, намагаўся захоўваць незварушны твар і як мага менш міргаць вачыма, каб не пахіснуць сваё і так няпэўнае становішча. Яны заўважылі маю добрую волю і, як думаю, урэшце паставіліся да мяне больш прыхільна.

Сталовы пакой, дзе мы збіраліся есці, быў абсталяваны ў савойскім стылі. Я мог пазнаёміцца з суседзямі за сталом, старой ахайнай парай парыжан, але зь некаторых іхных намёкаў мне падалося, што мужчына — колішні інспектар паліцыі. Усе прыходзілі сілкавацца парамі, толькі адзін месьё з вусікам і галавою спаніэля ствараў уражаньне, што яго тут пакінулі самога. Скрозь шум размоваў я чуў, як час ад часу яго хапала ікаўка, падобная на сабачы зьвяг. Пасля вячэры жыхары пансіанату пераходзілі ў гасцёўню, дзе з уздыхамі сядалі ў абцягнутыя крэтонам фатэлі. Мадам Бюфа, уласніца, падавала ім нейкую настойку або нешта для стрававання. Жанчыны гаманілі ў сваім коле. Мужчыны пачыналі партыю канасты. Месьё з сабачай галавою закурваў гаванскую цыгару, сядзеў ззаду і з сумным выглядам назіраў за гульнію.

Я ахвотна заставаўся б зь імі, у лагодным і супакойлівым сьвятле лямпаў пад шаўковымі, ружовымі як ласосевае мяса абажурамі, але тады трэба было б зь імі размаўляць або гуляць у карты. А можа яны пагадзіліся б, каб я сядзеў там моўчкі і толькі глядзеў? Але я зноў спускаўся ў мястэчка. У восьм гадзін пятнаццаць хвілін — дакладна пасля „Навінаў” — уваходзіў у глядзельную залю „Рэгента” або кінатэатру пры Казіно, які быў больш элегантны й камфортны. Я знайшоў праграму „Рэгента” з таго лета.

КІНАТЭАТАР „РЭГЕНТ”

15—23 чэрвеня:

Чульлівая і жорсткая Элісабэт — А. Дэкуан

24—30 чэрвеня:

Летась у Марыенбадзе — А. Рэнэ

1—8 ліпеня:

Р.П.З. выклікае Бэрлін — Р. Хабіб

9—16 ліпеня:

Тэстамэнт Арфэя — Ж. Както

17—24 ліпеня:

Капітан Фракас — П. Гаспар-Юі

25 ліпеня—2 жніўня:

Хто вы, спадар Зорге? — І. Чампі

3—10 жніўня:

Ноч — М. Антаніёні

11—18 жніўня:

Сьвет Сузі Вонг

19—26 жніўня:

Заганнае кола спадара Пэка

27 жніўня—3 верасня:

Лес закаханых — С. Атан-Ляра

Я ахвотна паглядзеў бы яшчэ раз некаторыя сцэны з гэтых старых фільмаў.

Пасля кіно я выпіваў яшчэ адну шклянку кампары ў „Тавэрне”. Маладых ужо не было. Поўнач. Недзе, мусіць, танцавалі. Я глядзеў на пустыя крэслы і столікі ды на афіцыянтаў, якія складалі парасоны і заносілі іх усярэдзін. Потым доўга назіраў за мігальным фантанам па другі бок пляцу, перад уваходам у Казіно. Вада безупынна мяняла свой колер. Я забаўляўся падлікам, колькі разоў яна афарбуецца на зялёны. Ці не ўсё роўна, як марнаваць час, праўда? Раз, два, тры... Далічыўшы да пяцідзесяці трох, я ўставаў і йшоў, але найчасцей нават не стараўся пачынаць гэтую лічылку. Я мроіў, безуважна папіваючы кампары малымі глыткамі. Прыгадваеце Лісабон з часоў вайны? Усіх тых тыпаў у барах і вэстыбюлі гатэлю „Авіз”, з куфэркамі і валізкамі, у чаканьні параплава, які ніколі ня прыйдзе? Дык вось, дваццаць гадоў пасля тых падзеяў я адчуваў сябе адным з такіх уцекачоў.

Зрэчасу я надзяваў свой флянэлевый гарнітур і адзіны гальштук. (Гэта быў цёмна-сіні гальштук, усыпаны малымі лілеямі, мне яго падараваў адзін амэрыканец. На адвароце гальштука былі вышытыя словы: *International Bar Fly*. Потым я даведаўся, што яны абазначалі тайнае брацтва алькаголікаў. Па такіх гальштуках яны распазнавалі сваіх і маглі дапамагаць адзін аднаму.) Пры гальштуку я заходзіў у Казіно і нейкі час прастойваў у дзьвярах бару „Брумэль”, назіраючы за танцамі. Танцавалі наогул людзі паміж трэцім і шостым дзясяткам, але часам можна было ўбачыць і значна маладзейшую дзяўчыну ў кампаніі нейкага зграбнага мужчыны пад пяцьдзесятку. Шматнацыянальная, досыць „шыкоўная” кампанія калыхалася пад італьянскія шлягеры або ямайскі танец каліпса. Потым я йшоў наверх, у залі для азарту. Там часта йшлі гульні зь вялізнымі банкамі. Самыя азартныя гульцы паходзілі з зусім блізкай Швэйцарыі. Прыгадваецца мне і адзін вельмі цырымонны эгіпцянін з рыжымі напамаджанымі ва-

ласамі і вялікімі, як у газэлі, вачыма — у задуменьні ён любіў указальным пальцам пагладжаць свае вусы, што прыпадобнівалі яго да ангельскага маёра. Ён рабіў стаўкі жэтонамі па пяць мільёнаў; казалі, нібыта ён — стрыечны брат караля Фарука.

Я ўздыхаў з палёгкай, калі выходзіў адтуль на вольнае паветра. Алеяй Альбіні паволі вяртаўся на бульвар Карабасэль. Ужо ніколі потым мне не давялося цешыцца такімі цудоўнымі празрыстымі начамі. Сьвятло з надбярэжных вілаў зіхатліва адбівалася ў возеры і сьляпіла мне зрок, і ў тым зіхаценьні было нешта музычнае, як быццам сольная партыя саксафону або трубы. Я таксама чуў вельмі лёгка, амаль што няісны пошум плятанаў уздоўж алеі. Сядзячы на жалезнай лаўцы у вакзальным доміку, чакаў апошняга фўнікулёра. Памяшканьне было асьветленае толькі адной начной лямпай, але ў гэтым фіялетавым паўзмроку я адчуваў сябе абсалютна бяспечна. Чаго мне было баяцца? Вэрхал вайны, гармідар сьвету — яны не даляталі да гэтага атуленага ватай вакацыйнага аазісу. Каму прыйдзе ў галаву шукаць мяне тут, сярод знакамітых адпачыньнікаў?

Я сыходзіў на першым прыпынку, — Сэнт-Шарль-Карабасэль, — а пусты вагонік працягваў падымацца далей. Ён нагадваў вялізнага сьветляка.

Я праходзіў па калідоры пансіянату „Пад Ліпамі” на пальчыках, зьняўшы загадзя свае пантофі, бо сон у старых быў лёгка.

III

Яна сядзела на адной зь вялізных канапаў у глыбіні холу „Эрмітаж” і ня зводзіла вачэй з калаўротных дзьвярэй, быццам кагосьці чакала. Я сеў у фатэлі за два-тры мэтры ад яе і глядзеў на яе ў профіль.

Каштанавыя валасы. Сукенка зь зялёнага шантунгу. І белыя пантофі на шпільках, модныя ў той час.

Каля яе ног ляжаў сабака. Ён час ад часу пазяхаў і пацягваўся. Нямецкі дог, вялізны й апатычны, зь белымі й чорнымі латкамі. Зялёны, цёмнакарычневы, белы, чорны. Гэтая камбінацыя колераў наганяла на мяне нешта накшталт атупеласьці. Як я апынуўся побач зь ёю, на канале? Магчыма, нямецкі дог паслужыў зачэпкай, падыйшоўшы лянівай паходкай і абнюхаўшы мяне?

Я заўважыў, што вочы ў яе зялёныя, а твар у лёгкай рабацінні, і што яна крыху старэйшая за мяне.

Таго ранку мы шпацыравалі гатэльным садам. Паперадзе ішоў сабака. Мы прасоўваліся алейкай пад скляпеньнем з павойніку, які цьвіў вялізнымі лілёва-ружовымі й блакітнымі кветкамі. Я расхінаў лісьці ракітніку; мы міналі газоны з купкамі біручыны. Прыгадваецца газон, стылізаваны пад камяністую пустэлю, зь нейкімі расьлінамі, пакрытымі як быццам інеем, ружовы глог, сходы з пустымі вазонамі паабалал. Ды разьлеглы кветнік з жоўтымі, чырвонымі і белымі вярцінямі. Усьпершыся на балюстраду, мы глядзелі ўніз, на возера.

Я ўжо ніколі не даведаюся, за каго яна прыняла мяне падчас нашай першай сустрэчы. Магчыма, за сына мільярэраў, якому было нудна. У кожным разе, яе насмяшыў мой манокль, які я насіў у правым воку дзеля чытаньня, зусім не дзеля дэндызму ці каб зрабіць уражаньне, а проста таму, што правым вокам значна горш бачыў.

*

Мы не адзываемся. Чуваць плёскаць палівацкі пасярод газону. Нехта спускаецца па сходах нам насустрач; яшчэ здалёк мне відаць, што гэта мужчына ў бледна-жоўтым гарнітуры. Ён нам махае. У яго цёмныя акуляры, ён выпірае пот з лоба. Яна прадстаўляе яго — Рэнэ Мэйнт. Ён адразу папраўляе яе, кажучы „доктар Мэйнт” з націскам на „доктар”. І выкрыўляецца ва ўсьмешцы. Я таксама прадстаўляюся: Віктор Хмара. Гэтае прозьвішча я паставіў, запаўняючы анкету ў пансіянаце „Пад Ліпамі”.

— Вы сябар Іваны?

Яна адказвае, што хвіліну таму пазнаёмілася са мною ў холе „Эрмітаж” і што я чытаю з маноклем. Гэта яе відавочна забаўляе. Яна просіць мяне, каб я ўстаў і паказаў доктару Мэйнту. Я выконваю просьбу. „Вельмі добра”, — ківае доктар Мэйнт у задумьні.

Дык вось, яе звалі Іванай. А прозьвішча? Я ня помню. Значыць, дастаткова і дванаццаці гадоў, каб забыцца, як у мэтрыцы пісаўся блізкі табе чалавек. Гэта было мілагучнае францускае прозьвішча, нешта накшталт Кудроз, Жакэ, Лебон, Мурай, Вансэн, Жэрбо...

На першы погляд Рэнэ Мэйнт быў старэйшы за нас. Недзе каля трыццаці. Сярэдняга росту, з круглым рухавым тварам і зачасанымі назад бялявымі валасамі.

*

Мы вярталіся ў гатэль праз тую частку саду, якой я ня ведаў. Жвіраваныя дарожкі крыжаваліся пад простымі вугламі, сымэтрычныя газоны былі дакладна, па-ангельску, павыкошва-

ныя. Вакол кожнага газону палалі градкі бэгоні-
яў і гераняў. І ўвесь час чуваць было лагодны,
супакойлівы шэпт струменяў вады, якія паліва-
лі траву й кветкі. Мне прыгадалася маё дзяцін-
ства і сады Цюільры. Мэйнт прапанаваў нешта
выпіць, а потым паабедаць у „Спортынг”.

Мая прысутнасць зусім іх не бянтэжыла, як
быццам мы былі знаёмыя зь незапамятнага ча-
су. Яна мне ўсміхалася. Мы размаўлялі пра ней-
кія няважныя рэчы. Яна мяне ні пра што не
пыталася, адно сабака паклаў пысу на мае кале-
ні і прыглядаўся.

Яна ўстала і сказала, што сходзіць у свой па-
кой па хустку. Значыць, яна жыве ў „Эрміта-
жы”? Што яна тут робіць? І хто яна? Мэйнт
выняў з кішэні муштук і прыкусіў яго. Я тады
заўважыў, што ён пакутуе ад нэрвовых цікаў.
Зрэчасу скура пад ягонай левай вачніцай па-
чынала торгацца, як быццам ён хацеў паймаць
нябачны манокль. Ягоныя цёмныя акуляры част-
кова хавалі гэтыя дрыжыкі. Час-часам ён такса-
ма высоўваў дапераду падбародак, як быццам
кідаючы камусьці выклік. Урэшце, час ад часу
па ягоным правым перадплеччы прабягаў уз-
дрыг як ад электрычнага разраду — уздрыг пера-
даваўся далоні, якая крэсьліла нешта складанае
ў паветры. Але ўсе гэтыя цікі чаргаваліся вель-
мі гарманічна, прыдаючы Мэйнту нейкую тры-
вожлівую элігантнасць.

— Вы тут на вакацыях?

Я адказаў, што так. Сказаў, што меў шчасце
патрапіць сюды ў такі „насонечнены” час. І да-
даў, што гэтае лецішча — „райскі закутак”.

— Вы тут упершыню? Раней Вы ня ведалі
гэтага месца?

Я адчуў дамешку іроніі ў ягоным голасе і да-
зволіў сабе запытацца, ці ён сам праводзіў тут
вакацыі раней. Мэйнт завагаўся.

— Ну, не зусім. Але ведаю гэтую ваколіцу
здаўна... — Ён нядбала паказаў рукою на даляг-
ляд і сказаў змуджаным тонам: — Гэтыя горы...
І возера... Гэтае возера...

Ён зняў свае цёмныя акуляры і акінуў мяне
мяккім і сумным позіркам.

— Івона — цудоўная дзяўчына, — сказаў ён.
— Цу-доў-на-я!

Зь зялёнай мусьлінавай хусткай вакол шыі яна
вяргалася да нашага століка. Усміхалася, ня звон-
дзячы зь мяне вачэй. Нешта расьціснулася ў маіх
грудзях зь левага боку, і мне падумалася, што
гэта самы прыгожы дзень у маім жыцці.

*

Мы селі ў аўтамабіль Мэйнта, стары адкры-
ты дэж крэмавага колеру. Мы трое занялі мес-

ца на пярэднім сядзенні — Мэйнт за рулём,
Івона паміж намі, а сабака ўладкаваўся ззаду.
Мэйнт востра ірвануў зь месца, дэж занесла
на жвіраванай алейцы, і бок машыны шарга-
нуў аб браму гатэлю. Мы паволі пакацілі алеяй
Карабасэль. Я ня чуў шуму рухавіка. Можа,
Мэйнт яго выключыў, калі мы спускаліся пу-
стой дарогай? Сонечныя промні ледзь прабіва-
ліся праз разложыстыя кроны пініяў абапал алеі,
выклікаючы гульню сьветлаценю. Мэйнт нас-
вістваў, мяне язда закахвала, а галава Івоны
на кожным павароце хілілася да майго пляча.

Мы былі самі ў рэстаране „Спортынг” —
колішняй аранжэраі, заслоненай ад сонца пла-
кучымі вербамі і густымі рададэндронамі.
Мэйнт сказаў Івоне, што яму трэба зьездзіць
у Жэнэву, пад вечар ён вернецца. Мне падума-
лася, што яны, магчыма, брат і сястра. Ды не.
Яны зусім непадобныя.

Увайшло чалавек зь дзесяць. Яны селі за су-
седнім столікам. Прыйшлі сюды з пляжу. Жан-
чыны былі ў паласатых блюзах з губчатага ма-
тэрыялу, мужчыны ў купальных плашчоў. Са-
мы высокі і мажны зь іх, кучаравы блядын,
размаўляў стоячы збоку. Мэйнт зняў акуляры.
Ён раптам пабляднеў. Паказваючы пальцам на
бялявага бамбізу, ён рэзка выкрыкнуў, амаль
завішчаў:

— Глянёце, вунь панна Карльтон... Найзнака-
мітшая ШЛЮ-ХА ў дэпартаманце...

Той прыкінуўся, нібыта не дачуў, але ягоныя
сябры павярнуліся да нас, разавіўшы раты.

— Ты зразумела, што я табе сказаў, Карльтон?

На некалькі сэкондаў у залі запанавала абса-
лютная цішыня. Бялявы атлет звесіў галаву, яго-
ныя суседзі застылі, як скамянелыя. А Івона і во-
кам не зьміргнула, як быццам здаўна прывыкла
да такіх наскокаў.

— Ня бойцеся, — шапнуў Мэйнт, пахіляючы-
ся ў мой бок. — Гэта нічога, абсалютна нічога...

Ягоны твар разгладзіўся, як ў дзіцяці, усе ці-
кі як рукой зьняло. Наша размова ўзнавілася,
Мэйнт запытаўся ў Івоны, што ёй прывезці
з Жэнэвы. Шакалад? Турэцкія цыгарэты?

Ён пакінуў нас перад уваходам у „Спортынг”,
сказаўшы, што спаткаемся зноў у гатэлі, недзе
а дзвятай. Івона гаварыла зь ім пра нейкага
Мадэе (або Мадэю), які запрасіў іх у гасьціну
ў вілу над возерам.

— Вы таксама паедзеце з намі, праўда? —
спытаўся мяне Мэйнт.

Я глядзеў, як ён ідзе да дэжа: ён рухаўся рыў-
камі, быццам пад ударамі току. Як і папярэд-
нім разам, ён рушыў востра газуючы, аўтамабіль

шаргануў аб браму і зьнік. Мэйнт, не адварочваючы галавы, памахаў нам на разьвітаньне.

*

Мы зь Івонай засталіся самі. Яна запрапанавала прайсьціся садам каля Казіно. Сабака ішоў ззаду, усё больш і больш стомлены. Некалькі разоў ён сядзеў пасярод алейкі, і трэба было клікаць „Асвальд!”, каб ён зноўку схацеў рушыць у далейшую дарогу. Яна растлумачыла, што прычынай ягонай нядабай хады было не ляніўства, а мэлянхолія. Ён належаў да вельмі рэдкага гатунку нямецкіх догаў, якія хварэюць ад прыроджанага смутку і жыцьцёвай уморанасьці. Некаторыя зь іх нават канчалі жыцьцё самагубствам. Я пацікавіўся, чаму яна выбрала сабаку з такім змрочным характарам.

— Таму што яны больш рафінаваныя за іншых, — без замінак адказала яна.

Мне адразу падумалася пра сям’ю Габсбургаў, сярод якой трапляліся такія далікатныя гіпахондрыкі, як гэты сабака. Казалі, што гэтая немарасць ішла ад кровазьмяшальных жанімстваў, і называлі такі дэпрэсіўны стан „партугальскай мэлянхоліяй”.

— Гэты сабака хварэе на партугальскую мэлянхолію, — сказаў я, але яна мяне ня слухала.

Мы дайшлі да прыстані. Чалавек зь дзесяць паднялося на борт „Адмірала Гісана”. Забралі трап. Дзеці, абaperшыся на борт, махалі рукамі і нешта крычалі. Вадаплаў адчаліў — ён меў у сабе шарм калянйальнай старасьветчыны.

— Калі-небудзь пад вечар мы таксама на ім паплаваем, — сказала Івона. — Гэта будзе забаўна, як ты думаеш?

Яна ўпершыню звярнулася да мяне на „ты”, робячы гэтую прапанову ў невытлумачальным парыве. Хто яна? Я не асьмеліўся запытацца.

Мы йшлі па алеі Альбіні ў цені пятанаў. Былі самі. Сабака апырэджваў нас мэтраў на дваццаць. Яго пакінула ягоная звычайная вяласць, і ён крочыў з горда паднятай галавой, колькі разоў рэзка збочваючы са шляху і крэсьлячы фігуры кадрылі, як конь на манэжы.

Мы прыселі, чакаючы фунікулёра. Яна паклала галаву мне на плячо, і сьвет у мяне зноў пайшоў кругам, як тады, калі мы спускаліся аўтамабілем па бульвары Карабасэль. У вушах усё яшчэ гучалі ейныя словы: — „Калі-небудзь пад вечар... паплаваем... забаўна, як ты думаеш?” — сказаныя зь нейкім неакрэсьленым акцэнтам, ні то вугорскім, ні то ангельскім, ні то савойскім. Фунікулёр падымаўся марудна, расьліннасьць абাপал ягонага маршруту ставалася што-раз гусьцейшая. Як быццам збіралася нас глы-

нуць. Квяцістая навала шаргацела аб вокны вагоніка, які час ад часу захопліваў з сабою ружу або галінку біручыны.

*

Вакно яе пакою ў „Эрмітажы” было адчыненае, я чуў рэгулярны стукат тэнісных мячыкаў і далёкія пераклікі гульцоў. Калі ўсё яшчэ існавалі выпешчаныя і ўпэўненыя ў сабе ёлупні ў белых строях, якія перабівалі мячык па-над сеткай, гэта азначала, што зямля працягвала круціцца і мы мелі некалькі гадзін адхланьня.

Ейная скура была ўсеяная ледзь прыкметнымі крапінкамі рабацінныя. Здаецца, у Альжыры ваявалі.

*

Ноч. Мэйнт чакаў нас у холе. На ім быў белы гарнітур і беззаганна завязаная туркусовая хустка на шыі. Ён прывёз з Жэнэвы цыгарэты і прапановаў іх нам. Мы ня можам згубіць ні хвіліны, казаў ён, бо інакш спозьнімся да Мадэ (або Мадэі).

Гэтым разам мы спусьціліся бульварам Карабасэль на поўнай хуткасьці. Мэйнт, з муштуком у роце, дадаваў газу на паваротах, і я ня ведаю, якім цудам нам удалося выехаць на алею Альбіні здаровымі і непашкоджанымі. Я паглядзеў на Івону і са здзіўленьнем адзначыў, што яе твар не выяўляў ні каліва страху. Яна нават рассьмяялася, калі машыну занесла на раптоўным павароце.

Кім быў той Мадэ (або Мадэя), да якога мы ехалі? Мэйнт сказаў, што ён — аўстрыйскі фільмовец. Ён здымаў фільм у гэтай ваколіцы, — менавіта ў Ля Клюза, на лыжнай станцыі за дваццаць кіляметраў адсюль, — а Івона выконвала ў ім адну з роляў. Маё сэрца забілася жвавей.

— Вы здымаецеся ў кіно? — запытаўся я.

Яна засьмяялася.

— Івона будзе вялікай акторкай, — заявіў Мэйнт, націскаючы газ да плешкі.

Ці ён гаварыў сур’ёзна? Кі-на-ак-тор-ка. Магчыма, я ўжо бачыў яе здымак у *Cinéma* або ў тым нумары *Annuaire de cinéma*, што я знайшоў у старой кнігарні ў Жэнэве і гартаў у бяссонныя ночы. Я вывучыў прозьвішчы і адрасы актараў і рэжысэраў на памяць. Сёньня прыходзіць мне на ўспамін нейкія абрыўкі:

ЖУНІ АСТОР. Фота Бэрнар і Ваклер. Вул. Буэнас Айрэс, 1, Парыж VII.

САБІН ПІ. Фота Тэды Піяз. Камэдэя — Сьпеў — Танец. Фільмы: „Змоўшчыкі”..., „Татулі задаюць тон”..., „Панна Катастрофа”..., „Полька ў кайданах”..., „Прывітаньне, доктар” і інш.

ГАРДЫН (ФІЛЬМ САША): Вул. Спанціні, 19
— Парыж XVI — КЛЕ. 77-94.
Мэсье Саша Гардын, дырэктар.

А, можа, Івона мела свой фільмовы псэўданім, які я ўжо ведаў? На маё пытаньне яна шапнула „гэта сакрэт” і прыклала палец да вуснаў. Мэйнт дадаў з прыглушаным, вярэдлівым сьмяшком:

— Бачыце, яна тут інкогніта.

Мы ехалі ўздоўж возера. Мэйнт збавіў хуткасьць і ўключыў радыё. Паветра было халаднаватае. Мы сунуліся праз шаўкавіста-ясную ноч, якой потым мне ўжо ніколі не давялося бачыць, хіба што ў снах аб Эгіпце і Флорыдзе. Сабака паклаў пысу мне на плячо, і мяне авявала гарачае дыханьне. Сады з правага боку даходзілі да самога возера. За Шавуарам дарогу абступілі пальмы й пініі.

Мы мінулі вёску Вэйр’е-дзю-Ля і павярнулі на дарогу, якая пайшла спадам долу. Брама была на самым нізе. На драўлянай табліцы стаяў надпіс: „Віла пад Ліпамі” (такі самы назоў, што й майго пансіянату). Жвіраваная алейка, аброслая дрэвамі і пышнай недагледжанай расьліннасьцю, вяла пад самы парог вялізнага белага дому з ружовымі аканіцамі — будынку ў стылі Напалеона III. Перад домам стаялі адзін ля аднаго некалькі аўтамабіляў. Мы прайшлі вэстыбюль і апынуліся ў памяшканьні, якое выглядала на гасьцёўню. Там, у прысьмённым сьвятле дзвюх ці трох лямпаў, я ўбачыў зь дзясятка чалавек — адны стаялі ля вакна, іншыя нядбала сядзелі на белай канапе; больш ніякай мэблі, здаецца, там не было. Яны налівалі сабе напоі і ажыўлена размаўлялі па-нямецку і па-француску. З грамафона, пастаўленага на падлозе, цадзілася павольная мэлёдыя, пад якую сьпявак басам паўтараў адно і тое ж:

Oh, Bionda girl...

Oh, Bionda girl...

Bionda girl...

Івона ўзяла мяне за руку. Мэйнт нецярпліва азіраўся па баках, як быццам кагосьці шукаючы, але тая кампанія не звяртала на нас ніякай увагі. Праз зашклёныя дзьверы мы выйшлі на вэранду зь зялёнай драўлянай балюстрадай, дзе стаялі ляжанкі і плеценыя фатэлі. Кітайскі ліхтар кідаў збытаньня, падобныя на гіпюльныя ўзоры, цені. Можна было падумаць, што твары Івоні й Мэйнта раптам схаваліся за вуалькамі.

Ніжэй, у парку, некалькі гасьцей ціснуліся каля століка, заваленага ўсялякай закускай.

Вельмі высокі чалавек зь вельмі сьветлымі валасамі махнуў нам рукой і рушыў да нас, усьпіраючыся на кіёк. У бэжавай, моцна расхрыстанай кашулі ён нагадваў нейкага сахарыйскага асадніка зь „цёмным мінулым”, з гатунку тых, што даўней сустракаліся ў калёніях. Мэйнт прадставіў яго: „Рольф Мадэя, рэжысэр”. Той нахіліўся, пацалаваў Івону і паляпаў Мэйнта па плячы. Ён вымавіў „Мэйнт” з акцэнтам хутчэй брытанскім, чым нямецкім. Ён пацягнуў нас у бок століка з закускай, дзе прадставіў сваёй жонцы — роўнай яму ростам бялявай Валькірыі з адсутным паглядом (яна глядзела, зусім нас ня бачачы або, магчыма, узіралася кудысьці паўз нас).

Мы зь Івонай пакінулі Мэйнта ў кампаніі маладога чалавека, які выглядаў на альпініста, а самі пайшлі ад групы да групы. Івона абдымалася й цалавалася з кожным бяз вынятку, а на пытаньне, хто я, адказвала: „Мой сябар”. Наколькі я зразумеў, бальшыня з прысутных удзельнічала ў „фільме”. Яны разбрыліся па садзе, але былі выразна бачныя пад сьвятлом поўні. Блукаючы ўтравелымі алейкамі, мы натыкнуліся на таўшчэзны кедар. Дайшлі да мураванай агароджы, за якой чуваць было плёскаць возера. Там прастаялі даўжэйшы час. Адтуль усё яшчэ відаць было дом пасярэдзіне зьдзічэлага парку. Гэты будынак выклікаў ня меншае зьдзіўленьне, чымся выклікаў бы нейкі старадаўні гарадок у Паўднёвай Амэрыцы, у якім гмах опэры ў стылі ракако, катэдру і адмысловыя гатэлі з карарскага мрамору глынае першабытная пушча.

Госьці не рызыкавалі адыходзіцца ад вілы так даўэка як мы, адно дзьве-тры пары цьмяна міляганулі перад нашымі вачыма і схаваліся ва ўзбуялым хмызоўі пад покрывам ночы. Іншыя трымаліся бліжэй дому або сядзелі на тэрасе. Мы далучыліся да іх. Куды раптам прапаў Мэйнт? Магчыма, ён быў усярэдзіне, у гасьцёўні? Да нас падышоў Мадэя і з брытанска-нямецкім акцэнтам сказаў, што ён ахвотна застаўся б тут яшчэ на якія два тыдні, але яму трэба зьездзіць у Рым. Ён зноў вынайме вілу у верасьні, „калі закончыцца мантаж фільму”. Ён абняў Івону за талію, і я ня мог даўмецца, што гэта было — фрывольнасьць ці бацькоўская фамільярнасьць.

— Яна вельмі добрая акторка.

Ён глядзіць на мяне незварушна, і я заўважаю, што ягоныя вочы зацягваюцца туманам.

— Вас завуць Хмара, праўда?

Туман раптоўна расьсейваецца, вочы бліскаюць сінім халодным агнём.

— Хмара... якраз Хмара, га?

Я ледзь чутна адказваю „так”. Ягоны праніклівы зрок зноў прытупляецца, вільгатнее, як быццам распускаецца. Несумненна, ён можа настаўляць рэзкасьць сваіх вачэй, як бінокль. Калі хоча засяродзіцца на самім сабе, ягоныя вочы затуманьваюцца і ўсё навокал стаецца расплывістай масай. Я добра ведаю гэты спосаб, таму што сам часта ім карыстаюся.

— У Бэрліне я ведаў аднаго Хмару, гэта было даўней... — сказаў ён. — Праўда, Ільзэ?

Ягоная жонка ляжыць на другім канцы вэранды, гамонячы з двума маладымі мужчынамі. Яна паварочваецца да нас з усмешкай на вуснах.

— Праўда, Ільзэ? У Бэрліне быў адзін Хмара?

Яна глядзела на яго, не перастаючы ўсміхацца. Потым адварнула галаву і вярнулася да перапыненай размовы. Мадэя сыцпануў плячыма і абяруч сыціснуў свой кіёк.

— Так... Так... Той Хмара жыве на Кайзэр-алеі... Вы мне ня верыце, га?

Ён нахіліўся, пагладзіў Івону па шчаце, адышоўся да зялёнай балюстрады. Велічна застыў, сузіраючы сад пад месячным сьвятлом.

Мы селі побач на пуфах, і яна паклала галаву мне на плячо. Маладая brunetka ў сукні з глыбокім выразам, празь які было відаць ейныя грудзі (пры кожным больш рэзкім руху яны былі гатовыя высунуцца з дэкальтэ), падала нам дзьве шклянкі з чымсьці ружовым. Яна голасна сьмяялася, абдымала Івону і па-італьянску прасіла нас выпіць кактэйль, які яна падрыхтавала „спэцыяльна для нас”. Калі памяць мне ня здраджвае, яна звалася Дэйзі Марчы. Івона падумачыла мне, што яна сыграла галоўную ролю ў „фільме” і таксама мелася зрабіць вялікую кар’еру. Яе ведаюць у Рыме. Яна нас пакінула і, засьмяяўшыся яшчэ гучней ды страсянуўшы сваімі доўгімі валасамі, падыйшла да цыбатага вузкатварага чалавека пад пяцьдзесятку. Ён стаяў са шклянкай у руцэ ў прахоне дзьвярэй на тэрасу. Гэта быў Гары Дрэсэль, галяндзец, адзін з актараў „фільму”. Іншыя сядзелі ў плецёных фатэлях або стаялі, усыпіраючыся на балюстраду. Нейкія жанчыны акружалі жонку Мадэі, якая ўвесь час усміхалася зь непрысутным позіркам. Празь дзьверы на тэрасу даляталі гамана размоваў ды павольная й цягучая музыка, але цяпер сьпевакоў бас паўтараў:

Abat-jour

Che sofonde la luce blu...

Мадэя прагульваўся па газоне ў кампаніі малага лысага чалавечка, які ледзь даставаў яму да

пляча, так што рэжысэр быў вымушаны нахіляцца, каб зь ім размаўляць. Яны хадзілі тудысюды перад тэрасай — Мадэя згорблены й пагружаны, а ягоны суразмоўца выцягнуты на пальчыках. Чалавечак гудзеў, як чмель, і толькі адну фразу вымаўляў на чалавечай мове: „*Va bene Rolf... Va bene Rolf... Va bene Rolf... Vabenerolf...*” Сабака Івоны ляжаў на тэрасе ў позе сфінкса і сачыў за імі, паварочваючы галаву з аднаго боку ў другі.

Дзе мы былі? У сэрцы Верхняй Савойі. Але колькі б я ні паўтараў сабе суцяшальную фразу: „У сэрцы Верхняй Савойі”, усё роўна думаў пра нейкую калёнію або караібскія астравы. Ну бо дзе яшчэ можна сустрэць такое лагоднае, усюдыснае сьвятло, такую сінюю ноч, калі ўсё набывала фасфарычны водсьвет: вочы, скура, сукні і альпакавыя гарнітуры? Усіх тых людзей атачала нейкае таёмнае электрычнае поле, і кожны іхны жэст пагражаў кароткім замыканьнем. Толькі некаторыя зь іхных імёнаў засталіся ў маёй памяці, і я шкадую, што цяпер ужо не магу прыгадаць усіх, а то як раней мог бы паўтараць іх перад сном, ня думаючы, каму яны належаць, а задавальняючыся толькі іхным гучаньнем — тыя імёны абуджалі ва ўяўленьні малыя касмапалітычныя асяродкі ў свабодных партох або заморскіх факторыях: Гай Арлоф, Пэрсі Ліпіт, Освальд Валенці, Ільзэ Корбэр, Раланд Віт фон Ніда, Жэнэўеа Бушэ, Гэза Пэльмон, Франсуа Брунгард... Што зь імі сталася? Што я сказаў бы ім, калі б яны зноў уваскрэсьлі перада мною? Ужо тады, без малаго трынаццаць гадоў таму, яны мне падаліся людзьмі, што даўно прагулялі сваё жыцьцё. Я назіраў за імі, слухаў іхныя размовы пад кітайскім ліхтаром, які кідаў стракатыя цені на іхныя твары і жаночыя плечы. Кожнай асобе я прыдумваў мінулае, якое крыжавалася зь мінулым іншых; мне карцела даведацца пра іх усё: калі першы раз сустрэліся Пэрсі Ліпіт і Гай Арлоф? Ці знаёмыя яны з Освальдам Валенці? Хто пазнаёміў Мадэю з Жэнэўеай Бушэ і Франсуа Брунгардам? Хто з гэтых шасьці асобаў увёў у іхнае кола Раланда Віта фон Ніду? (Я тут прыгадваю толькі тых, што засталіся ў маёй памяці.) Столькі тайнаў зь безьліччу лёсавых камбінацый, столькі нітак жыццёвага павуціннця, якое снавалася імі дзесяць або й дваццаць гадоў.

Было позна, і мы пайшлі пашукаць Мэйнта. Яго не было ні ў садзе, ні на тэрасе, ні ў гасьцёўні. Ягонага доджа таксама не было. Мадэя, які стаяў на ганку зь вельмі коратка абстрыжанай бляндынкай, паведаміў нам, што Мэйнт толь-

кі што зьехаў з Фрыці Трэнкерам і ўжо напэўна ня вернецца. Ён зарагатаў, чым мяне здзівіў, і паклаў далонь на плячо маладой дзяўчыны.

— Маё апірышча на старасыць, — сказаў ён. — Разумееш, Хмара?

Потым ён рэзка адварнуўся і пайшоў ад нас калідорам, усё мацней навальваючыся на дзявочае плячо. Ён меў выгляд старога асьлеплага баксёра.

Пачынаючы з таго моманту, усё ўзяло іншы паварот. У гасьцёўні згасла сьвятло. Застаўся гарэць толькі начнік на камінку — разьлеглыя абшары ценю ўбіралі ягонае ружовае сьвятло, як сухая губка ваду. На зьмену італьянскаму сыпеваку пачуўся жаночы голас, настолькі надарваны й хрыпаты, што нельга было разабраць слоў, а песня стала нагадваць ні то перадсьмяротны энк, ні то стогн насалоды. Але раптам голас загучаў чыста і паўтарыў тыя самыя словы ў больш пяшчотнай танальнасьці.

Жонка Мадэі ляжала ўпоперак канапы, а адзін з маладых, якія раней акружалі яе на тэрасе, пахіліўшыся над ёю, паволі расшпільваў яе блюзку. Яна незварушна глядзіць у столь, зьлёгка растуліўшы вусны. Некалькі параў танцуюць, зусім зблізіўшыся, выконваючы зусім недвухсэнсоўныя рухі. Праходзячы, я бачу дзівакатага Гары Дрэсэля, які сваёй цяжкай даланёй лашчыць сьцёгны Дэйзі Марчы. Каля дзвюхрэі на тэрасу ўвагу невялікай групкі прыцягнуў спэтакль: адна жанчына танцуе сама з сабою. Яна зьнімае сукенку, камбінацыю, станік. Ня ведучы за што зачэпіць зрок, мы зь Івонай далучаемся да групы гледачоў. Ралянд Віт фон Ніда, з выкрыўленым тварам, пажырае танцорку вачыма: яна танцуе ў адных панчохах. Стаўшы на калені, ён спрабуе перакусіць падвязкі, але жанчына ўвесь час ад яго высьлізгае. Урэшце яна скідае апошнюю частку свайго туалету і танцуе зусім голая, кружачы вакол Ралянда Віта фон Ніды, абціраючыся аб яго, а ён тым часам застывае з задзёртым падбародкам і выпучанымі грудзямі ў карыкатуры на тарэадора. Абрысы ягонай выкрыўленай фігуры відаць на сьцяне, гіганцкі жаночы цень амятае столь. І ўвесь гэты дом раптам ператвараецца ў тэатар чэняў, яны ганяюцца адзін за адным, снуюцца ўверх і ўніз па сходах, адусюль чуваць сьмех і здушаныя выкрыкі.

Па суседзтве з гасьцёўняй быў нараджны пакой. У ім стаялі масыўныя сакрэтнікі са шматлікімі шуфлядамі (як мяркую, менавіта такія сакрэтнікі былі ў міністэрстве калёній) і вялізны фатэль, абцягнуты цёмна-зялёнай скурай. Там

мы пашукалі прытулку. Я акінуў гасьцёўню апошнім позіркам і ўбачыў адкінутую ўзад галаву мадам Мадэя (карак ляжаў на валіку канапы). Яе сьветлыя валасы ападалі да самае падлогі — выглядала, як быццам ёй зьбіраліся адсекчы галаву. Яна стагнала. Я ледзь заўважыў яшчэ нейчы твар каля ейнага. Яна стагнала што-раз мацней і абрывіста ўскрыкнула: „Забегце мяне... Забегце мяне... Забегце мяне...” Так, я ўсё гэта помню.

Падлогу кабінэту высьцілаў тоўсты ваўняны дыван, і мы леглі проста на ім. Над намі прамень сьвятла шэра-сіняй палоскай перасякаў пакой з аднаго канца ў другі. Адно з вакон была прачыненае, і я чуў, як аб шкло шаргацела лістота. Цень ад тае лістоты пакрываў паліцы з кніжкамі сеткай змроку і мясячнага бляску. На паліцах стаялі ўсе выданьні сэрыі „Маска”.

Сабака заснуў ля дзвюхрэі. З гасьцёўні не даходзіла да нас ні зыку, ні голасу. Можа, усе яны пакінулі вілу і мы засталіся самі? У кабінэце пахла застарэлай скурай. Цікава, хто паставіў тыя кніжкі на паліцах? Чые яны? Хто прыходзіў сюды вечарамі закурыць люльку, папрацаваць, пачытаць раман, паслухаць шум лісьця?

Яе скура мела апалавы водсьвет. Цень лістка клаўся плямай на яе плячо. Часам апускаўся на дзявочы твар, як паўмаска. А часам спаўзаў ніжэй і затыкаў рот. Мне хацелася, каб ніколі не разьвіднела, каб мы зь ёю засталіся тут назаўсёды, скурчаныя на дне глыбокай цішыні ў тым акварыюмным сьвятле. Незадоўга да сьвітання я пачуў бразгат дзвюхрэі, хуткія крокі недзе пад намі, грукат перавернутай мэблі, потым раскаты сьмеху. Івона спала. Сабака нешта сьніў, глуха зьвягаючы ў рэгулярных прамежках. Я прачыніў дзверы. У гасьцёўні не было ні душы. Начнік увесь час гарэў, але ягонае сьвятло паблякла, з ружовага зрабілася далікатна зялёнае. Я выйшаў на тэрасу падыхаць сьвежым паветрам. Нікога не было і там, пад кітайскім ліхтаром, які ўсё яшчэ гарэў. Вецер хістаў яго, і па сьцяне прабягалі жаласьлівыя сьцені, некаторыя зь іх нагадваі чалавечыя постаці. Унізе быў сад. Я спачатку ня мог акрэсліць паху, які йшоў ад тае расьліннасьці і напаўняў тэрасу. Так, мне й самому цяжка было паверыць, бо адбывалася тое ў Верхняй Саваі, аднак жа я чуў пах язьміну.

Я вярнуўся ў гасьцёўню. Ад начніка далей струменіла бледна-зялёнае млявае сьвятло. Мне падумалася пра мора і пра марожаны напой, які п'юць у сьпёку: мятны д'ябал. Я зноў пачуў сьмех і здзівіўся ягонай чысьціні. Ён паходзіў

зь нейкага вельмі адлеглага месца, але далятаў імгненна. Я ня мог зразумець, дзе была крыніца таго сьмеху. Сьмех гучаў ўсё больш крышталічна й лёгкакрыла. Яна спала, падаўшыся дапераду, з правай рукой пад шчакою. Сіняваты месячны прамень, які перасякаў кабінэт, асьвятляў куточкі ейных вуснаў, шыю, левы паўзадак і пяту. Прамой стужкай праходзіў празь ейную сьпіну. У мяне перахапіла дыханьне.

Я зноў бачу пагойдваньне лістоты за шыбінай і тое цела, распаласаванае месячным промнем. Чаму на краяхі Верхняй Савой, які нас атачаў у той час, маё ўяўленьне накладвае ўспамін знікллага гораду — даваеннага Бэрліна? Мабыць, таму, што яна „выступала” ў „фільме” „Рольфа Мадзі”. Пазьней я даведваўся пра яго і выявіў, што ён дэбютаваў у зусім маладым узросьце ў студыі UFA. У лютым 1945 ён пачаў здымаць свой першы фільм, *Confetti für zwei*, саладавую й вясёлую апэрату зь венскага жыцьця. Сцэны круцілі ў перапынках між бамбаваньнямі. Фільм так і застаўся незавершаны. Калі мне прыгадваецца тая ноч, я бачу сябе, як іду паўз аграмадныя камяніцы колішняга Бэрліна, блукаю па набярэжных і бульварах, якія больш не йснуюць. З Александэр-пляц кіруюся ўвесь час напраткі, пераходжу Люстгартэн і Шпрэю. Вечаровая шэрасьць атуляе чатыры шэрагі ліпаў і каштанаў. Праяжджаюць пустыя трамваі. Трымціць сьвятло ліхтароў. Ты чакаеш мяне ў зялёнай клетцы на канцы алеі — у зімовым садзе гатэлю „Адлэн”.

IV

Мэйнт неадрыўна глядзеў на чалавека ў непрамакальным плашчы. Той апусьціў галаву і вярнуўся да свайго папярэдняга занятку — пачаў зноў расставіць шклянкі. Мэйнт яшчэ пастаяў перад ім, выструніўшыся ў здэклівай паставе на зважай. Потым павярнуўся да тых двух, што разглядалі яго са зласьлівымі ўсьмешкамі, абaperшы падбародкі на тронкі мётлаў. Іхнае фізычнае падабенства было проста жахлівае: аднолькава бялявыя валасы пад вожыка, аднолькавыя вусікі і аднолькавыя лупатыя вочы. Адзін адхіліў сваё тулава ўправа, а другі ўлева, так сымэтрычна, што можна было падумаць, быццам адзін зь іх зьяўляецца адлюстраваньнем другога. Мэйнту найначай так і падалося, бо ён паволі наблізіўся да іх, зморшчыўшы свае бровы. Падышоўшы амаль усутыч, ён акружыў іх, разгледзеў ззаду, збоку і сьпераду. Яны не зварухнуліся, але было відаць, што ледзь стрымліваюцца, каб яго не зьмяжджэрыць кулакамі.

Мэйнт адсунуўся і задам падаўся да выхаду, ня зводзячы зь іх сваіх вачэй. Яны засталіся на месцы, застыглыя пад скупым жаўтлявым сьвятлом насыценных лямпаў.

Ён мінае вакзальны пляц, паставіўшы каўнер пінжака і зацягваючы левай рукой хустку на шыі, усё роўна што павязку на ране. Цярушыць дробны сьняжок. Сьняжынкі настолькі лёгкія, што плывуць у паветры. Ён паварочвае на вуліцу Самэе і запыняецца перад „Рэгентам”. Тут паказваюць вельмі стары фільм, *La Dolce Vita*. Мэйнт хаваецца пад паветкай кінатэатру і пачынае паволі разглядаць рэкламныя здымкі. Выймае з кішэні пінжака муштук, прыкусвае яго і пачынае ператрасаць усе кішэні, напэўна ў пошуках кэмэла. Але не знаходзіць. Ягоны твар пачынае торгацца ад тых самых цікаў — сутаргаў левай шчакі і вострых потузаў падбародка, — але адбываецца тое даўжэй і больш балюча, чымся дванаццаць гадоў таму.

Выглядае, што ён вагаецца, куды яму цяпер пайсьці: перайсьці на другі бок і па вуліцы Важля дайсьці да Руаяль, ці праставаць далей па Самэе? Трохі далей, з правага боку, зялёна-ружовая шыльда „Сэнтры”. Мэйнт прыглядаецца да яе, міргаючы вачыма. СЭНТРА. Сьняжынкі віруюць вакол гэтых шасьці літараў і таксама адсьвечваюць зялёным і ружовым. Зялёным як абсэнт. Ружовым як кампары...

Ён кіруецца да гэтага аазісу прыгорблены, на нягнуткіх нагах — калі б не ягонае напружанае намаганьне, ён напэўна пакаўзнуўся б і ўпаў на ходнік, як бязмоўная марыянэтка.

Наведнік у крацястым пінжаку усё яшчэ там, але да бармэнкі ўжо не чапляецца. Ён сядзіць за дальнім столікам, пастукуе ўказальным пальцам і ціха падпявае голасам старой жанчыны: „І зім... Бум-бум... І зім... Бум-бум...” Бармэнка чытае часопіс. Мэйнт узлазіць на ўслон і дакранаецца да ейнага перадплечча:

— Сьветлага партвэйну, мой малы, — шэпча ёй.

V

Я пакінуў пансіанат „Пад Ліпамі” і перабраўся жыць да яе ў „Эрмітаж”.

Аднаго вечара Мэйнт прыехаў зь ёю па мяне ў пансіанат. Я толькі што павячэраў і сядзеў у гасьцёўні побач з чалавекам, які нагадаў маркотнага спаніэля. Мужчыны рэзаліся ў канасту. Жанчыны пляткарылі з мадам Бюфа. Мэйнт спыніўся ў дзьвярах. Ён быў апрануты ў бледна-ружовы гарнітур, зь ягонай кішэнькі вытыркала цёмна-зялёная хустачка.

Усе павярнуліся да яго.

— Спадарыні... спадары, — замармытаў Мэйнт, пахіляючы галаву. Затым падыйшоў да мяне і, выпрастаўшыся, прамовіў: — Мы вас чакаем. Вы можаце знесьці свае багажы.

Мадам Бюфа рэзка запыталася:

— Вы нас пакідаеце?

Я апусьціў зрок.

— Гэта раней ці пазьней павінна было наступіць, мадам, — адказаў Мэйнт тонам, які не дапускаў прэрэчанняў.

— Але ён мог бы прынамсі сказаць нам загалда.

Я зразумеў, што гэтая жанчына раптоўна ўзьненавідзела маю асобу і не завагалася б выдаць мяне паліцыі пад абы-якой зачэпкай. Гэта мяне засмуціла.

— Мадам, — мне пачулася рэпліка Мэйнта, — гэты малады чалавек нічога ня мог зрабіць загадзя, бо ён толькі што атрымаў пісьмовы загад ад бэльгійскай каралевы.

Яны глядзелі на нас, застыўшы з картамі ў руках. Мае заўсёдняыя застольныя суседзі разглядалі мяне ўвадначас са здзіўленьнем і гідлівасьцю, як быццам толькі што заўважылі, што я не належу да чалавечага роду. Згадка пра „бэльгійскую каралеву” выклікала агульны гул абурэньня. Мэйнт, які выразна вырашыў выстаяць супроць напору мадам Бюфа, скрыжаваў рукі і паўтарыў, акцэнтуючы кожнае слова:

— Вы чулі, мадам? БЭЛЬГІЙСКАЙ КАРАЛЕВЫ... — ад яго нага напышлівага тону мне пахаладзела ў сэрцы. Далей Мэйнт прытупіў пятою і, прыўзняўшы падбародак, вельмі хутка выкінуў зь сябе:

— Мадам, я вам не дагаварыў... Бэльгійская каралева — гэта я...

Падняўся гармідар абурэньня: большыня гасьцей узялася са сваіх месцаў і пагрозьліва пасунулася на нас кагалам. Мадам Бюфа ступіла крок дапераду, і я быў зьякаўся, што яна залепіць поўху Мэйнту або і мне. Гэтая другая магчымасьць падалася мне цалкам натуральнай: я адчуваў сябе адзіным віноўнікам.

Як мне хацелася б папрасіць прабачэньня ў тых людзей або ўзмахам чарадзейнай палачкі сыцерці зь іхнай памяці тое, што тады сталася. Усе мае намогі застаўца незаўважаным і прыпадобніцца да таго спакойнага месца рассыпаліся за некалькі сэкундаў. Я нават не асьмеліўся паглядзець апошні раз на гасьцёўню, дзе праседзеў столькі вечароў, супакойваючы сваё стурбаванае сэрца. На момант я зазлаваў на Мэйнта. Навошта выклікаць прэрэпалах сярод тых дробных пэнсіянэраў, гульцоў у кана-

сту? Яны мне супакойвалі. У іхнай кампаніі я нічога не баяўся.

Мадам Бюфа ахвотна плюнула б атрутай свае злосьці нам у твар. Яна штораз мацней заціскала свае вусны. Я не крыўдую на яе. У пэўным сэнсе я ёй здрадзіў. Я парушыў адладжаны да драбніцаў парадак „Пад Ліпамі”. Калі яна чытае гэтыя словы (у чым сумняваюся; прытым, няма ўжо і пансіянату „Пад Ліпамі”), мне хочацца, каб яна паверыла, што я ня быў нягоднікам.

Трэба было знесьці „багажы”, якія я спакаваў яшчэ днём: камоду і тры вялізныя валізкі. У іх былі мае небагатыя апараты, кніжкі, старыя тэлефонныя даведнікі, нумары *Match*, *Cinéma*, *Music-hall*, *Detective*, *Noir et blanc* за апошнія гады. Усё гэта было вельмі цяжкае. Мэйнт, якому захацелася перанесьці камоду, ледзь пад ёю не задушыўся. Цаною неймавернай натугі нам удалося пакласьці яе на бок. Потым хвілін дваццаць нам спатрэбілася, каб перацягнуць яе калідорам да сходаў. Сагнутыя ў дугу, — Мэйнт цягнуў сьпераду, я падпіхваў ззаду, — мы працавалі, пакуль ня выдыхаліся. Мэйнт расцягнуўся на падлозе, скрыжаваў рукі на грудзях і заплюшчыў вочы. Я вярнуўся ў свой пакой і на хісткіх нагах неяк пазавалакаў свае валізы на ўскрай лесьвіцы.

Згасла сьвятло. Я намацаў выключальнік, але ў які бок ні круціў, увесь час было цёмна. Унізе, з прачыненых дзвярэй гасьцёўні, цадзілася цьмянае сьвятло. Я згледзеў галаву, што зіркала праз шчыліну ў дзвярах — гэта несумнеўна была мадам Бюфа. Тут я й здагадаўся, што гэта яна выняла пробку, каб мы зносілі рэчы ў поцёмках. На мяне найшоў нэрвовы прыступ вар’яцкага сьмеху.

Мы перасунулі камоду, пакуль яе палова не павісла над лесьвічным прахомам, пагойдваючыся на верхняй прыступцы. Мэйнт раптоўна схапіўся за поручні і злосна таўхануў камоду нагою: яна пасунулася ўніз, падскокваючы на кожнай прыступцы і падымаючы несусьветны гармідар. Здавалася, што лесьвіца ня вытрымае і абваліцца. У шчыліне дзвярэй зноў зьявіўся абрыс галавы мадам Бюфа і яшчэ дзве ці тры іншыя. Я пачуў пісклівы выкрык: „Ну й мярзотнікі!” Нехта з прысьвістам паўтараў: „Паліцыю!”. Я узяў па валізе ў руку і пачаў спускацца. Нічога не было відаць. Я заплюшчыў вочы і пачаў паціху лічыць дзеля сьмеласьці. Раз, два, тры. Раз, два, тры... Калі б спатыкнуўся, валізы пацягнулі б мяне на сам ніз і я разьбіўся б аб падлогу. Спыніцца было немагчыма. Здавалася,

што павывіхваю ключыцы. Мяне зноў ахапіў жахлівы прыступ шалёнага сьмеху.

Асьляпіла мяне запаленае сьвятло. Я стаяў на нізе агаломшаны, паміж дзьвюма валізамі і камодай. Мэйнт спускаўся з трэцяй валізай (яна была лягчэйшая, бо ў ёй былі ўсяго мае туалетныя прыборы). Я ня ведаў, якім чынам я ўсё яшчэ заставаўся ў жывых. Мадам Бюфа працягнула мне рахунак і я заплаціў, пазьбягаючы яе вачэй. Яна вярнулася ў гасьцёўню, бразнуўшы дзьвярыма. Мэйнт прысеў на камодзе і скамечанай хусткай пачаў асушваць пот з твару — кароткімі й дакладнымі рухамі жанчыны, якая пудрыцца.

— Трэба працягваць, мой дружа, — сказаў ён, паказваючы на багажы. — Трэба працягваць...

Мы завалаклі камоду на ганак. Додж стаяў перад брамай пансіянату. На пярэднім сядзеньні я згледзеў Івону. Яна курыла цыгарэту і, убачыўшы нас, памахала нам рукою. Нам нават удалося загрузіць камоду на задняе сядзеньне. Мэйнт зьняможана павіс на рулі, а я пайшоў назад у вэстыбюль пансіянату па свае валізы.

Нехта незварушна стаяў у калідоры насупраць рэцэпцыі: чалавек з галавою спаніэля. Ён ступіў крок да мяне і спыніўся. Я адчуваў, што ён хоча мне нешта сказаць, але ня можа вымавіць ні слова. Я думаў, што ён зноў заскуголіць, жаласьліваю й доўгую скаргу, якую несумненна чуў толькі я адзін (госьці „Пад Ліпамі” былі занадта занятыя канастай і пляткарствам). Ён усё стаяў, зморшчыўшы бровы і прыадкрыўшы рот, робячы ўсё большыя намогі загаварыць. А, можа, яму зрабілася млосна і яго цягнула на ваніты? Ён пахіліўся дапераду, амаль што задыхаючыся. Праз колькі хвілін ён авалодаў сабою і прамовіў глухім голасам: „Вы зьяжджаеце ў самы час. Да пабачэньня, мэсьё”.

Ён працягнуў мне руку. На ім былі камізэлька з тоўстага цьвіду і бэжавыя нагавіцы з закладкамі. Я залюбаваўся на ягоныя чаравікі з шэраватай замшы з таўшчэзнымі каўчуковымі падэшвамі. Я быў упэўнены, што ўжо сустракаў гэтага чалавека, перад маім побытам „Пад Ліпамі”, гадоў дзесяць таму. І раптам... Ну так, гэта былі тыя самыя чаравікі і той самы чалавек, які мяне так хваляваў у дзяцінстве. Ён прыходзіў у Цюільры ў кожны чацьвер і нядзелю з маленькай лодачкай (дакладнай копіяй „Кон-Цікі”) і глядзеў, як яна плавае па копанцы. Ён зьмяняў назіральныя пункты, падпіхваў лодачку кіёчкам, калі тая запынялася пры каменнай абрамоўцы копанкі, правяраў трываласьць яе мачты і ветразя. Часам за гэтымі манэўрамі на-

зірала чарада дзяцей, а нават і дарослыя, і ён крадком пазіраў на іх, як быццам баючыся іхных насмешак. Калі ў яго пыталіся пра ягоны вадаплаў, ён мармытліва адказваў: так, фактычна, сканструяваць „Кон-Цікі” было вельмі складана, гэта ў яго заняло мноства часу. Гаворачы, ён увесь час пагладжваў сваю забаўку. Каля сёмай гадзіны вечара ён выймаў вадаплаў з копанкі, сядаў на лаўцы і асушваў яго махровым ручніком. Потым я бачыў, як з „Кон-Цікі” пад пахай ён кіраваўся ў бок вуліцы Рывалі. Пазней я часта думаў пра гэтую постаць, якая аддалялася, ператвараючыся ў кропку.

Ці прыгадаць яму нашы сустрэчы? Ён напэўна ўжо ня меў свайго судна. Я адказаў: „Да пабачэньня, мэсьё”. Я ўзяў свае валізы і паволі пайшоў цераз садок. Ён моўчкі пайшоў побач. Івона сядзела на крыле доджа. Мэйнт з заплюшчанымі вачыма сядзеў за рулём, адкінуўшыся на сьпінку сядзеньня. Я паставіў валізы ў багажнік. Чалавек сачыў за мною з прагнай цікаўнасьцю. Калі я рушыў садком назад, ён выперадзіў мяне і крочыў, увесь час азіраючыся, каб упэўніцца, ці я ўсё йду за ім. Ён падняў маю апошнюю валізу кароткім рыўком і сказаў: „Дазвольце мне...”

Гэта была найцяжэйшая валіза. Я туды запакаваў тэлефонныя кніжкі. Ён ставіў яе на зямлю пасля кожных пяці мэтраў і пераводзіў дых. Але кожны раз, калі я зьбіраўся падмяніць яго, ён прасіў:

— Дазвольце мне, мэсьё...

Ён сам і ўзвалок яе на задняе сядзеньне. Яму гэта ледзь удалося. Потым ён стаяў побач, рукі ў яго дрыжалі, да твару прыліла кроў. Ён не зьвяртаў ніякай увагі на Мэйнта і Івону. Стаў яшчэ больш падобны на спаніэля.

— Значыць, мэсьё... — мармытнуў ён. — Я вам жадаю ўдачы.

Мэйнт мякка рушыў. Перад першым паваротам я азірнуўся. Ён стаяў пасярэдзіне дарогі, блізка ліхтарні, якая асьвятляла ягоную тоўстую цывідавую камізэльку і нагавіцы з закладкамі. Не было толькі „Кон-Цікі” пад пахай. Бываюць жа такія таямнічыя істоты — заўсёды тыя самыя — якія цікуюць за кожным паваротам нашага жыцця.

VI

У „Эрмітажы” ў яе быў ня толькі спальны пакой, але й гасьцёўня з трыма абцягнутымі набіўным матэрыялам фатэлямі, круглым столікам з чырвонага дрэва і канапай. Сьцены гасьцёўні й спальні былі абклееныя каляровымі

шпалерамі, што нагадвалі ўзорыстае палатно. Я паставіў сваю камоду ў куток пакою, каб мець пад рукою тое, што змяшчалі ейныя шуфляды. Швэдары альбо старыя часопісы. Валізы я пазапіхваў у куток ваннай, зусім іх не распакаваўшы, таму што трэба было заставацца падрыхтаваным да пераезду ў любы момант і асвойтацца з думкай, што кожнае жылло зьяўляецца ўсяго часовым прытулкам.

Зрэшты, дзе мне было раскласці ўсё маё адзеньне, кніжкі і тэлефонныя даведнікі? Ейныя сукенкі і абутак запаўнялі ўсе шафы, а іншыя апраданы яна кідала на фатэлі і канапу. Столік з чырвонага дрэва быў завалены касмэтыкай. Гатэльны пакой кінаакторкі, думаў я. Непарадак, які апісваюць журналісты ў *Cine-Mondial* або *Vedettes*. Чытаньне ўсіх гэтых часопісаў пакінула на мне моцны адбітак. І я сьніў. Пазьбягаючы занадта гвалтоўных жэстаў і занадта дакладных пытаньняў, каб не прачнуцца.

Здаецца, ужо ў першы вечар яна папрасіла мяне прачытаць сцэнар фільму, у якім яна толькі што зьнялася пад кіраўніцтвам Рольфа Мадэ. Я быў вельмі крануты. Фільм называўся *Liebesbriefe auf dem Berg* (Любоўныя лісты з гор). Гісторыя лыжнага інструктара Курта Вайса. Зімою ён вядзе курсы для багатых чужаземак, што прыехалі ў адпачынак у элігантны курорт Форальбэрг. Ён моцна загарэлы і вельмі прыгожы мужчына, і ўсе жанчыны зь месца гатовыя яму аддацца. А ён закахваўся бяз памяці ў жонку вугорскага фабрыканта, якая адказвае яму ўзаемнасьцю. Яны танцуюць да другой уначы ў вельмі шыкоўным курортным бары пад зайздроснымі позіркамі іншых курсантак. Потым Курт і Лена праводзяць рэшту ночы ў гатэлі „Баўгаўс”. Яны прысягаюцца ў каханьні да скону і ўголас мрояць пра будучае супольнае жыцьцё ў адасобленай горскай хатцы. Ёй трэба назад у Будапэшт, але яна абяцае вярнуцца як мага хутчэй. На экране падае сьнег, потым журчаць струменьчыкі і дрэвы пакрываюцца маладой лістотаю. Наступае вясна, за ёю лета. Летам Курт выконвае свой сапраўдны занятак муляра, і ў ім цяжка распазнаць таго загарэлага лыжнага інструктара зь зімы. Кожны дзень ён піша лісты Лене, дарэмна чакае адказу. Час ад часу яго наведвае мясцовая дзяўчына. Яны ходзяць на доўгія шпацыры. Яна яго кахае, а ён безупынна думае аб Лене. Я ня памятаю ўсіх пэрыпэтый, але спакваля ўспамін пра Лену цьмянее, а ягонае месца займае вобраз маладое дзяўчыны (гэтую ролю выконвала Івона), і Курт пачынае разумець, што нельга грэбаваць такой кра-

нальнай прывязанасьцю. У фінальнай сцэне яны цялуцца на фоне гор, за якія заходзіць сонца.

Мне падалося, што вобразы зімовага лыжнага курорту ды звычайна ягоных насельнікаў былі вельмі добра „накіданыя”. А маладая дзяўчына, якую ўвасабляла Івона, — „знакамітая роля для дэбютанткі”.

Я выказаў ёй такую ацэнку. Яна выслухала мяне зь вялікай увагай, якая мне вельмі лесьціла. Я запытаўся, калі можна будзе паглядзець гэты фільм. Не раней чымся ў верасьні, але Мадэ напэўна тыдні празь два наладзіць у Рыме „прагон усяго матэрыялу”. У такім выпадку яна забрала б мяне туды, бо ёй так хацелася б ведаць, што я думаю пра ейнае „выкананьне”...

Сапраўды, калі я стараюся ўспомніць першыя дні нашага „супольнага жыцьця”, дык чую — нібыта на заежджанай магнітафоннай стужцы — нашы размовы пра ейную „кар’еру”. Я імкнуся падаць сябе вартым увагі чалавекам. Я ёй лешчу... „Фільм Мадэ вельмі важны для Вас, але цяпер трэба знайсці кагосьці, хто раскрыве Ваш талент напоўніцу... Нейкага геніяльнага жыдоўскага хлопца...” Яна ўся абяртаецца ў слых. „Вы так думаеце?” „Так, я ўпэўнены ў гэтым”.

Наіўнасьць ейнага твару здзіўляе нават мяне, васьмнаццацігадовага. „Ты сапраўды так думаеш?” — пытаецца яна. Наш пакой апаноўвае ўсё большы беспарадак. Здаецца, мы не выходзілі зь яго цэлыя два дні.

*

Адкуль Івона была родам? Я хутка ўцяміў, што яна ніякая не парыжанка. Яна вельмі слаба ведала Парыж. Была ў Парыжы коратка два або тры разы, спынялася ў гатэлі „Віндзор-Рэйнгольд” на рагу вуліцы Бажон, якую я добра помніў: мой бацька перад сваім дзіўным зьнікненьнем прызначыў мне там спатканьне (але тут у маёй памяці прагал: спаткаліся мы апошні раз у вэстыбюлі „Віндзору-Рэйнгольду” ці „Лютэцы”?). Апрача „Віндзору-Рэйнгольду” ёй запомніліся вуліца Палкоўніка Моля і бульвар Босэжур, дзе жылі яе „сябры” (я не асьмеліўся запытацца, якія). Затое Мілян і Жэнэва ўсплывалі ў яе размовах даволі часта. Яна працавала ў Міляне і Жэнэве? Ды кім?

Я тайком заглянуў у ейны пашпарт. Нацыянальнасьць французская. Пражывае ў Жэнэве, пляц Дарсьер, 6 біс. На маё вялікае здзіўленьне, яна нарадзілася ў Верхняй Савойі, у гэтым самым мястэчку, дзе мы знаходзіліся. Зьбег акалічнасьцяў? Ці, можа, яна сапраўды мясцовая? Ці яна мае тут нейкую сям’ю? Я рызыкнуў адно навадное пытаньне на гэтую тэму, але яна

нешта старалася ад мяне схаваць. Ухіліста адказала, што выхавалася за мяжою. Я не націскаў. З часам, думалася мне, я даведаюся ўсяго.

*

Яна мяне таксама распытвала. Ці я прыехаў сюды на вакацыі? На колькі часу? Яна сказала мне, што адразу здагадалася, што я з Парыжу. Я сказаў ёй, што „мая сям’я” (вымаўляючы словы „мая сям’я” зь вялікай насалодай) пастанавіла, што мне трэба ўзяць некалькі месяцаў адпачынку дзеля майго „далікатнага” здароўя. Прыдумляючы гэтыя дэталі, я ўявіў сабе зь дзясятка вельмі паважных сямейнікаў, што паселі за сталом у пакоі з драўлянымі панэльмі — „сямейную раду”, якая мае вырашыць мой лёс. Вокны выходзілі на вуліцу Малерб, а я належаў да саліднага жыдоўскага роду, які ў 1890 годзе пасяліўся ў Мансо. Зусім зьнянацку яна запыталася: „Хмара — гэта расейскае прозьвішча? Вы расеец?” Тады я прыдумляю іншае: я живу з бабуляй на першым паверсе блізка Пляцу Зоркі, а дакладней, на вуліцы лорда Байрана (я патрабаваў як мага больш дэталю). Мы жывем, прадаючы „сямейныя кляйноты” або закладваючы іх у лямбардзе на вуліцы П’ер-Шарон. Так, я расеец, граф Хмара. Здаецца, мая аповесць уразіла яе.

*

Некалькі дзён я нічога й нікога не баяўся. Потым усё пачалося нанова. Стары, пранізлівы боль.

Першага папалудня, калі мы выйшлі з гатэлю, мы селі на „Адмірала Гісана”, які курсавуў па возеры. Яна начапіла сонечныя акуляры ў масыўнай аправе, з дымчатымі люстранымі шкельцамі. Усё адбівалася ў іх, як у люстры.

Судна рухалася памалюсеньку і плыло да Сэнт-Жар’е па другі бок возера сама менш хвілін дваццаць. Заплюшчыўшы вочы ад сонца, я слухай далёкі гул матарных лодак, крыкі і сьмех купальнікаў. Праляцеў спартовы самалёт, даволі высока, цягнучы за сабою стужку з загадкавымі словамі: КУБАК ХУЛІГАНТНАСЫЦІ. „Адмірал Гісан” доўга збіраўся перш чым прычаліць ці, хутчэй, ткнуўся носам у прыстань. Тры ці чатыры пасажыры сыйшлі на бераг, між імі ксёндз у яскравачырвонай сутане, а вадаплаў зноў рушыў у сваё маруднае падарожжа. Наступным за Сэнт-Жар’е прыстанкам быў Вуарэн. Потым быў Порт-Люзац, а крыху далей — Швэйцарыя. Але вадаплаў загадзя пасьпеў развярнуць і паплыць назад.

Вецер тармасіў пасму валасоў на яе лобе. Яна запытала мяне, ці стане графіняй, калі выйдзе за мяне замуж. Яна паставіла пытаньне жартаў-

лівым тонам, але ў ейным голасе вычувалася вялікая цікаўнасьць. Я адказаў, што яна будзе менавіта „графіняй Івонай Хмара”.

— Ці Хмара — сапраўды расейскае прозьвішча?

— Грузінскае, — адказаў я. — Грузінскае...

Калі судна спынілася ў Вэйр’е-дзю-Ля, я распазнаў у далечыні бела-ружовую вілу Мадэі. Івана таксама паглядзела ў той бок. З тузін маладых людзей расклаўся на палубе побач з намі. Бальшыня зь іх была ў тэнісных касцюмах, ніжэй белых плісаваных спаднічак дзяўчат віднеліся тоўстыя лыткі. Усе гаварылі з асаблівым акцэнтам, які выпрацоўваўся ў ваколіцы Ранэ-ле ды на алеі Бужо. А я задаваўся пытаньнем, чаму гэтая залатая моладзь заўсёды пакутуе ад вугроў на твары і лішніх кіляграмаў. Напэўна, гэта звязана з харчаваньнем.

Двое з кампаніі параўноўвалі якасьці ракетак „Панча Ганзалес” і „Спалдын”. У больш гаваркога вузкая барада ішла вяровачкай ад аднаго вуха да другога, а кашулю аздабляў зялёны кракадзільчык. Тэхнічная гутарка. Незразумелыя словы. Лагоднае, супакойлівае мармытаньне на сыякоце. Адна бляндынка здавалася неабсякавай да брунэта ў макасынах і блэйзэры з нашыўкай, а ён у сваю чаргу напорыста пускаў ёй пыл у вочы. Іншая заявіла, што „патанцоўка будзе паслязаўтра вечарам” і што „бацькі пакідаюць ім вілу”. Плэскалі вады за кармой. Над намі зноў праляцеў самалёт, і я яшчэ раз прачытаў загадкавыя словы: КУБАК ХУЛІГАНТНАСЫЦІ.

Яны ўсе, наколькі я зразумеў, плылі да тэніснага клюбу ў Мэнтон-Сэнт-Бэрнары. Вілы іхных бацькоў стаялі над возерам. А куды плылі мы? І кім былі нашы бацькі? Ці й Івана належала да „добрай сям’і”, як нашы спадарожнікі? А я? Мой графскі тытул — гэта ня тое што зялёны кракадзільчык, ледзь прыкметны на бела-й кашулі... „Графа Хмару просяць да тэлефону”. Так, гэта няблага гучыць.

Мы сыйшлі з вадаплава ў Мэнтоне разам з тэнісістамі. Яны йшлі перад намі з ракеткамі ў руках. Мы міналі вілы, якія сваімі фасадамі нагадвалі горскія домікі і ў якіх, ужо ад некалькіх пакаленьняў, праводзілі вакацыі летуценныя месціцы. Нярэдка гэтых дамовак не было відаць з-за глогавых зарасьнікаў і яліны. Віла Прымавэра, Віла Эдэльвэйс, Сарны, Домік Мары-Роз... Яны павярнулі налева, дзе віднеліся сеткі тэнісных кортаў. Іхныя гамана й сьмех абціхлі.

Мы павярнулі направа. Надпіс на табліцы паведамляў: Гранд-Гатэль Мэнтон. Прыватная да-

рожка вельмі стромка выводзіла на жвіраваную эсплянаду. Адтуль відаць было панараму так сама разьлеглую, што і з тэрасы „Эрмітажу”, але больш сунную. З гэтага месца ўзьбярэжжа выглядала апусьцелым. Гатэль аказаўся надзвычай стары. У холе стаялі вечназялёныя расьліны, скураныя фатэлі і вялізныя канапы, абцягнутыя крацястым матэрыялам. Сюды прыяжджалі сем’ямі, пераважна ў ліпені й жніўні. У гатэльнай кніжцы стаялі тыя самыя тыпова французскія падвойныя прозьвішчы: Сэржан-Дэльваль, Ат’е-Марэль, Пак’е-Панар... Калі мы бралі нумар, мне падумалася, што запіс „граф Віктор Хмара” сярод гэтых прозьвішчаў у кніжцы выглядаў як тлустая пляма.

Вакол нас зь вялікай павагай рыхтаваліся да паходу на пляж дзеці са сваімі мамамі й бабцямі, трымаючы сумкі з падушкамі і махровымі ручнікамі. Некалькі маладых людзей абступілі високага, коратка стрыжанага брунэта ў вайскавай кашулі хакі, расшпіленай на грудзях. Ён успіраўся на мыліцы. Яны яго распытвалі.

Нарожны пакой. Адно вакно адчынялася на эсплянаду й возера, другое было забітае наглуха.

Вялізнае пахілае люстра й малы столік, прыкрыты кужэльнай сурвэткай. Ложак зь мядзянымі сьпінкамі. Мы не ўставалі зь яго ажно да зьмяркання.

*

Калі мы йшлі цераз хол, я ўбачыў, што ў рэстаране вячэралі. Усе былі апранутыя па-выхадному. Нават дзеці: хлопчыкі пад гальштукі, дзяўчынкі ў сукенках. Мы аказаліся адзінымі пасажырамі на палубе „Адмірала Гісана”. Назад судна плыло яшчэ павальней. Прыпынялася на пустых прыстанках і зноў вырушала ў свой шлях старой, утомленай лайбы. Вокны вілаў прасьвечвалі празь зелень дрэваў. У далечыні віднелася Казіно. Пэўна, таго вечара праводзілі ў ім нейкае сьвяткаваньне. Мне хацелася, каб вадаплаў спыніўся пасярэдзіне возера або каля аднаго з напалову затопленых пантонаў. Івона спала.

*

Мы часта вячэралі з Мэйнтам у „Спортынг”. Столікі пад адкрытым небам былі засланяны белымі абрусамі. На кожным століку стаяла лямпа з падвойным абажуром. Абставіны нагадвалі мне фатаграфію зь вячэры пасья дабрачыннага балю для сіротак у Канах 22 жніўня 1939, або тую, што я заўсёды захоўваю пры сабе (пасярод тае прамінулае кампаніі віднеецца і мой бацька), зробленую 11 чэрвеня 1948 ў каірскай казіно ў ноч, калі маладую англічанку Кэйт Оў-

эн выбралі *Bathing Beauty*. Тыя фатаграфіі роўным чынам можна было б зрабіць у „Спортынг”, таго лета, калі мы там вячэралі. Тая самая дэкарацыя. Тыя самыя „сінія” ночы. Тыя самыя людзі. Ды так, я распазнаў некаторыя твары.

Кожны раз Мэйнт прыходзіў у іншым гарнітуры, а Івона апранала мусьлінавыя або крэпавыя сукенкі. Яна любіла жакецікі й шарфы. А я быў прысуджаны да свайго адзінага флянэлевага гарнітуру з гальштукам *International Bar Fly*. Першага разу Мэйнт завёз нас у „Сэнт-Роз”, начную ўстанову над берагам возера за Мэнтон-Сэнт-Бэрнарам, а дакладней, у Вуарэне. Ён ведаў яе ўласніка, нейкага Пульлі, які прызнаўся Мэйнту, што ня мае дазволу на жыхарства. Гэты таўстун з шаўковым позіркам быў чалавекам выключна далікатным. Ён гаварыў з прысьвістам. „Сэнт-Роз” лічылася вельмі шыкоўным месцам. Там збіралася тая самая багатая публіка, што і ў „Спортынг”, Танцы былі ў пэрголі на тэрасе. Помню, як я прыхінаў Івону да сябе і думаў, што не змагу жыць бяз паху яе скуру й валасоў, а музыкі гралі *Tuxedo Junction*.

*

Карацей, нам было пісана сустрэцца і зысьціся.

Мы вярталіся вельмі позна, сабака ўжо спаў у гасьцёўні. З часу, як я стаў жыць зь Івонай у „Эрмітажы”, ягонае мэлянхолія пабольшала. Кожныя дзёне ці тры гадзіны, з рэгулярнасьцю мэтраному, ён абыходзіў наш пакой і зноў лягаў. Перш чым вярнуцца ў гасьцёўню, ён запыняўся перад вакном нашага пакою, на колькі хвілін прысядаў і, навастрыўшы вушы, ні то сачыў за рухам „Адмірала Гісана” па возеры, ні то сузіраў ваколіцу. Мяне ўразіла журботная далікатнасьць гэтага зьвера, і я быў крануты, калі зразумеў, што ён гэтакім чынам стараецца выконваць абавязак нашага ахоўніка.

Яна апранала пляжны халат у шырокія аранжавыя й зялёныя палоскі ды лягала на ложак, каб выкурыць цыгарэту. На століку ля яе ўзгаляў, побач з памадкамі або дэзадарантам, заўсёды валяліся пачкі банкнотаў. Адкуль былі тыя грошы? Зь якога часу яна жыла ў „Эрмітажы”? Яе „пасялілі” сюды на час здымкаў фільму. А цяпер, калі здымкі закончыліся? Ёй так хацелася, сказала яна, пражыць „сэзон” у гэтым лецішчы. „Сэзон” меўся быць такі „бліскучы”. „Лецішча”, „сэзон”, „бліскучы”, „граф Хмара” — хто каго падманваў, вымаўляючы гэтыя нязвычайныя словы?

Магчыма, яна патрабавала нейкай кампаніі? Я адносіўся да яе з увагай, запабеглівасьцю, да-

лікатнасьцю й жарсьцю васьмнаццацігадовага хлопца. У першыя вечары, калі мы ўжо нагавырыліся пра ейную „кар’еру”, яна прасіла мяне пачытаць ёй перад сном адну-дзьве старонкі з „Гісторыі Англіі” Андрэ Маруа. Кожны раз, як толькі я пачынаў, нямецкі дог прысядаў у дзьвярах гасьцёўні і глядзеў на мяне з важнай мінай. Івона, выпягнуўшыся ў сваім пляжным халаце, слухала, лёгка зморшчыўшы бровы. Я так і не зразумеў, чаму ёй, якая ніколі ў жыцці нічога не прачытала, спадабалася якраз гэтая гістарычная праца. Яна тлумачыла гэта досыць цямяна: „Разумееш, гэта так складна напісана. Андрэ Маруа — выдатны пісьменьнік”. Я думаю, што „Гісторыя Англіі” трапілася ёй выпадкова ў холе „Эрмітажу” і сталася нечым накшталт талісману або добрай прыкметы. Ад часу да часу яна патрабавала „чытай павальней!” або прасіла растлумачыць якую-небудзь фразу. Яна хацела вывучыць „Гісторыю Англіі” на памяць. Я сказаў, што Андрэ Маруа быў бы вельмі задаволены, калі б ведаў яе намер. Тады яна пачала мяне распытваць пра гэтага аўтара. Я ёй паведаміў, што Маруа — рафінаваны раманіст жыдоўскага паходжаньня, якога цікавіць жаночая псыхалёгія. Аднаго вечара яна папрасіла мяне прадывктаваць ёй ліст: „Мэсьё Андрэ Маруа, я Вамі вельмі захапляюся. Я чытаю Вашу „Гісторыю Англіі” і хацела б мець Ваш аўтограф. З павагай, Івона NN”.

Ён ёй чамусьці не адпісаў.

*

Даўно яна знаёмая з Мэйнтам? Цэлую вечнасьць. У яго, здаецца, таксама была кватэра ў Жэнэве, і яны амаль не расставаліся. Мэйнт займаўся „больш-менш” мэдыцынай. Паміж старонкамі кнігі Маруа мне трапілася візытоўка з трыма словамі: Доктар Рэнэ Мэйнт. У ваннай, на палічцы над умывальнікам, паміж касмэтыкай я знайшоў рэцэпт на снатворнае зь пячаткай „Доктар Рэнэ С. Мэйнт”.

Звыш таго, прачнуўшыся кожнага ранку, мы знаходзілі пад дзьвярамі запіскі ад Мэйнта. У мяне захавалася некалькі штук — ад іх усё яшчэ пахне пачулямі. Ці гэты пах ідзе ад канвэрта, паперы ці — хто ведае? — атраманту, якім пісаў Мэйнт? Перачытваю першую, што трапілася пад руку: „Ці буду мець прыемнасьць сустрэцца з вамі сёньня вечарам? Папоўдні мне трэба быць у Жэнэве. Пазваню вам каля дзявятай у гатэль. Адбымаю, ваш Рэнэ”. І такая: „Прабачце, што я не адзываўся. Але я двое сутак увогуле не выходзіў з пакою. Усё думаў, што праз тры тыдні мне споўніцца дваццаць сем

гадоў. І што стану вельмі, вельмі старым чалавекам. Да хуткай сустрэчы. Абдымаю. Ваша вэнная хросная маці, Рэнэ”. Або яшчэ адна, адрасаваная Івоне, напісаная больш нэрвовым почыркам: „Уяўляеш, каго я толькі што сустрэў у холе? Гэтую брудную шлюху Франсуа Маляза. І ён хацеў, каб я паціснуў яму руку. Не, нізавошта. Нізавошта. Хай яна здохне!” (апошненья слова падкрэсьленае чатыры разы). І яшчэ шмат іншых.

Яны часта гаварылі між сабой пра людзей, якіх я ня ведаў. Мне запомніліся некаторыя імёны: Клёд Брэн, Паўлэ Эрвэ, нейкая Росі, Жан-П’ер Пэсо, П’ер Фурнье, Франсуа Маляз, тая „Карльтон”, нехта менаваны Дуду Анрыкс, якога Мэйнт называў „сьвіньнёй”... Я вельмі хутка сарыентаваўся, што гэтыя людзі былі мясцовыя, паходзілі зь лецішча, якое пад канец кастрычніка зноў ставалася сумным правінцыйным мястэчкам. Мэйнт распаўядаў, што Брэн і д’Эрвэ „абаснаваліся” ў Парыжы, Росі атрымала гатэль па сваім бацьку ў Ля Клёза, а тая „брудная шлюха” Маляз, сын кнігапрадаўца, фарсіць кожнае лета ў „Спортынг” з актёрам-пайшчыкам „Францускай Камэды”. Усе яны несумненна былі сябрамі зь дзяцінства й юнацтва. Як толькі я ставіў нейкае пытаньне, Івона й Мэйнт адразу перапынялі размову і адказвалі ўхіліста. Тады я прыгадваў, чаго даведаўся з пашпарту Івонны, і ўяляў сабе, як яны гадоў у пятнаццацьшаснаццаць выходзяць у зімовы вечар з кіна-тэатру „Рэгент”.

VII

Добра было б знайсці адну з праграмаў, выдадзеных тамтэйшым турыстычным бюро — на яе белай вокладцы значыліся зьлёненымі плямамі Казіно й постаць жанчыны, намаляванай у манеры Жан-Габрыеля Дамэрга. Прачытаўшы пералік імпрэзаў з дакладнымі датамі, я мог бы лепш арыентавацца ў часе.

Аднойчы вечарам мы пайшлі пазахапляцца талентам Жоржа Ульмэра, які сыпяваў у „Спортынг”. Гэта, як мне здаецца, адбылося ў пачатку ліпеня, значыць, я ўжо быў пражыўшы зь Івонай дзён пяць ці шэсьць. Мэйнт пайшоў разам з намі. Ульмэр быў у гарнітуры вельмі насычанага ярка-блакітнага колеру, ад якога я ня мог адарваць зроку. У гэтым аксамітным блакіце мусіла быць нейкая гіпнатычная сіла, таму што, глядзячы на яго, я заснуў.

Мэйнт запрапанаваў нешта выпіць. Тады якраз, у паўзмроку, сярод танцораў, яны ўпершыню загаварылі пры мне пра Кубак Хуліганнасьці.

Я прыгадаў спартовы самалёт з загадкавым надпісам. Кубак Хулігантнасці надзвычайна зацікавіў Івону. Справа датычыла нейкага конкурсу элігантнасці. Паводле таго, што казаў Мэйнт, для ўдзелу ў конкурсе трэба было мець люксовую аўтамашыну. Пакарыстаўца доджам ці ўзяць машыну напакат у Жэнэве? (Мэйнт паставіў пытаньне такім чынам). Івона хацела паспрабаваць свайго шчасця. Журы складалася з высокапастаўленых асобаў: прэзідэнта гульцоў у гольф у Шавуары й ягонай жонкі; прэзідэнта турыстычнага бюро; субпрэфэкта Верхняй Савай; Андрэ дэ Фук'ера (пачуўшы гэтае імя, я ажно падскочыў і папрасіў Мэйнта, каб ён паўтарыў, ну так, гэта быў той Андрэ дэ Фук'ер, здаўна менаваны „арбітрам элігантнасці“, чые цікавыя ўспаміны я раней чытаў); спадара й спадарыні Сандоз, уласнікаў гатэлю „Віндзор“; колішняга чэмпіёна лыжнага спорту Даніэля Анрыкса, уласніка вельмі шыкоўных спартовых крамаў у Мэжэве і ў Альп д'Юэзе (якраз яго Мэйнт называў „свіньнёй“); кінарэжысэра, чые прозвішча я не магу сёння прыгадаць (ні то Гамонж, ні то Гамас); і, ўрэшце, танцора Хасэ Торэса.

Мэйнт таксама вельмі хваляваўся перад будучым удзелам у Кубку ў якасці кавалера Івонны. Ягонай роляй было праехаць аўтамабілем па шырокай жвіраванай алеі „Спортынг“ і спыніцца насупраць журы. Затым выйсці і адчыніць дзверцы перад Івонай. Ясная справа, што нямецкі дог меў скласці ім кампанію.

Зрабіўшы таямнічую міну, Мэйнт працягнуў мне канвэрт са спісам удзельнікаў Кубку. Яны з Івонай значыліся ў ім пад апошнім нумарам, 32. Доктар Рэнэ С. Мэйнт і мадмуазэль Івона Жакэ (я ўсё-ткі прыгадаў ейнае прозвішча). Кубак Хулігантнасці разыгрываўся штогод у той самы дзень і прысуджаўся за „красу й элігантнасць“. Арганізатары здолелі, як мне растлумачыў Мэйнт, стварыць вакол конкурсу даволі вялікі рэкламны шум, так што часам Кубак згадваўся нават у парыскіх газэтах. Івона, на ягоную думку, павінна была абавязкова прыняць у ім удзел.

Калі мы ўсталі й пайшлі танцаваць, яна ўрэшце ня вытрымала і запыталася, што я думаю: удзельнічаць ёй у гэтым конкурсе ці не? Нялёгкае пытаньне. Яна выглядала разгубленаю. Я пашукаў зрокам Мэйнта, які самотна сядзеў перад сваім „святлым“ порта. Ён засланіўся ад святла левай рукою. Можна, ён плакаў? На момант Івона і ён падаліся мне такімі безабароннымі й заблуканымі (заблуканымі — вельмі трапнае слова ў дачыненні да іх).

Безумоўна, яна павінна прыняць удзел у Кубку Хулігантнасці. Безумоўна. Гэта вельмі важна для яе кар'еры. Пры дробцы шчасця яна можа стаць Міс Хулігантнасці. Сур'ёзна. Усе акторкі так пачыналі.

*

Мэйнт вырашыў, што паедзе доджам. Калі вышараваць машыну напярэдадні Кубку, яна можа зрабіць яшчэ цалкам добрае ўражанне. А бэжавы капот будзе глядзецца зусім як новы.

Па меры таго як міналі дні і мы набліжаліся да нядзелі 9 ліпеня, Івона ставалася штотым больш раздражнёнай. Выварочвала шклянкі, не магла ўседзець на адным месцы, усё папракала сабаку. А ён адказваў ёй позіркамі поўным лагоднай спагады.

Мы з Мэйнтам стараліся падтрымаць яе дух. Што такое Кубак у параўнанні са здымкамі ў фільме? Усяго страху на пяць хвілін. Прайсціся перад журы. Нічога больш. Нават калі ня выйграе, дык і так пасярод усіх канкурсантак застанецца адзінай, якая здымалася для кіно. Прафэсіяналкай, так бы мовіць.

Мы не павінны былі дапусціць ніякіх неспадзяванак, а таму Мэйнт прапанаваў правесці генэральную рэпэтыцыю ў пятніцу папоўдні, на шырокай цяністай алеі за гатэлем „Альгамбра“. Сеўшы на лаўцы, я ўвасабляў журы. Додж паволі пад'яжджаў. Івона ўсміхалася нацягнутай усмешкай. Мэйнт кіраваў правай рукою. Сабака павярнуўся да іх і сядзеў незварушна, усё роўна што разьба на карме карабля.

Мэйнт спыніўся дакладна насупраць мяне і, усьпершыся левай рукою на дзверцы, пакінуў машыну сутаргавым скокам. Ён прызямліўся элігантна, ногі разам, тулава выпрастанае. Злёгка кіўнуўшы галавою на прывітаньне, ён хуценька абабег додж і рэзкім рухам адчыніў дзверцы перад Івонай. Івона выйшла, ведучы сабаку за аброжек, і зрабіла некалькі нясьмелых крокаў. Нямецкі дог ішоў з апущанай галавою. Яны селі назад у машыну, Мэйнт зноўку пераскочыў дзверцы і сядзеў за рулём. Я быў захоплены ягонай гнуткасцю.

Мы пастанавілі, што ён паўторыць гэтую штучку перад журы. Пабачым, якую міну зробіць Дуду Анрыкс!

*

Напярэдадні Івоне захацелася выпіць шампанскага. Сон у яе стаўся неспакойны. Яна была гатовая плакаць, як малая дзяўчынка перад выступам на школьнай урачыстасці.

*

Мэйнт прызначыў нам зборку ў холе роўна а дзясятай. Спаворніцтвы за Кубак пачыналіся апоўдні, але яму патрэбны быў час, каб уладзіць некаторыя рэчы: правесці агульны агляд доджа, даць апошнія парады Івоне, а таксама, магчыма, размяцца перад выступам.

Ён заўпарціўся прысутнічаць пры апошніх падрыхтаваннях Івоні: яна вагалася, што ёй апрануць — турбан пад колер ружовай фуксіі ці шырокі саламяны капялюш. „Турбан, дарагая, турбан” — працяў ваганьні стомлены голас Мэйнта. Яна выбрала сабе белую шырокую сукенку. Мэйнт быў апрануты ў гарнітур з шантунгу пяшчанага колеру. У мяне добрая памяць да вопраткі.

Мы ўсе — Івона, Мэйнт, сабака і я — выйшлі на двор. Я ня помню ніколі больш такога сонечнага ліпеньскага ранку, як тады. Лёгкі ветрык разьвіваў вялізны сьцяг на слупе перад гатэлем. Бялітэна-залатыя колеры. Якая краіна мела гэтакі сьцяг?

Мы спусьціліся пустым бульварам Карабасэль.

Аўтамашыны іншых супернікаў ужо стаялі па абодвух баках шырознай алеі, якая вяла да „Спортынг”. Усе прыслухоўваліся да голасу з гукімаўнаўніка, што зачытваў прозьвішчы ўдзельнікаў і іхныя нумары, паводле якіх ім трэба было заяўляцца перад журы. Журы засядала на тэрасе рэстарану. Яно мела поўны агляд выступаў на алеі, якая працягала ўнізе й закончвалася круглай пляцоўкай перад тэрасай. Мэйнт сказаў мне заняць месца як мага бліжэй да журы, каб не прапусьціць нават самыя дробныя дэталі змаганьня за Кубак. Мне трэба было ўхапіць перш за ўсё міну Дуду Анрыкса, калі Мэйнт будзе выконваць свой сьмяротны нумар. Калі б спатрэбілася, я меўся нават зрабіць занатоўкі.

Мы чакалі, сядзячы ў доджы. Івона, уткнуўшыся носам у люстэрка кіроўцы, папраўляла свой макіяж. Мэйнт, надзеўшы дзівотныя сонечныя акуляры ў сталёвай аправе, прамакаў сваёй хустачкай падбародак і скроні. Я гладзіў сабаку, які паглядаў стурбаваным позіркам на кожнага з нас па чарзе. Мы стаялі пры агароджы тэніснага корту, дзе чацьвёра гулялі матчы — два мужчыны й дзьве жанчыны. Прагнуць пазабавіць Івону, я паказаў ёй аднаго з гульцоў, які з твару нагадваў коміка Фэрнандэля. „Ці гэта, часам, ня ён?” — дапытваўся я. Але Івона мяне ня слухала. Ейныя рукі дрыжалі. Мэйнт хаваў сваё хваляваньне за лёгкім пакашліваньнем. Ён уключыў радыё, якое глушыла манатонны й раздражняльны стукат тэнісных мячыкаў. Мы ўсе

трое сядзелі і з заміраньнем сэрца чакалі, пакуль аб’явіць пачатак конкурсу. Урэшце гучнагаварыльнік абвясціў: „Шаноўных удзельнікаў Кубку Хулігантнасьці просім падрыхтавацца!” А празь дзьве-тры хвіліны: „Удзельнікі нумар 1, мадам і мэсьё Жан Атмэр!” Твар Мэйнта скрывіла сутарга. Я абняў Івону, пажадаў ёй шчасьця і накіраваўся кружыняй да „Спортынг”. Я моцна хваляваўся.

Члены журы сядзелі за белымі драўлянымі столікамі, пастаўленымі ў шэраг пад зялёна-чырвонымі парасонамі. Па баках купілася вялізная сьціжма гледачоў. Некаторым пашэнціла сесці за свабоднымі столікамі й замовіць апэрытывы, іншыя глядзелі стоячы. Усе былі ў пляжных касцюмах. Я ўплішчыўся як мага бліжэй да членаў журы, як хацеў Мэйнт, каб дакладна віжаваць за імі.

Я адразу пазнаў Андрэ дэ Фук’ера, чые партрэты бачыў на вокладках ягоных твораў (ўлюбёных кніжак майго бацькі; ён мне рэкамэндаваў іх прачытаць, што я й зрабіў зь вялікай прыемнасьцю). Фук’ер быў у панаме, аточанай стужкай колеру марскога блакіту. Ён усьпіраў падбародак на далоні правай рукі, на ягоным абліччы адбівалася маляўнічая стома. Ён нудзіўся. У ягоных гадох усе гэтыя адпачыньнікі ў бікіні й плямістых купальніках выдаваліся, мабыць, насельнікамі Марса. Не было з кім паразмаўляць пра Эмільену д’Алянсон ці пра Ля Гандара. Апрача мяне, зразумела, калі б падварнулася нагода.

А той пяцідзясяцігадовы мужчына, загарэлы бляндын (ці не фарбаваны?) з галавою сьвецкага льва — ён, мабыць, будзе Дуду Анрыкс. Ён без упыну гаманіў са сваімі суседзямі і рагатаў. У яго былі сінія вочы, а ўся ягоная здаравенная й рухлівая фігура выпраменьвала вульгарнасьць. Брунэтка з моцна падкрэсьленым мяшчанскім выглядам пасылала колішняму лыжнаму чэмпіёну недвухсэнсоўныя ўсьмешкі: жонка прэзыдэнта гульцоў у гольф ці прэзыдэнта турыстычнага бюро? Мадам Сандоз? Гаманж (або Гамонж), чалавек кіно, быў, відаць, той тып у раговых акулярах, апрануты па-гарадзкому, у двухбортавы шэры пінжак у далікатную белую палоску. Калі моцна напружу памяць, дык паяўляецца яшчэ адна постаць каля пяцідзясяці гадоў, з шэра-сінімі кудзеркамі і ротам ласуна. Гэты трымаў на ветры ня толькі нос, але і падбародак, несумненна хочучы паказацца энэргічным і мець вока на ўсё. Субпрэфэкт? Мэсьё Сандоз? А танцор Хасэ Торэс? Не, той не прыехаў.

І вось адкрыты пэжо 203 гранатовага колеру пад'яжджае алеяй, запыняецца пасярод пляцоўкі, і жанчына ў пышнай сукенцы зь перацягнутай таліяй выходзіць з машыны з карлікавым пудлікам на руках. Мужчына застаецца за рулём. Яна робіць некалькі крокаў у кірунку журы. У чорных пантофліках на шпільках. Штучная бляндынка, з гатунку тых, што падабаліся былому каралю Эгіпту Фаруку, пра якога так часта распавядаў мне бацька, запэўніваючы, што аднойчы пацалаваў яго ў руку. Мужчына з шэра-сінімі кудзеркамі заявіў, гаворачы ў нос і перажоўваючы кожны склад: "Мадам Жан Азмэр!" Яна ўпусьціла свайго пудліка, які ўпаў на ўсе чатыры лапкі, і рушыла дапераду, спрабуючы сяк-так імітаваць хаду манэкншыц на паказах моды: пагляд скіраваны ў далячынь, галава горда плаыве ў паветры. Потым вярнулася і села ў машыну. Вялыя воплескі. Ейны муж меў стрыжку пад вожыка. Я заўважыў, як ягоны твар расчаравана выцягнуўся. Ён даў задні ход і спрытна разьвярнуў — відаць было, што лічыць сябе знакамітым аўтамабілістам. Мусіць, сам начышчваў свой пэжо, машына страх як блішчэла. Я вырашыў, што гэта была маладая пара: ён — інжынэр з добрай мяшчанскай сям'і, жонка — больш сьціплага паходжаньня, але абое ў знакамітай форме. Паддаючыся сваёй звычцы памяшчаць усё ўбачанае ў канкрэтныя абставіны, я ўявіў сабе іхную „ўтульную” кватэру на рагу вуліцы Доктара Блянша ў Атэі.

За імі паехалі наступныя канкурсанткі. Напрыклад, тая трыццацігадовая эўразійка, якую суправаджаў рыжы таўстун. Ён кіраваў акуратным нэшам колеру марской зелені. Яна выйшла з машыны, зрабіла некалькі мэханічных крокаў у кірунку журы і спынілася. Яе хапіў прыступ нэрвовай дрыготкі. Не варушачы галавою, яна зірала ў розныя бакі позіркам зацкаванай істоты. Рыжы таўстун у нэшы жаласьліва клікаў яе: „Маніка... Маніка... Маніка...” — усё роўна што паўтараючы заклён, каб утаймаваць экзатычнага й дзікага зьвера. Урэшце сам вылез з аўтамашыны і адцягнуў яе за руку. Далікатна піхнуў на сядзеньне. Яна занеслася ад рыданьняў. Ён востра газануў і, разварочваючы, ледзь ня зьмеў журы. І яшчэ была ветлая шасьцідзесяцігадовая пара, чые імёны засталіся ў маёй памяці: Жакі і Тунэта Ралян-Мішэлі. Яны пад'ехалі шэрым студэбэкерам і абое падыйшлі да журы. Яна — вялізная, рыжавалосая, з жывым, трохі выцягнутым абліччам, у касцюме для тэнісу. Ён — сярэдняга росту, з малым вусікам і салідным носам ды кплівай усьмешкай

на вуснах — быў тыпам сапраўднага француза, якога мог сабе ўявіць нейкі каліфарнійскі прадзюсэр. Гэта, несумненна, былі дзьева важныя асобы, бо той з шэра-сінімі кудзеркамі аб'явіў: „Нашы сябры Тунэта й Жакі Ралян-Мішэлі. Тры ці чатыры асобы ў журы (уклучна з брунэткай і Дуду Анрыксам) запляскалі. А Фук'ер не ўганараваў іх нават паглядом. Яны абое, як на каманду, пакланіліся. Добра трымаліся і мелі выгляд надта сабою задаволеных.

„Нумар 32. Мадмуазэль Івона Жакэ і доктар Рэнэ Мэйнт”. Я думаў, што абамлею. Усё мне пацямнела ў вачох, як тады, калі ўвесь дзень праляжыш на канаве і раптоўна ўстанеш. Голас, што вымавіў іхныя імёны, паўтараўся рэхам па ўсіх закутках. Я ўсьперся на плячо чалавека, які сядзеў перада мною, і толькі тады спахапіўся, што гэта быў Андрэ дэ Фук'ер. Ён азірнуўся. Я прамармытаў невыразныя прабачэньні. Але мая рука як прыкаваная заставалася на ягоным плячы. Каб перамагчы сваё здранцвенье, я быў вымушаны падацца ўзад і толькі тады памалюсеньку падняў руку да грудзей. Я ня бачыў, як яны пад'ехалі. Мэйнт спыніў машыну перад журы. Запаліў фары. Мая слабасць саступіла месца нейкай эйфарыі, я стаў успрымаць рэчы значна вастрэй, чым заўсёды. Мэйнт тройчы прасыгналіў і я заўважыў на тварах некаторых членаў журы лёгкае замяшаньне. Нават у Фук'ера прабудзілася цікавасьць. Даніэль Анрыкс усьміхнуўся, па-мойму, змушана. Ды што гэта была за ўсьмешка? Застыглая грываса. Яны не выходзілі з машыны, Мэйнт выключыў і зноў уключыў фары. Навошта яму гэта было трэба? Ён уключыў дворнікі. Твар Івоны заставаўся незварушным, непранікнёным. І раптам Мэйнт скокнуў. Сярод глядачоў і журы праляцеў шумок. Гэты скок нельга было параўнаць зь ягонай „рэпэтыцыяй” у пятніцу. Ён ня проста пераскочыў церазь дзьверцы, а выскачыў угору, рэзка перакінуў ногі і пругка прысямліўся, зрабіўшы ўсё адным махам, як быццам зяхнула маланка. Адчуўшы, колькі было злосьці, напругі і капрызнага выкліку ў гэтым скоку, я запляскаў. Ён абыходзіў додж, але раз-пораз запыняўся і нерухомеў, усё роўна што на мінным полі. Судзьдзі сачылі за ім, разявіўшы раты. Усе паверылі, што яму сапраўды пагражае небяспека, і калі ён урэшце адчыніў дзьверцы, некаторыя ўздыхнулі з палёгкай.

Яна выйшла ў белай сукенцы. Сабака лянёвым рухам пасунуўся за ёю. Але яна ня стала хадзіць перад журы, як рабілі ўсе папярэднія суперніцы. Яна абAPERлася на капот і застыгла,

сузіраючы Фук'ера, Анрыкса і іншых насъмешлівым паглядам з-пад прыплюшчаных павекаў. Нечаканым узмахам рукі сарвала з галавы турбан і лёгкім рухам адкінула яго за сябе. Змахнула пасмы валасоў з вачэй на плечы. Сабака ўскочыў на крыло доджа і ўлёгся там у позу сьфінка. Яна безуважна палапчыла яго. Мэйнт ужо чакаў за рулём.

Сёньня, калі яе ўспамінаю, дык найчасей узынікае перад вачыма гэтая сцэна. Ейная ўсьмешка й рыжыя валасы. Побач белы сабака ў чорныя латкі. І Мэйнт, якога цяжка распазнаць за ветравой шыбай аўтамабіля. І запаленыя фары. І сонечны бляск.

*

Яна бязь сьпеху пасунулася назад да дзьверцаў і адчыніла іх, не адрываючы зроку ад журы. Села ў машыну. Сабака ўскочыў на задняе сядзеньне настолькі нічым не крануты, што цяпер, пракручваючы ў памяці ўсе драбніцы, я бачу гэты скок як на заповоленай здымцы. І додж — хоць, магчыма, тут няварта давяралца сваёй памяці — ад'яжджае з пляцоўкі задам дапераду. Мэйнт (таксама як на заповоленай здымцы) кідае ружу. Яна трапляе проста ў камізэльку Даніэля Анрыкса, які бярэ кветку і тупа глядзіць на яе, ня ведаючы, што сказаць. Ён не адважваецца нават пакласьці яе на стол. Урэшце выбухае прыдуркаватым рогатам і працягвае кветку сваёй цёмнавалосай суседцы, чыё імя мне засталося невядомым, магчыма, жонцы прэзыдэнта турыстычнага бюро або прэзыдэнта гольфоў у гольф у Шавуары. А можа — хто ведае? — мадам Сандоз?

Перад тым, як машына зьнікла ў глыбіні алеі, Івона адварнула і памахала рукою членам журы. І, магчыма, нават пераслала ўсім пацалунак у паветры.

*

Журы раілася прыцішанымі галасамі. Тры інструктары плаваньня са „Спортыгу” ветліва папрасілі нас адступіцца некалькі мэтраў, каб абмеркаваньне магло праходзіць у таямніцы. Перад кожным судзьдзёй ляжаў сьпіс удзельнікаў. Яны ставілі кожнай пары ацэнкі па меры таго, як абмеркаваньне працягвалася.

Крымзоляць нешта на кавалках паперы, згінаюць іх і складаюць у стос. Потым Анрыкс мяшае іх і перамешвае сваімі выпелегаванымі ручкамі, якія так кантрастуюць зь ягонымі шырокімі плячамі й мажной фігурай. Яму таксама даверылі падлік галасоў. Ён зачытвае прозьвішчы і колькасьць балаў: Атмэр — 11, Цісо — 16, Ралян-Мішэль — 17, Азуэляс — 12, але рэш-

ты, як ні напружваў слых, я не дачуў. Чалавек з кудзеркамі й вуснамі ласуна запісваў лікі ў нататніку. Судзьдзі працягвалі абмеркаваньне ажыўленым тонам. Найбольш гарачыліся Анрыкс, брунэтка і чалавек з шэра-сінімі кудзеркамі. Гэты апошні ўвесь час усьміхаўся, як думаю, каб выставіць напаклад рад знакамітых зубоў, і паглядаў позіркам, які меўся зачараваць усіх прысутных — ён часта міргаў вачыма, стараючыся выглядаць чалавекам прастадушным і захопленым усім навакольным сьветам. Ягоны рот нецярапліва выпучваўся. Ласун, несумненна. З гатунку тых, якіх называюць „старымі бабнікамі”. Напэўна канкурэнт Дуду Анрыкса. Я ўпэўнены, яны спаборнічаюць за жанчын. Але цяпер у абодвух сур'ёзны і адказны выгляд афіцыйных асобаў.

Фук'ер зусім не цікавіцца тым, што адбываецца. Зморшчыўшы бровы ў іранічнай, ганарыстай усмешцы, ён нешта крымзоліць на аркушы паперы. Што яму мірсьціцца? Аб якой мінулай падзеі ён мроіць? Аб апошняй сустрэчы зь Люсі Дэляру-Мардрус? Анрыкс пачціва пахіляецца да яго і нешта пытаецца. Фук'ер адказвае, не падымаючы вачэй. Потым Анрыкс зьвяртаецца да Гамонжа (або Гаманжа), кіношніка, які сядзіць за апошнім столікам з правага боку. Варочаецца да таго з шэра-сінімі кудзерамі. Паміж імі ўзынікае кароткая спрэчка, і да мяне далятае вымаўленае некалькі разоў прозьвішча Ралян-Мішэль. Урэшце шэра-сіні кучаравік — я яго буду так называць — падыходзіць да мікрафона і ледавітым голасам абвешчае:

— Спадарыні й спадары, праз хвіліну мы аб'явім вынікі спаборніцтваў за Кубак Хулігантнасьці.

Мне зноў робіцца моташна. У вачох цямнее. Куды падзеліся Івона з Мэйнтам? Ці яны чакаюць там, дзе я іх быў пакінуў, каля тэнісных кортаў? А, можа, ад'ехалі безь мяне?

— Пяцьма галасамі супроць чатырох, — шэра-сіні кучаравік гаворыць, усё павышаючы голас, — паўтараю, пяцьма галасамі супроць чатырох, у нашых сяброў Ралян-Мішэляў (ён вымавіў „нашых сяброў” па складох, пераходзячы на амаль жаночы піск), шырока вядомых і ўсімі шанаваных, якія заслугоўваюць пахвалы за свой спартовы дух і якім я асабіста прысудзіў бы гэты кубак за элігантнасьць (ён грукнуў кулаком у стол, але ягоны голас узынімаўся ўсё вышэй), выйгралі (ён зрабіў паўзу) пана Івона Жакэ ў суправаджэньні доктара Рэнэ Мэйнта...

Прызнаюся, я меў сьлёзы ў вачох.

*

Ім трэба паказацца перад журы апошні раз і атрымаць кубак. Усе дзеці з пляжу далучыліся да астатніх гледачоў і чакаюць іх у вялікім узбуджэнні. Аркестар „Спортынг” займае сваё звычайнае месца пад вялізнай паветкай у зялёна-белую палоску пасярэдзіне тэрасы. Пачынае ладзіць інструменты.

Зьяўляецца додж. Івона высунулася з машыны амаль да паловы і ляжыць на капоце. Мэйнт паволі кіруе. Потым выскаквае і моцна зьбянтэжаны падыходзіць да журы. Бурныя воплескі.

Анрыкс падыходзіць да Івоны, размахваючы кубкам. Дае яго ёй і цалуе яе ў абедзве пчкакі. А потым падыходзяць іншыя, каб яе павіншаваць. Сам Андрэ дэ Фук’ер паціскае ёй руку, але яна ня ведае, хто гэты стары джэнтльмэн. Мэйнт далучаецца да яе. Абводзіць зрокам тэрасу „Спортынг” і тут заўважае мяне. Кліча „Віктор, Віктор!” і махае мне рукою. Я бягу да яго, удзячны за ягоны паратунак. Імкнуся пацалаваць Івону, але не магу, бо яе шчыльна абступілі. Некалькі афіцьянтаў, несучы па дзве таліі з келіхамі шампанскага, спрабуюць праціснуцца праз натоўп. Зборня стукаецца келіхамі, выпівае, гамоніць пад зыркім сонцам. Мэйнт стаіць побач са мною і маўчыць, непранікнёны за сваімі чорнымі акулярамі. Некалькі крокаў ад мяне вельмі ажыўлены Анрыкс знаёміць Івону з брунэткай, Гамонжам (або Ганонжам) і яшчэ дзвюма ці трыма асобамі. Яна думае нейкую сваю думку. Няўжо пра мяне? Я не асьмеліўся дапусьціць такую здагадку.

Усе рабіліся штотараз веселейшыя. Сьмяяліся. Пераклікаліся, штурхалі адзін аднаго. Кіраўнік аркестру запытаўся ў нас з Мэйнтам, які „кавалак” зайграць у гонар „чароўнай пераможніцы” Кубка. Мы на момант разгубіліся, але я раптам узгадваю, што цяпер называюся Хмара і, затужыўшы душой па цыганшчыне, прашу іх зайграць „Вочы чорныя”.

*

„Вечарыну” ў гонар пятай гадавіны Кубку Хулігантнасьці наладзілі ў „Сэнт-Розе”. Івона была каралевай імпрэзы. Яна апранула сукню з залістай парчы.

Яна паставіла свой Кубак на начны столік побач з кніжкай Маруа. У сапраўднасьці гэта быў ня кубак, а статуя танцоркі, узнятай на пальчыках на малой падстаўцы, на якой гатычнымі літарамі было выпісана „Кубак Хулігантнасьці, І-шая ўзнагарода”. А ніжэй стаяў год.

Перад выхадам яна паглядзіла статую, а потым павісла ў мяне на шыі.

— Усё гэта падобнае на нейкі цуд, як ты думаеш? — спыталася.

Яна папрасіла, каб я ўстаў і манокль, і я ёй не адмовіў, бо гэты вечар быў не такі, як іншыя.

Мэйнт меў на сабе бледна-зялёны гарнітур, вельмі прыемнага й сьвежага адцення. Усю дарогу да Вуарэна ён пакепваў з членаў журы. Шэра-сіні кучаравік называўся Рауль Фасар’е, ён быў прэзыдэнтам мясцовага турыстычнага бюро. Брунэтка была замужам за прэзыдэнтам гольфа ў Шавуары: яна сапраўды спрабавала заляцацца да таго „ўкормленага быка” Дуду Анрыкса. Мэйнт яго не пераносіў. Гэта тып, паведаміў ён, які ўжо гадоў трыццаць строіць вочкі лыжніцам на мясцовых трасах (мне адразу падумалася пра Івонін фільм *Liebesbriefe auf dem Berg*). У 1943 годзе ён быў героем нацыянальнай зборнай і спаборніцтваў „Сарна” ў Мэжэве, але ў сёньняшнія пяцьдзесят гадоў ён усё больш нагадваў сатыра. Мэйнт раз-пораз перапынае свае кепікі пытаньнямі: „Праўду кажу, Івона? Праўду кажу, Івона?” — іранічнымі і поўнымі недасказанасьці. Чаму? І адкуль яны з Івонай столькі ведалі пра ўсіх тых людзей?

Калі мы выйшлі на тэрасу „Сэнт-Роз” з пэргояй, некалькі гасьцей прывіталі Івону вялымі воплескамі. Пляскалі ад століка, за якім сядзела чалавек зь дзесяць, з Дуду Анрыксам як верхавадам. Ён памахаў нам. Фатограф пахіліўся над апаратам і асьляпіў нас успышкай. Кіраўнік рэстарану, раней згаданы Пульлі, выйшаў нам насустрач і пасадыў за столікам, а потым прынёс архідэю і з пашанотай уручыў яе Івоне. Яна падзякавала.

— У такіх знакаміты дзень гэта я павінен Вам дзякаваць за гонар, мадмуазэль! Брава!

У ягоным голасе было чуваць італьянскі акцэнт. Ён нахіліўся над Мэйнтам.

— Мэсьё... — сказаў ён, усьміхаючыся адным ражочкам вуснаў і несумненна бянтэжачыся, што ня можа назваць майго імя.

— Віктор Хмара... — сказаў яму Мэйнт.

— Ах... Хмара...

Ён здзіўлена зморшчыў бровы.

— Мэсьё Хмара?

— Так.

Ён паглянуў на мяне неяк дзіўна.

— Праз хвіліну я буду да вашых паслугаў, мэсьё Хмара.

Ён спусьціўся ў бар унізе.

Івона села побач з Анрыксам, а мы з Мэйнтам прымасыціліся насупраць. Сярод сваіх суседзяў я распазнаў брунэтку з журы, Тунэту й Жака Ралян-Мішэляў, чалавека з коратка

стрыжанымі сівымі валасамі і рухавым тварам (у мінулым, мабыць, ён быў лётчыкам або вайскоўцам, а сёння кіраўніком гульцоў у гольф). Рауль Фасар'е сядзеў на другім канцы стала і калупаў у роце запалкай. Тры ці чатыры астатнія асобы, сярод іх дзвюх моцна загарэлых бляндынак, я бачыў упершыню.

Таго вечара гасьцей у „Сэнт-Розе” было няшмат. Было яшчэ ранавата. Аркестар граў мэлёдыю папулярнай у той час песні, а адзін музыкант амаль шэптам напяваў словы:

*Каханьне так як дзень
Прыходзіць і праходзіць
Кароткае як дзень*

Анрыкс правай рукой абняў Івону за плечы, і я ня мог уцяміць, што гэта было. Я павярнуўся да Мэйнта. Ён хаваўся за новай парай чорных акулераў у раговай аправе і нэрвова бубніў пальцамі па сталае. Я не асьмеліўся загаварыць да яго.

— Ты задаволеная, што дастала кубак? — запытаўся Анрыкс мяккім голасам.

Івона збянтэжана паглянула на мяне.

— У гэтым таксама і мой невялікі ўклад...

Ну не, ён не такі ўжо блізі. Чаму да кожнага сустрачнага я стаўлюся з прадужытасцю?

— Фасар'е быў супраць. Праўда, Рауль? Ты быў супраць?

І Анрыкс зарагатаў. Фасар'е зацягваўся цыгарэтай зь незварушным спакоем.

— Зусім не, Даніэль, зусім не. Ты памыляеся...

Ён вымаўляў словы ў манеры, якая мяне гідзіла.

— Хлус! — выкрыкнуў Анрыкс, але бяз злосці.

Гэты выкрык расьсьмяшыў брунэтку, дзвюх бляндынак (я раптам успомніў, што адна зь іх звалася Мэг Дэвіль) і нават тыпа з выглядам колішняга кавалерыста. Ралян-Мішэлі таксама засьмяяліся, але іхная весялосьць была нейкая нацягнутая. Івона мне падміргнула. Мэйнт працягваў бубніць пальцамі па сталае.

— Тваімі фаварытамі, — працягваў Анрыкс, — былі Жакі й Тунэта... Га, Рауль? — Павярнуўшыся да Івоны, ён дадаў: — Ты павінна паціснуць руку нашым сябрам Ралян-Мішэлям, якія аказаліся менш шчаслівымі канкурсантамі...

Івона гэтак і зрабіла. Жакі адмаляваў на абліччы вясёлую ўсьмешку, але Тунэта Ралян-Мішэль паглядзела на Івону халодным позіркам. Мабыць, усё яшчэ крыўдавала на яе.

— Адзін з тваіх паклоннікаў? — запытаўся Анрыкс, паказваючы на мяне.

— Мой нарачоны, — сьмела заявіла Івона.

Мэйнт узяў галаву. Левае шчака і куточак рота заторгаліся ад цікаў.

— Мы забыліся прадставіць табе нашага сябра, — сказаў ён рафінаваным тонам. — Граф Віктор Хмара...

Ён вымавіў гэта з націскам на „граф”, зрабіўшы перад тым выразную паўзу. А потым павярнуўся да мяне:

— Перад вамі адзін з майстроў францускага лыжаваньня, Даніэль Анрыкс.

Анрыкс усьміхнуўся, але я адчуваў, што ён баіцца нейкай нечаканай заўвагі Мэйнта. Ён жа пэўна ведаў яго здаўна.

— Вядома, Віктор, вы занадта малады, таму гэтае імя нічога вам не гаворыць, — дакінуў Мэйнт.

Іншыя наставілі вушы. Анрыкс рыхтаваўся прыняць удар з робленай абьякавасьцю.

— Я думаю, Вас яшчэ не было на сьвеце, калі Даніэль Анрыкс атрымаў першую перамогу ў камбінацыі...

— Навошта Вы гаворыце такія рэчы, Рэнэ? — адазваўся Фасар'е густа-салодкім і лісьлівым тонам, смакуючы словы, усё роўна што пернікі на кірмашы.

— Я сама была пры тым, як ён выйграў сламом і камбінацыю, — сказала адна з бляндынак, Мэг Дэвіль, — гэта было ня так даўно...

Анрыкс паціснуў плячыма і, карыстаючыся тым, што аркестар зайграў факстроту, запрасіў Івону на танец. Фасар'е з Мэг Дэвіль далучыліся да іх. Кіраўнік гольфавага клюбу пацягнуў за сабою другую загарэлую бляндынку. Ралян-Мішэлі таксама пасунуліся да танцавальнай пляцоўкі. Мэйнт пакланіўся брунэцы:

— Давайце і мы затанцуем...

За сталом застаўся я сам. Я неадрыўна сачыў за Івонай з Анрыксам. Здалёк ён выглядаў даволі прадстаўніча са сваім ростам у мэтар восемдзсят, мэтар восемдзсят пяць. Сьвятло над пляцоўкай — сінёе зь лёгкім адценнем ружовага — зьмякчала ягоны твар, робячы яго менш азызым і вульгарным. Ён прыціскаўся да Івоны ўсутыч. Што рабіць? Даць яму ў морду? У мяне засьвярбелі рукі. Безумоўна, я мог кінуцца на яго неспадзеўкі і надаваць яму па мухаедах, пакуль ён здолее ачوماцца. Альбо падступіцца да яго адзаду і раструшчыць бутэльку на ягонай мазгавешчы. Але навошта? Толькі асьмяшуся перад Івонай. А прытым, такія паводзіны не адпавядалі б майму памяркоўнаму характару, прыроджанаму пэсымізму і нейкай дробцы прысутнага ўва мне маладушша.

Аркестар безь перапынку зайграў іншую павольную мэлёдыю і ніводная пара не сыйшла з пляцоўкі. Анрыкс прыціскаў Івону ўсё мацней. Чаму яна дазваляла яму такое? Я чакаў, што яна мне тайком падміргне, пашле змоўніцкую ўсьмешку. Ды марна. Уласьнік рэстарану Пульлі, таўстун з далікатнымі манерамі, асыярожна падступаўся да майго століка. Ён запыніўся побач і ўспёрся на шырокую сьпінку суседняга крэсла. Намагаўся завязаць са мной размову. Я адчуваў сябе няёмка.

— Мэсьё Хмара... Мэсьё Хмара...

Я ветліва павярнуўся да яго.

— Скажэце, Вы ня будзеце з александрыйскага роду Хмара?

Ён нахіліўся, учапіўшыся ў мяне сваімі вачыма, і я раптам зразумеў, адкуль я ўзяў гэтае прозьвішча, хоць раней мне здавалася, што прыдумаў яго сам: яно належала адной сям'і з Александрыі, якую часта згадваў мой бацька.

— Але. Гэта мае сваякі, — адказаў я.

— Дык вы эгіпціянін?

— Часткова.

Ён узрушана ўсьміхнуўся. Яму хацелася даведацца больш, і я мог бы яму распавесці пра вілу Сідзі-Бірш, дзе я правёў некалькі гадоў у дзяцінстве, пра палац Абдына і тавэрну „Піраміды“, аб якіх я таксама захаваў цямняны ўспаміны. І я мог бы сам запытыцца яго, ці ён не сваяк аднаму з падазроных знаёмых майго бацькі, нейкаму Антоніё Пульлі, даверанаму і „сакратару“ караля Фарука. Але я быў занадта заняты Івонай і Анрыксам.

Яна ўсё танцавала з гэтым перастаркам, які несумнеўна фарбаваў свае валасы. Магчыма, яна рабіла гэта дзеля нейкае канкрэтнае прычыны, і калі мы застанемся самі, яна мне яе адкрые. А, можа, проста так, бяз дадзенай прычыны? Што, калі яна забылася пра мяне? Я ніколі занадта не спадзяваўся на прыцягальную сілу свае асобы, таму ў мяне мільганула думка, што яна можа раптам заявіць, што мы незнаёмыя. Пульлі сеў у крэсла Мэйнта.

— Я быў знаёмы з Анры Хмарой у Каіры... Мы бачыліся кожны вечар „У Гропі“ або ў „Мэна-Гаўзе“.

Можна было падумаць, што ён давярае мне дзяржаўную тайну.

— Чакайце... гэта было якраз у тым годзе, калі кароль паказваўся з адной французскай сьпявачкай... Ведаеце гэтую гісторыю?

— Вядома ж...

Ён усё паніжаў голас. Як быццам баючыся нейкіх віжоў.

— Вы там таксама бывалі?

Пляцоўку асьвятляла слабое ружовае сьвятло. На момант я страціў Івону з Анрыксам з вачэй, потым яны зноў паказаліся з-за Мэйнта, Мэг Дэвілье, Фасар'е і Тунэты Ралян-Мішэль. Апошняя зрабіла ім нейкую заўвагу па-над мужавым плячом. Івона рассьмяялася.

— Разумеете, Эгіпет немагчыма забыць... Немагчыма... Часам вечарамі я пытаюся ў сябе, што я тут раблю...

Я раптам таксама перастаў разумець, што я тут раблю. Чаму я цяпер не ў пансіянаце „Пад Ліпамі“ з маімі тэлефоннымі даведнікамі і кіначасопісамі? Ён паклаў руку мне на плячо.

— Я аддаў бы ўсё што заўгодна, каб зноў апынуцца на тэрасе „Паструдзіса“... Ці ж можна забыць Эгіпет?

— Але „Паструдзіса“, мабыць, ужо няма, — прамармытаў я.

— Вы ўпэўнены?

На пляцоўцы, карыстаючыся паўзмрокам, Анрыкс гладзіў Івоніны паўзадкі.

*

Мэйнт накіраваўся да нашага століка. Ягонная дама танцавала зь іншым кавалерам. Ён абвілься на крэсла.

— Пра што гамонім? — ён зьняў свае сонечныя акуляры і паглядзеў на мяне зь мяккай ўсьмешкай. — Я ўпэўнены, што Пульлі апавядаў вам свае эгіпецкія казкі...

— Спадар родам з Александрыі, як і я, — суха адказаў Пульлі.

— Праўда, Віктор?

Анрыкс намагаўся пацалаваць яе ў шыю, але яна не давалася, адгінаючыся ўзад.

— Пульлі ўжо дзесяць гадоў трымае гэты будан, — сказаў Мэйнт. — Зімою ён працуе ў Жэнэве. І па сёньняшні дзень ня здолеў прывычыцца да гор.

Ён заўважыў, што я назіраю за Івонай, і стараўся адварнуць маю ўвагу.

— Калі завітаеце зімою ў Жэнэву, Віктор, — сказаў Мэйнт, — я абавязкова завяду Вас да яго. Пульлі дакладна адтварыў адзін каірскі рэстаран. Як ён называецца?

— „Хэдзіваль“.

— У „Хэдзівалі“ ён адчувае сябе, як у сапраўдным Эгіпце, і яго не даймае туга, як тут... Праўда, Пульлі?

— Гаўно, ня праўда!

— Яго не даймае туга, — падпываў Мэйнт, — не даймае туга, туга-туга...

Пачаўся новы танец. Мэйнт пахіліўся да мяне:

— Не зьвяртайце на іх увагі, Віктор.

*

Вярнуліся Ралян-Мішэлі. Потым Фасар'е і бляндынка Мэг Дэвілье. Урэшце Івона і Анрыкс. Яна села побач са мною і ўзяла мяне за руку. Мабыць, не забыла пра мяне. Анрыкс разглядаў мяне зь яўнай цікаўнасьцю.

— Значыць, вы Івонін нарачоны?

— Менавіта, — адказаў за мяне Мэйнт. — Калі ўсё пойдзе гладка, неўзабаве яна будзе называцца графіняй Івонай Хмара. Што скажаш?

Ён наклёўваў Анрыкса, але той працягваў усміхацца.

— Гэта гучыць лепш, чым Івона Анрыкс, што? — дакінуў Мэйнт.

— А чым гэты малады чалавек займаецца ў жыцці? — з важнай мінай спытаўся Анрыкс.

— Нічым, — адказаў я, устаўляючы манокль у левае вока. — Абсалютна нічым.

— А ты, пэўна, думаў, што малады чалавек — трэнэр лыжаваньня або камэрсант, як ты? — не адставаў Мэйнт.

— Заткніся, а то пашкуматаю цябе на тысячу шкуматаў, — сказаў Анрыкс і было незразумела — сапраўдная гэта пагроза ці жарт.

Івона кончыкам указальнага пальца соўгала па маёй далоні і думала пра нешта сваё. Пра што? Калі вярнуліся брунэтка ды яе муж з энэргічным тварам і другая бляндынка, напружаньне не аслабла. Усе скося зіркалі на Мэйнта, чакаючы, што ён яшчэ вычварыць. Аблае Анрыкса? Грымне яму папальнічкай між вачэй? Падыме скандал? Кіраўнік гольфавага клюбу ўрэшце запытаўся Мэйнта сьвецкім тонам:

— Вы ўсё яшчэ практыкуеце ў Жэнэве, доктар? Мэйнт адказаў яму, як вучань-выдатнік:

— Так, мэсьё Тэсье.

— Вы мне страшна нагадваеце свайго бацьку... Мэйнт усміхнуўся з сумам:

— Не кажэце... Мой бацька быў нашмат лепшы за мяне.

Івона прыхінулася да мяне плячом і гэты просты жэст мяне вельмі расчуліў. А кім быў ейны бацька? Хоць Анрыкс аказваў Івоне прыхільнасьць (лепш сказаць, ціскаў яе падчас танцаў), я адзначыў, што Тэсье з жонкай і Фасар'е не звяртаюць на яе ўвагі. Так як і Ралян-Мішэлі. Я нават ухапіў, зь якой пагардлівай усмешкай стрэла Івону Тунэта Ралян-Мішэль, калі тая падавала ёй руку. Івона не належала да іхнага кола. Да Мэйнта яны, наадварот, адносіліся як да роўнага сабе і аказвалі яму пэўную паблаглівасьць. А да мяне? Ці ў іхных вачох ня быў я адно „тынэйджэрам“, фанатам рок-н-ролу? Магчыма, што не. Мая сур'ёзнасьць, мой ма-

нокль і мой шляхецкі тытул абуджалі ў іх нейкую зацікаўленасьць. Асабліва ў Анрыксе.

— Вы былі чэмпіёнам лыжаваньня? — запытаўся я ў яго.

— Так, — сказаў Мэйнт, — але гэты факт губляецца ў тоўшчы гадоў...

— Уявеце сабе, — сказаў Анрыкс, беручы мяне за локаць, — што я ведаў гэтага падшпарка, калі яму было пяць гадоў. Ён забаўляўся лялькамі.

На шчасьце, у гэты момант аркестар грывуў ча-ча-ча. Мінула ўжо поўнач і наведнікі пачалі прыбываць групамі. На пляцоўцы варушылася сьціжма танцораў. Анрыкс паклікаў Пульлі:

— Прынясі нам шампанскага і папярэдзь аркестар.

Ён падміргнуў Пульлі, на што той прыставіў далонь да лоба, як быццам казыраючы.

— Доктар, гэта праўда, што асыпірын дапамагае пры парушэньні кровазвароту? — запытаўся кіраўнік гольфавага клюбу. — Я нешта чытаў у *Science et Vie*...

Мэйнт не дачуў пытаньня. Івона паклала галаву мне на плячо. Аркестар перастаў іграць. Пульлі прынёс тацу з келіхамі і дзьвюма бутэлькамі шампанскага. Анрыкс устаў і падняў руку. Танцоры і ўсе іншыя павярнуліся да нашага століка.

— Шаноўнае спадарства, — прамовіў Анрыкс, — мы п'ем за здароўе шчаслівай пераможніцы Кубку Хулігантнасьці, спадарычны Івоны Жакэ!

Ён кіўком папрасіў Івону, каб яна ўстала. Мы ўсе ўжо стаялі. Калі стукаліся келіхамі, на нас уставілася столькі вачэй, што я закашляўся, каб схаваць няёмкасьць.

— А цяпер, спадарыні й спадары, — урачыста працягваў Анрыкс, — я прашу вас прывітаць маладую й чароўную Івону Жакэ.

Адусюль раздаліся выкрыкі „бравы“. Яна, зьбянтэжыўшыся, прыціснулася да мяне. Я ўпусьціў манокль. Пакуль трывалі воплескі, я зусім не варушыўся. Мой зрок уставіўся на пышныя валасы Фасар'е зь дзіўотна пераплеценымі шматлікімі колцамі, на гэтае асаблівае шэра-сіняе валосьсе, што нагадвала здобыны шлем.

*

Аркестар зноў зайграў. Павольную чачу, у якой можна была ўлавіць матыў „Красавіка ў Партугаліі“.

Мэйнт устаў:

— Калі Вы мне дазволіце, Анрыкс (ён упершыню звярнуўся да яго на „Вы“), я пакіну Вас і гэтае знакамітае таварыства. — Ён павярнуўся да нас зь Івонай. — Я вас падвяду?

Я вымавіў пакорлівае „так”. Івона таксама ўзнялася. Паціснула руку Фасар’е і кіраўніку гольфавага клюбу, але не асьмелілася разьвітацца з Ралян-Мішэлямі і дзвюма загарэлымі бляндынкамі.

— А калі будзе той шлюб? — запытаўся Анрыкс, паказваючы на нас пальцам.

— Як толькі выедзем з гэтай задрыпанай, сранай французскай вёскі, — палнуў я.

Вочы ў іх палезьлі на лоб.

Навошта я так дурнавата і груба накінуўся на французскую вёску? Я й дасюль не адказаў сабе на гэтае пытаньне і адчуваю сорам. Нават Мэйнт, здавалася, не чакаў такога ад мяне і замаркоціўся.

— Хадзем, — сказала Івона і ўзяла мяне за руку. Анрыкс анямеў ад здзіўленьня і толькі вырачаўся на мяне.

Я выпадкова сутыкнуўся з Пульлі.

— Вы ўжо сыходзіце, мэсьё Хмара?

Ён сыціснуў маю руку і стараўся мяне затрымаць.

— Я вярнуся, я яшчэ вярнуся, — паабяцаў я.

— Так, калі ласка. Мы пагаворым пра ўсё тое...

Ён неакрэсьлена махнуў рукою. Мы пайшлі праз танцавальную пляцоўку. Пражэктары над ёю стваралі эфэкт, як быццам на галовы танцораў вялізнымі камякамі падаў сьнег. Івона мяне цягнула і мы ледзьве праціснуліся праз натоўп.

Перад тым як спусьціцца ўніз, я апошні раз агледзеўся на тых, каго мы пакідалі.

Мой гнеў астыў, і я ўжо шкадаваў, што ня мог авалодаць сабою.

— Ты йдзеш? Ты йдзеш? — паўтарала Івона.

— Аб чым Вы задумаліся, Віктор? — запытаўся Мэйнт, ляпаючы мяне па плячы.

Я стаў на верхняй прыступцы і як зачараваны глядзеў на валасы Фасар’е. Яны блішчэлі. Відаць, ён апырскваў іх нейкім фасфарызуючым лякам. Колькі ж цяжкіх трэба, каб кожнае раніцы выбудоўваць гэты шэра-сіні торт.

*

У доджы Мэйнт сказаў, што мы не магі правесці гэты вечар больш паскудным чынам. Ён вінаваціў Даніэля Анрыкса, які прасіў Івону прыйсьці, таму што мелася быць усё журы і куча журналістаў. Гэтаму „мярзотніку” нельга ніколі верыць.

— Але ж так, мая дарагая, ты гэта добра ведаеш, — дадаў ён раздражненым тонам. — Ці ён хоць даў табе чэк?

І яны мне адкрылі закулісьсе гэтае ўрачыстае вечарыны: Анрыкс запачаткаваў спаборніцтва за Кубак Хулігантнасьці пяць гадоў та-

му. Кожны другі год арганізавалі іх зімою, ні то ў Альп д’Юэзе, ні то ў Мэжэве. Ён заняўся гэтым дзеля снабізму (ён запрашаў у журы некалькі знакамітасьцяў), дзеля славалюбства (газэты, пішучы пра спаборніцтва, згадвалі таксама пра Анрыкса і ягоныя спартовыя подзвігі), а таксама дзеля поцягу да гоных дзяўчат. Ніводная дурніца ня выстаіць супроць абяцанкі атрымаць Кубак. Прызавы чэк быў на васьмсот тысяч франкаў. У журы Анрыкс распараджаўся як хацеў. Фасар’е ж вельмі хацелася, каб гэты конкурс элігантнасьці, які кожны год праходзіў зь вялікім посьпехам, залежаў крыху больш ад мясцовага турыстычнага бюро. Адсюль вынікала зацятае змаганьне паміж гэтымі тыпамі.

— Дык вось, мой дарагі Віктор, — заключыў Мэйнт, — цяпер бачыце правінцыю ва ўсёй яе нікчэмнасьці.

Ён павярнуўся да мяне і паслаў мне сумную ўсьмешку. Мы пад’яжджалі да Казіно. Івона папрасіла Мэйнта высадзіць нас тут. Да гатэлю мы дойдзем пехатою.

— Пазванце мне заўтра. — Здаецца, ён быў маркотны ад таго, што мы яго пакідаем аднаго. Высунуўшыся на вонкі, ён дадаў: — Забудзьце пра гэты паскудны вечар.

Ён рэзка рвануў зь месца, як быццам хочучы пазбавіцца ад нас як мага хутчэй. Калі павярнуў на вуліцу Руаяль, мне падумалася: а дзе ён правядзе ноч?

Колькі часу мы любаваліся струменем вады, які мяняў свой колер. Мы падыйшлі да яго амаль усутыч, і дробненькая імжа апырсквала нашы твары. Я штурхануў Івону. Яна віснула і пачала адбівацца. Наш сьмех аддаваў рэхам па пустым плячы. Крыху далей афіцыянты „Тавэрны” канчалі расстаўляць столікі. Было каля першай уначы. Ноч была цёплая, а мяне дурманіла думка, што лета толькі пачалося і перад намі яшчэ шмат дзён дзеля таго, каб хадзіць на вечаровыя шпацыры або сядзець у гатэльным пакоі, слухаючы, як мякка адскокваюць тыя дурнаватыя тэнісныя мячыкі.

Вокны на другім паверсе Казіно сьвяціліся. У залі для бакара відаць было абрысы людзей. Мы абыйшлі будынак, на фасадзе якога было выпісана круглымі літарамі КАЗІНО, і мінулі ўваход у бар „Брумэль”, адкуль далятала музыка. Так, таго лета паўсюды гучалі музыка і песьні, прытым заўсёды тыя самыя.

Мы йшлі левым ходнікам уздоўж алеі Альбіні каля гарадзкога парку. Зрэдку туды-сюды пражджалі машыны. Я запытаў Івону, чаму яна

дазволіла Анрыксу трымаць яе за свой агузак. Яна сказала, што гэта ня мела ніякага значэння. Ёй жа трэба было неяк аддзячыць Анрыксу за тое, што ён дапамог ёй атрымаць Кубак і чэк на васьмсот тысяч франкаў. Я сказаў, што на мой погляд трэба было запатрабаваць значна больш, чым васьмсот тысяч, за дазвол „патрымаць руку на сваёй попцы”, і што Кубак Хулігантнасці нічога няварты. Нічога. Ніхто ня чуў пра такі Кубак, апроча жменькі зацуканых правінцыялаў над берагам глухога возера. Гратэская ўзнагарода. І ўбогая. „Што, не?” Прытым, што ж яны ведаюць пра элегантнасць у гэтай „савойскай глушы”? Га? Яна адказала ціхім, прыдушаным галаском, што Анрыкс „вельмі паважны” і што ёй вельмі падабалася зь ім танцаваць. Я ёй адказаў, стараючыся гаварыць выразна, але ўсё роўна глытаючы палову слоў ад хвалявання, што Анрыкс — дубовы ёлупень і „сьмярдзючая дупа, як і ўсе французы”. „Ды ты сам француз?” — сказала яна. „Не! Не! Я ня маю нічога супольнага з французамі. Вы, французы, ня ў змозе зразумець сапраўдную шляхту, сапраўдную...” Яна зарагатала. Мне не ўдалося яе зьбянтэжыць. Тады я заявіў, знарок ледавітым тонам, што на будучыню раю ёй занадта не хваліцца Кубкам Хулігантнасці, калі яна ня хоча, каб яе абсьмяялі. Процьмы дзяўчат атрымалі такія сьмежаважныя Кубкі, як гэты, і канулі ў поўнае забыццё. А колькі іншых здымалася ў бязвартасных фільмах накшталт *Liebesbriefe auf dem Berg...* На гэтым і заканчвалі сваю кар’еру ў кіно. Шматлікіх запрашалі. Але нешматлікіх выбралі. „Ты лічыш, што гэты фільм бязвартасны?” „Цалкавіта”. Гэтым разам, відаць, я яе даняў. Яна пайшла далей моўчкі. Мы селі на лаўку ў доміку і сталі чакаць фунікулёра. Яна старанна рвала стары пачак ад цыгарэтаў. На падлогу бесьперапынна сыпаліся дробныя, як канфэці, кавалачкі паперы. Я так расчуліўся ейным стараньнем, што пачаў цалаваць ёй рукі.

Фунікулёр завяз перад прыстанкам Сэнт-Шарль Карабасэль. Пэўна папсаваўся, а гэтай парой не было нікога, хто мог бы яго паладзіць. Яна была жарснай як ніколі раней. Мне падумалася, што яна ўсё ж трохі мяне кахае. Мы некалькі разоў выглядвалі праз вакно доміку, завешанага паміж небам і зямлёй, і бачылі далёка ўнізе возера і местачковыя дахі. Днела.

*

Наступнага дня на трэцяй старонцы *L'Écho-Liberté* зьявіўся вялікі артыкул пад назовам: КУБАК ХУЛІГАННАСЦІ ЗА НАЙЛЕПШЫ ГУСТ ПРЫСУДЖАНЫ ПЯТЫ РАЗ.

Учора каля поўдня ў „Спортынгу” шматлікія прысутныя зь цікавасцю глядзелі на змаганьне за пяты Кубак Хулігантнасці. Правёўшы апошні Кубак у Мэжэве зімою, арганізатары ў гэтым годзе выбралі лета. Сона не падманула іхных спадзяванняў. Яшчэ ні разу спаборніцтвы не праходзілі ў такі сонечны дзень. Большыня гледачоў была ў купальніках. Сярод іх быў мэсьё Жан Марша з „Францускай Камэдый”, які прыехаў выступіць на сцэне Казіно ў некалькіх спектаклях „Паслухайце, спадары...”

Журы, як звычайна, складалася са шматлікіх знакамітасьцяў. Старшыняваў яму мэсьё Андрэ дэ Фук’ер, які ветліва пагадзіўся падзяліцца з арганізатарамі Кубку сваім доўгагавым дасьведчаньнем. Сапраўды, можна сказаць, што апошнія пяцьдзесят гадоў мэсьё дэ Фук’ер — роўным чынам у Парыжы, Давілі, Канах і Тукэ — быў як удзельнікам так і арбітрам элегантнага сьвецкага жыцця.

Разам зь ім засядалі: Даніэль Анрыкс, усім вядомы чэмпіён і аніматар гэтага Кубку, Фасар’е, дырэктар турыстычнага бюро, Гаманж, дзеяч кіно, мэсьё і мадам Тэсье з гольфавага клюбу, мэсьё і мадам Сандозы зь „Віндзору”, мэсьё субпрэфэкт П.А. Ракэвілер. Усе шкадавалі аб непрысутнасьці танцора Хасэ Торэса, які ў самы апошні момант ня змог прыбыць.

У конкурсе выступілі шматлікія дастойныя ўдзельнікі. У прыватнасьці, гледачы асабліва вылучылі і сустрэлі бурнымі воплескамі мэсьё і мадам Ралян-Мішэляў, якія кожнае лета прыяжджаюць зь Ліёну адначываць у сваю вілу ў Шавуары.

Але пасья некалькіх тураў галасаваньня пальму першынства прысудзілі мадмуазэль Івоне Жакэ, чароўнай дваццацідвухгадовай рыжавалосай дзяўчыне ў белай сукенцы, якая выступіла разам зь вялізарным догам. Яе грацыя і незалежныя паводзіны зрабілі моцнае ўражаньне на журы.

Мадмуазэль Івона Жакэ нарадзілася і вырасла ў нашым мястэчку. Яе сям’я таксама тутэйшая. Яна нядаўна дэбютавала ў фільме, які здымаўся адным нямецкім рэжысэрам некалькі кілямэтраў адсюль. Пажадаем мадмуазэль Жакэ, нашай зямляцы, шчасьця і посьпехаў.

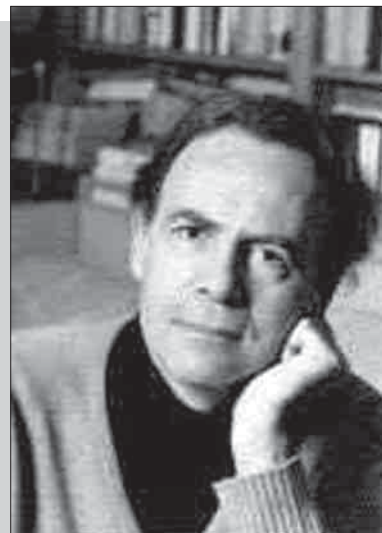
Суправаджаў яе мэсьё Рэнэ Мэйнт, сын доктара Анры Мэйнта, чыё імя так шмат значыць для нас. Доктар Анры Мэйнт паходзіў са старадаўняга савойскага роду і быў адным з герояў і пакутнікаў Супраціву. Ягоным імем названая адна з вуліцаў нашага мястэчка.

Артыкул быў праілюстраваны вялізным здымкам. Нас сфатаграфавалі ў „Сэнт-Розе”, якраз калі мы туды ўваходзілі. Мы зь Івонай стаім побач, Мэйнт крыху ззаду. Подпіс пад здымкам паведамляў: „Мадмуазэль Івона Жакэ, мэссьё Рэнэ Мэйнт і іхны сябар граф Віктор Хмара”. Аднак атрымаўся вельмі выразны, хоць і на гэтанай паперы. Мы зь Івонай вельмі сур’ёзныя. Мэйнт усміхаецца. Усе глядзім кудысьці за да-

ляглад. Гэты здымак я насіў з сабою доўгія гады, пакуль не адклаў яго разам зь іншымі памяткамі мінуўшчыны. Аднаго разу, калі я з журбою разглядаў яго, мая рука схапіла чырвоны аловак і накрэсліла наўскос: „Героі аднаго дня”.
(заканчэньне ў наступным нумары)

Пераклаў з французскай мовы
ЯН МАКСІМЮК

ПАТРЫК МАДЫЯНО нарадзіўся ў 1945, у Булёнь-Біянкурэ пад Парыжам. Ягоная маці была бэльгійскага паходжаньня, бацька — жыдоўска-італьянскага. У часе нямецкай акупацыі бацькі хаваліся пад фальшывым прозьвішчам. У 1968 Мадыяно апублікаваў свой першы раман, *La Place de l'Étoile*, які разам з *La Ronde de nuit* (1969) і *Les Boulevards de ceinture* (1972) склаў прывідна-трызьнівы трыптых пра *l'Occupation*. Праблема сьмяротнай аблогі жыдоў падчас апошняй вайны прысутнічае як істотны фон у такіх раманах Мадыяно як *Rue des Boutiques obscures* (1978, Прэмія Ганкураў) і *Voyage de noces* (1990) ды зьяўляецца асноўнай тэмай у *Dora Bruder* (1997). Узнаўленьне мінулага ў Мадыяно амаль заўсёды пададзена ў форме (квазі)дэтэктыву, які ў сваім канчатковым выніку выяўляе хутчэй расплывіста-фантомны характар прамінулых падзеяў чымся іхнюю няўзрушна-аб’ектыўную фактычнасьць. Настальгічная фантомнасьць мінуўшчыны запалоньвае чытача *De si braves garçons* (1982), *Quartier perdu* (1984), *Dimanches d'août* (1986) і *Du plus loin de l'oubli* (1996). Прадстаўленая ў „Правінцыі” Віла Журба (*Villa Triste*, 1975) з „раньняга” пэрыяду творчасьці Мадыяно адзначаецца ўсімі прыкметамі непаўторнага мадыяноўскага *recherche du temps perdu*, хоць раман і не пазбаўлены пэўных канструкцыйных недасканаласьцяў. Пры ўсім гэтым Віла Журба пераканаўча даказвае, што можна дасягнуць знакамітых літаратурных вынікаў, карыстаючыся празрыста-простай мовай і немудрагелістай фэбулярнай завязкай. Сёньня Патрык Мадыяно — аўтар паўтара дзесятка раманаў — амаль аднагалосна ўзведзены крытыкай у ранг жывого клясыка французскай літаратуры.

ЯН МАКСІМЮК нарадзіўся ў 1958 у вёсцы Ляхі Нарваўскай гміны на Беласточчыне. Закончыў фізычны факультэт Варшаўскага Ўнівэрсытэту. Працаваў настаўнікам, журналістам „Нівы”, канвэртным перакладчыкам. Цяпер у аналітычным аддзеле Радыё Свабодная Эўропа/ Радыё Свабода ў Празе, удзельнічае ў выдаваньні двух інфармацыйна-аналітычных бюлетэняў у Інтэрнэце: штодзённага *Newsline* (www.rferl.org/newsline/) і штотыднёвага *Poland, Belarus, and Ukraine Report* (www.rferl.org/pbureport/). Перакладае з ангельскай, французскай, чэскай і іншых моваў на беларускую ды зь беларускай (В. Быкаў, У. Арлоў, А. Глёбус, І. Бабкоў і інш.) на польскую. Дэбютаваў у друку перакладам Уліса Дж. Джойса (т. 1, Беласток, 1993).